

Yrittäjyyskatsaus 2011

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja
Työ ja yrittäjyys
34/2011

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY

Yrittäjyyskatsaus 2011

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja

Työ ja yrittäjyys

34/2011

Tekijät Författare Authors Työ- ja elinkeinoministeriö	Julkaisuaika Publiceringstid Date Lokakuu 2011 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment				
Julkaisun nimi Titel Title Yrittäjyyskatsaus 2011					
Tiivistelmä Referat Abstract Vuosittain julkaistavan yrittäjyyskatsauksen tavoitteena on luoda yleiskuva yrittäjyyden ja yritystoiminnan toimintaedellytyksistä ja kehitystrendeistä Suomessa, ja antaa taustatietoa yrityspolitiikan kehittämiseksi. Katsaus on ilmestynyt vuodesta 2003 lähtien. Yrittäjyyskatsaukseen 2010 on aiempien vuosien tapaan kerätty tietoa yrittäjien ja yritysten määristä, koosta, liikevaihdosta, henkilöstön määristä, omistusrakenteesta jne. sekä näiden kehityksestä toimialoitain ja alueittain. Tarkastelussa ovat myös pienet ja keskisuuret yritykset, uudet yritykset, yritysten kasvu ja kansainvälistyminen, yrityskannan vaihtuvuus sekä yritykset maakunnissa. Myös yrittäjiä koskevat tiedot on päivitetty. Tiedot perustuvat pääosin vuoden 2010 lopun tilanteeseen. Katsauksessa on käsitelty vuosittain myös osittain vaihtuvia erityisteemoja. Tällä kertaa erityisteemoina ovat liikuntaklusteri ja liikunta-alan yritystoiminta sekä kotitalousvähennys sekä sen piiriin kuuluvia palveluja tuottavat yritykset. Jalostuselinkeinojen kasvualoista tarkemman tarkastelun kohteeksi on otettu myös kaivannaistoiminta. Työ- ja elinkeinoministeriön arvion mukaan Suomessa toimi vuoden 2010 lopussa noin 270 000 yritystä (pl. alkutuo-tannon yritykset). Yritysten lukumäärän kasvu on jälleen kääntynyt lievään nousuun. Tuhatta henkilöä kohti Suomessa oli lähes 50 yritystä. Aloittaneiden yritysten lukumäärä kääntyi nousuun ja lopettaneiden määrä väheni selvästi edelliseen vuoteen verrattuna. Pienten ja keskisuurten yritysten osuus yrityskannasta oli 99,8 %. Näistä alle 10 hengen mikroyrityksiä oli 93,4 prosenttiyksikköä. Mikroyrityksistä pääosa työllisti alle 2 henkilöä (vuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna). Suuria, vähintään 250 työntekijän yrityksiä oli Suomessa runsaat 600 kappaletta. Yrittäjiä oli Suomessa vuoden 2009 lopussa noin 248 000 ilman maa- ja metsätalouden harjoittajia, eli kymmenen prosenttia työllisistä. Yksinyrittäjiä heistä oli 62 %. Naisyrittäjiä oli vuoden 2009 lopussa noin 82 000, eli kolmannes kaikista yrittäjistä. Työ- ja elinkeinoministeriön yhdyshenkilö: Työllisyys- ja yrittäjyysosasto/Pertti Hämäläinen, puh. 010 606 3516					
Asiasanat Nyckelord Key words Yrittäjyys, yrityspolitiikka, yrittäjä, yritystoiminta, kasvu					
ISSN 1797-3562	ISBN 978-952-227-569-1				
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 169	<table> <tr> <td>Kieli Språk Language</td><td>Hinta Pris Price</td></tr> <tr> <td>Suomi, finska, finnish</td><td>28 €</td></tr> </table>	Kieli Språk Language	Hinta Pris Price	Suomi, finska, finnish	28 €
Kieli Språk Language	Hinta Pris Price				
Suomi, finska, finnish	28 €				
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Kustantaja Förläggare Sold by Edita Publishing Oy / Ab / Ltd				

Esipuhe

Hallituksen elinkeinopolitiikan tavoitteena on elinkeinorakenteen uudistaminen ja monipuolistaminen, yritysten kasvu ja kansainvälistyminen sekä pienyritysten toimintaedellytysten parantaminen. Edelleen hallituksen tavoitteena on vahvistaa yrittäjyyden edellytyksiä sekä edistää uusien yritysten syntymistä maahamme. Nämä tavoitteet ovat vahvasti esillä myös työ- ja elinkeinoministeriön konsernistrategiassa sekä työllisyys- ja yrittäjyysstrategiassa.

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaiseman yrittäjyyskatsauksen tarkoituksena on tuottaa tietoa yrittäjyys- ja yrityspolitiikan toimenpiteiden valmistelun tueksi ja samalla välineitä kehityksen seuraamiseksi. Yrittäjyyskatsausta on julkaistu vuodesta 2003 lähtien, aluksi kauppa- ja teollisuusministeriön toimesta. Vuodesta 2008 lähtien työ- ja elinkeinoministeriö on vastannut katsauksen julkaisemisesta.

Käsillä olevaan yrittäjyyskatsaukseen on aiempien vuosien tapaan kerätty tietoa yrittäjien ja yritysten määristä, koosta, liikevaihdosta, henkilöstön määristä, omistusrakenteesta jne. sekä näiden kehityksestä toimialoittain ja alueittain. Tarkastelussa ovat myös pienet ja keskiuuret yritykset, uudet yritykset, yritysten kasvu ja kansainvälistyminen, yrityskannan vaihtuvuus sekä yritykset maakunnissa. Myös yrittäjiä koskevat tiedot on päivitetty. Tiedot perustuvat pääosin vuoden 2010 lopun tilanteeseen.

Katsauksessa on käsitelty vuosittain myös osittain vaihtuvia erityisteemoja. Tällä kertaa erityisteemoina ovat liikuntaklusteri ja liikunta-alan yritystoiminta sekä kotitalousvähennyksen piiriin kuuluvia palveluja tuottavat yritykset. Kasvualoista tarkemman tarkastelun kohteeksi on otettu myös kaivannaistoiminta.

Helsingissä 26.09.2011

*Työ- ja elinkeinoministeriö
Työllisyys- ja yrittäjyysosasto*

Sisältö

Esipuhe.....	5
1 Yritysten perustaminen, vaihtuvuus ja kansainvälistyminen	9
1.1 Yritysten lukumäärät	9
1.1.1 Yleinen kehitys.....	9
1.1.2 Toimialakehitys.....	13
1.1.3 Jalostusalojen kasvualat: esimerkkinä kaivannaistoiminta.....	21
1.1.4 Palvelualojen kasvualat: esimerkkinä asumisen sisältävät sosiaalipalvelut	26
1.2 Yritysten koko, henkilöstö ja liikevaihto	31
1.2.1 Yritystoiminta kokonaistuotannosta ja -työllisyydestä...	31
1.2.2 Henkilöstön ja liikevaihdon kehitys.....	32
1.2.3 Suhdanneodotukset.....	37
1.2.4 Pienet ja keskisuuret yritykset	40
1.2.5 Suuret yritykset.....	44
1.2.6 Yritysrhmittymät	45
2 Yritystoiminnan uusiutuminen ja kasvu	49
2.1 Yrityskannan vaihtuvuus.....	49
2.1.1 Vaihtuvuuden merkitys kansantaloudelle.....	49
2.1.2 Aloittaneet ja lopettaneet yritykset Suomessa	51
2.1.3 Vaihtuvuus toimialoittain	53
2.2 Kasvuyrittäjyys	56
2.3 Yritystoiminnan lopettaminen.....	60
2.3.1 Eloonjäämisasteet, konkurssit ja yrityssaneeraukset.....	60
2.3.2 Lopettaneiden yrittäjien profiili.....	63
2.3.3 Omistajanvaihdokset.....	65
2.3.4 Vaihtuvuus ja eloonjäämisaste kansainvälisesti.....	68
3 Yritysten omistusrakenne.....	70
3.1 Yritysten omistajatyypit.....	70
3.2 Ulkomaisomisteiset yritykset.....	72
3.3 Yritysten oikeudelliset muodot.....	78
3.4 Listatut ja listaamattomat yritykset	79
3.5 Maahanmuuttajayritykset	82
4 Alkutuotanto ja maaseudun muu yritystoiminta.....	86
4.1 Maatilatalous.....	86
4.2 Maatilojen portfolioyrittäjät ja muu yritystoiminta.....	90

5	Yritysten vienti ja kansainvälinen toiminta	94
5.1	Ulkomaankaupan kehitys	94
5.2	Kansainvälistymisen muodot	96
5.3	Vientiyritykset	100
5.4	Kansainvälistyminen ja kasvuyrittäjyys	102
6	Yrittäjät	104
6.1	Yrittäjien määrä ja toimialat	104
6.2	Yrittäjien ikärakenne	108
6.3	Yrittäjät maakunnissa	111
6.4	Yrittäjien koulutustaso	112
6.5	Naisten yrittäjyys	115
6.6	Maahanmuuttajayrittäjät	121
6.7	Sarja- ja portfolioryrittäjyys	123
6.8	Yrittäjyysaktiivisuus kansainvälisesti	124
7	Kotitalousvähennys ja palveluja tuottavat yritykset	129
7.1	Vähennysjärjestelmän lähtökohdat ja periaatteet	129
7.2	Verovähennyksen käyttö ja käyttäjäprofiili	131
7.3	Vähennysten alaisten palvelujen tuottajat	134
7.4	Ruotsin kotitalousvähennysjärjestelmä	137
8	Liikuntaklusteri ja alan yritystoiminta	138
8.1	Liikuntaklusterin määritelmä	138
8.2	Liikunta-alan yritystoiminta	140
8.2.1	Yritysten määrä	140
8.2.2	Liikevaihdon ja työllisyyden kehitys	142
8.2.3	Yrityskannan kehitys ja profiili	143
8.3	Liikunta-alojen järjestötoiminta	148
8.4	Liikuntapalvelujen kysyntä	151
8.4.1	Kansalliset liikuntatutkimukset	151
9	Yrittäjyys maakunnissa	154
9.1	Yritysten määrä, kasvu ja vaihtuvuus	154
9.2	Yritystoimipaikat maakunnittain	158
9.3	Pääkaupunkiseudun yritystoiminta	161
	Lähteet	165

1 Yritysten perustaminen, vaihtuvuus ja kansainvälistyminen

1.1 Yritysten lukumäärät

Suomessa oli yrityksiä työ- ja elinkeinoministeriön arvion mukaan vuoden 2010 lopussa 270 000 (pois lukien alkutuotanto). Yritysten määrän kasvu on vauhdittunut jälleen. Uusien yritysten rekisteröintien määrä on kääntynyt kasvuun myös kaupparekisteritietojen mukaan. Toisaalta on muistettava, että yritysten määrän kasvu ei pysähtynyt edes taantumavuonna 2009, vaikka bruttokansantuote romahti historiallisen paljon. 2000-luvun taantuma poikkesi monella muuallakin tavalla 1990-luvulla koetusta taantumasta.

2000-luvulla yrityskanta on kasvanut eniten rakentamisessa, kiinteistö- ja liike-elämän palvelualoilla, sosiaali- ja terveyspalveluissa ja henkilökohtaisia palveluja tuottavilla toimialoilla. Sen sijaan teollisuudessa ja kaupassa kehitys on ollut vaimeampaa. Kaupassa yritystoiminta on keskittynyt suuriin yksiköihin samalla, kun ulkomainen kilpailu on lisääntynyt. Perinteisessä teollisuudessa taantuma vauhditti jo aiemmin käynnistynyttä rakenneuudistusta, mikä on merkinnyt tuotannon supistuksia Suomessa.

1.1.1 Yleinen kehitys

Yritysten lukumäärää on käytetty usein yrittäjyysaktiivisuuden mittarina. Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n tilastoista ilmenee, että yritysten määrä väheni tuntuvasti lamavuosina 1990-luvun alussa, mutta vuodesta 1995 lähtien niiden määrä on kasvanut jatkuvasti. Yritysten määrä lisääntyi 1990-luvun loppupuoliskolla talouslaman jälkeisinä vuosina keskimäärin 3,5 prosenttia vuosittain. 2000-luvun alkuvuosina yritysten määrän kasvu hidastui noin prosenttiin vuodessa, mutta sen jälkeen vuosina 2004–08 kasvu vauhdittui jälleen (Kuvio 1).

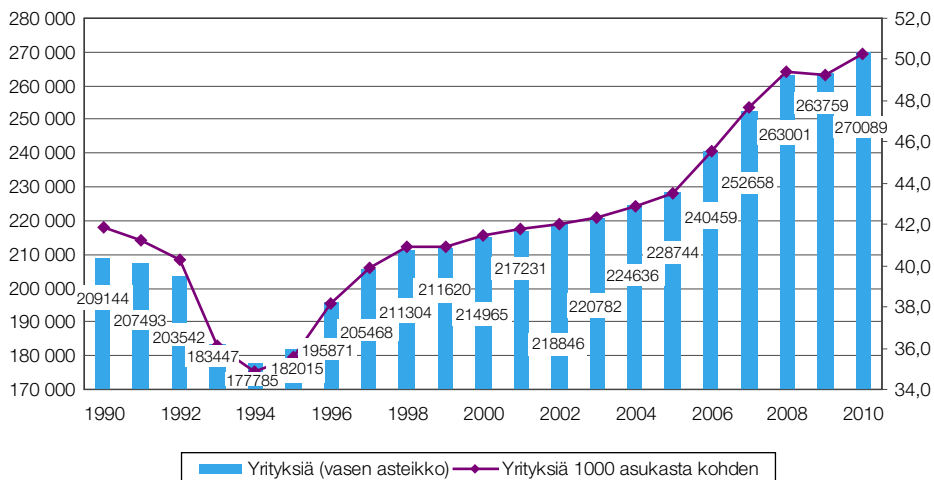
Tilastokeskuksen YTR:n mukaan yritysten lukumäärä kasvoi erityisen voimakkaasti vuonna 2006, joskin osa YTR:n mukaisesta yritysten määrän kasvusta on tilastollista. Syynä on yritysrekisterin tietopohjan laajentuminen sisältämään kiinteistön käyttöoikeuden luovuttamisesta arvonlisävelvolliset yksiköt. Tietopohjan laajennus on vaikuttanut etenkin kiinteistö- ja vuokrauspalvelujen toimialalla olevien yritysten määrään. Tilastojen laadintamenetelmissä tapahtuneet muutokset selittävät yli kolmanneksen yritysten määrän lisäyksestä tilastovuonna 2006.

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan Suomessa oli vuoden 2009 lopussa vajaa 263 800 yritystä. Vertailukelpoisuuden vuoksi alkutuotannon toimialat (maa-, metsä- ja kala-

talous) on puhdistettu tässä yhteydessä kokonaan yritystilastojen aikasarjasta.¹ Yritysten määrä lisääntyi vain 0,3 prosenttia. Syynä olivat Suomeen vuoden 2008 lopulla levinneet globaalit finanssikriisin vaikutukset. Työ- ja elinkeinoministeriö TEM:n tekemien ennakoarvioiden mukaan yritysten määrä kasvoi vuonna 2010 kuitenkin jo 270 000 yritykseen, eli kaksi prosenttia edellisestä vuodesta.

Yritysten määrän kehitystä koskeviin tarkkoihin tilastolukuihin kannattaa suhtautua silti varauksella. Syynä on, että Tilastokeskuksen YTR:n tilastoissa merkittävä osa tilastovuonna yli puoli vuotta toimineista yrityksistä on sivu- ja osa-aikaisten yrittäjien omistamia yrityksiä, joissa liikevaihto ja henkilöstö ovat varsin pieniä. Esimerkiksi yritysten liikevaihdossa tapahtuvat pienet muutokset voivat aiheuttaa sen, että sivu- ja osa-aikaisten yrittäjien yritykset eivät täytä tilastoon pääsemisen kriteereitä, vaikka niillä olisikin ollut pienimuotoista yritystoimintaa tilastovuonna.

Kuvio 1. Yritysten lukumäärä 1990–2010 pl. alkutuotannon toimialat

Lähteet: Yritys- ja toimipaikkarekisteri ja väestötilasto, Tilastokeskus (1990–2009); TEM:in arvio 2010.

Uusien yritysten perustamisilmoitukset kasvaneet

Yritysten määrä lisääntyi vuonna 2010 myös Patentti- ja rekisterihallitus PRH:n ylläpitämän kaupparekisterin mukaan. Yhteensä kaupparekisterissä oli 2010 lopussa 446 000 yritystä, eli 3,8 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin. Yrityksiin on laskettu yksityiset toiminimet, kommandiittiyhtiöt, avoimet yhtiöt, yksityiset ja julkiset osakeyhtiöt (pois lukien asunto-osakeyhtiöt) ja osuuskunnat. Osa kaupparekisterissä olevista yrityksistä on kuitenkin lopettanut tai keskeyttänyt toimintansa ja osalla taloudellinen toiminta ei ole edes vielä alkanut.

¹ Tilastokeskuksen YTR:n tilastoihin kuuluivat vuonna 2009 ne yritykset, jotka olivat toimineet tilastovuonna yli puoli vuotta työllistään enemmän kuin puoli henkilöä vuosityöllisyyden käsitteellä mitaten tai muodostaen liikevaihtoa yli 9 821 euroa. Tilastovuodesta 2007 lähtien Tilastokeskuksen YTR:n tilastot kattavat myös maatalousyritykset, joiden maataloustulo on ylittänyt yrityksiä koskevan liikevaihdon tilastorajan. Ennen vuotta 2007 maataloista YTR:n tilastoihin sisältyivät vain ne yksiköt, joilla oli palkattua työvoimaa.

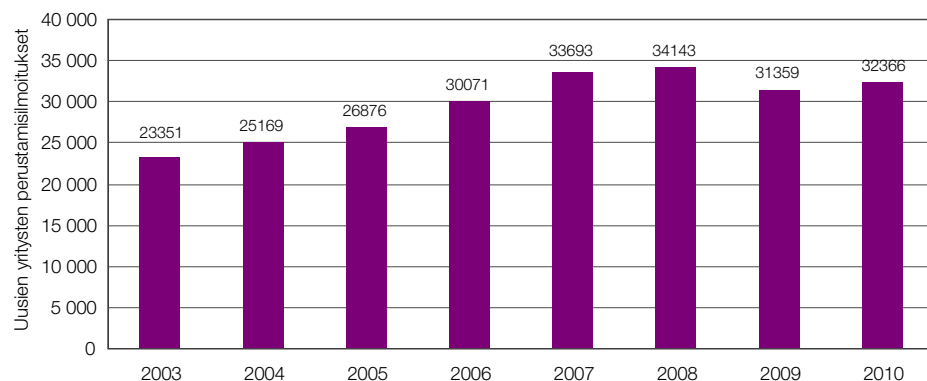
Vuonna 2009 eniten kasvoi yksityisten toiminimien määrä, kuten kolmena edellisenäkin vuonna. Yritysmuotona toiminimi on helppo ja joustava tapa aloittaa liiketoiminta, sillä yritysmuoto ei edellytä erityisiä perustamistoimia eikä toimielimiä. Yksityiset toiminimet jaetaan ammatin- ja liikkeenharjoittajiin. Ammatinharjoittajat toimivat yleensä ilman ulkopuolista työvoimaa, mutta liikkeenharjoittajilla saat- taan olla vierasta työvoimaa palveluksessaan. Liikkeenharjoittajalla liiketoimintaan sitoutunut pääoma on yleensä suurempi kuin ammatinharjoittajalla.

Osakeyhtiöiden määrä lisääntyi kaupparekisterissä vuonna 2009 lähes yhtä paljon kuin toiminimien määrä. Osakeyhtiöiden määrä on noussut selvästi vuodesta 2007 lukien. Pienten osakeyhtiöiden perustamiseen on kannustanut osakeyhtiölain uudistus, kun uusien osakeyhtiöiden vähimmäispääomavaatimus pudotettiin 8 000 eurosta 2 500 euroon, jolla tasolla se oli ennen vuoden 1997 osakeyhtiölain uudistusta. Pienten osakeyhtiöiden toimintaa helpotettiin vuonna 2007 edelleen, kun ne vapau- tettiin tilintarkastuslain uudistuksessa pakollisesta tilintarkastusvelvollisuudesta.

Henkilöyhtiöiden (kommandiittiyhtiöt ja avoimet yhtiöt) määrä on pienentynyt PRH:n kaupparekisterissä jatkuvasti 2000-luvulla. Henkilöyhtiöiden suosiota mui- hin yhtiömuotoihin nähden on vähentänyt se, että henkilöyhtiöiden toiminnan tuki- jalkana on yritysten vastuullisten yhtiömiesten omaisuus. Vastuulliset yhtiömiehet vastaavat henkilöyhtiön veloista omalla omaisuudellaan. Sen sijaan pääomayhtiön, kuten osakeyhtiön toiminta perustuu yhtiöön sijoitettuun pääomaan, ja yksittäisen osakkeenomistajan vastuu rajautuu osakesijoituksen määrään.

Uusien yritysten perustamisilmoitukset kaupparekisteriin kääntyivät myös kas- vuun vuonna 2010. Tuolloin kaupparekisteriin tehtiin yhteensä 32 370 perustamis- ilmoitusta uusista yrityksistä, mikä oli kolme prosenttia enemmän kuin edellisenä vuonna. Tämä tarkoittaa, että jokaista työpäivää kohden saapui 128 perustamisil- moitusta. Vaikka huippuvuosien 2006–07 tilanteesta ollaan yhä jäljessä, uusien yri- tysten perustamisilmoitusten määrän kasvu on osoitus kansantaloudessa yleisesti tapahtuneesta myönteisestä kehityksestä (Kuvio 2).

Kuvio 2. Uusien yritysten perustamisilmoitukset kaupparekisteriin 2003–2010

Lähde: PRH

Yritysten määrä ja bruttokansantuote

Yritysten määrän kehitys on seurannut Suomessa pienellä viipeellä bruttokansantuote bkt:n kehitystä. Yritysten määrä lisääntyi voimakkaasti vuosina 1995–1998. Sitä vauhdittivat talouskasvu sekä suurten yritysten ja valtion palvelutoimintojen yhtiöittäminen ja ulkoistaminen. Suuret työnantajat muun muassa rakennus- ja metalli- ja elektroniikkateollisuudessa alkoivat suosia joustavia alihankintasuhteita. Yritysten määrää lisäsivät myös kuntien palvelutuotannon yhtiöittäminen, lisääntyneet ostopalvelut ja toimintojen kokonaan ulkoistaminen (Kuvio 3).

Yritysten määrän kasvuvauhti hidastui 1990-luvun lopussa, sillä noususuhdanteessa työllisyysmahdollisuudet parantuivat ja useammilla yksinyrittäjillä oli mahdollisuus valita yrittäjyyden ja palkkatyön välillä. Ammattiosajille tarjoutui haastavia palkkatyöpaikkoja, joihin sijoittumisen he kenties kokivat taloudellisesti houkuttelevammaksi ja turvallisemmaksi kuin yrittäjäriskin kantamisen. Vuonna 1999 yritysten määrä ei kasvanut juuri ollenkaan. Lyhyen suvantovaiheen jälkeen pien-ten yritysten määrän kasvu kiihtyi jälleen vuosina 2004–2006.

Yritysten määrän lisäys oli yhä melko suurta vuosina 2007–2008, mutta vuonna 2009 kasvuvauhti laantui 2000-luvun alun tasolle. Toteutuneen kehityksen taustalla oli ulkomailta maamme kansantalouteen välittynyt matalasuhdanne. Bkt:n yli kahdeksan prosentin romahdus vuonna 2009 oli Suomessa suurin yksittäisenä vuotena tapahtunut pudotus ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Vastaaviin lukuihin ei yletty edes 1990-luvun talouslaman aikana, jolloin suurin yksittäisenä vuotena tapahtunut pudotus jäi kuuteen prosenttiin.

Yritysten määrä ei ole vähentynyt kuten 1990-luvun lamavuosina, sillä valtion elvytystoimilla ja julkisella kysynnällä on ollut suuri merkitys laman vaikutusten torjunnassa. Konkurssien määrä ei ole noussut missään vaiheessa yhtä korkealle kuin 1990-luvun vaikeina vuosina. Pienet yritykset ovat joustavia lamaolosuhteissa ja toisaalta kotimainen kulutuskysyntä on pyörittänyt rattaita. Lisäksi julkisten toimintojen ulkoistaminen on laajentanut liiketoimintamahdollisuuksia erällä yksityisillä palvelualoilla. Samalla yrityksiä on syntynyt uusille kasvualoille.

Vuoden 2010 kehitys

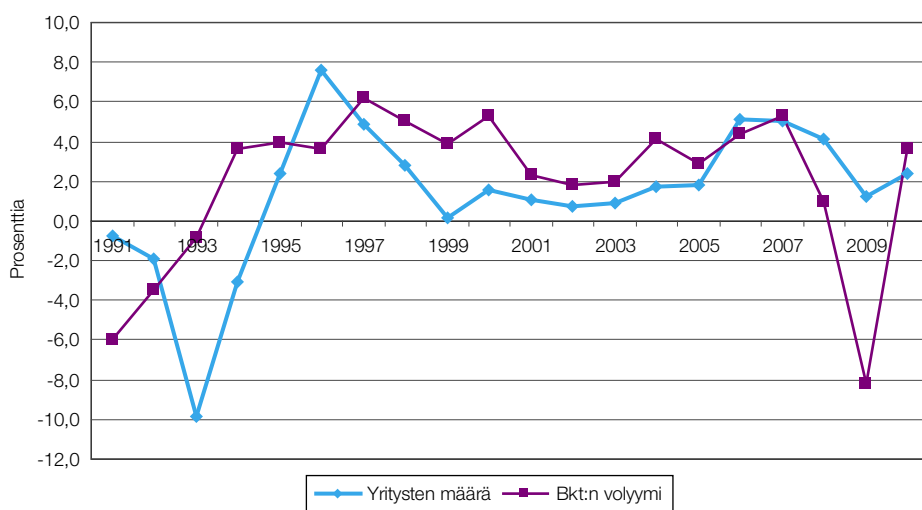
Kansantalouden tilinpidon ennakkotiedot osoittavat, että maamme bkt kasvoi noin kolme prosenttia vuonna 2010. Eniten kysyntää ovat lisänneet viennin lähes yhdeksän prosentin ja yksityisen kulutuksen lähes kolmen prosentin kasvu. Toteutunut kehitys on linjassa sen kanssa, että yritysten määrä nousi TEM:in arvioiden mukaan yli kaksi prosenttia edellisestä vuodesta. Keskimääräistä nopeampaa kasvu on ollut vientivetoisessa metsä- ja metalliteollisuudessa. Kotimarkkinoilla yksityistä kulu- tusta on tukenut kotitalouksien käytettävissä olevien tulojen kasvu.

Yritysten liikevoittoja kuvaava **toimintaylijäämä** kasvoi nimellisesti 20 prosenttia vuonna 2010. **Yrittäjätulo** lisääntyi 21 prosenttia. Yrittäjätulo ottaa huomioon omaisuustulot ja maksetut korot ja se vastaa voittoa ennen verojen ja osinkojen maksua. Kannattaa kuitenkin muistaa, että yritysten toimintaylijäämä ja yrittäjätulot

olivat vuonna 2010 nimellisesti vasta viiden vuoden takaisella tasolla. Myönteisestä kehityksestä huolimatta kestää pahimmassa tapauksessa vuosia, ennen kuin kokonaistuotannon määrä palautuu finanssikriisiä edeltäneelle tasolle.

Matalasuhdanne on osaltaan nopeuttanut talouden rakenteissa tapahtuvaa muutosta, mutta kansantaloudessa voi toisaalta olla monia muutosta hidastavia tekijöitä, jotka ylläpitävät vanhoja rakenteita. Esimerkiksi lomautukset tai lyhennetyn työajan järjestelyt voivat jarruttaa työpaikkojen vaihtuvuutta, eli työntekijöiden hakeutumista uusille kasvualoille, joissa olisi avoimia työpaikkoja. Myös yrityssaneeraukset saattavat hidastaa yrityskannan tervettä vaihtuvuutta, jos pääomatappioista puhdistetut yritykset jäävät markkinoille kilpailemaan muiden yritysten kanssa.

Kuvio 3. Bruttokansantuotteen volyymin ja yritysten määrän kehitys vuosina 1990-2010

Lähteet: Kansantalouden tilinpito ja yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus; 2010 TEM:n arvio yritysten määrästä

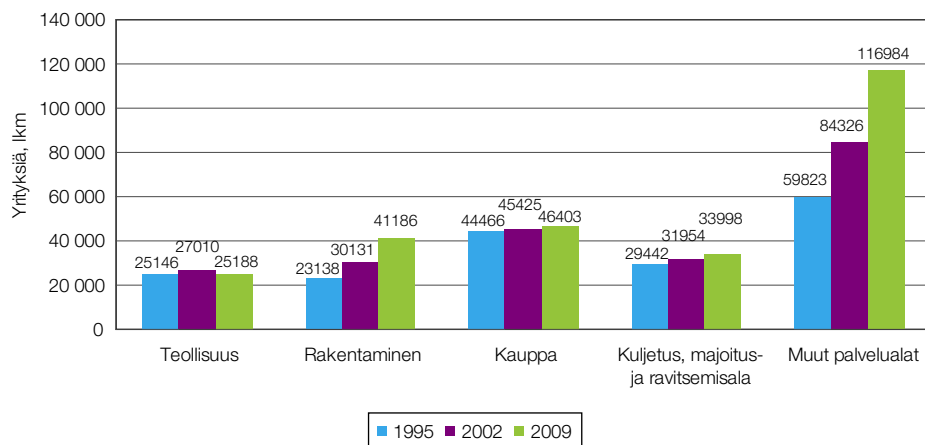
1.1.2 Toimialakehitys

Yritystoimintaa koskevien tilastojen siirtyminen uuteen EU:n toimialaluokitukseen vuoden 2009 alusta lukien on hankaloittanut toimialakohtaisen kehityksen seurantaa pitkällä aikavälillä. Esimerkiksi Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:ssä on julkaistu uuden toimialaluokituksen mukaisia täysin vertailukelpoisia yritystilastoja vasta tilastovuosilta 2007-2009. Uuden ja vanhan toimialaluokituksen välille on luotu kylläkin toimialaluokitusten muunnosavain, mutta sen käyttäminen on melko työlästä muutamia pääluokkia lukuun ottamatta.

Uusien käsitteiden käyttöön ottaminen on aiheuttanut sen, että uuden luokituksen ja vanhan mukaisten tilastojen vertailu ja aikasarjojen laadinta ei ole helppoa.

Esimerkkinä voidaan mainita informaation ja viestinnän -pääluokka, jota vastaavaa pääluokkaa ei ollut aiemmin.² Eniten toimialaluokituksessa tapahtuneet muutokset ovat vaikeuttaneet ehkä liike-elämän palveluja tuottavien yritysten tilastollista seurainta. Osa aiemmista liike-elämän palvelujen kokonaisuudesta on siirretty uudessa toimialaluokituksen moniin eri pääluokkiin³ (Tilastokeskus, 2008).

Kuvio 4. Yritykset päätoimialoittain 1995, 2002 ja 2009 (pl. alkutuotanto), lkm

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Liike-elämän palvelualoilla (ks. alaviite 3) uusia yrityksiä on perustettu runsaasti muun muassa siksi, että kauppa, rahoituslaitokset, teollisuus ja julkinen ala ovat siirtyneet enenevässä määrin ostopalvelujen käyttöön. Samalla on yhtiöitetty omia palveluyksiköitä. Kasvu ei ole perustunut vain ulkoistamiselle, sillä monet osamiseen perustuvat liike-elämän palvelut ovat kokonaan uusia tai niiden sisältö ja luonne on huomattavasti muuttunut aiemmasta. Asiaan vaikuttavat tietoliikennetekniikan kehitys, kansainvälistyminen ja lainsäädännölliset uudistukset.

Liike-elämän palvelujen kysyntä on pääosin johdettua, eli niiden kysyntä riippuu asiakastoimialojen menestyksestä niiden omilla markkinoilla, jotka ovat teollisuudessa vahvasti kansainväliset. Asiakasyritysten kasvu ja sijoittautuminen ulkomaille on kaventanut kotimaista kysyntäpohjaa ja merkinnyt uusia haasteita liike-elämän palveluja tuottaville yrityksille, kuten teknisen alan insinööritoimistoille. Osalle yrityksiä julkiset organisaatiot ovat tärkeitä asiakkaita, mutta kysyntään vaikuttavat julkisen alan rahoitusasemassa tapahtuvat muutokset.

2 Informaatio ja viestinnän -pääluokkaan on yhdistetty vanhan luokituksen mukaisia teollisia toimialoja (kustannustointimintatoiminta), liike-elämän palveluja (tietotekniikkapalveluja), liikenteen palveluja (tietoliikenne) ja henkilökohtaisia virkistyspalveluja (elokuvien tuotanto, radio- ja tv-toiminta). Aivan uuden pääluokan E muodostavat esimerkiksi myös vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto, jätehuolto ja muu ympäristön puhtaanapito.

3 Vuoden 2002 toimialaluokituksessa liike-elämän palvelut oli ryhmitetty pääluokkaan K (Kiinteistö-, vuokraus-, tutkimuspalvelut; palvelut liike-elämälle). Vuoden 2008 toimialaluokituksessa liike-elämän palveluja on pääluokissa M (Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta), N (Hallinto- ja tukipalvelutoiminta) ja J (Informaatio ja viestintä).

Perinteisiä liike-elämän palvelualoja edustavat taloushallinto-⁴ ja lakiasiain palveluja tuottavat yritykset. Palvelujen kysyntä on melko vakaata ja kasvavaa, koska arviolta yli 90 prosenttia suomalaisista pk-yrityksistä on ulkoistanut juoksevan kirjanpito-nsa. Yritysten lukumäärän kasvaessa tilitoimistojen asiakasmäärät ovat lisääntyneet. Juoksevan kirjanpidon ohella tilitoimistot laativat veroilmoituksia, hoitavat palkanlaskentaa, laskutusta ja myyntireskontraa, avustavat budjetoinnissa ja kustannuslaskennassa ja tuottavat muita asiantuntijapalveluja.

Arkkitehtitoimistot ja teknisen alan insinööritoimistot edustavat liike-elämän palvelualoja, joissa kysyntä on varsin suhdanneherkkää. Osaamisalan palvelut voidaan jakaa karkeasti talonrakentamisen, yhdyskuntarakentamisen ja teollisuustuotantoon liittyviin teknisiin suunnittelupalveluihin. Ala on kansainvälistynein liike-elämän palvelualoistamme. Siinä projektiviennillä ja pysyväisluontoisella ulkomaisille markkinoille sijoittumisella on vuosikymmenien perinteet. Kansainvälisellä toiminnalla on voitu tasata myös kotimaan markkinoiden suhdannevaihteluja.

Suunnittelualan markkinat heikkenivät rajusti vuosina 2008–09, mutta kotimaan talonrakentamisessa ja vientisuunnittelussa näkymät ovat kirkastuneet merkittävästi kulu- van vuoden aikana. Menestyminen kovenevassa kilpailussa edellyttää teknisellä suunnittelualalla yritysten kansainvälisen toiminnan kasvattamista ja yhteistyön tiivistämistä rakennusalan yritysten ja investointihyödykkeitä toimittavien teollisuusyritysten kanssa. Suomen markkinoita aiemmin hallinnut tekninen suunnittelu- ala on joutunut kohtaamaan kansainvälisen kilpailun nyt myös kotimaassa.

Suhdanneherkkiin liike-elämän palveluihin kuuluvat lisäksi markkinointiviestintää ja työvoiman vuokrausta harjoittavat yritykset. Markkinointiviestinnän toimialalla markkinanäkymät synkkenivät nopeasti vuosina 2008–09, mutta vuoden 2010 loppua kohden suhdannekuva on parantunut merkittävästi. Alan yritykset voidaan jakaa Markkinointiviestinnän Toimistojen Liitto MTL:n mukaan viiteen alatoimialaan, joita ovat mainos-, media-, viestintä-, digi- ja tapahtumatoimistot. Kaikille näille toimialoille on ominaista nopeat ja hyvin jyrkät suhdannevaihtelut.

Henkilöstönvuokraus edustaa kasvavaa liiketoiminta-aluetta, joka on laajene- massa korkean koulutuksen saaneiden työntekijöiden vuokraukseen. Ala on kas- vanut, koska vuokratyötä ostavat yritykset haluavat keskittyä ydinosaamiseen perus- tuviin toimintoihin. Samalla tuotantotoimintaan haetaan joustavuutta, sillä työtä tehdään silloin, kun tuotteille ja palveluille on kysyntää. Varsinkin palvelualoilla on paljon sesonkiluonteisia ja osa-aikaisia työpaikkoja. Vuokratyövoiman kysyntä rea- goi tästä syystä hyvin voimakkaasti suhdannevaihteluihin (TEM, 2010).⁵

4 Taloushallintoalan palveluja tuottavat yritykset jaetaan toimialaluokituksen mukaan (Nace 2008) kirjanpito- ja tilinpäätöspalveluun (tilitoimistot), tilintarkastuspalveluun sekä muut laskentatoimenpalveluihin. Tilitoimistojen peruspalveluihin kuuluvat kirjanpidon ja tilinpäätöksen laadinta asiakkaan laskuun. Kirjanpito-velvollisia ovat lähes kaikki lainsäädäntömme tuntemat oikeushenkilöt sekä liike- ja ammattitoimintaa harjoittavat luonnolliset henkilöt. Kirjanpito-velvollisia kokevana normistona voidaan pitää kirjanpitolakia ja -asetusta. Tilintarkastuspalveluun kuuluu yrityksen tai muun yhteisön tilinpäätöksen ja hallinnon tarkastaminen sekä tilinpäätöksen vahvistaminen asiakkaan laskuun. Tilintarkastuslaissa on säädetty tarkemmin tilintarkastuksen sisällöstä ja tilintarkastajan velvollisuuksista.

5 Vuokratyö poikkeaa tavanomaisista työsuhteista siten, että vuokratyössä vuokratyöryhtymä (henkilöstöpalveluyritys) on työntekijän työnantaja, mutta työt tehdään käyttäjäyritykselle. Henkilöstövuokrausta on tarkasteltu tarkemmin TEM vuoden 2010 yritysyritysyrityksessä (TEM, 2010).

Kiinteistöpalvelut ovat osa kiinteistö- ja rakentamisklusteria. Suomen kansallisarallisuudesta yli 70 prosenttia perustuu rakennettuun ympäristöön. Kansallisarallisuuden arvo oli noin 770 miljardia euroa vuonna 2009, josta talonrakennukset muodostivat lähes 50 prosenttia. Kiinteistöjen ylläpidon arvo oli noin 16 miljardia euroa. Kiinteistöjen ylläpitoa ovat kiinteistöhoito- ja kunnossapitopalvelut. Laveasti määriteltynä kiinteistöpalveluihin luetaan käyttäjäpalvelut, kuten turvallisuus-, aula- ja vahtimestari-, viher- ja catering-palvelut sekä tekstiilihuolto.

Kiinteistöalan toimintaan kuuluvat omien kiinteistöjen kauppa, asuntojen ja muiden kiinteistöjen vuokraus, kiinteistövälitys ja isännöinti. Kiinteistöalan yritysten määrän kasvua selittävät rakennuskannan kasvu ja kiinteistöjen ylläpitopalvelujen yhtiöittäminen liikeyrityksissä, julkisen alan organisaatioissa ja muissa yhteisöissä, kun halutaan keskittyä vain omaan ydintoimintaan. Kiinteistökauppojen ja alan transaktioiden määrän kasvu ja ulkomaisten sijoittajien tulo markkinoille on laajentanut markkinoita monissa kiinteistöalan asiantuntijapalveluissa.

Sosiaalipalveluissa yritysten määrää ovat lisänneet kuntien ostopalvelujen kasvu ja sosiaalialan järjestöjen palvelutoimintojen yhtiöittäminen. Yhtiöittämisellä kaupalliset toiminnot on erotettu järjestöjen yleishyödyllisestä toiminnasta. Nopeinta kasvu on ollut vanhusten ja erityisryhmien palvelutalo- ja asumistoiminnoissa, lasten ja nuorten laitoshuollossa ja kotipalvelussa. Yksityisille sosiaalipalveluille povataan kovaa kasvua, sillä kuntien mahdollisuudet vastata sosiaalihuollon palvelujen kysynnän nopeaan kasvuun omalla työvoimalla ovat rajalliset.

Vuonna 2009 kuntayhteisöjen yksityiset ostopalvelut ylittivät sosiaalihuollossa 1,7 miljardia euroa. Esimerkiksi lasten ja nuorten laitoshuollon tuotoksesta, eli vuoden aikana tuotettujen palvelujen arvosta jo kaksi kolmasosaa tuotetaan yksityisten yritysten ja järjestöjen toimesta. Vanhusten ja erityisryhmien palveluasumisesta yksityisten tuottajien on osuus noin 50 prosenttia. Molemmissa tapauksissa yksityisen toiminnan kasvu on johtunut siitä, että kunnat eivät ole pystyneet lisäämään omaa tuotantoaan samassa tahdissa kuin palvelujen kysyntä on kasvanut (ks. luku 1.1.4).

Terveyspalveluissa Kansaneläkelaitos Kela on ollut Suomessa tärkeä terveyspalvelujen rahoittaja ja säilymisen takaaja sairausvakuutuslain mukaisen hoitokorvausjärjestelmän kautta. Hoitokorvausjärjestelmä laajeni vuonna 2011 kunnallisissa hoitotiloissa annettavaan yksityiseen sairaanhoitoon, joskin Kelan sairaanhoitokorvaukset kattavat enää vain pienen osan lääkärinpalkkioista. Yksityisen terveydenhuollon kasvu onkin nojautunut työterveyshuoltotoimintaan ja yksityisiin vakuutuksiin, joilla asiakkaat rahoittavat yksityisten terveyspalvelujen ostoja.

Kuntien ja kuntayhtymien ostopalvelut ovat vielä melko pieniä (0,4 mrd. euroa vuonna 2009), mutta kymmenet kunnat ovat ulkoistamassa terveyskeskuspalvelujaan. Yksityisen ostopalvelutoiminnan kasvua ovat rajoittaneet kuntayhtymien vahva asema etenkin erikoissairaanhoidossa ja kuntien välillinen vastuu sairaanhoitopiirien taloudellisesta menestyksestä. Yksityisen terveydenhuollon kehitystä on jarruttanut myös palveluihin sisältyvä piilevä arvonlisävero,

joka nostaa kuluttajahintoja ja vaikeuttaa esimerkiksi toimintojen tehokasta organisointia.⁶

Kunnalliset palvelusetelit merkitsevät asiakaslähtöistä tapaa ostaa yksityisiä hyvinvointipalveluja, mille vuonna 2009 voimaan tullut palvelusetelilaki antaa hyvät puitteet. Palvelusetelien käytön laajentaminen terveydenhuollossa voisi lisätä tasa-arvoa kansalaisten kesken, sillä ne antavat myös pienituloisille mahdollisuuden valita yksityinen palveluntuottaja ja ne voivat nopeuttaa tutkimuksiin ja hoitoon pääsyä. Vuosina 2010–11 Suomessa on aloitettu monia kokeiluja, mutta laajoja palvelukokonaisuuksia ei ole vielä avattu palvelusetelipohjaiselle toiminnalle.

Henkilökohtaisissa palveluissa liikuntapalvelut ovat nousseet uusille kasvurille. Kasvaneita aloja ovat esimerkiksi kuntosali-, aerobic- ja palloiluhallitoiminta tai hevosalan palvelut. Uusia toimintoja edustavat henkilökohtaiset kunto-ohjaajat. Liikuntaklusteri on kasvuala, joka tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia uusille tuotteille ja palveluille, joissa sovelletaan uusinta teknologiaa, koulutusta ja osaamista. Liikuntapalveluissa myös julkisella alalla ja järjestöillä on tärkeä asema toiminnan mahdollistajana ja palveluntuottajana. Liikuntaklusteria ja siihen liittyvää yritystoimintaa tarkastellaan lähemmin jäljempänä tässä katsauksessa (ks. luku 8).

Kotitalouspalveluissa on paljon kasvupotentiaalia. Ne saivat kasvusysäyksen verotuksen kotitalousvähennysjärjestelmästä. Järjestelmä vakinaistettiin vuonna 2001. Vuosina 2003–09, eli viidessä vuodessa verovähennyksen määrä on moninkertaistunut. Yhteensä verovähennyksiä sai 361 000 verovelvollista vuonna 2009. Vuodesta 2009 lukien kotitalousvähennyksen enimmäismäärä nostettiin 3 000 euroon verovelvollista kohden ja samalla vähennyksen käyttöalaa laajennettiin tieto- ja viestintätekniikkaan, mikä tukee laajakaistan käytön kasvua kotitalouksissa. Uuden hallituksen neuvottelutuloksen mukaan vähennyksen enimmäismäärä alennetaan 2 000 euroon ja verovähennyksen työkustannusosuus 45 prosenttiin.

Verovähennys on luonut paljon uusia koko- ja osapäiväisiä työpaikkoja. Kotitalousvähennys on edistänyt järkevää työnjakoa kansantaloudessa, pienentänyt harmaata taloutta ja lisännyt varsinkin naisten yrittäjyyttä kotitalouspalvelun toimialalla, joskin asuntojen korjaus- ja kunnossapitotöiden suuren osuuden vuoksi kotitaloustöiden, hoito- ja hoivatöiden osuus vähennyskelpoisista kustannuksista oli vain viidesnes vuonna 2009. Kotitalousvähennystä ja vähennykseen oikeuttavien palvelujen tuottajia tarkastellaan tarkemmin jäljempänä tässä katsauksessa (ks. luku 7).

Rakennusteollisuus ry:n (RT) mukaan **rakentamisen arvo** oli 26 miljardia euroa vuonna 2009. Talojen uudistuotanto väheni neljänneksellä, mutta korjausrakentamisen kasvun ansiosta rakentamisen kokonaismäärä supistui vain kahdeksan prosenttia vuoden 2008 tasolta. Rakennusalan alamäki päättyi vuoden 2009 jälkipuoliskolla

6 Piilevää arvonlisäveroa syntyy siitä, että arvonlisäverottomia sosiaali- ja terveyspalveluja tuottavat yksityiset palveluntuottajat eivät voi vähentää omiin ostoihinsa sisältyvää arvonlisäveroa verotuksessa. Vuonna 2009 piilevä arvonlisävero oli sosiaali- ja terveyspalveluissa keskimäärin lähes kahdeksan prosenttia liikevaihdosta. Paljon investintihyödykkeitä tarvitsevilla sekä aineita ja tarvikkeita ostavilla terveyspalvelun toimialoilla piilevän arvonlisäveron liikevaihto-osuus voi nousta yli kymmeneen prosenttiin (Lith, 2011a).

ja rakentamisen määrän arvioidaan lisääntyneen pari prosenttia vuonna 2010. Tämä oli seurausta vapaarahoitteisen asuntotuotannon merkittävästä elpymisestä, alhaisesta korkotasosta ja kotitalouksien luottamuksesta omaan talouteensa.

Rakentamisen pohja on saavutettu myös liike- ja toimitilarakentamisessa sekä teollisuus- ja varastorakentamisessa. Liikerakentamista vauhdittavat vähittäiskaupan rakennemuutos ja ulkomaisten kauppaketjujen laajeneminen Suomen markkinoille. Avattavat uudet kaivokset sekä kaupan ja huolinta-alan varastoinvestoinnit lisäävät teollisuus- ja varastorakentamista. Rakennuskannan kasvu, sen vanheneminen ja teknisen laadun nostaminen, kuten energiatehokkuuden parantaminen ylläpitävät puolestaan korjausrakentamista lähivuosina.

Yritysten määrä on kasvanut paljon rakennusosalalla johtuen rakennustuotannon nopeasta lisääntymisestä ja alihankintatoiminnan laajentumisesta. Vuonna 2009 joka kuudes maamme yritys toimi rakennusosalalla. Alan yritykset ovat tyypillisesti pieniä yrittäjäomistajavetoisia yrityksiä, joissa ei ole välttämättä ulkopuolisia palkansaajia kuin sesonkilountoisesti. Rakentamisen voimakas kasvuvaihe vuosina 2004–2008 edellytti ulkomaisia alihankkijoita ja työntekijöitä. Enimmillään ulkomaisen työvoiman määrä oli yli 25 000 henkilötyövuotta (Lith, 2010a).

Ulkomaisten rakentajien määrän ennakoitiin pienenevän nopeasti talouslaman alkaessa, mutta ulkomaalaiset pysyivät sitkeästi käynnissä olleilla rakennustyömailla laskusuhdanteen aikana. Ulkomaisten aliurakoitsijoiden ja ulkomaista työvoimaa vuokraavien yritysten käyttö on tavallista Etelä-Suomen rakennustyömailla, joilta ilmiö on levinnyt myös muualle maahan. Ulkomaisten keikkatyöntekijöiden suuri määrä on johtanut siihen, että merkittävä osa alan työpanoksesta ja työpaikkojen määrästä on pudonnut virallisten tilastojen katveeseen.

Rakennusala on toimiala, johon on liittynyt tutkimusten mukaan myös paljon kilpailua vääristävää harmaata taloutta. Osana harmaan talouden vastaista kampanjaa rakennusosalalla on otettu käyttöön käännetty arvonlisäverovelvollisuus vuonna 2011. Käännetty verovelvollisuus tarkoittaa sitä, että määrätyissä rakennuspalvelujen myyntitilanteissa verovelvollinen on ostaja eikä myyjä. Ulkomaista työvoimaa koskevia väärinkäytöksiä aiotaan suitsia työntekijöiden kulkulupaan liitettävällä veronumerolla, joka olisi edellytys rakennustyömaalle pääsyyn.

Kaupan kansantaloudellinen merkitys on pysynyt vakaana 1960-luvulta lähtien tuotanto- ja työllisyysosuuksilla mitattuna. Kaupan rakenteelliset muutokset ovat johtaneet kuitenkin siihen, että harvat keskusliikkeet ja niiden ympärille rakentuneet ryhmittymät hallitsevat lähes täysin päivittäistavarakauppaa ja merkittävältä osin myös erikoistavarakauppaa. ACNielsenin mukaan S-ryhmällä ja K-ryhmällä on yhteensä noin 80 prosentin osuus päivittäistavarakaupan markkinoista. Seuraavina tulevat Suomen Lähikauppa Oy, Lidl ja pienet yksityiskauppiat.

Kauppa on kansainvälistynyt 1990-luvulta lukien. Suomeen on rantautunut suuria ulkomaisia kauppaketjuja erityistavarakauppaan. Samalla suomalaiset suuret kauppaliikkeet ovat laajentaneet toimintaansa etenkin Baltian ja Venäjän kasvaville markkinoille. Muita kaupan toimialaan vaikuttavia muutoksia ovat vuonna

2009 uudistunut liikeaikalaki, joka salli vähittäiskaupoille mahdollisuuden sunnuntaiseen aukioloon ympäri vuoden.⁷ Vuonna 2009 toteutettiin myös elintarvikkeiden arvonlisäveron alennus, jonka toivottiin laskevan niiden kuluttajahintoja.

Verkkokaupan laajentuminen on aiheuttanut merkittäviä muutoksia kaupan rakenteeseen. Vuonna 2010 suomalaiset kuluttajat ostivat verkkokaupasta vähittäiskauppaan kuuluvia tavaroita TNS Gallupin mukaan noin 3,1 miljardilla eurolla, josta vajaa viidennes valui ulkomaille. Kymmenessä vuodessa verkkokaupan arvo on moninkertaistunut. Verkkokaupan osuus on noussut jo 7–8 prosenttiin vähittäiskaupan verollisesta arvosta. Jos erilaiset palvelutransaktiot lasketaan mukaan, oli koko verkkokaupan arvo Suomessa 9,4 miljardia euroa vuonna 2010.

Verkkokauppa on alkanut nopeasti arkipäiväistyä. Tilausmäärät ovat kohonneet, mutta keskitilauksen hinta on alentunut, joten verkosta ostaminen tullut kuluttajille entistä edullisemmaksi. Tutkimukset osoittavat esimerkiksi, että entistä useampi suomalainen on valmis ostamaan verkosta päivittäistavaroita, kuten ruokia ja juomia. Samanaikaisesti kuluttajien vaatimukset verkkokaupan valikoimille, toimivuudelle ja asiakaspalvelulle ovat lisääntyneet. Uuden pääosin ilmaisen markkinointikanavan verkkokaupalle kauppiaat ovat löytäneet sosiaalisesta mediasta.

Vaikka kauppa ja yksityinen kulutus ovat edesauttaneet Suomen kansantaloutta nousuun taantuman jälkeen, ovat kaupan suhdannenäkymät melko vaisuja vuonna 2011 autokauppaa lukuun ottamatta. Vähittäiskaupan myynti on kasvanut, mutta kasvuvauhti on jäänyt hieman pitkän aikavälin alapuolelle. Kuluttajien epävarmuutta voivat lisätä kiihtyvä inflaatio, nouseva korkotaso, euroalueen ongelmat, julkinen velkaantuminen ja mahdolliset veronkorotukset. Laman pelko voi leikata kestokulutustavaroiden kulutusta ja uusien autojen hankintoja.

Toisaalta voidaan todeta, että vientiteollisuustuotteiden kysynnän kasvu, uudet investoinnit sekä rakentamisen vilkastuminen voivat vaikuttaa myönteisesti etenkin teknisen tukkukaupan myyntiin. Epävarmuus nykyisen myönteisen kehityksen jatkuvuudesta ja kapasiteetin alhainen käyttöaste merkitsevät kuitenkin sitä, että tukkukaupassa ei tarvita välttämättä suuria laajennusinvestointeja. Sen sijaan vähittäiskaupassa on meneillään yllättävän paljon laajennusinvestointeja, joista osa kohdistuu vanhojen toimitilojen saneeraukseen ja osa uudisrakentamiseen.

Majoitus- ja ravitsemisala on ollut 2000-luvulla muutosten tilassa, sillä ravintolapalvelut kilpailevat kuluttajien vapaa-ajasta muiden virkistyspalvelujen, kuten kulttuuri-, urheilu- ja liikuntaharrastusten kanssa. Esimerkiksi Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviran mukaan alkoholin anniskelumyynti on jatkuvasti laskenut. Nyt myös vähittäismyynti on alentunut. Kehitystä ei voida selittää pelkästään tilastoimattoman alkoholin kulutuksen, kuten matkustajatuonnin kasvuna, vaan taustalla on pikemminkin kulutuksen rakenteelliset muutokset.

Esimerkiksi väestörakenteen ikääntyminen vaikuttaa vähentävästi ravintolapalvelujen kysyntään. Häviäjiä ovat etenkin olutmyyntiin keskittyneet keskiolutpubit.

⁷ Yli 400 neliön myymälät saavat olla avoimia sunnuntaisin 12–18 välisenä aikana ja enintään 400 neliön päivittäistavaramyymälät ympäri vuorokauden juhlapäiviä lukuun ottamatta.

Anniskeluravintoloiden myynti on ollut jo vuosia ruoka- ja kahvimyynnin varassa (Lith, 2010b). Ravintolapalvelujen kysyntä reagoi hyvin herkästi yleisessä taloustilanteessa ja sitä kautta kotitalouksien kulutusmenoissa tapahtuviin muutoksiin. Anniskeluravintola-alan ahdinkoa on lisännyt se, että ruokamyyntin kasvu on hidastunut 2000-luvulla. Vain pikaruokapaikat ovat lisänneet selvästi myyntiään.

Vuonna 2009 majoitus- ja ravitsemisalalan kokonaismyyntin arvo supistui Matkailu- ja Ravintolapalvelut Mara Ry:n mukaan neljä prosenttia. Myynti (7,1 mrd. euroa) kääntyi kuitenkin loivaan 1,5 prosentin kasvuun vuonna 2010. Kasvun vetureina olivat yleinen talouskasvu, kotitalouksien kulutuksen kasvu ja heinäkuussa 2010 tapahtunut ravintolaruuan arvonlisäveron alennus, joka on piristänyt anniskeluravintoloiden ruokamyyntiä ja pikaruokalojen myyntiä. Keskiolutravintoloissa myynti lienee laskussa Valviran anniskelumyyntitilastojen mukaan

Myös catering-myyntin kehitys on ollut heikkoa. Alan myyntikehitykseen vaikuttaa olennaisesti se, kuinka julkisten palvelulaitosten ruokahuollon ulkoistamiskehitys jatkuu. Muun muassa kuntien palvelulaitosten ruokahuollosta vain kymmenesosa hankitaan ostopalveluina. Sen sijaan majoituspuolella hotellien majoitusmyynti on lähtenyt selvään nousuun vuonna 2010, vaikka ulkomailta Suomeen suuntautunut liikematkailu supistui. Hotellimyyntin kasvu on ollut kotimaisen matkailun varassa, joskin kylpylöiden majoitusmyynti on pienentynyt edelleen.

Majoitus- ja ravitsemisalalla yritysten määrä on lisääntynyt hitaasti. Syynä ei ole toimintansa aloittaneiden yritysten pieni määrä, vaan yrityskannan suuri vaihtuvuus, mikä lienee seurausta kevyin perustein aloittaneiden yritysten lyhytikäisyydestä. Yritysten toimialaedellytyksiä heikentävät alalla vallitseva ylikapasiteetti ja harmaan talouden lieveilmiöt. Lääkkeeksi on ehdotettu alkoholin arvonlisäveron alentamista samalle tasolle kuin ruokatarjoilun arvonlisävero, mikä merkitsisi myymälämyyntin ja anniskelumyyntin arvonlisäverokantojen erottamista toisistaan.⁸

Yritysten määrä on kääntynyt laskuun **teollisuudessa** 2000-luvulla. Lukumäärä on vähentynyt elintarviketeollisuudessa, tekstiili- ja vaatetusteollisuudessa, kustannustoiminnassa, rakennustuotteiden valmistuksessa, mekaanisessa metsäteollisuudessa, konepajateollisuudessa ja useimmilla metalli- ja elektroniikkateollisuuden toimialoilla. Toisaalta metallituoteteollisuudessa ja laivanrakennuksessa on esiintynyt ajoittain jopa kapasiteettipulaa, joten näillä toimialoilla yritysten määrä on lisääntynyt. Kemianteollisuudessa yritysten määrä on pysynyt ennallaan 2000-luvulla.

Suomalaisen teollisuuden rakennemuutos alkoi 1980-luvun lopulla, kun yritykset kasvoivat fuusioiden kautta entistä suuremmiksi ja alkoivat kansainvälistyä. Rakennemuutos kiihtyi 1990-luvulla, jolloin ulkomaiset yritysostot lisääntyivät Suomessa. Vaikka tuotanto ja työllisyys ovat kasvaneet enemmän

8 Asiaa voidaan perustella anniskelumyyntin paremmalla työllistävyydellä, alkoholin käytön paremmalla valvonnalla ja sosiaalisella kontrollilla anniskelupaikoissa ja matkustajatuonnin kasvun hillitsemisellä. EU:n arvonlisäverodirektiivi mahdollistaa erilaiset arvonlisäverokannat alkoholin myymälä- ja anniskelumyyntissä. Tällä hetkellä ravintola-alkoholin arvonlisävero alittaa myymälämyyntin neljässä EU-maassa (Espanja, Italia, Portugal ja Luxemburg). Alkoholin arvonlisäveron alennukset rahoitettaisiin valmisteveroja korottamalla (Lankinen, 2010).

teollisuusyritysten ulkomaisissa kuin kotimaisissa tuotantoyksiköissä, teollisuuden päätoimialojen, kuten metalli- ja elektroniikkateollisuuden ja metsäteollisuuden suorat ja välilliset työllisyysvaikutukset ovat pysyneet kotimaassa suurina viime vuosiin saakka.

Aasian ja Etelä-Amerikan kehittyvien maiden ja Venäjän painoarvo markkina-alueina ja tuottajina on lisääntynyt edelleen, mikä on lisännyt haasteita ja muutospaineita Suomen teollisuudelle. Toteutunut kehitys on merkinnyt tuntuvia supistuksia kotimaisessa massa- ja paperiteollisuudessa, ja tuotantokapasiteetin siirtymistä lähelle halvempia raaka-ainelähteitä ja kasvavia kuluttajamarkkinoita. Voimakkaat supistukset ovat heijastuneet myös metsäteollisuuden kysynnästä riippuvaiseen metalli- ja kemian teollisuuteen ja palvelualoille, kuten kuljetukseen.

Globaali taantuma ja vientikysynnän romahtaminen kiihdyttivät teollisuuden rakennemuutosta. Vaarana voi olla kokonaisten osaamisalojen häviäminen maastamme tai niiden merkityksen pieneneminen. Esimerkkejä ovat ”Nokia-ala” sekä ilmailu- ja laivanrakennusteollisuus. Teollisuuden tulevaisuuden kannalta tärkeää olisi uusien ja vanhojen teknologioiden yhdistäminen (bio-, ITC- ja nanoteknologiat) ja palveluliiketoiminnan kehittäminen, joiden avulla teollisiin tuotteisiin saataisiin uutta lisäarvoa. Silti perinteisiltäkin jalostusaloilta löytyy kasvumahdollisuuksia.

1.1.3 Jalostusalojen kasvualat: esimerkkinä kaivannaistoiminta

Kaivannaistoiminta tilastoituu virallisen toimialaluokituksen toimialalle B (Kaivostoiminta ja louhinta), joka jakaantuu edelleen neljään alatoimialaan.⁹ Lopputuotekäytön mukaan kaivannaistoiminta voidaan jakaa kiviainesten tuotantoon (luonnonhiekan, soran ja sepelin tuotanto rakennusalan tarpeisiin), metallimalmien louhintaan, teollisuusmineraalien tuotantoon, rakennuskivien louhintaan ja turpeen nostoon. Laveasti tarkasteltuna kaivannaisklusteriin kuuluvat kaivos- ja louhintakoneiden ja laitteiden valmistus sekä erilainen kaivannaisalaa palveleva toiminta.

Arviot toimialan kansantaloudellisesta merkityksestä poikkeavat jossain määrin toisistaan. Tilastokeskuksen kansantalouden tilinpidon mukaan kaivannaistoiminnan (TOL B Kaivostoiminta ja louhinta) osuus Suomen kokonaistuotannosta oli vain 0,4 prosenttia ja työllisyydestä 0,3 prosenttia vuonna 2009, jos tukitoimialoja kuten koneiden ja laitteiden valmistusta ei lasketa mukaan. Alan työllisyys ja tuotanto alenivat 1970-luvulta 2000-luvun vaihteeseen asti, mutta sen jälkeen kaivannaistoiminnan työllisyys ja tuotannon määrä ovat lähteneet reippaaseen kasvuun.

9 Alatoimialoja ovat kivihiilen ja ruskohiilen kaivu (tol 05), raakaöljyn ja maakaasun tuotanto (tol 06), metallimalmien louhinta (tol 07), muu kaivostoiminta ja louhinta (tol 08) sekä kaivostoimintaa palveleva toiminta (tol 09). Kahdella ensimmäisellä toimialalla (tol:it 05-06) ei ole Suomessa yritystoimintaa. Muuhun kaivostoimintaan ja louhintaan kuuluvat sen sijaan esimerkiksi kiven louhinta, hiekan ja saven otto, kemiallisten ja lannoitemineraalien louhinta sekä turpeen nosto. Kaivostoimintaa palveleva toiminta koostuu muun muassa tutkimuspalveluista ja kaivostutkimuksista, kairausnäytteiden otosta, koeporauksesta tai kaivosten kuivatuksesta.

Vaikka kaivannaistoiminta on toimialana pieni, se on tärkeä osa Suomen kansantaloutta. Yhteiskunta ei toimisi ilman kaivannaisalaa. Malmien louhinta on perusta kaikille metalliteollisuuden tuotteille. Sitä kautta toimiala on tärkeä metalli- ja elektroniikkateollisuuden tuotteita käyttäville jalostus- ja palvelualoille sekä kotitalouksille. Teollisuuskemikaaleja tarvitaan kemianteollisuudessa, maataloudessa ja metsäteollisuudessa. Kiviainekset ovat välttämättömiä talojen, teiden ja katujen rakentamisessa (asfaltti ja betoni, yms.) ja rakennetun ympäristön kunnossapidossa.

Luonnon rakennuskiviä käytetään talonrakentamisessa ja muussa ympäristön rakentamisessa. Kaivannaistoimintaan rinnastettu turvetuotanto tai turpeen otto on puolestaan osa energian perustuotantoa. Tilastokeskuksen panos-tuotostutkimuksen mukaan pääosa kaivannaistoiminnan kotimaisesta tuotannosta käytetään väli tuotteina teollisuudessa ja rakennus alalla. Vientiin menee tuotannosta runsas kymmenesosa. Metallimalmien osalta suuri osa kotimaisten asiakastoimialojen tarvitsemasta väli tuotekäytöstä on tyydytetty kuitenkin ulkomaisella tuonnilla.

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan kaivannaistoiminnassa toimi yhteensä 870 yritystä ja 1 040 yritystoimipaikkaa vuonna 2009. Toimipaikkojen työllisyys oli YTR:n vuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna 4 900 henkilöä ja liikevaihto 1,2 miljardia euroa. Tilastokeskuksen liiketoiminnan suhdannekuvaajien perusteella arvioituna toimialan liikevaihto olisi kohonnut jo lähes 1,6 miljardiin euroon vuonna 2010. Toimipaikkoja on eniten turpeen nostossa, mutta työllisyydellä ja liikevaihdolla mitattuna tärkein alatoimiala on kiven louhinta, hiekan ja saven otto (Taulukko 1).

Taulukko 1. Kaivannaistoiminnan (Tol B) yritystoimipaikat 2009

	Toimipaikat, lkm	Osuus toimi- paikoista, %	Osuus henki- löstöstä, %	Osuus liike- vaihdosta, %
Metallimalmien louhinta	24	2,3	21,8	13,0
Kiven louhinta, hiekan ja saven otto	468	45,0	45,3	46,9
Turpeen nosto	504	48,4	23,6	29,8
Muu mineraalien kaivuu	18	1,7	5,2	8,1
Kaivostoimintaa palveleva toiminta	27	2,6	4,1	2,2
Yhteensä	1 041	100,0	100,0	100,0

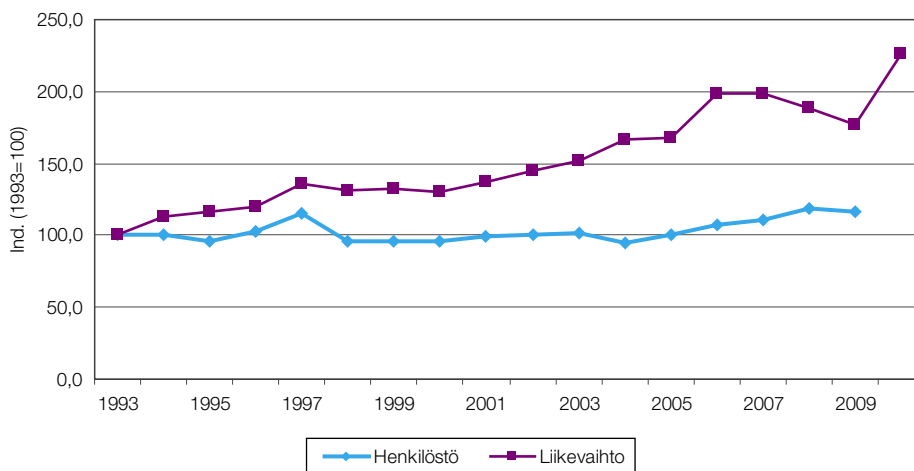
Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Yli 80 prosenttia kaivannaistoiminnan yrityksistä työllistää alle viisi henkilöä. Näiden yritysten osuudet alan henkilöstöstä ja liikevaihdosta oli kuitenkin vain 10-15 prosenttia, koska ala on keskittynyt harvalukaiseen joukkoon suuria yrityksiä. Esimerkiksi julkisyhteisöjen omistamia yrityksiä on vain kuusi, mutta niiden osuus alan työllisyydestä nousi 15 prosenttiin ja liikevaihdosta lähes kolmannekseen. Ulkomaa-laistaustaisia yrityksiä oli vuonna 2009 vain parikymmentä, mutta niiden osuus toimialan työllisyydestä ja liikevaihdosta oli noin neljännes.

Kaivannaistoiminnan henkilöstö ja liikevaihto ovat kasvaneet 2000-luvulla, vaikka yritysten ja toimipaikkojen määrä on vähentynyt (Kuvio 5). Uusien kaivosten

avaaminen on kasvattanut etenkin metallimalmien ja sivukiven louhintaa, joka on moninkertaistunut lyhyessä ajassa. Pelkästään vuosina 2009–10 louhinnan määrä yli kaksinkertaistui liki 70 miljoonaan tonniin ja kasvu jatkuu. Vuoteen 2020 mennessä esimerkiksi metallimalmien louhinnan työllisyyden arvellaan kohoavan yli 4 000 henkilöön ja liikevaihdon noin kolmeen miljardiin euroon.

Kuvio 5. Kaivannaistoiminnan (Tol B) yritystoimipaikkojen henkilöstön ja liikevaihdon määrän kehitys 1993–2010

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri ja liiketoiminnan suhdannekuvaajat (vuosi 2010), Tilastokeskus

Uusia kaivoksia avataan

Meneillään olevia huomattavia kaivoshankkeita on useita ja valmisteilla on runsaasti uusia miljardiluokan investointeja. Esimerkkejä Suomessa toimivista kaivoksista ovat Sotkamon Talvivaara (Talvivaaran Kaivososakeyhtiö Oyj), Pyhäsalmi (Inmet Mining Corporation), Kemi (Outokumpu Oyj), Kittilän Suurikuusikko (Agnico Eagle Mines Limited), Orivesi (Dragon Mining), Sodankylän Pahtavaara (Lapland Goldminers) ja Huittisten Jokisivu (Dragon Mining), Sodankylän Kevitsa (First Quantum) sekä Ilomantsin Pampalo (Endomines AB).¹⁰

Geologian Tutkimuskeskus GTK:n mukaan Suomen kallioperässä on paljon mahdollisuuksia metallien hyödyntämiseen. Puhutaan **Fennoskandian kilvestä**, joka kätkee uumeniinsa monia tärkeitä metalleja. Malmivarannoista tärkeimpiä ovat nikkeli, sinkki, kromi, kupari ja kulta. Nykyisin Suomessa toimii kymmeniä malminetsintää harjoittavia pääasiassa ulkomaalaisia organisaatioita. Etsintätoiminta on

10 Valmisteilla olevia suuria kaivosinvestointeja ovat Polvijärven Kylälahti, Kittilän kultakaivoksen laajennus, Kolarin Hannukaisen kaivoksen uudelleenavaus, Taivaljärven hopeakaivos, Kevitsan kaivoksen laajennus sekä Euroopan ensimmäisen Litium-kaivoksen avaus Ullavassa.

keskittynyt kultaan, nikkeliin ja niin sanottuihin korkean teknologian metalleihin, jotka ovat välttämättömiä monissa koneissa ja laitteissa.¹¹

Toteutunut kehitys on tulosta metallien kulutuksen kasvusta Kiinassa, Turkissa, Venäjällä, Intiassa, Brasiliassa ja muissa nopeasti kehittyvissä teollisuusmaissa. Metalleja tarvitaan korkean teknologian tuotteiden valmistukseen. Asukasta kohden laskettuna metallien kulutus on kehittyvissä teollisuusmaissa vielä toistaiseksi alhaisempaa kuin vanhoissa teollisuusmaissa. Kuitenkin elintason nousu kehittyvissä talouksissa kaventaa nopeasti eroja. Metalleista on syntynyt puutetta, mikä on johtanut raaka-aineiden hintojen nousuun ja kaupan rajoituksiin.

Mineraalien ja metallien nykyisellä tuotantokapasiteetilla ei millään tavalla voida turvata kysyntää tulevaisuudessa. Uusia kaivoksia tarvitaan, mikä on kannustanut ja pakottanut malminetsintään. Ulkomaisten kaivosyhtiöiden toiminnan vilkastuminen Suomessa on nähtävä tätä taustaa vasten. Muutamat ulkomaalaiset yhtiöt ovat aloittaneet myös uraanin etsinnän. Uraania on etsitty Itä-Uudeltamaalta, Pohjois-Karjalasta ja Lapista. Uraanin louhinta ja rikastus edellyttävät hallituksen lupaa, mutta asia on ajankohtainen aikaisintaan vuosikymmenen lopulla.

Kaivostoiminnan aloittamiseen kuluu kuitenkin vuosia ja jopa yli kymmenen vuotta. Siihen kuuluvat malminetsintä, malmivarojen arviointi, kannattavuusarvioinnit, kaivostoiminnan lupien hakeminen, rahoituskysymykset, rakennusvaiheen hankkeet ja varsinaisen tuotannon aloittaminen. Suomessa malminetsintää, kaivostoimintaa ja kullanhuuhtontaa harjoittavien oikeuksista ja velvollisuuksista sen varsinaisen toiminnan aikana sekä lopetus- ja jälkitoimenpiteistä on säädetty **kaivoslaissa** (621/2011). Uudistettu kaivoslaki tuli voimaan heinäkuussa 2011.

Turpeen tuotanto

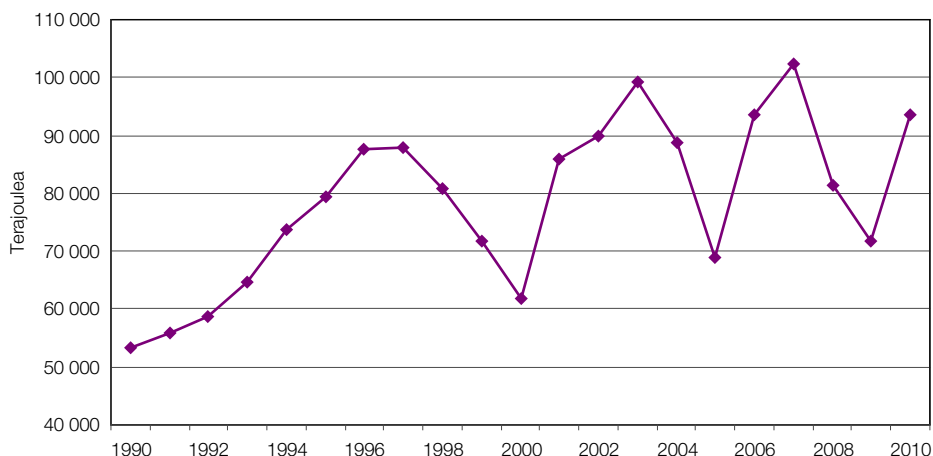
Suomessa turve on määritelty hitaasti uusiutuvaksi biomassapolttoaineeksi ja EU:ssa turve on luokiteltu päästökauppavolliseksi polttoaineeksi.¹² Turvetuotantoon on käytetty Suomessa noin 110 000 hehtaaria suota, mutta aktiivikäytössä on noin 60 000–80 000 hehtaaria. Yli 90 prosenttia Suomessa tuotetusta turpeesta käytetään energianlähteenä. Loppuosa hyödynnetään kasvuturpeena puutarhataloudessa, maanparannusaineena ja lannoitteena, rakennuseristeinä, routa- ja lämpöeristeinä sekä kuivikkeena eläintaloudessa kuten hevostalleilla.

Suomen energian kulutuksesta (402 terawattituntia TWH) turve muodosti noin 6–7 prosenttia vuonna 2010. Turpeen käyttö energianlähteenä on kasvanut trendinomaisesti 1970-luvulta lähtien, vaikka vuosittaiset vaihtelut ovat suuria (Kuvio 6). Turpeen energiatuotantoa on edistetty valtiovallan toimesta verotuella. Taustalla ovat pyrkimykset vähentää riippuvuutta fossiilisista tuontipolttoaineista. Uusia turvesoita koskevien lupahakemusten määrä on kasvanut voimakkaasti viime vuosina. Maailmanlaajuisesti Suomi onkin johtava turpeen tuottaja.

11 Korkean teknologian metalleja ovat esimerkiksi niobi, tantaali, indium, gallium, germanium, skandium ja harvinaiset maametallit.

12 Turve on suokasvien jäänteistä epätäydellisen hajoamisen seurauksena kosteissa ja hapettomissa olosuhteissa muodostunut eloperäinen maalaji.

Kuvio 6. Turve-energian kulutus terajouleina (TJ) mitattuna 1990–2010

Lähde: Energiatilastot, Tilastokeskus

Kaivannaistoiminnan kansantaloudelliset vaikutukset

Metallimalmien etsintä ja kaivostoiminta on sijoittunut pääosin Lappiin, Pohjois-Pohjanmaalle ja Pohjois-Karjalaan, joissa uusien kaivosten avaamisella on suuri alueellinen merkitys työllisyyden ja yritystoiminnan kehittymisen kannalta katsoen. Myös turvetuotanto on keskittynyt Itä- ja Pohjois-Suomeen. Kiviainesten ja teollisuusmineraalien tuotanto on jakaantunut tasaisemmin eri puolille maata. Kiviaines-teollisuuden sijainti riippuu siitä, missä tuotteille on kysyntää, mutta ympäristönäkökulmat voivat rajoittaa tuotantotoiminnan käynnistämistä.

Vuonna 2010 laaditun mineraalistrategian mukaan kaivostoimintaa pidetään Suomen yhtenä tulevaisuuden menestystekijänä. Suomesta on tulossa Euroopassa kaivosteollisuuden kakkosmaa Ruotsin jälkeen. Kotimainen kaivostoiminta vähentää mineraalien tuontia, eli parantaa raaka-ainehuollon omavaraisuusastetta. Kerrannaisvaikutukset kansantaloudessa voivat olla hyvin suuria, sillä omat mineraalivarannot mahdollistavat monipuolisen jatkojalostuksen, uusien teollisuuden toimialojen synnyn ja vanhojen toimialojen kehittymisen uusille kasvu-urille.

Suomalaisten kaivosalan yritysten kehittymistä on jarruttanut kotimaisen pääomarahoituksen puute. Tilanne on pienille kaivosalan yrityksille kestämaton, sillä lupaavien kaivoshankkeiden kehittäminen voi kestää jopa yhden vuosikymmenen. Tästä syystä kaivoshankkeet siirtyvät helposti ulkomaisten yritysten käsiin. Kaivosala on muutoinkin luonteeltaan kansainvälistä. Alaa hallitsee harvalukuinen monikansallisten yritysten joukko. Suomessa poikkeuksen pääsäännöstä muodostaa kotimaisessa omistuksessa pysynyt Talvivaaran kaivososakeyhtiö.

Kaivosalan laajentuminen ja vahvistuvat kotimarkkinat merkitsevät kasvusysteystä toimialan tukitoimialoille, joihin kuuluvat alan kone- ja laitevalmistus. Suomessa valmistetaan esimerkiksi kaivoskuormaajia ja -dumppereita, porauslaitteita,

murskaimia ja erilaisia suodattamia. Pääosa tuotteista menee vientiin ja suomalaisilla laitevalmistajilla on vahva asema maailmanmarkkinoilla. Kone- ja laitevalmistuksen liikevaihto nousee satoihin miljooniin euroihin. Kaivannaisalan palvelut työllistävät puolestaan insinööritoimistoja ja logistiikka-alan yrityksiä.

1.1.4 Palvelualojen kasvualat: esimerkkinä asumisen sisältävät sosiaalipalvelut

Yksityinen hoiva-ala on kehittynyt Suomessa ripeästi. Yksi nopeimmin kasvaneita hoivapalveluja ovat **vanhusten ja erityisryhmien palveluasuminen**, joka käsittää määritelmän mukaisesti asumisen ja palvelutuottajan järjestämiä asiakkaan jokapäiväiseen selviytymiseen tarkoitettuja hoiva- ja tukipalveluja. Palveluasuminen on avohuollon palvelujen ja laitoshuollon välimuoto. Palveluasumista voi olla ryhmäkodissa tai palvelutalossa, jossa asiakkaalla on oma asunto. Palveluasuminen jaetaan tavalliseen palveluasumiseen ja tehostettuun palveluasumiseen.¹³

Suomessa asumispalvelut ovat sosiaalipalveluja, joiden järjestämisestä vastaavat pääasiassa kunnat sosiaalihuolto- ja vammaispalvelulain nojalla. Kunnat voivat tuottaa palveluasumista itse ja kuntayhtymissä tai hankkia palveluasumista ja niihin liittyviä tukipalveluja hankintasopimusten perusteella yksityisiltä palveluntuottajilta ja antaa asiakkaalle palvelusetelin. Vuonna 2009 kuntien laskennallisen palvelukysynnän arvo oli asumispalveluissa 1,74 miljardia euroa. Summasta kuntien oman tuotannon osuus oli 43 prosenttia ja ostetun tuotannon 57 prosenttia.

Ostettu tuotanto jakautuu edelleen asiakaspalvelujen¹⁴ ostoihin muilta julkisyyhteisöiltä kuten kuntayhtymiltä ja asiakaspalvelujen ostoihin yksityisiltä palveluntuottajilta, jotka koostuvat yksityisistä yrityksistä ja järjestöistä. Rahamääräisesti kuntien yksityiset asiakaspalvelujen ostot olivat palveluasumisessa Tilastokeskuksen kuntien talous- ja toimintatilastojen mukaan 780 miljoonaa euroa vuonna 2009, kun asiakaspalvelujen ostoissa on otettu huomioon kuntien valtiolta saama viiden prosentin laskennallinen piilevän arvonlisäveron palautus.

Vanhusten ja erityisryhmien palveluasunto- ja hoivakotitoiminta on yksi suurimmista sosiaalipalveluista yksityisellä puolella. Varsinaisesti yksityinen asumispalvelujen toimiala syntyi jo 1980- ja 1990-luvuilla, kun valtio tuki järjestöjen palvelutoimintaa Raha-automaattiyhdistys Ray:n avustuksin. Samalla yhä suurempi osa kuntien vastuulla olevista sosiaalipalveluista alettiin ostaa ulkopuolelta sen sijaan, että kunnat tuottaisivat ne itse. Aiemmin kunnat myös tukivat yhdistysten perustamista alueelleen ja pienensivät siten paineita omaan palvelutuotantoon.

Ray:n avustusten jaossa tapahtui kuitenkin muutoksia 2000-luvun alussa, mikä merkitsi järjestöjen palvelutalo- ja asumispalvelutoimintaan saaman avustusvirran

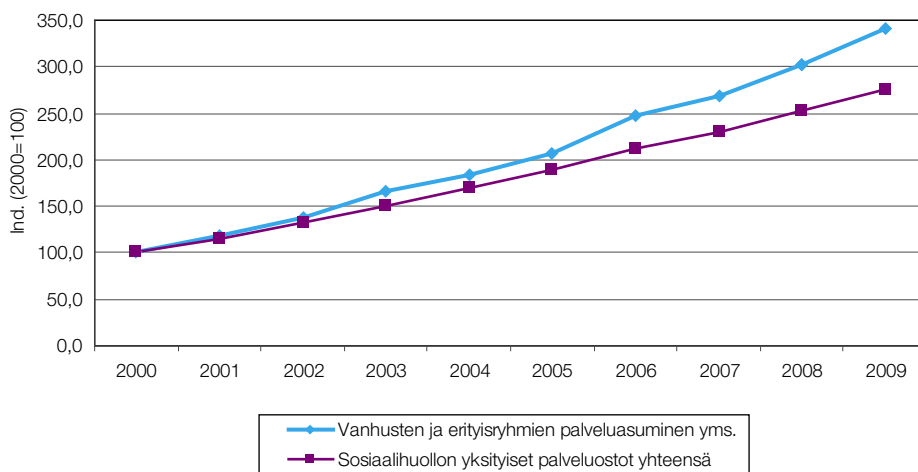
13 Tavallisessa palveluasumisessa palveluntuottajan henkilökuntaa on paikalla vain päivisin, mutta tehostetussa palveluasumisessa henkilökunta on paikalla ympäri vuorokauden.

14 Asiakaspalvelujen ostot koostuvat kuntalaisille tarkoitetuista mutta kunnan ulkopuolisilta palveluntuottajilta hankituista lopputuotepalveluista eli kokonaan ulkoistetuista palveluista. Sen sijaan kunnan omaan palvelutuotantoon ostetut palvelut ovat välituotepalveluja. Esimerkkinä voidaan mainita ruokahuollon ostopalvelut kunnan ylläpitämään hoitolaitokseen.

tyrehtymistä. Samalla yksityisille yrityksille avautui uusia kasvumahdollisuuksia. Tämä johti siihen, että järjestöt alkoivat siirtää kaupallisia toimintojaan osakeyhtiöihin eriyttäen ne yhteisöjen yleishyödyllisestä toiminnasta. Vuonna 2009 asumispalveluissa toimi yhteensä noin 510 yritystä ja 770 toimipaikkaa. Järjestöillä asumispalveluja tuottavia toimipaikkoja oli 490 vuonna 2009 (Kuvio 7).

Yksityisten asumispalvelujen toimipaikat työllistivät yli 18 000 henkilöä ja niiden laskennallinen liikevaihto oli lähes miljardi euroa, josta yritysten osuus oli runsaat 50 prosenttia ja järjestöjen vajaa 50 prosenttia. Yritystoiminnan voimakasta kehitystä osoittaa se, että vuosina 2007–09 työllisyys lisääntyi asumispalveluissa kolmanneksella ja liikevaihto lähes 50 prosenttia. Edes talouden taantuma ei pysäyttänyt yritystoiminnan kasvua. Taustalla ovat kuntien lisääntyneet ostopalvelut, jotka ovat määrällisesti yli kolminkertaistuneet 2000-luvulla.

Kuvio 7. Kuntien sosiaalihuollon yksityisten ostopalvelujen määrän kehitys 2000–2009

Lähde: Kuntien talous- ja toimintatilasto, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith

Palvelutarve lisääntyy nopeasti

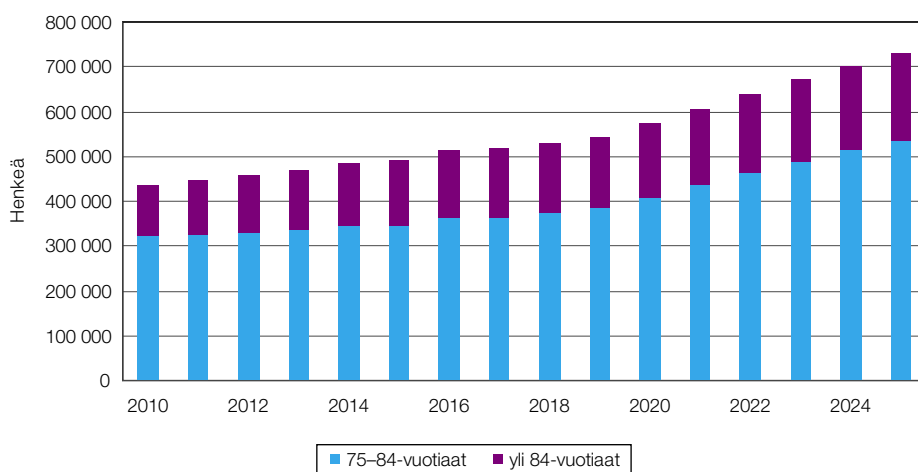
Palveluasuntojen tarve lisääntyy tuntuvasti lähivuosina, sillä vanhusten määrä ja suhteellinen osuus väestöstä kasvavat nopeasti. Tilastokeskuksen väestötilastojen mukaan 75 vuotta täyttäneitä henkilöitä oli jo 427 000 vuonna 2009. Vuoteen 2025 mennessä heidän määränsä nousee noin 730 000 henkilöön, eli lähes 13 prosenttiin väestöstä. Väestön määrä lisääntyy kaikkein nopeimmin vanhimmissa ikäryhmissä. Ennusteiden mukaan 85–94-vuotiaiden määrä kasvaa melkein kaksinkertaiseksi ja 95 vuotta täyttäneiden lähes kolminkertaistuu vuoteen 2025 tultaessa.

Sinänsä ihmisen vanheneminen ei lisää palveluasuntojen tarvetta, vaan taustalla on ikääntyvän väestön sairastavuuden kasvu ja toimintakyvyn heikkeneminen. Merkittävin palvelutarpeeseen vaikuttava tekijä on **dementia**. Dementia ei ole

varsinaisesti itsenäinen sairaus, vaan oirekokonaisuus, jonka taustalla voi olla erilaisia sairauksia, kuten Alzheimerin tauti tai aivoverenkierron häiriöt. Dementia yleisyy ikääntymisen myötä. Keskivaikeaa dementiaa on viidellä prosentilla 65–74-vuotiaista, mutta 85 vuotta täyttäneistä sitä esiintyy joka kolmannella.

Asiantuntijoiden mukaan Suomessa oli 93 000 keskivaikeasta dementiaa kärsivää 65 vuotta täyttänyttä kansalaista vuonna 2009. Kymmenen vuoden päästä heitä on yli 130 000. Dementoituneet kärsivät muistihäiriöistä, joka vaikeuttaa arkipäivästä selviytymistä, minkä vuoksi he tarvitsevat ulkopuolista apua ja ohjausta ympäri vuorokauden. Myös tuki- ja liikuntaelinsairaudet lisäävät ongelmia. Palveluasuntojen kysyntää nostaa se, että yli puolet 75 vuotta täyttäneistä asuu yksin. Yksinasuvien määrän ja suhteellisen osuuden odotetaan vain kasvavan jatkossa.

Kuvio 8. 75-vuotta täyttäneen väestön määrän kehitys 2010–2025

Lähde: Väestöennustetilastot, Tilastokeskus.

Yritystoiminta laajenee ja keskittyy

Samanaikaisesti meillä on käynnissä vanhushuollon palvelurakenteen muutos, jonka tavoitteena on vähentää vanhainkotien ja terveyskeskusten pitkäaikaishoidossa olevien vanhusten määrää ja lisätä kodinomaisia asumisvaihtoehtoja. Yksityisille hoiva-alan palveluntuottajille vanhushuollon palvelurakenteen muutokset merkitsevät uusia kasvumahdollisuuksia, sillä kunnat eivät ole pystyneet lisäämään omaa palvelutuotantoaan riittävän nopeassa tahdissa.

Hyvät kasvunäkymät ovat herättäneet ulkomaisten pääomasijoittajien kiinnostuksen toimialaa kohtaan. Kansainväliset toimijat ovat hankkineet omistukseensa keskisuuria yrityksiä, jotka ovat laajentaneet toimintaansa yritysostoin. Pienten paikallisten hoiva-alan yritysten määrä vähenee, kun yrittäjät lopettavat yritystoiminnan eläköitymisen tai yrityskaupan tuloksena.

Yrityskoon kasvu ja riittävät taloudelliset voimavarat voivat lisätä toiminnan luotettavuutta sosiaalihuollon asumispalveluissa, joissa esimerkiksi 10-15 paikan palveluyksikköä voidaan pitää melko pienenä. Pienten paikallisten yritysten ja järjestöjen ongelmina ovat rajalliset voimavarat, riippuvuus yhdestä kuntaostajasta ja toiminnan jatkuvuuteen liittyvät uskottavuusongelmat. Kuitenkin toiminnan jatkuvuus on sosiaalihuollon palveluissa tärkeä laadullinen kilpailutekijä palveluja käyttävän asiakkaan ja palvelujen järjestämisestä vastaavan kunnan kannalta (TEM, 2011a).

Asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa pk-yrittäjyyteen liittyvät riskit kulkevat käsi kädessä myös kiinteistöihin liittyvien riskien kanssa. Tosin on muistettava, että asuminen palvelutaloissa ja niissä tarjottavat hoivapalvelut ovat kaksi eri asiaa. Asuminen perustuu kiinteistön haltijan ja asukkaan väliseen vuokrasopimukseen, mutta hoivapalvelujen tuottaminen pohjautuu palvelutuottajan ja kunnan väliseen sopimussuhteeseen. Vaikka molempia palveluja tuottaisi sama oikeushenkilö, palveluasuntojen vuokrat eivät ole varsinaisesti julkisia hankintoja (TEM, 2011a).¹⁵

Yrityskoon kasvusta kertoo se, että sosiaalihuollon asumispalveluja tuottavien yritysten määrä kääntyi Suomessa laskuun vuonna 2009, vaikka toimialan työllisyys ja liikevaihto kasvoivat noin 15-16 prosenttia. Vaikka suurten yritysten markkinaosuus yksityisestä palveluasumisesta on kasvanut yritysostojen kautta liikevaihdolla mitattuna, yhdelläkään yrityksellä ei ollut vielä TEM:in tekemien selvitysten mukaan merkittävää markkina-asemaa vuonna 2009 lukuun ottamatta vammaisten palveluasumista, joskin toimiala on nopean muutoksen tilassa (Taulukko 2).

Taulukko 2. Suurimpien yritysten osuudet yksityisen asumispalvelualan kokonaisliikevaihdosta alatoimialoitain (mukaan lukien järjestöjen palvelutoiminnan laskennallinen liikevaihto) 2009, prosenttia.

	Suurin yritys, %	3 suurinta, %	5 suurinta, %	Muut yritykset, %	Järjestöt, %
Vanhusten palveluasuminen	6,3	10,8	12,4	33,6	54,0
Vammaisten palveluasuminen	40,5	50,4	52,6	8,2	39,2
Mielenterveysongelmallisten asuminen	5,9	14,0	18,2	57,4	24,4
Palvelutalotoiminta yhteensä	5,8	12,2	14,3	39,5	46,2

Lähde: TEM 2011

Havaintoja kilpailun vääristymistä

Markkina-asemaa voi olla vaikea arvioida tarkasti yritysten liikevaihto-osuuksina, vaikka esimerkiksi yli 50 prosentin valtakunnallinen liikevaihto-osuus merkitsee käytännössä vahvaa markkina-asemaa. Ratkaisevaa on, miten paljon markkinoilla

¹⁵ Suomessa useimmat suuret yritykset ovat eriyttäneet asumisen sisältyviin sosiaalipalveluihin liittyvän palvelutuotannon ja asuntojen vuokraustoiminnan erillisiin yhtiöihinsä tai rakennusten omistajat ovat yleishyödyllisiä kiinteistöyhtiöitä tai yksityisiä sijoittajia. Sen sijaan pienten ja keski suurten yritysten joukossa on paljon hoivapalvelujen tuottajia, joissa palvelutuotanto ja kiinteistöt ovat samassa taseessa.

on hajontaa eli kilpailijoita ja kuinka suuret ovat esimerkiksi 1–5 tärkeimmän markkinatoimijan väliset kokoerot. Joskus yrityksellä voi olla paljon markkinavoimaa, vaikka sen liikevaihto-osuus ei nouse kovin korkeaksi. Määräävä markkina-asema ei myöskään tarkoita, ettei yrityksellä olisi lainkaan kilpailijoita.

Sinänsä yrityksen määräävä markkina-asema ja sen tavoittelu eivät ole kiellettyjä. Kiellettyjä ovat vain markkina-aseman väärinkäytökset, jonka vuoksi suurille yrityksille on asetettu kilpailulainsäädännössä erityisvelvoitteita liikekumpaneitaan ja kilpailijoitaan kohtaan, ettei yrityksen menettely vaaranna kilpailua markkinoilla ja estä uusien yritysten markkinoille tuloa. Suomessa pienet yritykset ovat kuitenkin viestittäneet kilpailun vääristymistä kuntien avautuvilla hoivalan markkinoilla.

Kilpailun vääristymillä on mm. tarkoitettu tapauksia, joissa **Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus Aran** tuki erityisryhmien palvelutalo- ja asuntorakentamiseen olisi asettanut hoivapalveluja tuottavat yritykset eriarvoiseen asemaan kuntien julkisissa hankinnoissa. Tätä on perusteltu siten, että markkinoilla toimii yksityisellä rahoituksella toimitilansa rakentaneita yrityksiä, ja sellaisia palveluntuottajia, joiden toimitilat on rakennettu julkisella rahoitustuella tai toimimalla läheisessä yhteistyössä tukea saaneiden yleishyödyllisten toimitilarakennuttajien kanssa (TEM, 2011a).

Asiantuntijoiden mukaan epäilyt kilpailun vääristymistä hälvenevät, jos palvelutalojen rakennuttaminen, omistaminen ja hallinta erotetaan selkeämmin hoivapalvelujen tuottamisesta. Yhtenä vaihtoehto on esitetty, että palvelujen järjestämisestä vastaavat kunnat omistaisivat palvelurakennukset, joissa hoivapalvelujen tuotanto ja kiinteistöjen ylläpitopalvelut kilpailutettaisiin. Kuntien rakennuskannan kasvataminen on kuitenkin hankalaa, koska kunnilla on jo nyt paljon ongelmia vanhan rakennuskantansa ja sen peruskorjausinvestointien kanssa.

Toinen ehdotettu tapa olisi se, että markkinoille tulisi selkeästi palveluasumisen kiinteistökantaan erikoistuneita hitaan tuoton kiinteistösijoittajia. Mikäli kunnan palvelutarve on ennakoitavissa kohtuullisen pitkäksi ajaksi eteenpäin, olisivat kiinteistösijoittajien tuotot suhteellisen turvattuja. Asiaa vaikeuttaa tosin se, että palvelutalojen suunnittelu ja kehittäminen vaativat erityisosaamista, joten suunnittelutyötä voi olla vaikea tehdä ilman palvelutuottajien myötävaikutusta tai osallistumista ainakin jollain tavoin.

Palvelurakennusten omistamisen ja hoivapalvelujen tuottamisen erottaminen toisistaan voi olla vaikeaa myös pk-yrityksissä, jos palvelutuotanto ja kiinteistöt ovat samassa taseessa. Palvelujen tuotannon ja kiinteistöjen omistaminen edellyttäisi silloin yritysjärjestelyjä, kuten toimintojen yhtiöittämistä. Asuminen ja hoivapalvelut tulisi erottaa toisistaan ainakin taloushallinnollisesti, jotta palvelutuotannon kustannuksia ei voitaisi subventoida vuokrissa eikä päinvastoin. Tätä edellytetään jo esimerkiksi Kelan asumistuen myöntämistä koskevassa lainsäädännössä.

1.2 Yritysten koko, henkilöstö ja liikevaihto

Kokovuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna Suomen yritysten henkilöstö oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 1,38 miljoonaa henkilöä vuonna 2009. Siitä pk-yritysten osuus oli 61 prosenttia. Yritysten liikevaihto oli maassamme 335 miljardia euroa, mistä pk-yritykset muodostivat 49 prosenttia.

Pk-yritysten osuus kaikkien yritysten työllisyydestä on kasvanut tasaisesti: uusista työpaikoista nettomääräisesti 80 prosenttia on syntynyt pk-yrityksiin vuoden 1993 jälkeen. Aivan viime vuosina pk-yritysten työllisyysosuuden kasvu on ollut verikkaista. Samalla pk-yritysten osuus kaikkien yritysten liikevaihdosta on supistunut.

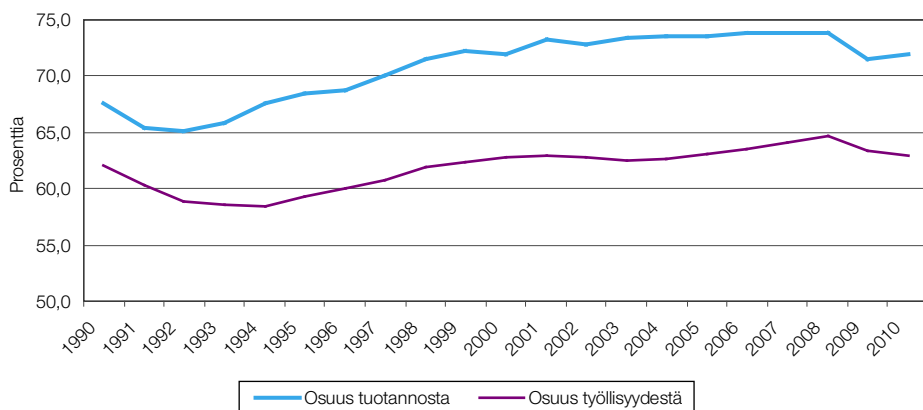
Pääosa pk-yrityksistä on yksinyrittäjien tai sellaisten yrittäjien omistamia, joilla on harvoin oman perheen ulkopuolista työvoimaa. Suomen kaikista yrityksistä peräti kaksi kolmasosaa työllistää alle kaksi henkilöä yrittäjät mukaan lukien. Silti niiden osuus kaikkien yritysten työllisyydestä ja liikevaihdosta on vain 6–7 prosenttia.

1.2.1 Yritystoiminta kokonaistuotannosta ja -työllisyydestä

Yritystoiminnan (yrityssektori) osuus kokonaistuotannosta lisääntyi nopeasti talouselämän jälkeen 1990-luvulla. Samalla yritysten osuus kansantalouden työllisyydestä kääntyi nousuun työvoimavaltaisten yksityisten palvelualojen ripeän kasvun ansiosta. Vastaavasti julkisen toiminnan ja kolmannen sektorin järjestöjen sekä alku- ja tuotannon (maa- ja metsätalous) osuus tuotannosta ja työllisyydestä on supistunut. Kasvu jatkui 2000-luvun alkuun asti, jolloin loiva suhdannetaantuma hidasti tilapäisesti yritysten tuotanto- ja työllisyysosuuksien nousua (Kuvio 9).

Sitten yritystoiminnan tuotanto- ja työllisyysosuudet jatkoivat kasvuaan vuoteen 2008 saakka, joskin osuudet nousivat hitaammin kuin 1990-luvulla. Vuonna 2009 tuotanto-osuus supistui taantuman vuoksi 1990-luvun lopun tasolle. Sitä vastoin yritystoiminnan osuus kansantalouden kokonaistyöllisyydestä pienentyi huomattavasti vähemmän kuin sen osuus kokonaistuotannosta. Vuonna 2009 yritystoiminta muodosti yhteensä 71 prosenttia kokonaistuotannosta ja kansantalouden työllisyydestä 63 prosenttia, jos maa- ja metsätaloutta ei oteta lukuun.

Kuvio 9. Yrityssektorin osuus kansantaloudesta 1990–2010 (pl. alkutuotanto)

Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus.

1.2.2 Henkilöstön ja liikevaihdon kehitys

Yritysten **henkilöstö** oli Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n mukaan noin 1,38 miljoonaa työntekijää vuoden 2009 lopussa. Edellisestä vuodesta henkilöstö väheni 3,7 prosenttia. Yrityksissä henkilöstön nopein lisäys ajoittui 1990-luvun toiselle puoliskolle. Muutaman hitaan kasvun vuoden jälkeen henkilöstön määrän kasvu lähti jälleen nousuun 2000-luvun puolessa välissä, jota jatkui vuoteen 2008 saakka. YTR:n vuosityöllisyyden käsitteellä mitaten yritysten henkilöstön määrä nousi kuitenkin vasta vuonna 2007 samalle tasolle kuin 1990-luvun alussa.¹⁶

Henkilöstön hidasta kasvua selittävät määräaikaisten, osa-aikaisten ja muiden epätyypillisten työsuhteiden yleistyminen palvelualoilla. 1990-luvun alkuun verrattuna esimerkiksi lukukausien aikana työssä käyvien opiskelijoiden määrä on moninkertaistunut. Samalla kaupan ja monien palvelualojen suorittavan tason tehtävien hoito on tullut riippuvaiseksi opiskelijatyövoimasta. Uutena piirteenä työmarkkinoilla on ulko- ja kotimaisen vuokratyövoiman lisääntynyt käyttö yksityisillä palvelualoilla, rakentamisessa ja kasvavassa määrin myös teollisuudessa.

Osa henkilöstön määrän lisäyksestä yksityisissä sosiaali- ja terveyspalveluissa, liike-elämän palvelualoilla ja myös kiinteistö- ja vuokrauspalveluissa on tilastollista, mitä selittävät toimintojen yhtiöittäminen ja ulkoistaminen, tilastojen tietopohjan laajennukset sekä yritysten päätoimialoissa tapahtuneet muutokset. Julkisella puolella toimintojen yhtiöittämis- ja ulkoistamiskehitys on koskenut lähes kaikkia valtio-organisaatioiden tuottamia palveluja, jotka eivät ole viranomaistoimintaa. Kunnissa kehitys on ollut hitaampaa kuin valtiolla.

¹⁶ YTR:n työllisyyskäsite (henkilöstö) eroaa työvoimatutkimuksen ja työssäkäyntitilaston määritelmästä. YTR:n henkilöstötieto on alempi kuin työllisyystilastoissa, koska henkilöstötiedon lähtökohtana on kokovuosityöllisyys. Henkilöstö on muutettu YTR:ssä kokovuosityölliseksi siten, että esimerkiksi kaksi puolipäiväistä työntekijää on sama kuin yksi kokovuosityöllinen. Työllisyystilastoissa jokainen osapäiväinen työntekijä vastaa yhtä työllistä.

Kokonaan kaikkien tilastojen ulkopuolelle on jäänyt **ulkomaisten keikkatyöntekijöiden** työpanos. Ulkomainen alihankinta ja vuokratyövoiman käyttö ei näy Tilastokeskuksen YTR:n yritystilastoissa eikä työllisyystilastojen, kuten työvoimatutkimuksen tai työssäkäyntitilastojen työllisten määrää ja työpanosta koskevilla tilastoilla. Laskennallisesti eniten ulkomaalaisia keikkatyöntekijöitä on ollut rakennus- alalla, jossa kotimaisen työvoiman tarjonta on kääntynyt laskuun. Halvempi ulkomainen työvoima on osittain myös korvannut kotimaisia työntekijöitä.

Yritysten henkilöstö väheni eniten teollisuudessa ja rakennus- alalla. Rajusta liikevaihdon laskusta huolimatta yritysten oma henkilöstö väheni maltillisesti verrattuna esimerkiksi 1990-luvun talouslamaan. Osasyynä on, että jalostus- alalla oman henkilöstön tarvetta on korvattu jo aiemmin joustavammalla ulkomaisella alihankinnalla ja vuokratyövoimalla. Asiakastoimialojen vuokratyövoiman kysynnässä tapahtuvat vaihtelut näkyvät suoraan henkilöstön määrän muutoksina hallinto- ja tukipalvelujen toimialalla, johon henkilöstövuokrausta harjoittavat yritykset tilastoituvat.

Eniten työllisyys kasvoi sosiaali- ja terveystyö- palveluissa ja toiseksi eniten koulutuksen ja liikunta- ja vapaa-ajan virkistys- palveluissa. Henkilöstön määrä lisääntyi myös majoitus- ja ravitsemis- alalla, vaikka liikevaihto supistui. Syynä lienee ulkomaalais- taustaisten ravitsemisliikkeiden määrän kasvu. Henkilöstön supistumisesta huolimatta teollisuus työllistää yhä 27 prosenttia yritysten henkilöstöstä. Toiseksi eniten henkilöstöä on kaupan toimialoilla (18 %). Seuraavina tulevat rakennus- ala (10 %), kuljetus- ala (10 %) ja kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut (9 %).

Taulukko 3. Päätoimialojen henkilöstön ja liikevaihdon kasvu vuosina 2008–2009 (pl. alkutuotanto), prosenttia.

	Henkilöstön kasvu 2008–2009, lkm	Henkilöstön kasvu 2008–2009, %	Liikevaihdon kasvu 2008–2009, %
Sosiaali- ja terveystyö- palvelut	3 261	7,0	8,3
Koulutus ja henkilö- palvelut ¹	1 264	2,7	2,1
Majoitus- ja ravitsemis- ala	705	1,3	-4,1
Rahoitus- toiminta ²	222	0,5	..
Ammatillinen ja tekninen toiminta ³	-352	-0,4	-9,1
Informaatio ja viestintä ⁴	-989	-1,2	-2,8
Kauppa	-3 095	-1,2	-13,5
Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut ⁵	-5 464	-4,4	-1,3
Kuljetus	-5 241	-3,8	-11,7
Rakentaminen	-8 570	-5,7	-10,8
Teollisuus	-35 066	-8,7	-21,8
Yhteensä	-53 325	-3,7	-15,9

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

1 Henkilö- palveluja ovat mm. liikunta- ja virkistys- palvelut, parturit, kampaamot ja kauneushoitolat sekä pesulapalvelut.

2 Rahoitus- toiminnassa ei ole käsitteellisesti liikevaihtotietoa.

3 Sisältää liike- elämän palvelu- aloja, kuten esimerkiksi lakiasian ja taloushallinnon palvelut, markkinointi- viestinnän ja teknisen suunnittelu- alan (insinööri- toimistot).

4 Sisältää esimerkiksi kustannus- alan sekä tietoliikenne- ja tietotekniikka- palvelut.

5 Sisältää muun muassa kiinteistöjen vuokrauksen ja kaupan, isännöinnin ja kiinteistö- välityksen, koneiden ja laitteiden leasing- toiminnan, turvallisuus- palvelut, työvoiman vuokrauksen, yms. sekä kiinteistö- ja maisemanhoidon.

Yritysten liikevaihto

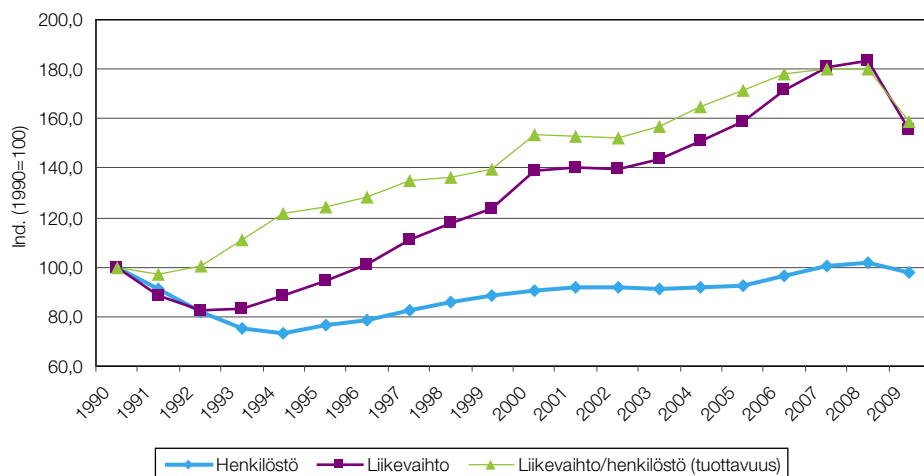
Yritysten **liikevaihto** oli 335 miljardia euroa vuonna 2009. Edellisestä vuodesta liikevaihto aleni lähes 16 prosenttia. Tätä ennen reaalin liikevaihto on kasvanut lähes yhtäjaksoisesti vuodesta 1993. Utta on, että liikevaihto aleni vuonna 2009 ensimmäistä kertaa enemmän kuin työllisyys, mikä näkyi tuottavuuden tilastollisena heikkenemisenä (Kuvio 10). Liikevaihdon pudotus oli rajuinta vientiteollisuudessa, kuten metalli- ja elektroniikkateollisuudessa ja metsäteollisuudessa. Elin-
tarviketeollisuus selvisi taantumasta vähällä ja lääketeollisuudessa liikevaihto jopa kasvoi hieman.

Kaupan liikevaihtoa alensivat autokaupan vaikeudet. Vuosi 2009 oli vaikea myös vesi- ja ilmaliiikenteessä sekä tieliikenteen tavarakuljetuksessa. Rakentamisen liikevaihto supistui kymmenen prosenttia. Asiakastoimialojen vaikeudet ja investointilama heijastuivat teknisen alan insinööritoimistojen ja muiden liike-elämän palvelujen kysyntään.

Eniten liikevaihto kasvoi sosiaali- ja terveyspalveluissa, joiden kysyntä ei ole suhdanteista riippuvaa, vaan siihen vaikuttavat väestön ikääntymisestä ja sairastavuuden lisääntymisestä johtuva palvelujen kasvanut tarve.

Yli 70 prosenttia kaikkien yritystemme liikevaihdesta kertyy teollisuudesta ja kaupasta ja vain yksi neljäsosa muilta toimialoilta yhteensä. Liikevaihdon käsite ei ole kaikilla toimialoilla kuitenkaan samanlainen. Kaupassa merkittävä osa liikevaihdesta kertyy kauppatavaroiden läpikululaskutuksesta kaupan eri portaissa. Tehdasteollisuudessa ja rakentamisessa liikevaihto kertaantuu pitkissä alihankintaketjuissa. Eroja syntyy myös palvelualojen välille. Tässä suhteessa eri toimialojen arvonalisäys tai jalostusarvo olisi parempi mittari toiminnan laajuudelle kuin liikevaihto.

Kuvio 10. Yritysten henkilöstön, reaalin liikevaihdon ja tuottavuuden kehitys 1990–2009 (pl. alkutuotanto)

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Liikevaihdon kehitys 2010

Voidaan todeta, että yritystoiminnan liikevaihto on lisääntynyt Suomessa kaikilla päätoimialoilla vuonna 2010. Tosin useimmilla toimialoilla vuoden 2008 tason saavuttaminen edellyttää 2–3 vuoden yhtäjaksoista kasvua. Tilastokeskuksen YTR:n mukaiset yritysten henkilöstöä ja liikevaihtoa koskevat tilastot vuodelta 2010 ovat käytettävissä vasta loppusyksyllä 2011, mutta toimialoittaisista koko kansantaloutta koskevista Tilastokeskuksen liiketoiminnan suhdannekuvaajatilastoista voidaan päätellä jotakin kehityksen yleisestä suunnasta (Taulukko 4).¹⁷

Finanssikriisin vaikutukset näkyivät lähes välittömästi kansainvälisestä toiminnasta riippuvaisessa **teollisuudessa**. Tämän seurauksena teollisuusyritysten liikevaihto putosi keskimäärin 25 prosenttia vuoden 2009 aikana, mutta teollisuus on toipumassa kriisistä hämmästyttävän nopeasti. Vuonna 2010 teollisuuden liikevaihto kohosi keskimäärin yksitoista prosenttia. Taustalla ovat vientikysynnän kasvu ja tuottajahintojen nousu. Myönteinen kehitys ei näkynyt vielä sanottavasti teollisuusalojen työllisyydessä vuonna 2010, sillä maksettu palkkasumma aleni.

Kaikkein reippainta kasvu oli vuonna 2010 uutta renesanssia elävässä kaivannaisteollisuudessa. Metallimalmien louhinnassa liikevaihto lisääntyi 160 prosenttia, mikä on osittain tulosta toimialan hyvin alhaisesta lähtötasosta. Suomessa on vireillä useita uusia kaivoshankkeita ja metallimalmien louhinta kohoaa moninkertaiseksi seuraavan kymmenen vuoden aikana. Liikevaihdon kasvu on nopeaa myös metallien perusteollisuudessa, jossa liikevaihto nousi 50 prosenttia vuodesta 2009. Kemianteollisuudessa ja metsäteollisuudessa liikevaihto kohosi viidenneksellä.

Sähkö- ja elektroniikkateollisuudessa ei ole toivuttu vieläkään finanssikriisistä, sillä tuottajahinnat ovat yhä alentuneet ja liikevaihdon kasvu on jäänyt varsin vaatimattomaksi. Suomessa etenkin ”Nokia-ala” elää tärkeää murrosvaihetta, mistä kertovat toimialan kilpailu- ja suorituskykyyn liittyvät vakavat haasteet. Liikevaihdon kasvu oli varsin maltillista kotimarkkinoista riippuvaisessa elintarviketeollisuudessa sekä vesi- ja ympäristöhuollon toimialalla, joissa myös laman vaikutukset olivat pienemmät kuin vientivetoisilla teollisuuden toimialoilla.

17 Tilastokeskuksen liiketoiminnan suhdannekuvaajat perustuvat pääasiassa verohallinnon maksuvalvonta-aineistoista muodostettuihin myynnin kehitystä kuvaaviin tilastoihin. Maaliskuussa 2011 kaikilta toimialoilta käytettävissä olevat tilastot kattoivat vuoden 2010 joulukuuhun saakka.

Taulukko 4. Yritysten liikevaihdon kasvu 2009–2010 päätoimialoittain, prosenttia.

	Liikevaihdon kehitys 2009–2010, %
Teollisuus	11,4
Rakentaminen	3,5
Kauppa	9,2
Palvelualat ¹	5,2
– Kuljetus ja varastointi	8,8
– Majoitus- ja ravitsemisala	3,6
– Informaatio ja viestintä	2,6
– Ammatillinen ja tekninen toiminta	2,8
– Hallinto- ja tukipalvelut	6,4
– Kiinteistöala	3,9
– Taiteet, viihde ja virkistys	6,4
– Muut henkilöpalvelut	1,5

Lähde: Liiketoiminnan suhdannekuvaajat, Tilastokeskus

¹ Palvelut eivät sisällä rahoituspalveluja, koulutusta eivätkä sosiaali- ja terveystalvveluja. Yksityiset sosiaali- ja terveystalvvelut olivat kuitenkin yksi nopeimmin kasvaneista palvelualoista vuonna 2008. Tuolloin alan henkilöstö lisääntyi kahdeksan ja liikevaihto 16 prosenttia.

Rakennusalan vuoden 2008 lopussa alkanut lamakausi päättyi vuoden 2010 alussa. Liikevaihto lisääntyi nopeammin talonrakentamisessa kuin maa- ja vesirakennus- alalla, jossa liikevaihto lähti nousuun vasta viime vuoden lopulla. **Kaupan** alalla liikevaihto kasvoi keskimäärin yhdeksän prosenttia vuonna 2010. Kasvu oli kaikkein reippainta autokaupassa, mikä johtui kuluttajien vahvasta luottamuksesta omaan talouteensa. Investointihyödykkeitä välittävän tukkukaupan liikevaihdon kasvua selittävät vientiteollisuuden parantuneet suhdannenäkymät.

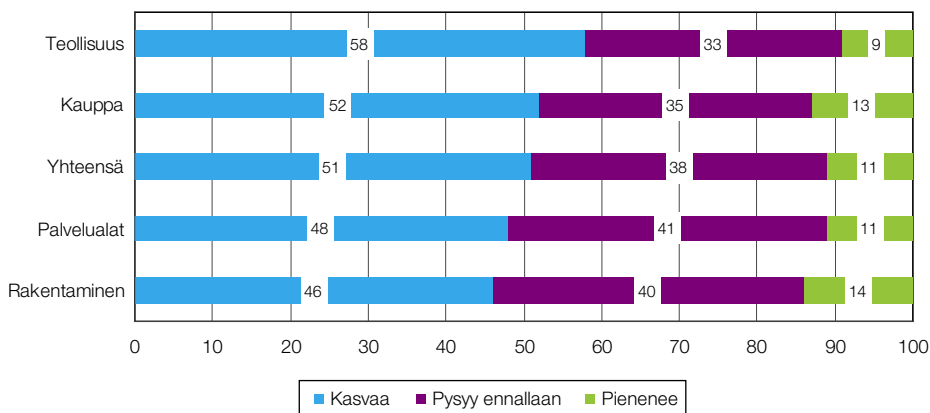
Palvelualoilla liikevaihto kasvoi keskimäärin viisi prosenttia vuonna 2010. Laman heijastusvaikutukset tuntuivat eniten suhdanneherkissä kuljetus- ja logistiikkapalveluissa, jotka ovat nyt ylläpitäneet palvelualojen kasvua. Parantuneet suhdannenäkymät ovat heijastuneet myös lakiasiaain-, taloushallinnon ja liikkeenjohdon konsultoinnin, markkinaviestinnän, henkilöstön vuokrauksen sekä koneiden ja laitteiden vuokrauksen toimialoille. Sen sijaan teknisen alan suunnittelun palveluissa (arkkitehti- ja insinööritoimistot) liikevaihto oli vielä laskusuunnassa.

Liikuntapalvelujen sekä erilaisten henkilökohtaisten hemmottelu- ja virkistyspalvelujen liikevaihto on jatkanut reipasta kehitystään, mutta myös majoitus- ja ravitsemisalalla kehitys on ollut suotuisaa vuonna 2010. Kulutuksen rakenteellisten muutosten vuoksi monet uudet palvelualat kilpailevat entistä tiukemmin ihmisten vapaa-ajasta. Tilastokeskuksen liiketoiminnan suhdannekuvaajat eivät kata yksityisiä sosiaali- ja terveystalvveluja. Jos nämä toimialat laskettaisiin mukaan, palvelualojen liikevaihdon keskimääräinen kasvu olisi ollut voimakkaampaa.

1.2.3 Suhdanneodotukset

Suomen Yrittäjät ry:n, Finnvera Oyj:n ja TEM:n yhteistyössä keväällä 2011 teetettämän pienten ja keskisuurten yritysten toimintaa ja taloudellista toimintaympäristöä kuvaavan **pk-yritysbarometrin** mukaan odotukset yritysten liikevaihdon kehityksestä olivat vielä varsin korkealla, vaikka liikevaihto-odotusten saldoluku¹⁸ aleni kolme prosenttiyksikköä syksystä 2010, kun teollisuuden ja rakennusalan näkemykset muuttuivat vähän varovaisimmiksi. Sen sijaan syksyn 2011 pk-yritysbarometrissa odotukset muuttuivat selvästi varovaisemmiksi. Muutos näkemyksissä on selkeä, vaikka suuri osa barometrin vastauksista saatiinkin ennen kansainvälisen talouden ongelmien kärjistymistä ja osakemarkkinoiden jyrkkää laskua heinä-elokuun vaihteessa. Pk-barometri perustuu yritysten vastuuhenkilöille tehtyihin kyselyihin, joiden piirissä oli noin 3 900 yritystä (Kuvio 11).

Kuvio 11. Pk-yritysten liikevaihdon kasvuodotukset päätoimialoittain 2011–2012

Lähde: Pk-barometri syysy 2011.

Liikevaihdon kasvuodotukset ovat yhä myönteisimmät teollisuudessa, ja kaupan alan yritykset ovat pessimistisimpiä. Näkemyserot erikokoisten ja eri toimialoilla toimivien yritysten välillä ovat myös tasoittuneet. Kokoluokittain tarkasteltuna toiveikkaimpia ovat 20–49 henkeä työllistävät yritykset, ja pessimistisimpiä puolestaan yksinyrittäjät, joita on erityisesti palvelualoilla. Kannattavuusodotusten saldoluku +19 on lähes puolet pienempi kuin vuosi sitten. Myös kannattavuusodotusten osalta toimialoittaiset erot ovat nyt suhteellisen pienet.

Jo ennestään varovaisten investointiodotusten alamäki jatkui. Investointeja aikoo lisätä lähimmän vuoden aikana vain alle viidennes yrityksistä. Myös pk-yritysten viennäkymät ovat heikentyneet. Kevään ja alkukesän mittaan kertyneet tiedot kansainvälisten talouden kasvun hidastumisesta ovat vaikuttaneet koko pk-sektoriin.

18 Saldoluku saadaan, kun liikevaihdon kasvua odottavien yritysten prosenttiosuudesta vähennetään liikevaihdon pienenemistä odottavien prosenttiosuus.

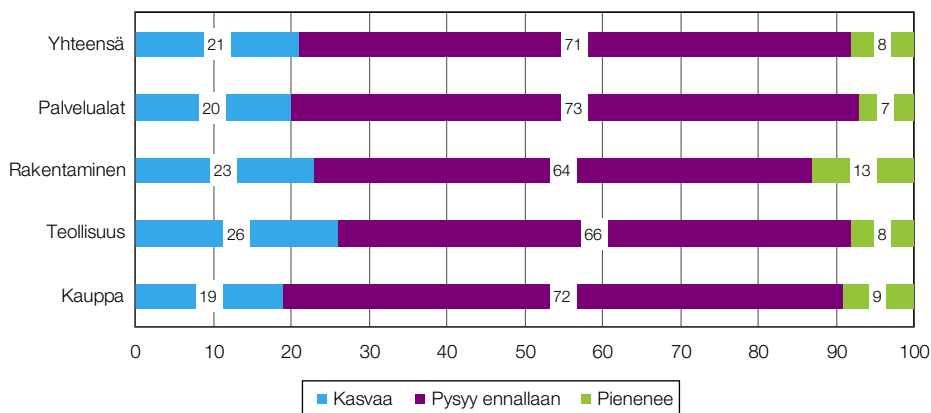
Investointeihin läheisesti liittyvät tuotekehityssuunnitelmat ovat pk-barometrin mukaan varovaisia. Talouden lähiajan näkymät eivät kannusta pk-yrityksiä tuotekehitykseen. Tuotekehityspanoksia aikoo lisätä vain viidennes yrityksistä. Noin kaksi kolmasosaa pk-yrityksistä pitää tuotekehityksenonsa nykyisellä tasollaan. Tämä on jossain määrin huolestuttavaa, sillä se voi viitata hitaasti uudistuvaan liiketoimintaan. Eniten tuotekehitykseen panostavat kansainvälisillä markkinoilla toimivat pk-yritykset.

Henkilöstön kehitys

Yritysten aikomukset palkata lisää henkilökuntaa ovat vaatimattomat ja työllisyyden nousu näyttää hiipuvan. Pienten yritysten varassa ollut yksityisen sektorin työpaikkojen lisäys ei jatku yhtä vahvana kuin tähän asti. Erityisesti kaupan alalla näkymät ovat muuttuneet alkuvuodesta selvästi. Teollisuudessa henkilöstöodotukset ovat pysyneet jotakuinkin ennallaan. On kuitenkin huomattava, että muutokset kansainvälisen talouden tilassa näkyvät hyvin nopeasti juuri teollisuudessa. (Kuvio 12).

Työsuhteisiin palkkaamisen tärkeimpiä esteitä ovat kysynnän epävarmuus, irtisanomisen vaikeus ja työvoimakustannukset, jotka voivat olla merkittävä osa tuotannon kokonaiskustannuksia. Tuoreimmassa pk-yritysbarometrissa tiedusteltiin erityisesti työsuhteen purkamiseen liittyvien ongelmien vaikutusta uuden työvoiman rekrytointiin. Pk-yrityksistä hieman yli neljännes ilmoitti, että ongelmat työsuhteen purkamisessa rajoittavat erittäin paljon työsuhteeseen palkkaamista ja 18 % ilmoitti niiden rajoittavan ainakin jonkin verran. Näkemykset vaihtelevat kuitenkin paljon, koska myös hieman yli neljännes vastaajista katsoi, ettei työsuhteen päättämiseen liittyvillä mahdollisilla ongelmilla ole lainkaan vaikutusta työvoiman palkkaamispäätöksiin.

Kuvio 12. Pk-yritysten työllisyyden kasvuodotukset päätoimialoittain 2011–2012

Lähde: Pk-barometri syysyt 2011.

EK:n suhdannenäkymät

Elinkeinoelämän keskusliitto **EK:n pk-suhdannebarometrin**¹⁹ tulokset heinäkuulta 2011 osoittavat, että pienten ja keski suurten yritysten suhdannetilanne oli alkukesällä melko vakaa, mutta kevään valoisista odotuksista jäätin jälkeen erityisesti teollisuudessa. Odotukset lähikuukausille ovat aiempaa varovaisemmat. Erityisen selvästi arviot ovat heikentyneet pienissä teollisuus- ja palveluyrityksissä, jotka eivät odota suhdanteisiin enää parannusta. Keski suuret yritykset ovat jonkin verran luottavaisempia suhdannenousun jatkumiseen. Pienten ja keski suurten teollisuusyritysten suhdannenäkymien saldoluku oli heinäkuussa +9. Rakentamisessa lähikuukausien suhdannenäkymät laskivat lukemaan +6 ja pk-palveluyrityksissä tasolle +11.²⁰

Pk-teollisuusyritysten henkilöstö kasvoi alkukesällä jonkin verran. Sen sijaan odotukset lähikuukausille ovat varsin varovaiset, ja henkilöstön ennustetaan jopa supistuvan hieman.

EK:n lähiaikojen suhdannenäkymiä kuvaavat **luottamusindikaattorit**²¹ osoittavat, että näkymät talouden yleisestä kehityksestä ovat muuttuneet utuisiksi kesällä 2011. Teollisuuden luottamusindikaattori notkahti pitkän aikavälin keskiarvon alapuolelle ja myös rakentamisessa tapahtui pientä oireellista heikkenemistä. Vähittäiskaupassa ja yksityisillä palvelualoilla luottamusindikaattori pysyi yhä yllättävän hyvänä, vaikka Tilastokeskuksen mukaan yksityisten kuluttajien luottamus Suomen talouskehitykseen heikentyi entisestään.

Kansainväliseen talouskehitykseen sisältyy monia epävarmuustekijöitä, jotka voivat heijastua vientikysynnän muutosten kautta maamme kansantalouteen. Uhkana on, että talouslaman jälkeinen nopea nousuvaihe jää lyhytaikaiseksi, jos euroalueen ja Yhdysvaltain velkakriiseihin ei löydy pysyviä ratkaisuja. Julkisen talouden velkaantumisen vauhti on myös Suomessa suuri ongelma. Nykyinen valtiontaloudellinen tilanne ei mahdollista samanlaista elvytystä kuin 2–3 vuotta sitten, mikäli kansainvälinen talouskehitys huonontuisi oleellisesti (Taulukko 5).

Taulukko 5. Päätoimialojen luottamusindikaattori kesä–heinäkuussa 2011.

	Saldoluku, heinäkuu	Saldoluku, kesäkuu	Pitkä aikavälin keskiarvo	Kolmen kuukauden suhdannetrendi
Teollisuus	0	5	3	Laskussa
Rakentaminen	-2	3	-5	Ennallaan
Vähittäiskauppa	18	17	0	Ennallaan
Palvelualat	29	30	17	Ennallaan

Lähde: EK

19 EK:n pk-suhdannebarometriin vastasi 737 yritystä heinäkuussa 2011.

20 Saldoluku saadaan, kun suhdanteiden paranemista odottavien prosenttiosuudesta vähennetään suhdanteiden heikkenemistä odottavien prosenttiosuus.

21 Luottamusindikaattorit ovat osa EU:n komission harmonisoitua tiedustelujärjestelmää (ks. tarkemmin www.ek.fi).

1.2.4 Pienet ja keskisuuret yritykset

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan Suomen 263 800 yrityksestä suuria, vähintään 250 työntekijän yrityksiä oli 608 vuonna 2009. Pienten ja keskisuurten yritysten (pk-yritys) osuus yrityskannasta oli 99,8 prosenttia. Näistä alle kymmenen hengen mikroyrityksiä oli 93,4 prosenttiyksikköä. Mikroyrityksistä edelleen pääosa (177 000 yritystä) työllisti vuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna alle kaksi henkilöä. Nämä tapaukset ovat valtaosin yksinyrittäjiä tai satunnaisia työnantajia. Ne muodostavat Suomen yrityskannasta kaksi kolmasosaa (Taulukko 6).

Suomen yrityskanta on mikroyritysvaistoista jatkossakin. Vuonna 2009 tapahtunut yritysten määrän kasvu kohdistui kokonaan alle kahden henkilön yrityksiin. Oikeastaan yritysten määrä kasvoi vain alle yhden henkilön yrityksissä. Näistä yrityksistä merkittävä osuus koostuu osa-aikaisista tai sivutoimisista yrityksistä. Vuotta 2008 koskevan tarkastelun mukaan sivutoimiset yritykset muodostavat lähes 30 prosenttia maamme yrityskannasta. Sivutoimista yrittäjyyttä on kuvattu enemmän TEM:in vuoden 2010 yrittäjyyskatsauksessa (ks. TEM 2010).

Sivutoimisella tai osa-aikaisella yrittäjyydellä on oma tärkeä asemansa kansantaloudessa, mutta niiden runsas lukumäärä yrityskannassa voi hankaloittaa yrittäjyyden kuvausta päätoimiseksi tarkoitetun yritystoiminnan osalta. Nykyisillä tilastointikriteereillä ja pientä kokoluokkaa edustavien yritysten määrän kasvuvauhdilla suhdannetilanteesta riippumatta on odotettavissa, että 80–90 prosenttia yrityksistä on tulevaisuudessa alle kahden henkilön yrityksiä. Asiaa mutkistaa edelleen se, että yrityskannan vaihtuvuus on näiden yritysten keskuudessa hyvin suurta.

Pientyönantajia, eli yrityksiä, jotka työllistivät 2–9 henkilöä, oli 69 300 vuonna 2009. Niiden määrä väheni 1 600 yrityksellä. Samalla pientyönantajien liikevaihto aleni noin 14 prosenttia. Kehitys on huolestuttava, sillä joistakin pientyönantajista voisi kehittyä tulevaisuuden kasvuyrityksiä. Mikroyrityksiä suurempien vähintään kymmenen henkilöä työllistävien pienten ja keskisuurten yritysten määrä aleni 170 yrityksellä. Suhteellisesti eniten yritysten määrä, henkilöstö ja liikevaihto supistui kuitenkin suurissa vähintään 250 henkilön yrityksissä.

Taulukko 6. Yritykset henkilöstön suuruusluokittain 2009 (pl. alkutuotanto).

Yrityskoko	Yrityksiä, lkm	Osuus yrityksistä, %	Osuus henkilöstöstä, %	Osuus liikevaihdosta, %
Pienet yritykset: alle 50 henkilöä	260 817	98,9	45,4	34,5
< 2 henkilöä	177 035	67,1	7,4	5,6
2–9 henkilöä	69 296	26,3	17,7	11,5
10–49 henkilöä	14 486	5,5	20,3	17,4
Keskisuuret yritykset: 50–249 henkilöä	2 334	0,9	17,0	16,5
Suuret yritykset: väh. 250 henkilöä	608	0,2	37,6	49,0
Yhteensä	263 759	100,0	100,0	100,0

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

Suurissa yrityksissä tapahtunut henkilöstön ja liikevaihdon supistuminen selittivät 60–70 prosenttia koko yrityssectässä tapahtuneesta työllisyyden ja liikevaihdon heikkenemisestä vuonna 2009. Suurten yritysten joukossa on paljon ulkomaankaupasta riippuvaisia teollisuuden ja tukkukaupan yrityksiä, joita globaalin finanssikriisin aiheuttama talouden taantuma eniten kosketti. Tämä merkitsee toisaalta sitä, että vastaavasti myönteinen talouden kehitys voi näkyä suurten yritysten työllisyyden ja liikevaihdon selvänä lisääntymisenä vuodesta 2010 lukien.

Taulukko 7. Yritysten, henkilöstön ja liikevaihdon muutokset yritysten kokoluokittein vuosina 2008–09 (pl. alkutuotanto).

Yrityskoko	Yritysten määrän kasvu, lkm	Yritysten määrän kasvu, %	Henkilöstön kasvu, %	Liikevaihdon kasvu, %
Pienet yritykset: alle 50 henkilöä	886	0,3	-1,1	-10,0
< 2 henkilöä	2 555	1,5	-1,3	2,1
2–9 henkilöä	-1 585	-2,2	-1,7	-13,7
10–49 henkilöä	-84	-0,6	-0,6	-10,8
Keskisuuret yritykset: 50–249 henkilöä	-82	-3,4	-3,4	-13,5
Suuret yritykset: väh. 250 henkilöä	-46	-7,0	-6,8	-19,0
Yhteensä	758	0,3	-3,7	-15,2

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

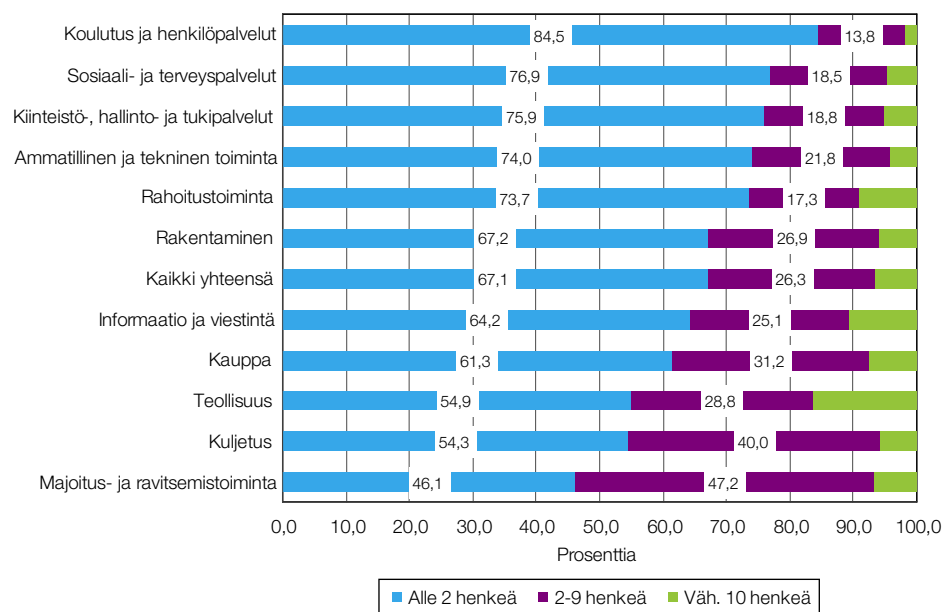
Yrityskoko toimialoittain

Yrityksen kokoon vaikuttaa luonnollisesti liiketoiminnan luonne. Kaikkein pienyritysvaltaisimpia ovat koulutusta ja henkilökohtaisia palveluja tuottavat yritykset. Henkilökohtaisiin palveluihin luetaan esimerkiksi parturit, kampaamot ja kauneushoitolat. Näillä aloilla toimivista yrityksistä noin 85 prosenttia työllistää alle kaksi henkeä. Seuraavaksi pienimuotoisinta toiminta on yksityisissä terveys- ja sosiaalipalveluissa sekä kiinteistö-, hallinto- ja tukipalveluissa, joihin luetaan esimerkiksi siivouspalvelut, kiinteistöjen isännöinti sekä vuokraus- ja leasingtoiminta.

Myös ammatillisessa ja teknisessä toiminnassa alle kahden hengen yritykset muodostivat yli 70 prosenttia kaikista yrityksistä. Selityksenä on pienten liike-elämän palveluyritysten suuri määrä liikkeenjohdon konsultoinnissa, teknisen suunnittelun toimialoilla, tilitoimistoalalla tai lakiasianpalveluissa. Joillakin toimialoilla kuten erityisesti liikkeenjohdon konsultoinnissa on lisäksi paljon sivutoimista yritystoimintaa. Rahoitus- ja vakuutusalaalla pienten yritysten suurta määrää selittävät rahoitusta ja vakuutusta palvelevassa toiminnassa toimivat yrittäjät (Kuvio 13).

Majoitus- ja ravitsemistoiminnassa alle kahden hengen yritysten osuus on yritysten päätoimialoista pienin, sillä palvelujen järjestämiseen tarvitaan useampia käsipareja. Tällä toimialalla 2–9 hengen pientyönantajayritysten osuus on kaikkein korkein. Tyypillistä on myös, että vahvasti pienyritysvaltaisilla toimialoilla toimii samanaikaisesti harvalukuinen joukko suuria yrityksiä, joiden osuus alan markkinoista on merkittävä työllisyydellä ja liikevaihdon mitattuna. Esimerkkejä löytyy monilta henkilökohtaisia palveluja tai liike-elämän palveluja tuottavilta toimialoilta.

Kuvio 13. Yritykset päätoimialoittain ja henkilöstön kokoluokittain 2009 (pl. alkutuotanto), prosenttia

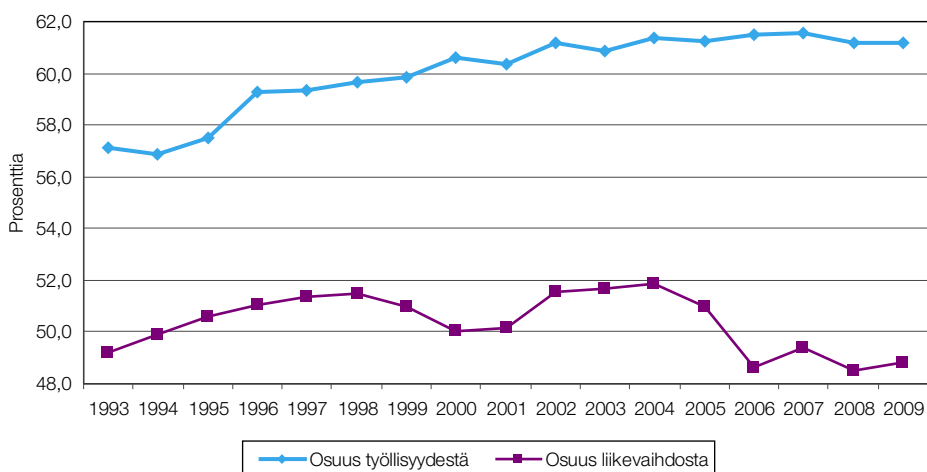
Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Pk-yritysten henkilöstö- ja liikevaihto-osuuksien kehitys

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan pk-yritykset työllistivät kaikkien yritysten henkilöstöstä 61 prosenttia ja kerryttivät 49 prosenttia niiden liikevaihdosta vuonna 2009. Pk-yritysten työllisyysosuus on kasvanut 1990-luvulta lukien. Kaikkien yritysten henkilöstön lisäyksestä 80 prosenttia on syntynyt pk-yrityksissä vuosina 1993-2009. Tämä johtuu tuotannon erikoistumisesta, teknologian kehityksestä ja verkostotalouden laajenemisesta, joskin toimialoittaiset erot ovat suuria. Aivan viime vuosina pk-yritysten työllisyysosuuden kasvu on kuitenkin hidastunut.

Liikevaihdolla mitattuna pk-yritysten asema on muuttunut parinkymmenen viime vuoden aikana jonkin verran. Liikevaihto-osuus kohosi 1990-luvun puolessa välissä. Pienen pudotuksen jälkeen se kasvoi uudelleen 2000-luvun alussa, mutta vuoden 2006 jälkeen pk-yritysten liikevaihto-osuus on laskenut alle 50 prosenttiin (Kuvio 14). Tosin liikevaihto ei kerro jalostusaloilla (teollisuus ja rakentaminen) eikä enää edes kaikilla palvelualoilla välttämättä sitä, millaisissa yrityksissä tavara- ja palvelutuotanto oikeasti tapahtuu ja todellinen jalostusarvo syntyy.

Kuvio 14. Pk-yritysten osuus kaikkien yritysten henkilöstöstä ja liikevaihdosta 1993–2009 (pl. alkutuotanto).

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Pk-yritykset EU:n komission määritelmän mukaan

Jos yritykset luokitellaan EU:n komission suositukseen²² mukaan, muuttuvat yritysjakaumat merkittävästi. Syynä on ehto riippumattomuudesta, eli Suomessa on suuri joukko ”epäitsenäisiä” pk-yrityksiä, jotka ovat merkittävältä osin suurten yritysten ja konsernien omistuksessa. Komission määritelmän mukaisia pk-yrityksiä (pois lukien alkutuotanto) oli vuonna 2009 arviolta 257 500, joista keskisuuria oli noin 3 700. Suurten yritysten määrä kohoaa EU:n määritelmän mukaan 5 400 yritykseen, eli lähes pariin prosenttiin kaikista yrityksistä (Tilastokeskus, 2011a).

Perinteiseen pk-yrityksiä koskevaan luokitukseen verrattuna (ks. Taulukko 5) EU:n luokitus ”nostaa” suurten yritysten määrää, kun niiden piiriin luetaan riippumattomuusehdon mukaisesti joukko tytär- ja osakkuusyrityksiä. Samalla EU:n määritelmä laskee pk-yritysten henkilöstöosuuden 52 prosenttiin ja liikevaihto-osuuden 35 prosenttiin. Pk-yritysten joukkoon ei lasketa tässä yhteydessä ulkomaalaisessa omistuksessa olevien yritysten sivuliikkeitä, joiden osuus kaikkien yritysten henkilöstöstä ja liikevaihdosta on 0,5–0,6 prosenttia (Taulukko 8).

22 EU:n komission suositus (6.5.2003) pk-yritysten määritelmästä (2003/361/EY, Euroopan yhteisöjen virallinen lehti n:o L124/2003). Siinä pk-yrityksiä ovat sellaiset riippumattomuusehdon täyttävät yritykset, joiden palveluksessa on vähemmän kuin 250 työntekijää ja joiden vuosiliikevaihto on enintään 50 miljoonaa euroa tai taseen loppusumma on enintään 43 miljoonaa euroa. Pieniä yrityksiä ovat sellaiset riippumattomuusehdon täyttävät yritykset, joiden palveluksessa on vähemmän kuin 50 työntekijää ja joiden vuosiliikevaihto on enintään 10 miljoonaa euroa tai taseen loppusumma on enintään 10 miljoonaa euroa. Riippumattomia yrityksiä ovat ne, joiden pääomasta tai äänivaltaisista osakkeista 25 prosenttia tai enemmän ei ole sellaisen yrityksen omistuksessa tai yhteisomistuksessa, johon ei voida soveltaa tilanteen mukaan joko pk-yrityksen tai pienen yrityksen määritelmää.

Taulukko 8. Pk-yritysten määrä, henkilöstö ja liikevaihto EU:n määritelmän mukaan 2009 (pl. alkutuotanto).²³

Yrityskoko	Yrityksiä, lkm	Osuus yrityksistä, %	Osuus henkilöstöstä, %	Osuus liikevaihdosta, %
Pk-yritykset yhteensä	257 546	97,7	52,3	34,9
– pienet yritykset	253 814	96,3	40,4	24,7
– keskisuuret yritykset	3 732	1,4	11,9	10,2
Suuret yritykset	5 395	2,0	47,2	64,5
Muut ¹	818	0,3	0,5	0,6
Yhteensä	263 759	100,0	100,0	100,0

Lähde: Tilastokeskus 2010, Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith

1 Ryhmä muut koostuu alle 250 henkeä työllistävästä ulkomaalaisista sivuliikkeistä

1.2.5 Suuret yritykset

Vastapoolina sivutoimisille yrityksille ovat **suuret yritykset, joilla tarkoitetaan henkilöstöltään yli 250 työntekijän yrityksiä**. Suuria yrityksiä oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 608 vuonna 2009.²⁴ Ne muodostivat 0,2 prosenttia yrityskannasta. Suurten yritysten määrä on lisääntynyt vuosina 1993–2008 noin 180 yrityksellä. Vuonna 2009 niiden määrä aleni taantuman johdosta melkein 50 yrityksellä. Suurten yritysten määrän väheneminen koski vain 250–999 hengen yrityksiä, sillä vähintään tuhannen hengen yritysten määrä kasvoi yhdellä.

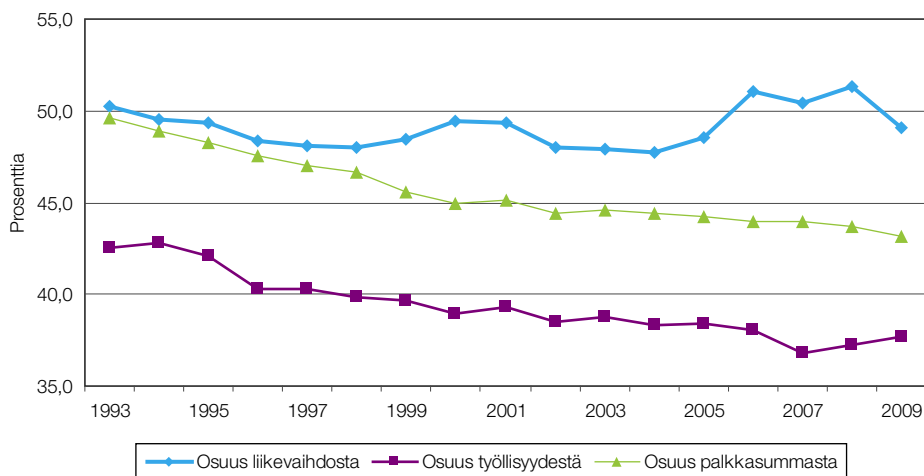
Suuriin yrityksiin kertyy vajaat 50 prosenttia kaikkien yritysten liikevaihdosta. Liikevaihto-osuudessa ei ole tapahtunut suuria muutoksia 1990- ja 2000-luvuilla. Sitä vastoin suurten yritysten osuus yritystoiminnan työllisyydestä ja palkkasummasta on pienentynyt jatkuvasti. Synä ovat tuotantoteknologian kehityksestä ja tuottavuuden kasvusta johtuva työvoiman tarpeen väheneminen, yritysrakenteissa tapahtuneet muutokset ja vuokratyövoiman sekä koti- ja ulkomaisen alihankintatoiminnan kasvu, joka on pienentänyt oman henkilöstön palkkaamisen tarvetta.

Suurten yritysten merkitys on toimialoittain katsottuna huomattavin kemiallisessa metsäteollisuudessa, lääketeollisuudessa, viestintälaitteiden ja muiden elektroniikkatuotteiden valmistuksessa, öljynjalostuksessa, radio- ja televisiotoiminnassa, ilmailukenteessä sekä posti- ja kuriiritoiminnassa. Keskittyneitä toimialoja ovat myös rahoitus- ja vakuutustoiminta, tietoliikenneala, turvallisuuspalveluala, kulkuneuvojen valmistus (laivat, yms.), metallien perusteollisuus, vesiliikenne sekä maa- ja vesirakentaminen, jos puhutaan eri toimialojen työllisyysosuuksista.

²³ Oheinen taulukko ei sisällä alkutuotannon yrityksiä, joiden osuudet on vähennetty laskennallisesti Suomen kaikkien pienten yritysten määrästä, henkilöstöstä ja liikevaihdosta.

²⁴ Suurilla yrityksillä tarkoitetaan tässä muodollisesti itsenäisiä oikeushenkilöitä eikä konserneja, sillä konserneja tarkastellaan jäljempänä tässä katsauksessa.

Kuvio 15. Suurten yli 250 hengen yritysten osuus yritysten liikevaihdosta, työllisyydestä ja palkkasummasta 1993–2009, prosenttia.

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

1.2.6 Yritysrhyhmittymät

Yritysrakenteita on tarkasteltu useimmiten muodollisesti itsenäisten oikeushenkilöiden ja yrittäjinä toimivien luonnollisten henkilöiden näkökulmasta. Kahden tai useamman yrityksen muodostamat **taloudelliset kokonaisuudet eli konsernit** ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Sama asia koskee tähänastisia kasvuyrittäjyyden kuvauksia, joissa ei ole otettu huomioon konserniyritysten keskinäisten liiketoimien ja yritysjärjestelyjen, kuten yhtiöittämisten vaikutuksia kasvuun. Kuitenkin kasvua tulisi verrata suhteessa konsernien ulkopuolisiin yrityksiin.

Määritelmällisesti konserni on taloudellinen kokonaisuus, jossa emoyrityksellä on yksin tai yhdessä muiden samaan konserniin kuuluvien yritysten kanssa määräämisvalta yhdessä tai useammassa muussa yrityksessä (tytäryritys). Määräämisvalta voi syntyä silloin, kun yhtiöllä on yli puolet omistetun yrityksen osakkeiden tuottamasta äänimäärästä tai omistavalla yrityksellä on oikeus nimittää tai erottaa enemmistö omistetun yhtiön hallituksesta. Konserniyrityksiä voivat olla osake- ja henkilöyhtiöt, osuuskunnat ja muut liiketoimintaa harjoittavat yhteisöt.²⁵

Konserniyritys voi olla velvollinen laatimaan konsernitilinpäätöksen, jos sillä on määräämisvalta toisessa yhtiössä. Konsernitilinpäätös käsittää konsernituloslaskelman ja -taseen sekä muut tarpeelliset liitetiedot. Sen tarkoituksena on kuvata koko

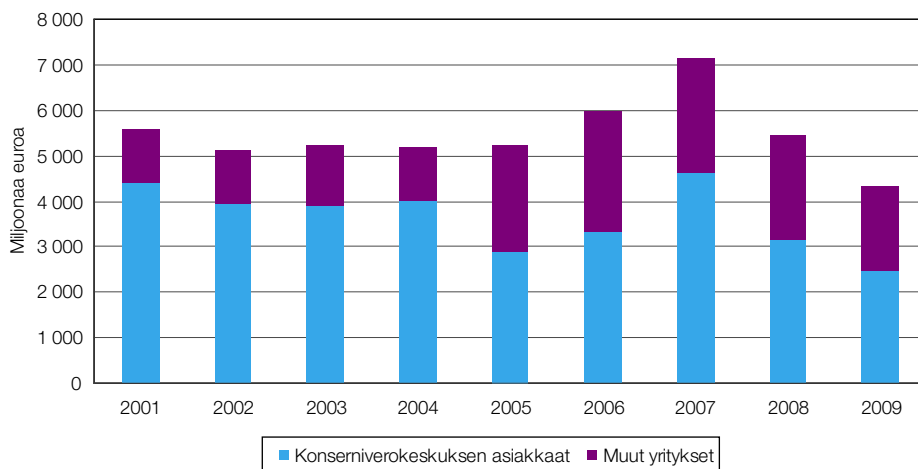
²⁵ Vastaavasti kunta voi muodostaa tytäryhtiöineen konsernin. Konsernin teoreettinen käsite on todellisuudessa laivampi kuin lainsäädännön mukaan. Määräämisvalta ei ole sidottu omistajan oikeudelliseen muotoon. Konsernikokonaisuus voi muodostua yhtä hyvin yksityisen henkilön ympärille. Periaatteessa valtiokin muodostaa virastojen, liikelaitosten ja valtionyhtiöiden kanssa yhden suuren konsernikokonaisuuden.

konsernin toiminnan tulosta ja taloudellista asemaa suhteessa ulkopuolisiin talous-yksiköihin kuin konserniyritykset olisivat yksi yritys. Siksi konsernitilinpäätöksestä on vähennetty konserniyritysten keskinäiset liiketapahtumat. Konsernitilinpäätös sisältää myös merkittävien osakkuusyritysten²⁶ vaikutuksen konsernin tulokseen.

Konsernien kansantaloudellinen merkitys

Konsernien ja suurten yritysten merkitystä Suomen kansantaloudessa kuvaa se, että verohallinnon konserniverokeskuksen asiakkaat maksoivat vuonna 2009 yhteensä 2,5 miljardia euroa yhteisöveroa, joka oli vajaat 60 prosenttia Suomessa maksetusta yhteisöverosta.²⁷ Yhteensä konserniverokeskuksella oli 4 400 asiakasta, jotka kuuluvat 537 konserniin, jonka lisäksi asiakkaina oli 457 yksittäistä yhtiötä. Konserniverokeskuksen asiakkaiden kansantaloudellista merkitystä korostaa se, että niiden palveluksessa on joka toinen yrityksissä työskentelevä palkansaaja (Kuvio 16).

Kuvio 16. Yhteisöverojen kokonaismäärä ja konserniverokeskuksen asiakkaiden yhteisöverot 2001–2009, miljoonaa euroa

Lähde: Verohallinto.

Konsernien tilastollinen määrä

Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:ään on kerätty tietoja Suomessa toimivista konserneista vuodesta 1995 lukien. Konserneja ovat yritysryhmät, joilla on Suomessa konsernirakenne ja joista on laadittu konsernitilinpäätös. Tämän lisäksi konserneihin on luettu ulkomaalaisomisteiset, monikansallisiin konserneihin kuuluvat Suomessa toimivat yritykset, vaikka niillä ei olisikaan konsernirakennetta

²⁶ Osakkuusyritys on konserniin kuulumaton yritys, jossa konserniyrityksillä on huomattava vaikutusvalta eli yleensä vähintään viidenneksen omistus- tai äänivaltaisuus.

²⁷ Konserniverokeskuksen toimivaltaan kuuluvat kaikki pankit ja vakuutusyhtiöt, julkisesti noteeratut yhtiöt, eurooppa-yhtiöt ja verohallituksen erikseen nimeämät yhtiöt. Asiakasyritykseksi voidaan nimetä periaatteessa joko yksittäinen yritys tai konserni, jonka liikevaihto on vähintään 50 miljoonaa euroa.

maassamme. Vuonna 2009 YTR:ssä tilastoja oli yhteensä 6 236 konsernista, joiden kokonaisliikevaihto oli 249 miljardia euroa ja työllisyys 757 000 henkeä.²⁸

Konsernirekisterissä yritysryhmät voidaan jakaa 3–4 kategoriaan, jotka ovat täysin kotimaiset konsernit, kotimaiset monikansalliset konsernit ja ulkomaiset monikansalliset konsernit. Ulkomaiset monikansalliset konsernit voidaan jakaa edelleen konserneihin, joilla on Suomessa konsernirakenne ja niin sanottuihin tynkäkonserneihin, joilla ei ole Suomessa omaa konsernirakennetta. Konserneihin kuului yhteensä runsaat 21 100 konserniyritystä (emo- ja tytäryhtiötä), joista 70 prosenttia toimi Suomessa ja 30 prosenttia jossakin ulkomailla (Taulukot 9–10).

Globaalin finanssikriisin vaikutukset näkyivät selvemmin konserneihin kuuluvien yritysten liikevaihdon ja työllisyyden kehityksessä. Konserniin kuuluvissa yrityksissä liikevaihdon ja henkilöstön määrä supistui kaksi kertaa niin paljon kuin konserneihin kuulumattomissa yrityksissä prosenttiyksiköinä mitattuna vuosina 2008–09. Henkilöstön määrä supistui tuntuvasti etenkin kotimaisissa monikansallisissa konserneissa. Suomessa toimivat ulkomaalaistaustaiset konsernit eivät vähentäneet henkilöstöään yhtä paljon, vaikka niidenkin liikevaihto aleni selvästi.

Taulukko 9. Konsernit ja konserniyritykset konsernityypeittäin 2009.

	Konserneja, lkm	Konserniyrityksiä Suomessa, lkm	Konserniyrityksiä ulkomailla, lkm
Täysin kotimaiset	1 561	6 131	
Kotimaiset monikansalliset	614	3 552	5 234
Ulkomaiset monikansalliset	4 061	5 149	1 049
– konsernirakenne Suomessa	422	1 510	1 049
– ei konsernirakennetta Suomessa	3 639	3 639	
Yhteensä	6 236	14 832	6 283

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

Taulukko 10. Konsernien henkilöstö ja liikevaihto konsernityypeittäin 2009.

	Henkilöstö, lkm,	Henkilöstö, %	Liikevaihto, miljoonaa euroa	Liikevaihto, %
Täysin kotimaiset	162 080	21,4	40,9	16,4
Kotimaiset monikansalliset	365 005	48,2	140,3	56,4
Ulkomaiset monikansalliset	230 026	30,4	67,7	27,2
– konsernirakenne Suomessa	164 334	21,7	44,8	18,0
– ei konsernirakennetta Suomessa	65 692	8,7	22,9	9,2
Yhteensä	757 111	100,0	248,9	100,0

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

28 Tilastot sisältävät yritykset, jotka ovat kuuluneet konserneihin tilastovuoden viimeisenä päivänä. Tässä liikevaihtotiedot kuvaavat Suomessa toimivien konserniyritysten summatietoja. Ne eivät vastaa konsernitiilinpäätöksissä ilmoitettua konsolidoitua liikevaihtoa, johon sisältyy myös ulkomainen liikevaihto. Tilastokeskuksen konsernirekisterin tilastot sisältävät myös ilman konsernirakennetta Suomessa toimivat ulkomaiset yritykset, mutta niiden ulkopuolelle jää kokonaan joukko pieniä konserneja, jotka eivät laadi konsernitiilinpäätöstä.

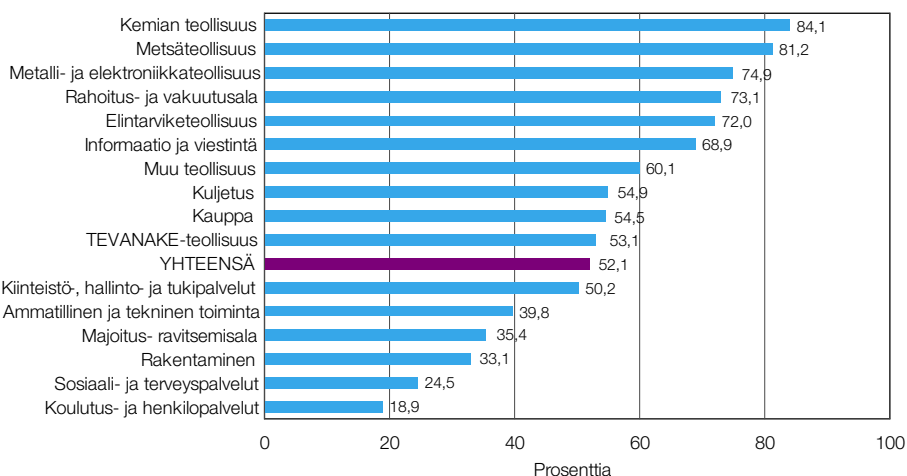
Konsernien päätoimialat

YTR:n konsernirekisterin mukaan konserneja on eniten kaupan toimialalla. Osa-syynä on, että kaupan toimialalla on paljon kansainvälisten konsernien Suomessa toimivia yksiköitä. Toiseksi eniten konserneja on teollisuudessa ja kolmanneksi eniten kiinteistö- ja liike-elämän palvelualoilla, joista pääosa kuuluu uuden vuoden 2008 toimialaluokituksen mukaan ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan toimialoille. Liikevaihdolla ja henkilöstöllä mitaten konserneista merkittävä osa toimii kuitenkin jalostusaloilla ja etenkin metalli- ja elektroniikkateollisuudessa.

Vaikka konserniyrityksiä on vain kolme prosenttia maamme kaikista yrityksistä, niiden osuus yritysten liikevaihdosta oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 72 prosenttia ja henkilöstöstä 52 prosenttia vuonna 2009. Oman alatoimialansa työllisyydestä konsernien osuus on suuri kemian teollisuudessa, metsäteollisuudessa ja elektroniikkatuote- ja perusmetalliteollisuudessa. Palvelualoilla konsernien työllisyysosuus on merkittävä vesi- ja ilmaliiikenteessä, postitoiminnassa, tietoliikenteessä, vakuutustoiminnassa, kustannusallalla ja turvallisuuspalveluissa.

Konsernien osuus yritysten henkilöstöstä ei ole kasvanut vuosina 2007–09, mikä on osittain seurausta taloudellisesta taantumasta. Muutamilla toimialoilla kuten elintarviketeollisuudessa, koulutuksessa ja henkilöpalveluissa sekä majoitus- ja ravitsemisallalla konserneihin kuulumattomien yritysten työllisyysosuus on noussut. Talouselämän suuryritysräpörtin mukaan Suomessa suurimmat konsernit olivat vuonna 2009 henkilöstöllä mitaten suurusjärjestyksessä Nokia, Kone, Itella, Stora Enso, Metso, YIT, UPM Kymmene, Kesko, Wärtsilä ja Sanoma.²⁹

Kuvio 17. Konserniyritysten osuus oman päätoimialansa henkilöstöstä 2009, prosenttia

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

²⁹ Liikevaihdolla mitattuna kymmenen suurinta konsernia olivat Talouselämä-lehden mukaan Nokia, Neste Oil, Stora Enso, SOK, Kesko, UPM Kymmene, OP-Pohjola, Varma, Sampo ja Tamro. Tilastokeskuksen YTR:n mukaan konserniin kuulumattomien yritysten liikevaihto-osuus on noussut hieman vuosina 2007–09. Liikevaihdon osalta vertailua vaikeuttaa se, että Tilastokeskuksen YTR:ssä vakuutus- ja rahoitustoiminnassa ei ole käsitteellistä liikevaihtotietoa.

2 Yritystoiminnan uusiutuminen ja kasvu

2.1 Yrityskannan vaihtuvuus

Yrityskannan vaihtuvuus on alentunut Suomessa vuosina 2009–10, mutta toimialakohtaiset erot ovat suuria. Tosin määrättyjen toimialojen korkea vaihtuvuus voi johtua yritystoiminnan matalasta aloittamiskynnyksestä tai pienten lyhytikäisten yritysten suuresta määrästä, joiden tuotannolliset vaikutukset kansantaloudessa jäävät aika vähäisiksi. Suomessa on paljon myös sarjayrittäjyyttä, koska noin 40–50 prosentilla uusien yritysten omistajista on ollut aiempaa yritystoimintaa samalla toimialalla.

TEM:n kasvuyrityskatsauksen mukaan Suomessa oli vuonna 2009 noin 700 vähintään kymmenen henkilön kasvuyritystä, joiden henkilöstö oli lisääntynyt yli 20 prosenttia vuosina 2006–09. Kasvuyritykset loivat lähes 51 000 uutta työpaikkaa. Jos asiaa tarkastellaan ilman kymmenen henkilön rajausta, oli maassamme EK:n selvitysten mukaan yhteensä 7 650 sellaista kasvuyritystä vuonna 2009, joiden liikevaihto oli kasvanut vähintään kymmenen prosenttia kolmena edellisenä vuonna.

2.1.1 Vaihtuvuuden merkitys kansantaloudelle

Kansantalouksien tuotantorakenteen muutokseen vaikuttavat erot yritysten kasvunopeuksissa sekä yrityskannan vaihtuvuus, mikä tarkoittaa uusien yritysten tuloa ja vanhojen yritysten poistumista markkinoilta. Maiden kilpailukyvyyn kannalta yrityskannan vaihtuvuudella ja sen esteiden poistamisella on suuri merkitys. Kansainvälisten tutkimusten mukaan dynaaminen yrityskehitys, jossa mahdollisimman moni uusi liikeidea pääsee todelliseen markkinatestiin, on läheisessä yhteydessä makrotalouden suorituskykyä kuvaaviin myönteisiin suureisiin.

Vilkas yritysten vaihtuvuus on osoitus kansantaloutta eteenpäin vievästä muutostoiminnasta. Yrityskannan uusiutuminen heijastaa parhaimmillaan koko talouden uudistumiskykyä ja innovatiivisuutta, mikä on kilpailukyvyyn perusta. Yrityskannan vaihtuvuus liittyy läheisesti **innovaatioihin**, jotka ovat tärkein tuottavuuden kasvutekijä. Tällä ei tarkoiteta pelkästään tuotantoteknologiaa, vaan myös uusia innovatiivisia tuotteita ja palveluja, uudenlaista työn organisointia, edistyksellisiä työolosuhteita tai uusia liiketoimintamalleja ja ansaitsemistapoja.

Yleisenä kehityssuuntana on, että viime vuosikymmeninä yritysten kasvu ja kehitys on tullut entistä turbulentimmaksi. Lisääntyvä kansainvälinen kilpailu, nopea tekninen kehitys, talouden rakennemuutos perinteisistä tuotteista huipputeknologiaan ja palveluihin, tuotantotapojen muuttuminen ja talouden sääntelyn purkaminen ovat kaikki lisänneet yrityskannan vaihtuvuutta. Vaihtuvuutta voivat lisätä

suhdannevaihtelut ja ulkoiset tekijät, kuten lainsäädännössä tapahtuvat muutokset, joiden seurauksena uusille yrittäjille ja toimialoille on syntynyt kasvualustaa.

GEM 2010 -tutkimuksen mukaan Suomessa on kuitenkin melko vähän voimakkaan innovatiivista uutta yritystoimintaa.³⁰ Varhaisen vaiheen yritykset tuovat vain harvoin markkinoille uusia tuotteita ja palveluja, jotka eivät kohtaa suoraan kilpailua muilta yrityksiltä tai jotka ovat kokonaan uusia asiakkaille. Kaiken kaikkiaan vain joka viides uusi yritys oli voimakkaasti innovatiivinen siten, että yrityksellä on ainutlaatuisia tuotteita ja palveluja tai yrityksellä ei ole kilpailijoita. Tämä osuus jää Suomessa kaikkien GEM-maiden (54 maata) keskiarvon alapuolelle (Stenholm, Heinenen, Kovalainen, Pukkinen, 2011).

Tutkimusten mukaan markkinoilla toimivien yritysten vaihtuvuudella ja yrityskannan uudistumisella on suuri vaikutus työmarkkinoilla ja työn tuottavuuden³¹ kasvuun (OECD 2003). Suomessa vaihtuvuutta ja työn tuottavuutta lisäsi merkittävästi esimerkiksi 1990-luvun alun talouslama. Asiantuntijoiden mukaan tehottomien yritysten poistuminen markkinoilta antoi tilaa uusien elinkelpoisten yritysten kasvulle ja toimialojen uudelleen järjestäytymiselle. Samansuuntainen kehitys voi tois-tua meneillään olevan taloudellisen taantuman seurauksena.

Yrityskannan luovan tuhon vaikutukset näkyvät nopeasti työmarkkinoilla, joissa tapahtuvat muutokset voivat olla dramaattisemmat kuin muutokset yritys- ja toimialarakenteissa, mikäli muutoksia ei haluta estää vanhoja rakenteita tukemalla, kun esimerkiksi työttömyys uhkaa nousta liian suureksi. Asiaa on mitattu **työpaikkojen vaihtuvuutena**. Tällä tarkoitetaan työvoimaan suhteutettua summaa syntyneistä työpaikoista niissä yrityksissä, jotka ovat lisänneet työvoimaansa ja hävinneistä työpaikoista niissä yrityksissä, jotka ovat vähentäneet työvoimaansa.

Työpaikkojen vaihtuvuus on tärkeä tekijä teknisessä kehityksessä ja tuottavuuden nousussa. Uudet työpaikat edustavat yleensä korkeampaa teknologiaa ja niiden työntekijät ovat koulutetumpia, kun taasen häviävillä työpaikoilla on yleensä tehotomampi teknologia ja vähemmän koulutettuja työntekijöitä. Vaihtuvuus voi lisätä tuottavuutta, vaikka suuresta vaihtuvuudesta aiheutuu myös kustannuksia. Vaihtuvuus varmistaa parhaiten sen, että uudet kasvavat yritykset löytävät tarpeisiinsa sopivat työntekijät ja työntekijät saavat haluamansa työpaikat (Ilmakunnas, 1999).

Esimerkiksi Nokian käynnissä oleva suuri rakennemuutos voi lisätä korkeaan osaamiseen liittyvää tietotekniikka-alan työpaikkojen vaihtuvuutta maassamme. Nokialta vapautuva henkilöstö laajentaa työvoiman tarjontaa tietotekniikka-alalla, mikä voi merkitä myönteistä tuottavuuden kasvusysäystä muissa jalostus- ja palvelualojen yrityksissä ja julkisen hallinnon organisaatioissa. Nokiasta ja sen alihankkijoista irtautuvat osaajat ovat vahvoja tietotekniikka-alan ammattilaisia, joilla on monipuolista kokemusta myös kansainvälisestä liiketoiminnasta.

30 Uusia yrittäjiä (yrittäjäksi ryhtymisen aktiivisuus aikuisväestöstä) ovat GEM-tutkimuksen määritelmän mukaan henkilöt, jotka ovat olleet aktiivisesti aloittamassa yritystoimintaa kuluneiden 12 kuukauden aikana tai jotka toimivat yrittäjänä omassa alle 42 kuukautta toiminnassa olleessa uudessa yrityksessä.

31 Määritelmällisesti **tuottavuudella** tarkoitetaan tuotannon määrän ja tuotantopanosten välistä suhdetta, eli käytännössä sitä, kuinka tehokkaasti tuotantopanoksia tuotannossa yhdistetään.

2.1.2 Aloittaneet ja lopettaneet yritykset Suomessa

Seuraavassa kuvattavat yrityskantaa koskevat tiedot perustuvat Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin (YTR) tilastoihin. Tulkinnassa tulee ottaa huomioon se, että yritysten aloitus- ja lopetustiedot ovat osin hallinnollisia sisältäen yritysten niin sanottuja epäaitoja liiketoiminnan aloituksia ja lopetuksia. Osalla aloittaneista yrityksistä tuotannontekijät ja suhteet markkinoihin eivät siis ole täysin uusia. Uusyrittäjyys on tilastollisesti hankala määrittelykysymys, sillä huomattava osa ”aitojen” uusien yritysten perustajista on **sarja- ja portfolioyrittäjiä**.³²

Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti Virke:n tutkimuksen mukaan 47 prosenttia vuonna 2009 perustetuista osakeyhtiöistä oli sellaisia, joiden taustalla oli aiemmin saman toimialan yrityksissä toimineita vastuuhenkilöitä (yrittäjiä)³³. Mahdolliset yritysmuodon muutokset selittävät vain osan portfolioyrittäjien tai sarjayrittäjien eli toimialalla aiemmin toimineiden yrittäjien (yritystoiminnan jatkajat) uusista osakeyhtiöistä. Pääosa vanhoista yrittäjistä oli toiminut vastuuhenkilönä samassa asemassa aiemmin samalla toimialalla toimineessa osakeyhtiössä.

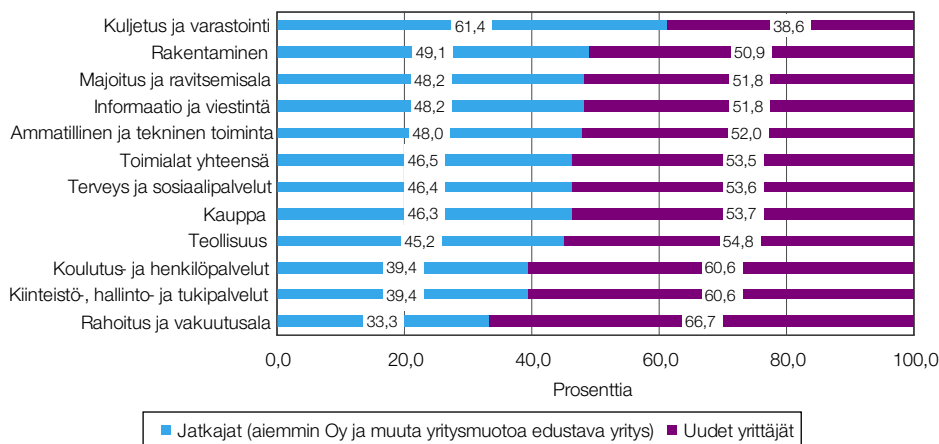
Ainoastaan 53 prosenttia vuonna 2009 perustetuista kaikista uusista osakeyhtiöistä oli ensimmäistä kertaa toimialalla yrittäjinä toimineiden perustamia. Kuljetusala oli esimerkki toimialasta, jossa ensimmäistä kertaa yrittäjinä toimineiden osuus oli selvästi alle 50 prosenttia uusien osakeyhtiöiden yrittäjistä. Keskimääräistä enemmän uusia yrittäjiä löytyi koulutuksen ja henkilöpalvelujen toimialoilta, rahoitus- ja vakuutusosalta sekä kiinteistö-, hallinto- ja tukipalveluista (Kuvio 18). Uusien yrittäjien osuudet voivat kuitenkin vaihdella alatoimialoittain.

Virke:n selvityksen mukaan osassa peräkkäisiä yrityksiä saattoi olla kysymys yritystoimintaan liittyvistä epäterveistä ilmiöistä. Epäterveet ilmiöt syntyvät siitä, että uuden yrityksen avulla halutaan häivyttää vanhan yrityksen maksuhäiriöt ja verorästöt viranomaisten ja asiakkaiden näkyviltä. Uusi puhdas yritys voi tietysti jättää velvoitteensa hoitamatta aivan kuten edeltäjänsäkin. Vuonna 2009 perustetuista osakeyhtiöistä noin 11 prosentilla oli jo verovelkaa vuonna 2010. Osuus oli keskimääräistä suurempi rakennuslalla sekä majoitus- ja ravitsemisalalla.

32 Peräkkäin yritystoimintaa pyörittävää yrittäjää kutsutaan sarjayrittäjäksi, mutta samaan aikaan useampaa yritystä pyörittävää kutsutaan portfolioyrittäjäksi

33 Helsingin Sanomat: Uusille osakeyhtiöille kertyy nopeasti verovelkaa (artikkeli 19/09/2010).

Kuvio 18. Uudet vuonna 2009 perustetut osakeyhtiöt vastuuhenkilöiden taustan³⁴ mukaan.

Lähde: Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti.

Tilastokeskuksen YTR:n tilastoissa yritys merkitään aloittaneeksi pääsääntöisesti silloin, kun siitä tulee arvonlisäverovelvollinen tai työnantaja. Yritys voi kirjautua tilastoon aloittaneeksi myös yhtiöittämisen tai fuusion seurauksena tai toimimimuotoisen yrityksen muuttuessa yhtiömuotoiseksi, jolloin se saa uuden yritystunnuksen. Yritys katsotaan lopettaneeksi, kun se lakkaa toimimasta sekä työnantajana että arvonlisäverovelvollisena, ja vanha yritystunnus lopetetaan. Toimintansa lopettaneeksi yritys katsotaan myös silloin, kun se sulautuu toiseen yritykseen.³⁵

Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilasto on muuttunut vuodesta 2007 alkaen. Aiemmin tilastot laadittiin YTR:iin merkittyjen aloitus- ja lopetustietojen pohjalta. Uudessa menetelmässä tiedot tuotetaan pääosin verohallinnon rekisteröintitietojen pohjalta. Tilaston kohdejoukko on samalla laajentunut kiinteistön käyttöoikeuden luovutuksesta arvonlisäverovelvollisiin yrityksiin. Tilastojen katvealueeseen jäävät pienet alkutuotannon yritykset ja arvonlisäverottomia palveluja tuottavat sosiaali- ja terveystietojen yritykset, jotka eivät toimi työnantajina.

Yrityskannan kokonaisvaihtuvuus, eli aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten yhteenlaskettu prosenttiosuus yrityskannasta kohosi vuosina 2002–08. Suhdannekäännä näkyi vuonna 2008, jolloin toimintansa aloittaneiden yritysten määrä väheni ja lopettaneiden yritysten määrä kasvoi suuremmaksi kuin koskaan aiemmin. Aloittaneiden yritysten määrä väheni edelleen vuonna 2009. Vuoden 2010 ennakkotie-

³⁴ Osakeyhtiön hallituksen jäsenenä, perustajana tai toimitusjohtajana aiemmin saman toimialan osakeyhtiössä ja vastuuhenkilönä muussa saman toimialan yrityksessä.

³⁵ Yli 18 kuukauden toimimattomuuden jälkeen aktivoituvaa yritystä määritetään uudestaan aloittaneeksi ja edeltävä lopetustieto jää voimaan. Mikäli lopettaneeksi merkitty yritys aktivoituu ennen 18 kuukauden ajan täyttymistä, lopetustieto kumotaan ja yritys katsotaan toimivaksi koko ajanjaksolla.

tojen mukaan tilanne on tasoittunut ja aloittaneiden yritysten määrä on noussut ja lopettaneiden yritysten määrä on kääntynyt laskuun (Taulukko 11).

Taulukko 11. Aloittaneet ja lopettaneet yritykset 1995–2010 (pl. alkutuotanto).

	Aloittaneet yritykset, lkm	Lopettaneet yritykset, lkm	Nettolisäys, lkm	Yrityskannan vaihtuvuus, %
1995	27 196	15 059	12 137	19,5
1996	24 946	16 234	8 712	18,1
1997	25 857	15 795	10 062	17,5
1998	24 415	19 098	5 317	17,6
1999	23 123	19 638	3 485	17,0
2000	23 498	20 044	3 454	17,1
2001	22 751	19 953	2 798	16,6
2002	23 071	19 404	3 667	16,3
2003	25 274	20 156	5 118	17,1
2004	27 462	21 460	6 002	17,9
2005	29 149	20 692	8 457	17,8
2006	32 116	21 617	10 499	18,4
2007	34 398	22 525	11 873	18,7
2008	33 544	26 315	7 229	19,0
2009	30 062	25 250	4 812	17,4
2010	31 972	20 828	11 144	16,2

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

2.1.3 Vaihtuvuus toimialoittain

Toimialojen väliset erot vaihtuvuudessa ovat suuria. Seuraavassa tarkastelun kohteena ovat vuoden 2008 tammikuun ja vuoden 2010 kesäkuun välillä toimintansa aloittaneet ja lopettaneet yritykset. Vaihtuvuus on suurempaa palvelualoilla ja rakentamisessa kuin teollisuudessa ja kuljetusalalla, joissa aloittamiskynnys on pääomavaltaisuudesta johtuen usein korkeampi. Suhteellisesti eniten aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä on **majoitus- ja ravitsemisalalla**, joskin yritysten määrän nettolisäys³⁶ ei ole toimialalla kovin suurta (Kuvio 19). Majoitus- ja ravitsemisalalla yrityskannan suuri vaihtuvuus on seurausta toiminnan alhaisesta aloittamiskynnyksestä, puutteellisista yrittäjätaidoista, ylikapasiteetista ja kovasta kilpailusta.

Kuntien ostopalvelutoiminta ja julkisen terveydenhuollon palvelujen saatavuusongelmat varsinkin suuremmilla paikkakunnilla ovat lisänneet **sosiaali- ja terveyspalveluyritysten** määrää. Aloittaneiden yritysten määrä on ollut yrityskantaan suhteutettuna kaikkein korkein näillä aloilla, vaikka osa toiminimuotoisista yhden yrittäjän mikroyrityksistä jääkin tilastollisen kuvauksen katvealueeseen. Vaihtuvuus on korkea myös **rahoitusta palvelevassa toiminnassa**, joskin rahoitusalan merkitys ei ole suuri toimialan pienestä yrityskannasta johtuen.

³⁶ Nettolisäys = toimintansa aloittaneet yritykset miinus lopettaneet yritykset.

Yritysten määrän nettolisäys oli niin ikään verrattain suurta **koulutus- ja henkilöpalveluissa**, kuten urheilu-, liikunta- ja virkistyspalveluissa sekä **informaatio- ja viestintäpalveluissa**, joiden kantavina osina ovat muiden toimialojen ja julkisyhteisöjen kannalta tärkeät tietotekniikka- ja tietoliikennepalvelut. Toimialaan luettaisiin nykyisin kustannusala ja merkittävä osa Suomen digitaalisista sisällöntuottajista (peliteollisuus, elokuvien ja tv-ohjelmien tuotanto, yms.). Myös **ammattillisen ja teknisen toiminnan** toimialalla yritysten määrän nettolisäys on yhä huomattavaa.

Ammattillinen ja tekninen toiminta sekä informaatio ja viestintäpalvelut koostuvat pääosin osaamisintensiivisistä liike-elämän palveluista (**Knowledge Intensive Business Services, Kibs**). Kibs-toimialojen uusiutuvuus on tärkeää, koska niillä on omaa painoarvoaan suurempi vaikutus muidenkin toimialojen tuottavuuden nousuun ja kasvuun. Vaikka kibs-alojen osuus yritysten kokonaisvaihtuvuudesta on kohonnut prosenttiyksiköinä mitattuna, niiden oma vaihtuvuus on alentunut taloudellisen taantuman johdosta (Taulukko 12).

Rakentamisessa pienten alihankintayritysten määrä lisääntyi voimakkaasti vuosina 2006–2007. Ainoastaan ammatillisen ja teknisen toiminnan päätoimialalla yritysten määrä kasvoi enemmän kuin rakennustoiminnassa. Rakennusalan yrityskannan vaihtuvuutta nostavat lukuisat ammatinharjoittajapohjaisten yritysten perustamiset ja lopettamiset. Rakennusalaan luonnehtivat pitkät alihankintaketjut, sillä pääurakoitsijat eivät halua sitoutua omiin työntekijöihin suhdannevaihtelujen vuoksi, vaan käyttävät mieluummin joustavia alihankintapalveluja.

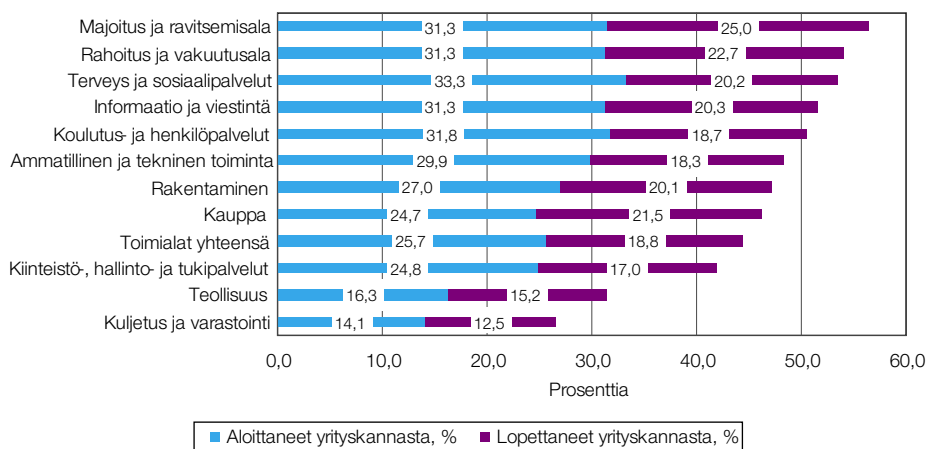
Noususuhdanteen aikana rakennusalan ammattitaitoisesta työvoimasta oli lähes huutava pula erityisesti Etelä-Suomen rakennustyömailla. Tämä merkitsi ulkomaisien rakennusliikkeiden rantautumista maahan. EU:n palvelujen vapaan liikkuvuuden puitteissa maassamme toimivat ulkomaiset rakennusliikkeet eivät kuitenkaan sisälly Tilastokeskuksen YTR:n tilastojen piiriin. **Kaupassa** yritysten määrän lisäys on painottunut vähittäiskauppaan, mikä johtuu osittain ulkomaisten ketjujen etabloitumisesta ja laajentumisesta maassamme.

Eräillä teollisuuden toimialoilla on enemmän lopettaneita kuin aloittaneita yrityksiä, ja yrityskannan nettokasvu on vaatimatonta ympäristö- ja energiahuoltoon lukuun ottamatta. Metallin ja elektroniikkateollisuutta ja vaatetus- ja elintarviketeollisuutta on siirtynyt halvemman kustannustason maihin ja lähemmäksi potentiaalisia markkinoita. Ilman menestyvää teollisuutta ja erityisesti vahvaa kotimaista vientiä yksityisten palvelualojen kasvu ja kehitys on luonnollisesti vaikeaa, koska merkittävä osa palvelutuotannosta on riippuvaista teollisuuden alihankintatoista.

Kuljetuksessa kehitys on kahdensuuntaista. Tieliikenteessä pienten yritysten määrä on pudonnut kovassa ulkomaisessa kilpailussa. Linja-autoliikenteessä maaseudun ja harvaanasuttujen alueiden väestön väheneminen sekä autoistuminen ovat pienentäneet liikennöitsijöiden määriä. Kuljetusta palvelevassa toiminnassa, kuten kuljetusvälityksessä yritysten määrä on lisääntynyt ulkomaan- ja välityskaupan lisääntymisen myötä. Kokonaisuudessaan yritysten määrän nettokasvu ja yrityskannan vaihtuvuus on kuljetuksessa pienempää kuin muilla päätoimialoilla.

Kaiken kaikkiaan yrityskannan kokonaisvaihtuvuus oli 44,4 prosenttia ilman alkutuotannon toimialoja vuosina 2008–2010. Siitä kaupan, majoitus- ja ravitsemistoiminnan sekä rakennusalan osuus oli yhteensä 18 prosenttiyksikköä tai 41 prosenttia. Pääosin osaamisintensiivisistä informaatio-, viestintä-, rahoitus- ja osaamisintensiivisistä liike-elämän palveluista koostuvat toimialat selittävät vaihtuvuudesta 10 prosenttiyksikköä tai 21 prosenttia. Muut toimialat selittävät yrityskannan vaihtuvuudesta jäljelle jäävät 17 prosenttiyksikköä tai 37 prosenttia (Taulukot 12–13).

Kuvio 19. Yritysten vaihtuvuus eri toimialoilla: tammikuu 2008–kesäkuu 2010 (pl. alkutuotanto).

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Taulukko 12. Yrityskannan kokonaisvaihtuvuus toimialoittain ja yritysten määrän nettolisäys: tammikuu 2008–kesäkuu 2010 (pl. alkutuotanto).

	Vaihtuvuus toimialoittain, %-yksikköä	Osuus koko- naisvaihtu- vuudesta, %	Yritysten määrän nettoli- säys, lkm
Kauppa, majoitus- ja ravitsemisala	11,0	24,8	2 712
Osaamisintensiiviset palvelualat (kibs, yms.) ¹	9,4	21,4	6 953
Rakentaminen	7,3	16,5	3 425
Sosiaali-, terveys-, koulutus ja muut henkilöpalvelut	6,3	14,1	5 132
Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut	5,2	11,7	3 093
Teollisuus (ml. vesi-, ympäristö- ja energiahuolto)	3,1	6,9	340
Kuljetus	2,1	4,6	398
Yhteensä	44,4	100,0	22 053

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

¹ Käsittää informaatio- ja viestintäpalvelut, rahoitus- ja vakuutusalan sekä ammatillisen ja teknisen toiminnan.

Taulukko 13. Yrityskannan prosentuaalinen kokonaisvaihtuvuus kaksi ja puolivuotisajanjaksoittain ja vaihtuvuuden jakautuminen toimialoihin (suluissa prosenttiyksiköittäin) 2005–2010 (pl. alkutuotanto).

	2005–07 kesäk., %	2006–08 kesäk., %	2007–09 kesäk., %	2008–10 kesäk., %
Kauppa, majoitus- ja ravitsemisala	50,4 (12,3)	50,3 (11,9)	49,1 (11,3)	48,0 (11,0)
Osaamisintensiiviset palvelualat (kibs, yms.) ¹	49,1 (8,9)	50,0 (9,3)	50,1 (9,5)	49,3 (9,4)
Rakentaminen	50,5 (7,6)	51,1 (7,9)	49,8 (7,8)	47,1 (7,3)
Sosiaali-, terveys-, koulutus ja muut henkilöpalvelut	52,4 (5,9)	52,7 (6,1)	51,8 (6,2)	51,1 (6,3)
Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut	43,1 (5,3)	43,4 (5,4)	43,4 (5,4)	41,8 (5,2)
Teollisuus (ml. vesi-, ympäristö- ja energiahuolto)	31,7 (3,3)	32,1 (3,3)	32,2 (3,2)	31,4 (3,1)
Kuljetus	26,2 (2,2)	27,9 (2,2)	27,7 (2,2)	26,6 (2,1)
Yhteensä	45,5	46,1	45,6	44,4

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

1 Käsittää informaatio- ja viestintäpalvelut, rahoitus- ja vakuutusalan sekä ammatillisen ja teknisen toiminnan.

2.2 Kasvuyrittäjyys

TEM:in kasvuyrityskatsauksen mukaan Suomessa oli vuosina 2006–09 vajaat 700 kasvuyritystä. Katsauksessa kasvuyritys määritellään lähtötilanteessa vähintään kymmenen henkilöä työllistäväksi yritykseksi, jonka työllisyys on lisääntynyt kolmen seuraavan vuoden aikana keskimäärin yli 20 prosenttia. Kaikista toimintaansa jatkaneista vähintään kymmenen henkilön yrityksistä kasvu-uralle päätyi 4,8 prosenttia. Kasvuyritykset loivat lähes 51 200 uutta työpaikkaa, mikä vastasi 50 prosenttia kaikkien yli kymmenen henkilön yritysten työllisyyden lisäyksestä (TEM, 2011b).

TEM:n kasvuyrityskatsauksen mukaan 70 prosenttia kasvuyrityksistä toimii palvelualoilla ja 30 prosenttia jalostusaloilla. Kasvuhakuisimpia toimialoja ovat osaamisintensiiviset liike-elämän palvelut (Kibs-alat, tietointensiiviset palvelut), joihin on luettu esimerkiksi teknisen alan suunnittelutoimistot, tietotekniikka-alan palveluyritykset sekä markkinointiviestinnän yritykset.

Kasvuhakuiset pk-yritykset

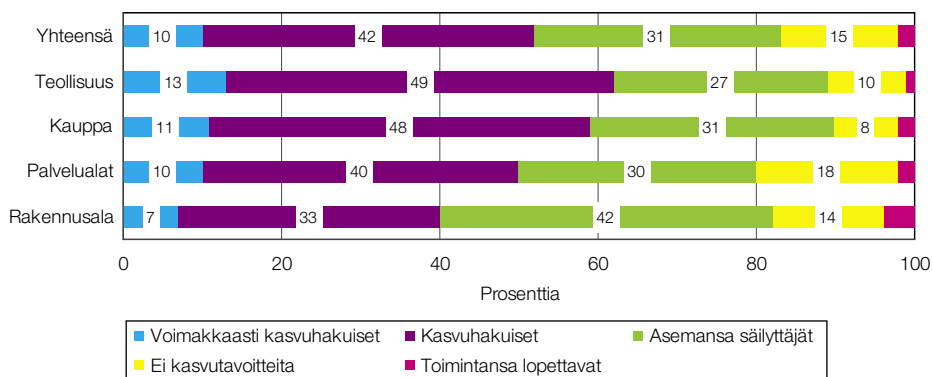
Pk-yritysparometrin mukaan joka kymmenes yritys ilmoitti olevansa voimakkaasti kasvuhakuinen keväällä 2011. Maamme yrityskantaan suhteutettuna tämä tarkoittaisi määrällisesti arviolta 26 000–28 000 erikokoista alle 250 henkilön yritystä. Runsaat 40 prosenttia ilmoitti kasvavansa mahdollisuuksien mukaan. Lopuilla yrityksistä ei ollut kasvutavoitteita tai ne pyrkivät korkeintaan säilyttämään asemansa. Pari prosenttia yrityksistä oli lopettamassa toimintansa. Kasvuhakuisuus on vähitellen palaamassa taloudellista taantumaa edeltäneelle tasolle (Kuvio 20).

Kasvuhakuisuus on selvästi yleisempää vuoden 2004 jälkeen perustetuissa nuorissa yrityksissä kuin vanhemmissa yrityksissä. Tulos on yhteneväinen TEM:n kasvuyrityskatsauksen kanssa. Suhteellisesti kasvuyrityksiä on enemmän yli kymmenen

henkilön pienyrityksissä kuin alle kymmenen henkilön mikroyrityksissä. Pääosa pienistä yrityksistä siis jääkin pieniksi. Eniten kasvuhakuisia yrityksiä on yli 50 henkilön yrityksissä ja laajemmilla markkinoilla (ulkomailla) toimivien yritysten keskuudessa.

Päätoimialoittain tarkasteltuna kasvuhakuisia yrityksiä on eniten pk-teollisuudessa ja kaupassa ja vähiten palvelualoilla, joista monet edustavat pienintä yritysten kokoluokkaa. Palveluissa on muita päätoimialoja enemmän yrityksiä, joilla ei ole lainkaan kasvutavoitteita. Kasvuhakuisuus on nousussa etenkin suhdanneherkällä rakennusallalla. Kasvuhakuisuus ei takaa luonnollisesti kasvun toteutumisesta, vaan se kuvastaa pk-yritysbarometrissä kyselyihin vastanneiden yritysjohantajien ja vastuuhenkilöiden omia toiveita tai näkemyksiä edustamansa yrityksen tavoitteista.

Kuvio 20. Pk-yritysten kasvuhakuisuus keväällä 2011.

Lähde: Pk-yritysbarometri kevät 2011.

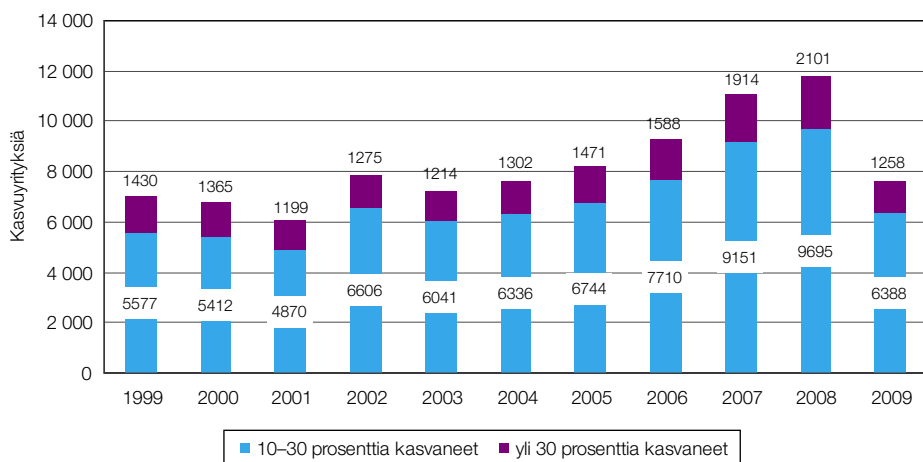
EK:n kasvuyritystutkimukset

EK:n selvityksessä kasvuyrityksiksi on luokiteltu yritykset, jotka ovat lisänneet liikevaihtoaan vähintään kymmenen tai yli 30 prosenttia kolmena peräkkäisenä vuonna. Kasvuyritykset on jaettu EK:n selvityksessä edelleen kahteen ryhmään sen mukaan, saavuttiko yrityksen liikevaihto ensimmäisenä kasvun vuonna 1,7 miljoonan euron rajan vai ei. Tarkasteluaikajakso on kattanut vuodet 1999–2009. EK:n selvitys on perustunut Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n tilastoihin.

Kasvuyrityksiä, joiden liikevaihto oli kohonnut vähintään kymmenen prosenttia kolmena peräkkäisenä vuotena, oli Suomessa EK:n selvitysten mukaan yhteensä 7 650 vuonna 2009, mikä muodosti 2,9 prosenttia yrityskannasta Tilastokeskuksen YTR:n mukaan. Näistä vähintään 30 prosentin liikevaihdon kasvu saavuttaneita oli 1 260, eli 0,5 prosenttia yrityskannasta. Kasvuyritysten prosentuaalinen osuus maamme yrityskannasta pieneni edellisestä vuodesta. Kasvuyritysten osuus olikin edellisen kerran yhtä matala aivan 2000-luvun alussa (Kuvio 21).

Vähintään 10 prosentin liikevaihdon kasvuun yltäneet kasvuyritykset lisäsivät kuitenkin henkilöstöään 47 prosenttia, eli noin 18 600 henkilöllä ja yli 30 prosenttia liikevaihtoaan kasvattaneet yritykset kaksinkertaistivat henkilöstömääränsä noin 5 700 henkilöllä. Ilman kasvuyritysten työllisyyden lisäystä taloudellisen taantuman vaikutukset kansantalouden kokonaistyöllisyyteen olisivat olleet suuremmat, sillä Suomen kaikkien yritysten henkilöstö väheni Tilastokeskuksen YTR:n mukaan keskimäärin kaksi prosenttia vuosina 2007–09, jos alkutuotantoa ei oteta lukuun.

Kuvio 21. Kasvuyritykset liikevaihdon kehityksen mukaan 1999–2009 (pl. alkutuotanto)

Lähde: EK, Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri.

Kasvuyritykset toimialoittain

Päätoimialoittain tarkasteltuna kasvuyrityksiä oli EK:n selvityksen mukaan määrällisesti eniten kaupassa ja rakennusallalla, jos tarkastelun kohteena ovat kaikki vähintään 10 prosenttia liikevaihtoaan kasvattaneet yritykset. Seuraavaksi eniten kasvuyrityksiä oli ammatillisen ja teknisen toiminnan toimialalla. Yli 30 prosenttia liikevaihtoaan kasvattaneissa yrityksissä oli eniten rakennusalan yrityksiä. Tosin rakennusallalla kasvunsysäysten vaikutukset eivät ole useinkaan pysyviä, koska liikevaihto kasvaa ja vähenee voimakkaasti suhdanteiden mukaan (Taulukot 14–15).

Yrityskantaan suhteutettuna kasvuyrityksiä oli puolestaan eniten informaation ja viestinnän päätoimialalla, johon luetaan esimerkiksi tietotekniikka- ja tiedonsiirtopalvelujen ja sähköisten sisältöpalvelujen tuottajia (peliteollisuus yms.). Seuraavaksi yleisintä kasvuyrittäjäys oli yksityisissä sosiaali- ja terveyspalveluissa, minkä taustalla on palvelutarpeen lisääntyminen ja kuntapalvelujen ulkoistaminen asumisen sisältävissä ja avohuollon sosiaalipalveluissa. Henkilöstön määrä lisääntyi eniten kiinteistö-, hallinto- ja tukipalveluja tuottavissa yrityksissä.

Henkilöstön kasvu kiinteistö-, hallinto- ja tukipalveluissa oli suurta, mutta toimiala koostuukin työvaltaisesta toiminnasta, kuten siivous- ja kiinteistöjen ylläpitopalveluista, turvallisuuspalveluista ja työvoiman vuokrauksesta. Osa kasvusta johtuu toimitilapalvelujen ulkoistamisesta asiakasyrityksissä ja julkisyhteisöissä. Lisäksi teollisuuden, rakennusalan, kaupan ja eräiden yksityisten palvelualojen työvoiman lisätarve tyydytetään vuokratyövoimalla. Silloin kasvu kanavoituu työvoiman vuokrauksen toimialalle, mikä vähentää asiakasyritysten oman henkilöstön tarvetta.

Taulukko 14. Kasvuyritysten määrä ja osuus yrityskannasta päätoimialoittain 2007–09 pl. alkutuotanto.

	Yli 10 % kasvaneet, lkm	Osuus yritys- kannasta, %	Yli 30 % kasvaneet, lkm	Osuus yritys- kannasta, %
Kauppa	1 339	2,89	210	0,45
Rakentaminen	1 178	2,86	243	0,59
Ammatillinen ja tekninen toiminta	1 016	3,17	188	0,59
Koulutus ja henkilöpalvelut	781	2,99	97	0,37
Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut	756	2,68	130	0,46
Liikenne	658	2,88	75	0,33
Teollisuus	651	2,58	104	0,41
Sosiaali- ja terveystyöpalvelut	638	3,67	92	0,53
Informaatio ja viestintä	351	4,17	84	1,00
Majoitus- ja ravitsemisala	278	2,50	35	0,31
Yhteensä	7 646	2,90	1 258	0,48

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Taulukko 15. Kasvuyritysten henkilöstön määrä lisäys päätoimialoittain 2007–09 pl. alkutuotanto.

	Yli 10 % kasvaneet, lkm	Prosentuaali- nen lisäys, %	Yli 30 % kasvaneet, lkm	Prosentuaali- nen lisäys, %
Kauppa	2 471	38,5	477	83,4
Rakentaminen	1 934	39,1	570	78,1
Ammatillinen ja tekninen toiminta	1 737	47,8	471	97,9
Koulutus ja henkilöpalvelut	944	62,8	171	103,0
Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut	3 786	73,3	1 859	131,1
Liikenne	1 384	46,8	324	108,0
Teollisuus	2 230	29,1	526	55,8
Sosiaali- ja terveystyöpalvelut	1 607	51,0	559	143,3
Informaatio ja viestintä	1 792	55,6	616	114,7
Majoitus- ja ravitsemisala	696	68,0	151	100,0
Yhteensä	18 581	46,8	5 724	100,6

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

2.3 Yritystoiminnan lopettaminen

2.3.1 Eloonjäämisasteet, konkurssit ja yrityssaneeraukset

Kolme ensimmäistä vuotta ovat yrityksiä eloonjäämisen kannalta kriittisintä aikaa. Silloin lähes kolmasosa yrityksistä on jo lopettanut toimintansa (Kuvio 22). Monet yritykset pärjäävät kaksi ensimmäistä vuotta, mutta kolmas vuosi on yritystoiminnassa jatkumisen kannalta ratkaisevaa. Suomessa viiden toimintavuoden jälkeen toiminnassa on noin puolet yrityksistä. Korkeimmillaan yritysten eloonjäämisaste oli talouslaman jälkeisinä vuosina 1995–1997, jonka jälkeen eloonjäämisaste aleni hieman. Vuodesta 2003 lukien eloonjäämisaste on ollut jälleen nousussa.

Verohallinnon ja Patentti- ja rekisterihallitus PRH:n kaupparekisteriin perustuvien tietojen mukaan eloonjäämisaste vaihtelee toimialoittain, alueittain ja osittain myös vastuuhenkilöiden sukupuolijakauman mukaan. Yleensä eloonjäämisaste on sitä korkeampi, mitä **pääomavaltaisemmasta** toiminnasta on kysymys ja päinvastoin. Eloonjäämisaste on keskimääräistä korkeampi kuljetuksessa ja tietoliikenteessä, kiinteistöpalvelussa sekä teollisuudessa. Sitä vastoin kaupassa ja majoitus- ja ravitsemistoiminnassa eloonjäämisaste on keskimääräistä alhaisempi.

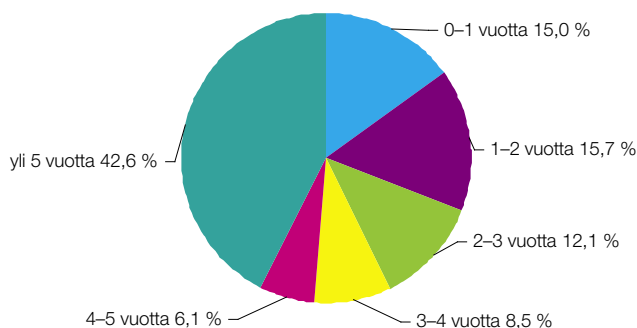
Jos katsotaan uusien yritysten elinkaarta niiden yritysmuodon mukaan, havaitaan, että **eloonjäämisaste on matalin toiminimityyppeissä** yrityksissä, joiden perustaminen ja lopettaminen on erittäin helppoa, ja jotka toimivat yleensä vain vähän alkupääomaa vaativilla palvelualoilla. Osakeyhtiöissä eloonjäämisaste on korkein. Osakeyhtiömuotoiset yritykset toimivat yleensä pääomavaltaisemmilla toimialoilla kuin toiminimet. Nähtäväksi jää, kuinka osakepääomavaatimusten alentaminen uusissa osakeyhtiöissä vaikuttaa niiden eloonjäämisasteeseen jatkossa.³⁷

Alueellisesti laskennallinen eloonjäämisaste on korkein Kaakkois-Suomessa (Etelä- Karjala ja Kymenlaakso) sekä Pohjois-Suomessa (Lappi, Pohjois-Pohjanmaa ja Kainuu) sijaitsevilla yrityksillä. Tämä voi johtua korkeammasta yrittämisen aloittamiskynnyksestä, mikä seurauksena yrittäjävalmiudet ovat keskimääräistä paremmat. Keskiarvoa alhaisempia eloonjäämisasteita mitattiin Uudellamaalla, mikä voi johtua suuresta lyhytaikaisten palveluyritysten määrästä pääkaupunkiseudulla ja lähtökohtaisesti alhaisesta yrittämisen aloittamiskynnyksestä.

Voidaan kuitenkin todeta, että yritykset ovat Suomessa kansainvälisesti melko pitkäikäisiä, mikä on pienentänyt yrityskannan vaihtuvuutta ja uusiutumista. Suomessa kehitykseen on vaikuttanut pienten perheyriyten vahva asema etenkin maakuntien paikallisilla markkinoilla, mikä on saattanut estää uusien yrittäjien esiinmarssia. Yritysten pitkäikäisyydestä maakunnissa kertoo korkea eloonjäämisaste ja yrittäjäkunnan varsin korkea keski-ikä. Ikääntyneet yrittäjät eivät ole myöskään yhtä halukkaita uudistamaan yritystoimintaansa kuin nuoret yrittäjät.

³⁷ Osakeyhtiöiden jälkeen eloonjäämisaste on toiseksi korkein osuuskunnissa ja sen jälkeen kommandiittiyhtiöissä. Avoimissa yhtiöissä eloonjäämisaste on toiseksi matalin toiminimimuotoisten yritysten jälkeen.

Kuvio 22. Vuonna 2009 toimintansa lopettaneet yritykset toiminta-ajan mukaan

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Konkurssit vähentyneet

Konkurssihakemusten määrä supistui kolmasosaan vuosina 1993–2007, jonka jälkeen konkurssien määrä kääntyi jälleen nousuun. Tilastokeskuksen oikeustilastojen mukaan vuonna 2010 pantiin vireille 2 864 konkurssia, mikä oli tosin yli 400 yritystä eli 13 prosenttia vähemmän kuin edellisenä vuonna (Kuvio 23). Luvut sisältävät alkutuotannon toimialoilla toimivat yritykset, joita oli konkurssiin haettujen yritysten piirissä 55 vuonna 2010. Konkurssit vähentyivät kaikilla päätoimialoilla paitsi majoitus- ja ravitsemistoiminnassa.

Konkurssiin haettujen yritysten suhteellinen osuus kaikista yrityksistä oli noin 1,1 prosenttia. Osuus on huomattavasti pienempi kuin 1990-luvun huippuvuosina, jolloin osuus oli 3–4 prosenttia kaikista yrityksistä. Konkurssien takia uhanalaisten työpaikkojen määrä (13 800 työpaikkaa) oli vuonna 2010 seitsemän prosenttia pienempi kuin edellisenä vuonna. Eniten uhanalaisten työpaikkojen määrä väheni kaupassa, ja myös teollisuudessa kehitys oli keskimääräistä parempaa. Majoitus- ja ravitsemisalalla uhanalaisten työpaikkojen määrä jatkoi edelleen kasvuaan.

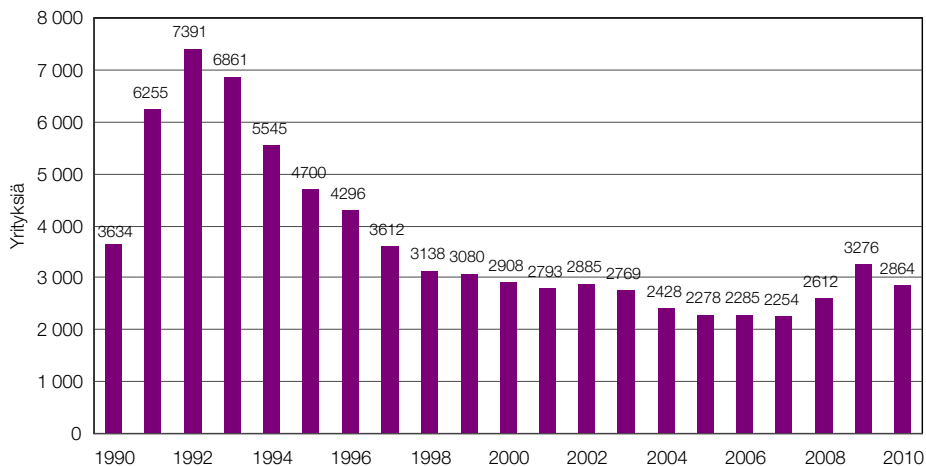
Paljon maksuhäiriötä

Vaikka konkurssien määrä on kääntynyt laskuun, konkurssia lievemmat maksuhäiriöt ovat jatkaneet kasvuaan yrityksissä vuonna 2010. Asiakastieto Oy:n yritysrekisteriin tallennettiin yrityksille yhteensä 117 800 uutta maksuhäiriömerkintää, kun asiaa tarkastellaan ulosoton vanhalla maksuhäiriöiden merkintätavalla.³⁸ Edellisestä vuodesta maksuhäiriöt lisääntyivät yrityksissä kahdeksalla prosentilla. Mak-

38 Ulosoton estemerkintöjen rekisteröintitapa muuttui vuonna 2010 luottotietolain muutoksen seurauksena. Ennen muutosta ulosottoviranomaiset yhdistivät velallisen kaikki yhtä aikaa käsittelemänsä perintäasiat yhdeksi merkinnäksi (ks. kuvio), mutta nyt jokainen saatava aiheuttaa erillisen maksuhäiriömerkinnän. Uuden merkintätavan mukaan yritysten maksuhäiriömerkintöjä oli 162 700 vuonna 2010.

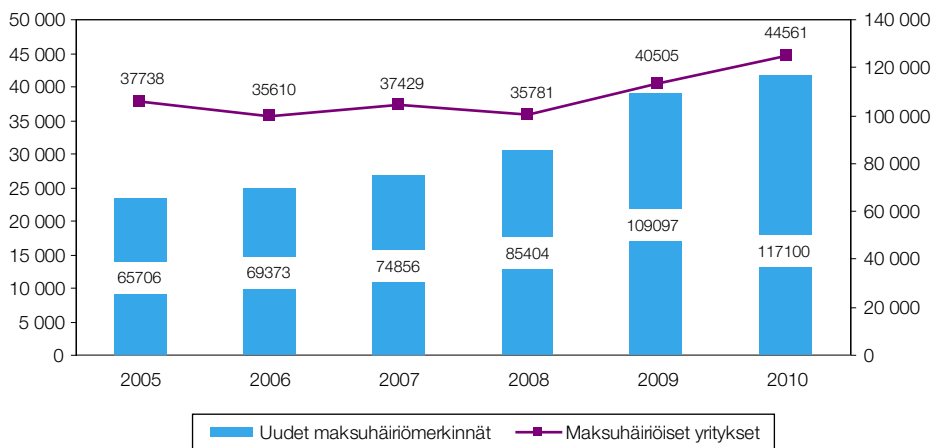
suhäiriöisiä yrityksiä oli yhteensä 44 600, mikä on noin 15–16 prosenttia Suomessa toimineiden yritysten kokonaismäärästä (Kuvio 24).³⁹

Kuvio 23. Konkurssiin haetut yritykset 1990–2010 (ml. alkutuotanto)

Lähteet: Oikeustilastot ja yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Kuvio 24. Yritysten uudet maksuhäiriömerkinnät ja maksuhäiriöisten yritysten määrä 2005–10

Lähde: Asiakastieto Oy.

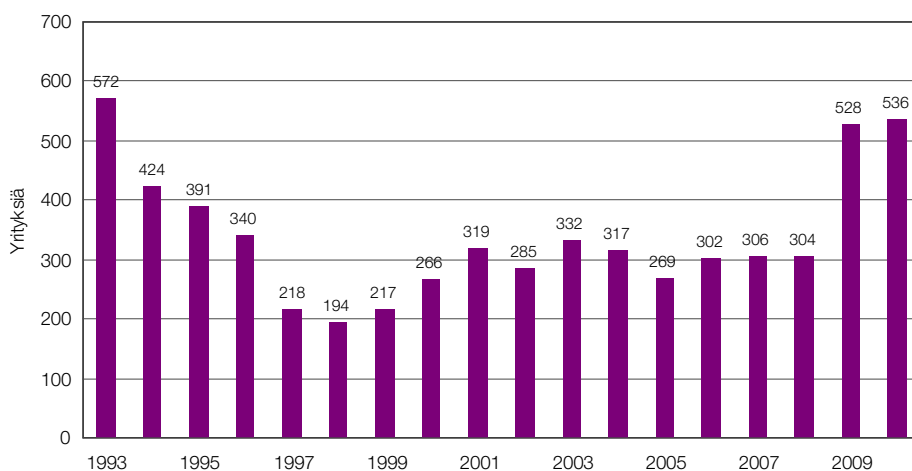
³⁹ Asiakastiedon mukaan uusien maksuhäiriömerkintöjen ennakoidaan kasvavan vuonna 2011. Asiakastiedon näkemystä tukevat Tilastokeskuksen konkurssitilastot tammi-maaliskuulta 2011, jolloin konkurssien määrä kasvoi kymmenellä prosentilla edellisen vuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna.

Yrityssaneeraukset

Suomessa vaikeuksiin joutuneiden yritysten taloudellista asemaa on pyritty korjaamaan säädoisteitse. Laki yrityksen saneerauksesta tuli voimaan 1990-luvun talouslamman seurauksena vuonna 1993. Saneerausmenettely syrjäyttää konkurssin, jos sille on tuomioistuimen mukaan riittävät edellytykset. Menettelyllä pyritään siihen, että elinkelpoisen yrityksen toiminta voisi jatkua. Toisaalta talouden tasapainoisen kehityksen kannalta yrityssaneeraukset voivat olla hankalia, jos pääomatappioista puhdistetut yritykset kilpailevat markkinoilla muiden yritysten kanssa.

Yrityssaneerauksessa oli vuosittain noin 300 yritystä vuosina 2000–2008. Määrä lisääntyi jyrkästi vuosina 2009–10 lähelle vuoden 1993 ennätyslukuja. Yhteensä vuonna 2010 pantiin vireille 536 yrityssaneerausta (Kuvio 25), jos myös yhdeksän alkutuotannon toimialalla toimivaa yritystä lasketaan mukaan. Saneerauksessa olevat yritykset työllistivät 5 050 henkilöä. Saneerauksessa olevien yritysten määrä lisääntyi rakentamisessa, majoitus- ja ravitsemisalalla, kaupassa sekä kuljetuksessa. Saneerausten määrä aleni teollisuudessa ja useimmilla palvelualoilla.

Kuvio 25. Vireillä olevat yrityssaneeraukset 1993–2010 (ml. alkutuotanto)

Lähteet: Oikeustilastot, Tilastokeskus.

2.3.2 Lopettaneiden grittäjien profiili

Yritystoiminnan lopettaminen selitti 39 prosenttia yrityskannan kokonaisvaihtuvuudesta⁴⁰ vuonna 2010, jos laskelmien lähtökohtana on työ- ja elinkeinoministeriön ennakkoarvio lopettaneiden yritysten määrän kehityksestä. Lopettaneiden yritysten osuus yrityskannan vaihtuvuudesta kohosi vuosina 2008–09, mutta supistui nope-

40 Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten prosenttiosuus keskimääräisestä vuotuisesta yrityskannasta.

asti vuonna 2010 alhaisemmalle tasolle kuin 2000-luvulla keskimäärin. Suomessa on ollut luonteenomaista, että yrityskannan vaihtuvuus on perustunut merkittävältä osin uusien yritysten määrän lisääntymiseen (Taulukko 16).

Yritysten lopettamisiin on kiinnitetty paljon vähemmän huomiota kuin yritysten aloittamisiin eikä yritystoiminnasta luopuville yrittäjille ole olemassa samanlaisia tukipalveluja kuin yritystoimintaa aloittaville. Jo pelkästään hallinnollisesti esimerkiksi osakeyhtiön lopettaminen on työläämpää kuin perustaminen. Kansantaloudellisia menetyksiä voi syntyä siitä, että elinkelpoisille yrityksille ei löydy jatkajia tai toisaalta siitä, että käytännössä vailla tulevaisuutta olevaa yritystoimintaa jatketaan liian kauan ja joskus jopa yhteiskunnan myötävaikutuksella.

On muistettava, että muun muassa konkurssit ovat luonnollinen osa yrityskentän uusiutumista. Yritysten lopettamiset eivät ole välttämättä merkki kansantalouden kriisistä, sillä hyvin toimivilla markkinoilla esiintyy aina konkurssseja ja yritysten muita lopettamisia. Päinvastoin taloudellisten laskusuhdanteiden aikana yritysten luova tuho nopeutuu, kun vanha ja elinkelvoton yritystoiminta poistuu markkinoilta ja palvelu- ja tuoteinnovaatioiden pohjalta markkinoille syntyy uusia menestyviä yrityksiä, mikä lisää myös yritysten ja työpaikkojen vaihtuvuutta.

Pääosa yrittäjistä lopettaa yritystoimintansa eri tavoin **omaehtoisesti** erilaisista henkilökohtaisista syistä. GEM 2010 -tutkimuksen mukaan alle neljännes yrityksistä lopetetaan kannattamattomana. Osuus tuntuu aika pieneltä, mutta ehkä epäonnistumista ei haluta aina tunnustaa. Osa yrityksistä on perustettu kuitenkin vain kokeilun vuoksi, mikä on ollut pienimuotoista elämäntilanteeseen sopivaa toimintaa, josta on luovuttu hyvän palkkatyön ilmaannuttua. Konkurssiin on päätyntä vain kymmenen prosenttia lopettaneista yrityksistä (Aaltonen ja Heinonen, 2008).

Suomessa yritystoiminta loppuu GEM 2010 -tutkimuksen mukaan monia muita maita useammin eläkkeelle siirtymiseen. Eläkkeelle siirtymisen yleisyys, joka on toiseksi tavallisin yritysten lopettamisen syistä, johtuu maamme yrittäjien nopeasta ikääntymisestä. Eläköityneiden ja muiden yritystoiminnasta vetäytyneiden yritykset jatkavat kuitenkin usein toimintaansa uuden yrittäjän toimesta. Joillekin ikääntyville yrittäjille yritystoiminnasta luopuminen voi olla myös hyvin hankalaa, mikä voi hidastaa yrityskannan tervettä uusiutumista.

Taulukko 16. Toimintansa lopettaneet yritykset 1995–2010 (pl. alkutuotanto).

	Lopettaneet yritykset, lkm	Osuus yritys- kannasta, %	Osuus yritys- kannan vaihtuvuu- desta, %	Bkt:n määrän kasvu, %
1995	15 059	7,0	35,6	4,0
1996	16 234	7,1	39,4	3,6
1997	15 795	6,6	37,9	6,2
1998	19 098	7,7	43,9	5,0
1999	19 638	7,8	45,9	3,9
2000	20 044	7,9	46,0	5,3
2001	19 953	7,8	46,7	2,3
2002	19 404	7,5	45,7	1,8
2003	20 156	7,6	44,4	2,0
2004	21 460	7,9	43,9	4,1
2005	20 692	7,4	41,5	2,9
2006	21 617	7,4	40,2	4,4
2007	22 525	7,4	39,6	5,3
2008	26 315	8,4	44,0	0,9
2009	25 250	7,9	45,7	-8,2
2010	20 828	6,4	39,4	3,1

Lähteet: Kansantalouden tilinpito ja yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus; TEM:n ennakkotiedot vuodelta 2010.

2.3.3 Omistajanvaihdokset

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan vajaa 30 prosenttia maamme yrittäjistä on täyttänyt 55 vuotta, jos alkutuotannon toimialoja ei oteta lukuun. Määrällisesti ikääntyviä yrittäjiä oli miltei 70 000 vuonna 2010. Tästä seuraa, että lähivuosina tuhannet yritykset lopettavat toimintansa tai toteuttavat omistajanvaihdoksia pelkästään yrittäjien eläköitymisen vuoksi. Toisaalta omistajanvaihdoksia tehdään myös muista syistä johtuen. Omistajanvaihdoksilla on kansantaloudessa tärkeä merkitys yritysten liiketoiminnan uudistumisessa ja kasvussa.

Omistajanvaihdokset voidaan toteuttaa **omistusosuuskauppana** tai **liike-toimintakauppana**. Omistusosuuskauppa on tapahtuma, jossa myydään osa tai kaikki yrityksen omistukseen oikeuttavat osakkeet tai osuudet ja myyjänä on niiden omistaja, joka saa rahat ja maksaa mahdollisesta myyntivoitosta kulut ja verot. Liiketoimintakaupalla tarkoitetaan tapahtumaa, jossa kaupan kohteena on osa tai koko yrityksen liiketoiminta ja myyjänä on yhtiö eikä omistajat, sillä he eivät omista yrityksen liiketoimintaa, eivätkä sinne kertynyttä omaisuutta henkilökohtaisesti.

Suomessa ei ole kattavia tilastotietoja omistajanvaihdosten ja yrityskauppojen määrästä, vaan tiedot perustuvat erillisselvityksiin. Tosin verohallinto kerää verotusilmoitusten yhteydessä tietoja yritysten omistusosuuksien muutoksista (omistusosuuskaupoista), koska niillä on vaikutusta yrityksen mahdollisuuteen vähentää

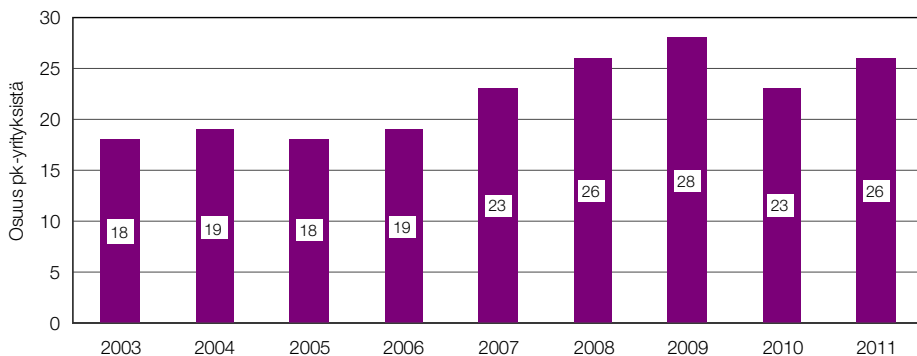
aikaisempina vuosina syntyneitä tappioita.⁴¹ Sukupolven- ja omistajanvaihdoksista on kysytty valtakunnallisesti ja toimialoittain myös Suomen Yrittäjien, Finnveran ja työ- ja elinkeinoministeriön vuosittain teettämässä pk-yritysbarometrissa.

Kevään 2011 pk-yritysbarometrin mukaan runsaassa neljäsosassa yrityksiä odotetaan sukupolven- tai omistajavaihdosta seuraavan viiden vuoden aikana. Yritysten nykyiseen lukumäärään suhteutettuna luku tarkoittaisi noin 70 000 sukupolven- ja omistajanvaihdosta, eli yli 10 000 tapahtumaa vuosittain. Runsas 60 prosenttia ei uskonut omistajanvaihdoksen mahdollisuuteen ja runsas kymmenen prosenttia oli asiasta epävarma tai ei osannut sanoa kantaansa. Tiedot perustuvat keväällä 2011 tehtyihin yrityskyselyihin, joiden kohteena oli noin 3 900 pk-yritystä.

Omistajavaihdoksia odottavien suhteellinen prosenttiosuus yrittäjistä lisääntyi pk-yritysbarometrin mukaan 2000-luvulla vuoteen 2009 saakka, jonka jälkeen osuus aleni hieman (Kuvio 26). Taustalla on osaksi taloudellisen taantuman aiheuttama epävarmuus ja yritysrakenneissa tapahtuneet rakenteelliset muutokset kohti henkilöön sidoksissa olevaa palveluvaltaista yksinyrittäjyyttä, jonka piirissä sukupolven- ja omistajavaihdoksiin ei ole yhtä suurta tarvetta kuin suuremmissa pk-yrityksissä ja teollisuudessa tai muussa pääomavaltaisessa yritystoiminnassa.

Esimerkiksi syksyn 2009 pk-yritysbarometrin mukaan suurimpina haasteina sukupolven- ja omistajanvaihdoksissa pidettiin jatkajan löytämistä yritykselle. Tilanne on tuskin muuttunut vajaassa kahdessa vuodessa. Toiseksi vaikeammaksi asiaksi koetaan yrityksen arvon määrittämiseen liittyvät kysymykset. Lisäksi rahoitus, verotus sekä yhtiö- ja sopimusjuridiikka koetaan pulmallisiksi. Jatkajan löytäminen on vaikeaa kaikilla toimialoilla, jos on kysymys kovin pienestä yrityksestä. Arvonmääritys- ja rahoitusongelmat korostuvat teollisuudessa ja kaupassa.

Kuvio 26. Sukupolven- ja omistajavaihdosten odotettavuus seuraavan viiden vuoden aikana, prosenttia pk-yrityksistä

Lähde: Pk-yritysbarometrit kevät 2003–2011.

41 Yhteisö (osakeyhtiö, osuuskunta) veroilmoitus 2010: Onko yhteisön osakkeista tai osuuksista vaihtanut yli puolet välittömästi tai välillisesti omistajaa tappiovuoden aikana/käyttämättömän hyvityksen syntymävuonna tai sen jälkeen muun saannon kuin perinnön tai testamentin vuoksi tai yli puolet sen jäsenistä on vaihtunut? Elinkeino-yhtymän (avoin ja kommandiittiyhtiö) veroilmoitus 2010: Onko yhtiön osuuksista yli puolet vaihtanut omistajaa tappiovuoden aikana tai sen jälkeen muun saannon kuin perinnön tai testamentin vuoksi?

Sukupolven- ja omistajanvaihdokset Etelä-Pohjanmaalla

Seinäjoen ammattikorkeakoulu SeAMK ja Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus ovat toimineet edelläkävijöinä omistajanvaihdoksia koskevassa tutkimustyössä. SeAMK:in selvitykset kuvaavat omistajanvaihdoksia vain Etelä-Pohjanmaalla, mutta ne antavat arvokasta tietoa omistajanvaihdostavoista sekä ostaja- ja myyjäyritysten profiilista. Etelä-Pohjanmaalta saatuja tuloksia voidaan tietyin varauksin yleistää muualle maahan, sillä maakunta on tunnettu vahvana yrittäjämaakuntana, jossa yritystoimipaikkoja on asukasta kohden eniten Manner-Suomessa.

Vuonna 2010 laadittujen kyselytutkimusten mukaan yli 50-vuotiaista eteläpohjanmaalaisista yrittäjistä 27 prosenttia arvioi löytävänsä yritykselleen jatkajan oman perheen piiristä, 32 prosenttia uskoi myyvänsä yrityksen ulkopuolisille tahoille ja 30 prosenttia ilmoitti yrityksen toiminnan loppuvan kokonaan. Sukupolvenvaihdoksen katsottiin olevan todennäköisin vaihtoehto teollisuudessa. Kaupan alalla pääosa yrityksistä myydään ulkopuolisille tahoille. Rakennusosalalla on sen sijaan eniten yrityksiä, joiden toiminta loppuu kokonaan.

Yritystoimintaa jatketaan todennäköisemmin miesten omistamissa, useamman kuin yhden työntekijän yhtiömuotoisissa yrityksissä, jotka ovat toimineet yli kymmenen vuotta. Yrittäjistä 35 prosenttia koki suurimmaksi haasteeksi jatkajan löytymisen yritykselleen, joten kyselytutkimuksen tulokset tukevat pk-yritysbarometrissa saatuja tuloksia. Joka kymmenennen yrittäjän mielestä suurimmat pulmat liittyvät yrityksen arvon määrittämiseen. Niin ikään joka kymmenes vastasi, että suurin ongelma liittyy osaamiseen siirtämiseen (Varamäki, Lautamaja ja Tall, 2010).

Kun tarkastellaan toteutuneita omistajanvaihdoksia, havaitaan, että ne jakaantuivat Etelä-Pohjanmaalla melko tasaisesti eri vaihdostapojen kesken. Omistajanvaihdoksista 35 prosenttia oli sukupolvenvaihdoksia perheen sisällä, 32 prosenttia yrityskauppoja perheen ulkopuolisen kanssa ja 33 prosenttia liiketoimintakauppoja perheen ulkopuolisen kanssa. Suurten ja keskisuurten yritysten osalta käytetään yleensä omistusuuskauppaa ja pienten yritysten osalta liiketoimintakauppaa, sillä ostajat eivät ole yleensä kiinnostuneita pienten yritysten omistuksista.

Yrityksen ostajana tai jatkajana oli 43 prosentissa tapauksia yksityinen henkilö, 37 prosentissa toinen yritys ja viidenneksessä tapauksia useamman henkilön muodostama tiimi. ICT-alalla, sosiaali- ja terveystaloudissa sekä useimmiten myös teollisuudessa ja majoitus- ja ravitsemisalalla ostajana oli toinen yritys. Kaupan alalla, rakentamisessa ja monilla palvelualoilla ostajina olivat yksityiset henkilöt. Ostajayritysten ja ostettavien yritysten joukossa oli kaiken kokoisia kohteita, vaikka yleensä ostohalukkuus kasvaa yrityskoon suurentuessa.

Ostokohteet olivat SeAMK:in selvitysten mukaan yleensä kannattavaa yritystoimintaa, koska vain menestyvää liiketoimintaa kannattaa hankkia. Ostajayritykset etsivät ostettavista yleensä kaltaisiaan. Nopeasti kasvavat yritykset ostavat kasvuyrityksiä sekä vakavaraiset yritykset vakavaraisia yrityksiä. Tästä syystä ostajayritysten ja ostettavien yritysten taloudelliset tunnusluvut muistuttavat paljon toisiaan. Suuret yritykset hankkivat yleensä keskimääristä suurempia yrityksiä

ja pienemmät pieniä. Harvinaista on, että suuri yritys ostaa kovin pienen yrityksen (Laitinen, Varamäki, yms., 2011).

2.3.4 Vaihtuvuus ja eloonjäämisaste kansainvälisesti

EU:n yritysdemografiatyössä on haluttu kuvata yritysten kehitystä ja yrityskannassa tapahtuvia muutoksia yhtenäisellä tavalla. Päämielenkiinto demografiatyössä on kohdistunut yritysten aitoon aloittamiseen ja lopettamiseen, mistä voidaan laskea yritysten eloonjäämisasteet ja vaihtuvuus.⁴² Lisäksi voidaan arvioida yrityskannassa tapahtuneiden muutosten vaikutuksia uusien työpaikkojen luomisessa ja katoamisessa. Pyrkimys aitoon aloittamiseen ja lopettamiseen erottaa Eurostatin tilastot Tilastokeskuksen perinteisestä aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilastosta.⁴³

Eurostatin tilastojen mukaan uudet toimintansa aloittaneet yritykset edustivat noin yhtätoista prosenttia olemassa olevasta yrityskannasta vuonna 2006. Tarkasteluun sisältyi 21 EU-maata. Kymmenestä maasta tietoja aloittaneista yrityksistä oli saatavilla myös vuodelta 2007. Aloittamisaste oli korkein Liettuassa, Virossa ja Romaniassa. Matalin aloittamisaste oli Italiassa, Ruotsissa ja Kyproksella (Taulukko 17). Uusien yritysten synnyttämien työpaikkojen määrä ylittää yleensä työpaikkojen menetykset, jotka aiheutuvat vanhojen yritysten lopettamisista.

Suomessa yritystoiminnan aloittamisaste oli Eurostatin tilastojen mukaan EU:n keskiarvoa alhaisempi. Myös uusien yritysten työpaikkavaikutukset ovat meillä vähäisemmät kuin monissa EU-maissa. Lisäksi yritysten eloonjäämisaste oli Suomessa tutkituilla toimialoilla pienempi kuin EU-maissa keskimäärin. Eurostatin tilastoja tulkittaessa on otettava huomioon, että ne eivät kata yksityisiä sosiaali- ja terveyspalveluja eivätkä muitakaan henkilökohtaisia palvelualoja. Näillä toimialoilla on syntynyt Suomessa viime vuosina paljon aivan uusia aitoja yrityksiä.

Yrityskannan vaihtuvuus oli vuonna 2005 EU-maissa keskimäärin 20 prosenttia, mikäli vain niin sanotut aidot yritysten aloitukset ja lopetukset otetaan tarkasteluun. Vaihtuvuus oli keskimääräistä suurempaa kaikissa uusissa vuosina 2004 ja 2007 EU:hun liittyneissä jäsenmaissa paitsi Unkarissa ja Latviassa. Vanhoista jäsenmaista vaihtuvuus oli korkein Portugalissa, Tanskassa ja Britanniassa, mutta yleensä vaihtuvuus on vanhoissa jäsenmaissa EU:n keskiarvon alapuolella. Myös Suomessa vaihtuvuus jää keskimääräistä matalammaksi.

Maiden yritysrakenteen vaihtuvuusvertailussa on otettava huomioon erot tuotanto- ja toimialarakenteissa. Kansantalouksien eteenpäin vievää ”dynaamisuutta” selittää toimialarakenne, jossa osaamisintensivisten alojen merkitys vaihtuvuuden intensiteetille on muita toimialoja suurempi. Toinen selittävä tekijä on talouden ajankohtainen kehitysvaihe. Yrityskannan korkeaa vaihtuvuutta selittävät uusissa

42 Aloituksen aitous on määritelty Eurostatin tilastoissa siten, että asianomaiselle yritykselle ei löydy edeltäjää ja vastavasti lopetus siten, että loppunutta yritystoimintaa ei jatka mikään toinen yritys. Jatkuvuutta tarkastellaan tilastossa tuotannon tekijöiden jatkuvuutena ja ennen kaikkea työvoiman jatkuvuutena. Yritystoiminnan aidon aloittamisen ja lopettamisen käsite on kuitenkin loppujen lopuksi sopimuksenvarainen määrittelykysymys.

43 Tarkasteltavat toimialat ovat Nace:t C-K pois lukien Nace 7415 hallintayhtiöt (Eurostat 2008).

EU-jäsenmaissa ennen kaikkea kansantalouksien voimakas kasvuvaihe, joka heijastuu useiden kasvutoimialojen yrityskannan samanaikaisena turbulenssina.

Taulukko 17. Yritysten aloittamis- ja eloonjäämisaste sekä vaihtuvuus eräissä EU-maissa vuosina 2006–2007.

	Aloittamisaste 2006 (sulut 2007), %	Eloonjäämisaste 2006 (sulut 2007), %	Vaihtuvuus, 2005 (sulut 2006), %
Liettua	26,0 (24,7)	52,6 (55,4)	42,0 (44,8)
Viro	15,9	64,6	21,3
Romania	14,6 (15,6)	77,6 (75,9)	26,9 (23,3)
Portugal	14,2	59,5	28,1
Tanska	13,5	-	22,4
Slovakia	13,3 (13,3)	70,7 (65,9)	23,5 (27,6)
Britannia	12,9	79,2	24,4
Bulgaria	11,9	47,3	23,1
Luxemburg	10,5 (10,4)	77,1 (77,9)	17,4 (18,5)
Espanja	10,4 (9,6)	75,2 (73,4)	17,4 (16,6)
Latvia	9,9 (11,1)	73,0 (71,1)	19,3 (14,2)
Alankomaat (2005)	9,8	73,1	-
Slovenia	9,7	84,2	14,2
Ranska	9,4	76,6	16,2
Tsekin tasavalta	9,3	64,1	20,0
Suomi	9,1 (10,1)	67,4 (73,0)	15,6 (16,7)
Unkari	8,7 (9,0)	63,1 (61,6)	19,8 (20,5)
Itävalta	8,4	-	14,4
Italia	7,1 (8,4)	74,7 (74,7)	14,5 (14,8)
Ruotsi	6,7 (7,4)	87,3 (86,2)	12,6 (12,5)
Kypros	3,6	-	10,2
Keskimäärin	11,2 (12,0)	70,4 (71,5)	20,2 (21,0)

Lähde: Eurostat

3 Yritysten omistusrakenne

Vaikka valtaosa Suomessa toimivista yrityksistä on yksityisessä kotimaisessa omistuksessa, on ulkomaalaistaustaisilla yrityksillä kasvava merkitys Suomen elinkeinolämässä. Vuonna 2009 meillä toimi Tilastokeskuksen mukaan yhteensä 3 370 ulkomaista tytäryhtiötä tai sivuliikettä. Yhteensä ulkomaiset yritykset työllistivät noin 228 000 suomalaista ja niihin kertyy lähes viidennes yritysten liikevaihdesta.

Ulkomaisilla yrityksillä on merkittävä osuus oman toimialansa työllisyydestä ja liikevaihdesta erityisesti määrätyillä erikoiskaupan toimialoilla, informaatio- ja viestintäpalveluissa, kuten tietoliikenne- ja tietotekniikkapalveluissa sekä eräissä hallinto- ja tukipalveluissa, kuten vartiointi- ja turvallisuuspalveluissa, siivous- ja kiinteistöpalveluissa, vuokraus- ja leasing-toiminnassa ja matkatoimistoalalla.

3.1 Yritysten omistajatyypit

Noin 98 prosenttia yrityksistä Suomessa on omistajatyypiltään yksityisiä kotimaisia yrityksiä. Ne työllistivät runsaat kolme neljäsosaa yritysten henkilöstöstä ja niiden osuus yritysten liikevaihdesta oli yli 70 prosenttia (Taulukko 18). Yksityisen kotimaisen yritystoiminnan kasvu on pitkään jatkunut trendi, mutta kotimaisten yritysten rinnalla toimii kasvava joukko ulkomaisia yrityksiä. Viime vuosina myös julkisyhteisöjen (valtio ja kunnat) omistamat yritykset ovat lisääntyneet, mikä on osittain tulosta kaupallisten toimintojen yhtiöittämisestä.

Taulukko 18. Yritykset omistajatyypin mukaan 2009 (pl. alkutuotanto).

Omistajat	Yrityksiä, lkm	Osuus kaikista yrityksistä, %	Osuus henkilöstöstä, %	Osuus liikevaihdesta, %	Liikevaihto / henkilöstö, 1 000 euroa
Yksityinen kotimainen	258 882	98,1	76,9	71,2	224,9
Valtio	220	0,1	5,0	7,6	362,8
Kunta	1 290	0,5	1,6	1,5	223,4
Ulkomaalaisomisteinen	3 367	1,3	16,5	19,7	289,9
Yhteensä	263 759	100,0	100,0	100,0	242,6

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

Julkisyhteisöjen yritystoiminta

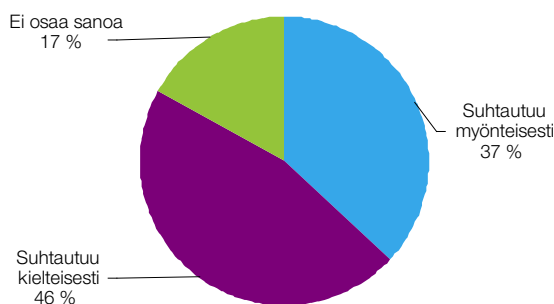
Vuonna 2009 Suomessa toimi 1 510 julkisyhteisöjen omistamaa yritystä, jotka jakaantuvat valtion ja kuntayhteisöjen omistamiin yrityksiin. Julkisyhteisöjen omistamien yritysten määrä lisääntyi vuonna 2009 selvästi enemmän kuin yksityisten kotimaisten yritysten määrä. Julkisyhteisöistä **valtio** harjoittaa yritystoimintaa valtioenemistöisten osakeyhtiöiden kautta ja liikelaitosten muodossa. Valtioyhtiöiden historia on Suomen itsenäisyyden mittainen ja teollisuuspainotteinen. Ensimmäiset suuret teolliset valtioyhtiöt aloittivat 1910-luvulla ja viimeiset perustettiin 1960-luvulla.

Valtio on luopunut tai jäänyt vähemmistöosakkaaksi monissa omistamissaan teollisuusyrityksissä vuoden 1980 jälkeen. Esimerkkeinä voidaan mainita Stora Enso Oyj, Outokumpu Oyj, Rautaruukki Oyj, Kemira Oyj tai TeliaSonera Ab. Niiden tilalle on syntynyt uusia yhtiöitä, joiden taustalla on ollut virastolaitos tai virastojen ja yhtiöiden välimuoto – valtion liikelaitos. Tästä esimerkkejä ovat Valtionrautatiet, jonka liiketoimintaa on jatkanut VR-Yhtymä Oy, ja Tieliikelaikoksesta eriytetty Tieliikelaitos, josta muodostui Destia Oy vuonna 2008.

Toimialoittain tarkasteluna valtionyhtiöillä ei ole enää suurta merkitystä teollisuudessa lukuun ottamatta öljynjalostusta, energian tuotantoa, puolustusvälineteollisuutta ja alkoholijuomien tuotantoa. Sen sijaan valtionyhtiöillä on merkittävä asema liikenteessä ja liikennettä palvelevassa toiminnassa, maa- ja vesirakentamisessa, rahapelitoiminnassa, tietopalvelutoiminnassa ja digitaalisessa sisältötuotannossa. Valtioenemmistöiset yritykset ovat suuria ja niiden osuus kaikkien yritysten henkilöstöstä oli viisi prosenttia ja liikevaihdosta yli kahdeksan prosenttia.

Valtioyhtiöiden paluusta teollisuuteen on keskusteltu. Huomion keskipisteenä on ollut kasvava kaivannaistoiminta. Pääosa kaivosyhtiöistämme on ulkomaalaisessa omistuksessa Talvivaaraa lukuun ottamatta, koska Suomessa puuttuu kärsivällistä yksityistä sijoituspääomaa. Valtionyhtiöitä on toivottu myös ympäristöteknologian vetureiksi, sillä pienistä kotimaisista yksityisistä yrityksistä ei ole riskinottajiksi. Elinkeinoelämä suhtautuu valtioyhtiöiden perustamiseen pääosin kielteisesti, mutta yllättävän monet yritysjohtajat tukevat ajatusta (Kuvio 27).

Kuvio 27. Yritysjohtajien (800 henkilöä) näkemykset valtionyhtiöiden perustamisesta esimerkiksi kaivosalalle 2010, prosenttia

Lähde: Keskuskauppakamarin Luotsi-kyselyt 2010.

Kunnat harjoittavat liiketoiminnan luonteista toimintaa liikelaitoksissa tai omistamissaan yrityksissä. Suhteellisen itsenäisestä asemastaan huolimatta kaikki liikelaitokset ovat osa kunnan hallintoa päinvastoin kuin kuntayhtiöt. Osakeyhtiömuotoista toimintaa on pidetty sitä soveliaampana ja joustavampana, mitä enemmän yrityksellä on kilpailua. Kuntayhtiöt ovat lisääntyneet Tilastokeskuksen YTR:n mukaan

250 yksiköllä vuosina 2001–2009. Samalla kuntayhtiöiden henkilöstö on kasvanut 60 prosenttia ja niiden nimellinen liikevaihto on yli kaksinkertaistunut.

Henkilöstöltään ja liikevaihdoltaan tärkeitä kuntayhtiöiden toimialoja ovat energiahuolto, vesi- ja ympäristöhuolto, kiinteistöala sekä liikunta- ja virkistyspalvelut. Kuntayhtiöiden määrä on lisääntynyt terveyspalveluissa ja asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa viime vuosina. Myös kuntien yhtiömuotoisesta elinkeinotoiminnasta voi aiheutua kilpailuhaittoja, vaikka esimerkiksi verotus on kunnallisten osakeyhtiöiden osalta markkinaneutraalimpaa kuin liikelaitosmuotoinen toiminta, joka on saanut arvostelua osakseen viime vuosina.

Tilastokeskuksen kuntayhteisöjen talous- ja toimintatilastojen mukaan kunnissa ja kuntayhtymissä toimi arviolta 220 **liikelaitosta** vuonna 2009. Liikelaitosten yhteenlaskettu liikevaihto oli 5,4 miljardia euroa, mikä oli enemmän kuin yhtiöitettyjen palvelulaitosten liikevaihto samana vuonna. Liikelaitoksia toimii hyvin monilla kunnan toimialoilla. Liikevaihdoltaan suurimmat liikelaitokset toimivat terveydenhuollossa, energiahuollossa, toimitila- ja vuokrauspalveluissa ja vesihuollossa, kun puhutaan toimialoista, joissa liikevaihto ylittää 0,5 miljardia euroa.

Liikelaitosten asema on muutosten tilassa, sillä EU:n komissio on ottamassa kunnallisten liikelaitosten asemaan tiukan kannan, mikä johtuu niiden kilpailua vääristävistä vaikutuksista. Komission mukaan liikelaitosten yksityisiin yrityksiin verrattuna saamat edut ovat EU:n perussopimuksessa tarkoitettua valtiontukea, joka ei sovellu sisämarkkinoille. Komission kanta merkitsee sitä, että markkinoille palvelujaan tarjoavat liikelaitokset olisi yhtiöitettävä.⁴⁴ Liikelaitosten nykyisen aseman voi säilyttää kuitenkin silloin, kun ne myyvät palvelujaan vain kuntakonsernin sisällä.

3.2 Ulkomaisomisteiset yritykset

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan Suomessa toimi noin 3 367 ulkomaalaistaustaista yritystä vuonna 2009. Ulkomaisten yritysten henkilöstö oli yhteensä 228 000 henkeä. Liikevaihtoa yrityksiin kertyi 66 miljardia euroa. Ulkomaisella yrityksellä tarkoitetaan Tilastokeskuksen YTR:ssä yrityksiä, joiden omistuksesta tai äänivaldasta yli 50 prosenttia on suoraan tai välillisesti yhden ulkomaisen tahon hallussa. Ulkomaisten yritysten määrä kohosi vuonna 2009, mutta henkilöstö supistui pari prosenttia ja liikevaihto aleni viidenneksellä talouslamasta johtuvista syistä

Tilastokeskus julkaisee myös ”Ulkomaiset tytäryhtiöt Suomessa -tilastoa (Inward Foreign Affiliates Statistics, Inward FATS).⁴⁵ **FATS-tilastojen mukaan** Suomessa toimi noin 3 000 ulkomaista yritystä vuonna 2009. Tytäryhtiöiden henkilöstö oli 224 800 ja liikevaihto 67 miljardia euroa. FATS-tilastoissa ulkomaisia tytäryhtiöitä

44 Liikelaitosten valtiontuella tarkoitetaan muun muassa konkurssisuoja, vapautusta yhtiö-, pääoma- ja omaisuusverosta sekä kuntien arvonlisäveron palautusjärjestelmää liittyviä etuuksia. Liikelaitoksia koskevan komission näkemyksen taustalla on Matkailu- ja Ravintolapalvelut ry:n ja Helsingin seudun kauppakamarin joulukuussa 2008 tekemä kantelu Helsingin kaupungin liikelaitos Palmiasta.

45 Tilastointi perustuu Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseen vuodelta 2007. (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus nro 716/2007). Asetuksen mukaan yritys on ulkomainen tytäryhtiö, mikäli siinä perimmäistä määräysvaltaa käyttävä taho sijaitsee Suomen ulkopuolella. Ulkomaisten tytäryhtiöiden tilastoinnissa hyödynnetään myös EU:n tilastotoimiston Eurostatin laatimaa suositusmanuaalia (Recommendations Manual on the Production of Foreign Affiliates Statistics, 2009).

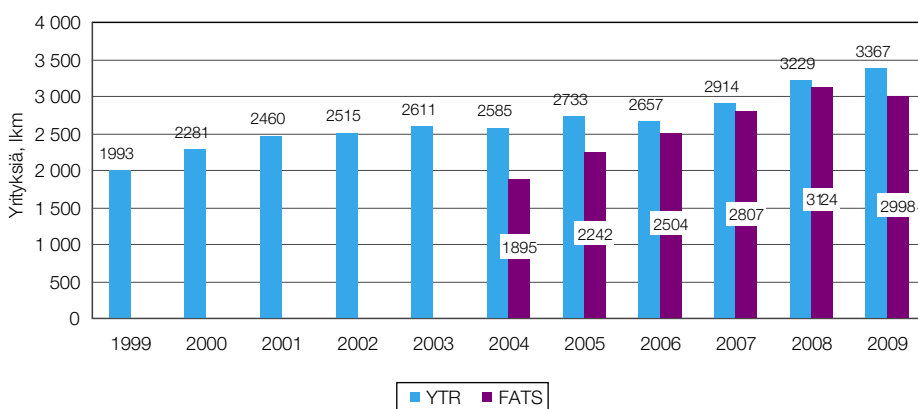
on vajaat 400 yritystä vähemmän kuin YTR:ssä on omistajatyypiltään ulkomaalaisia yrityksiä. Tosin FATS-tilastojen mukaiset henkilöstö- ja liikevaihtotiedot ovat lähellä YTR:n tilastotietoja ulkomaisten yritysten henkilöstöstä ja liikevaihdosta.

YTR:n ja FATS-tilastojen väliset erot syntyvät siitä, että FATS-tilastoon kuuluvat ne yritykset, jotka ovat toimineet tilastovuoden viimeisenä päivänä. Vastaavasti YTR:n tilastoihin sisältyvät kaikki ne yritykset, jotka ovat toimineet tilastovuonna vähintään puoli vuotta, minkä lisäksi yritysten on täytettävä muita tilastoon pääsyn kriteereitä. FATS-tilastoissa käytetään hallinnollisten perustietojen ohella lähteinä myös talousuutisointia ja yritysten Internet-sivuja. Lisätietoja yritysten omistusrakenteesta saadaan Tilastokeskuksen tilinpäätöskyselyjen pohjalta.⁴⁶

Molemmat edellä mainitut tilastot osoittavat, että ulkomaisten yritysten määrä on noussut 2000-luvulla (Kuvio 28). Toteutunut kehitys on näkynyt vielä selvemmin ulkomaisten yritysten henkilöstössä ja liikevaihdossa. Kasvu on ollut nopeampaa kuin kotimaisten yritysten osalta, mikä on nostanut ulkomaisten yritysten osuutta Suomessa toimivien yritysten kokonaistyöllisyydestä ja -liikevaihdosta. Ulkomaisten yritysten henkilöstö- ja liikevaihto-osuuksia kohottaa se, että ne ovat huomattavasti suurempia kuin yksityiset kotimaiset yritykset (Kuviot 28–29).

Ulkomaisten yritysten henkilöstö ja erityisesti niiden liikevaihto putosi vuonna 2009. Pudotus oli jyrkempää kuin yksityisissä kotimaisissa yrityksissä keskimäärin, mikä alensi ulkomaisten yritysten tilastollista osuutta yrityskentän koko henkilöstöstä ja liikevaihdosta. Syynä ulkomaisten yritysten liikevaihdon tuntuvaan laskuun löytyy siitä, että ne toimivat sellaisilla toimialoilla, kuten teollisuudessa ja tukkukaupassa, joihin globaalin finanssikriisin vaikutukset heijastuivat selvimmin. Liikevaihdon supistuminen on luultavasti vain tilapäinen ilmiö.

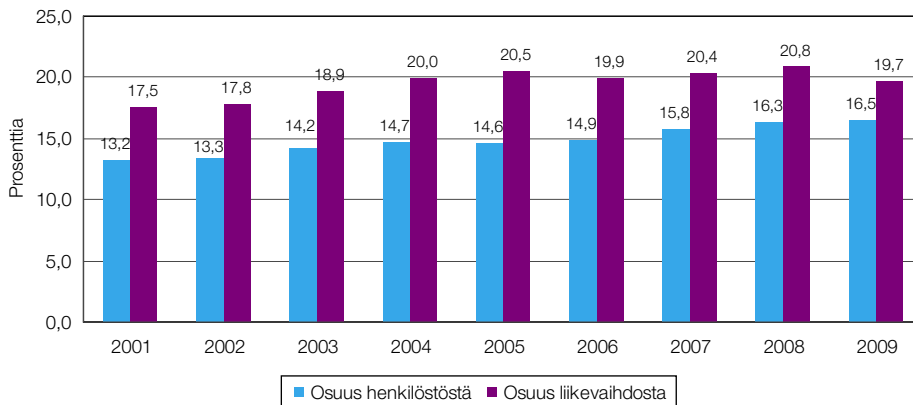
Kuvio 28. Ulkomaiset yritykset Suomessa 1999–2009 (pl. alkutuotanto), ihm

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri ja FATS-tilastot, Tilastokeskus.

46 Ulkomaisten tytäryhtiöt -tilastojen laadinnassa hyödynnetään Suomen Pankin, Invest in Finland:in, Patentti- ja rekisterihallituksen sekä verohallinnon aineistoja. Tilastojen luotettavuutta heikentävät ongelmat perimmäisen ulkomaista määräysvaltaa käyttävän instituution ja sen kotimaan määrittämisessä. Ketjuuntuneet omistukset, määräysvallan irrottaminen omistuksesta ja erilaiset yhteis- ja osaomistukset hankaloittavat tilastojen laatintaa. Määrittämisongelmat lienevät erityisen hankalia pienten yritysten osalta.

Kuvio 29. Ulkomaisten yritysten osuus koko yrityskentän liikevaihdosta ja henkilöstöstä 2001–09 (pl. alkutuotanto), prosenttia

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Suomen Pankin tilastot vahvistavat kehityksen

Käsitys ulkomaalaisomisteisen yritystoiminnan kasvusta saa vahvistusta **Suomen Pankin suorien sijoitusten tilastoista**. Niiden mukaan **ulkomaisen sijoituspääoman virta** alkoi kasvaa voimakkaasti 1990-luvun lopulla, mikä johtui merkittävistä kansainvälisistä yrityskaupoista ja fuusioista. Samalla ulkomaisten yhtiöiden laajennusinvestoinnit lisääntyivät. Lyhyen suvantovaiheen jälkeen ulkomaisten suorien sijoitusten virta suomalaisiin osakkuus- ja tytäryhtiöihin kääntyi jälleen kasvuun vuosina 2005–07, jolloin ne nousivat 2000-luvun alun huippuvuosien tasolle.

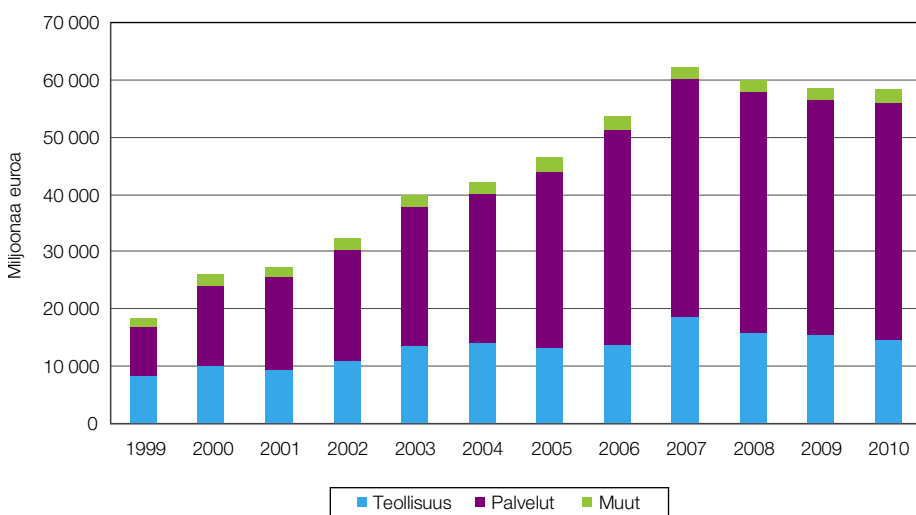
Huomionarvoista on, että ilmeisesti merkittävä osa yrityksiin tehdyistä ulkomaisista sijoituksista saattaa olla asiantuntijoiden mukaan alun perin Suomesta tullutta pääomaa. Tämä johtuu siitä, että suomalaiset sijoittajat ovat siirtäneet kotimaisia sijoituksia ulkomaisille tytäryrityksille, mitkä tilastoituvat samanaikaisesti sekä ulkomaille että Suomeen tehdyiksi suoriksi sijoituksiksi. Sijoitusvirta kuitenkin tyrehtyi nopeasti globaalin finanssikriisin vuoksi vuosina 2008–09, kun suomalaisiin yrityksiin ulkomailta kohdistuneet yrityskaupat pienenivät.⁴⁷

Suomen Pankin ennakkotietojen mukaan sijoitusten virta muodostui 0,3 miljardia euroa negatiiviseksi vuonna 2010, eli suomalaisista kohteista vietiin pääomaa ulkomaille enemmän kuin niihin sijoitettiin lisää. Yrityskauppojen vähenemisen myötä Suomeen ei ole virrannut merkittävästi uutta sijoituspääomaa, eivätkä ulkomaiset konsernit ole myöskään olennaisesti lisänneet rahoitustaan omistamissaan suomalaisissa kohteissa. Toimialakohtaiset erot voivat olla suuria, sillä sijoitusten virta oli plusmerkkinen esimerkiksi kaupassa ja rahoitusallalla vuonna 2010.

⁴⁷ Suorien sijoitusten virtaan vaikuttivat myös yksittäisten konsernien sisäiset omistusjärjestelyt, joissa Suomessa sijaitsevien tytäryritysten kautta omistetut ulkomaiset yritykset siirrettiin konsernien ulkomaisten emoyritysten omistukseen.

Suomen Pankin mukaan negatiivinen sijoitusvirta ei kerro koko totuutta sijoitushalukkuuden pienenemisestä, sillä ulkomaiset konsernit lisäsivät oman pääoman ehtoista rahoitusta suomalaisissa yksiköissään lähes kahdella miljardilla eurolla vuonna 2010. Tosin ulkomaisten konsernien suomalaisyksiköistä vietiin pääomaa ulkomaille lähinnä konsernien sisäisinä lainoina yli kaksi miljardia euroa. Kaikkiaan ulkomaisten yhtiöiden **sijoituskanta** oli maassamme 58 miljardia euroa vuonna 2010 (Kuvio 30).⁴⁸ Bkt:sta ulkomaisten suorien sijoitusten kanta oli 32 prosenttia.

Kuvio 30. Suorien sijoitusten kanta ulkomailta Suomeen 1999–2010, miljoonaa euroa

Lähde: Suomen Pankki

Ulkomaisten yritysten toimialat

Toimialoittain tarkasteltuna ulkomaisia yrityksiä toimii YTR:n mukaan eniten tukku- ja vähittäiskaupassa. Kaupan osuus ulkomaisista yrityksistä oli 36 prosenttia vuonna 2009. Runsas viidennes ulkomaisista yrityksistä toimii jalostusaloilla.⁴⁹ Loput runsaat 40 prosenttia toimi palvelualoilla, joista tärkeimmät ovat kiinteistöpalvelu, kuljetusala ja erilaiset liike-elämän palvelut, jotka jakaantuvat uudessa toimialaluokituksessa ammatillisen, teknisen ja tieteellisen toiminnan, informaation ja viestinnän sekä hallinto- ja tukipalvelutoiminnan päätoimialoille.

Suomessa toimivien ulkomaisten yritysten henkilöstöstä jalostusalat muodostivat vajaat 40 prosenttia vuonna 2009. Tästä teknologiateollisuus muodostaa

48 Suomen Pankin tilastoissa sijoitus tilastoidaan suoraksi sijoitukseksi, jos ulkomaisen omistuksen osuus tai äänivalta on vähintään kymmenen prosenttia, ja jossa on kysymys pysyvän määräysvallan hankkimisesta.

49 Jalostusalat koostuvat teollisuudesta ja rakentamisesta. Teollisuuteen luetaan tässä tehdasteollisuus, kaivannaistoiminta sekä energiahuolto.

huomattavan osan. Kaupan osuus ulkomaisten yritysten työllisyydestä nousi viidennekseen ja palvelualojen runsaaseen 40 prosenttiin (Taulukko 19). Eri toimialojen liikevaihto-osuuksia on puolestaan hankala verrata toisiinsa. Kaupassa vertailua vaikeuttaa kauppatavaroiden läpikulkulaskutus. Jalostusaloilla ja myös eräillä palvelualoilla vertailua vaikeuttaa liikevaihdon kertautuminen alihankintaportaissa.

Taulukko 19. Ulkomaiset yritykset ja niiden työllisyys toimialoittain (pl. alku-tuotanto) 2009.

	Yrityksiä, lkm	Osuus yrityk-sistä, %	Henkilöstö, lkm	Osuus työllisyydestä, %
Teollisuus	565	16,8	72 200	31,7
Rakentaminen	164	4,9	14 000	6,1
Kauppa	1 221	36,3	44 400	19,5
Palvelualat yhteensä	1 417	42,0	97 300	42,7
– Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut	454	13,4	25 500	11,1
– Ammatillinen ja tekninen toiminta	319	9,5	12 500	5,5
– Informaatio ja viestintä	252	7,5	21 800	9,6
– Rahoitus- ja vakuutusala	137	4,1	15 000	6,6
– Kuljetus ja varastointi	176	5,2	12 500	5,5
– Koulutus- ja henkilöpalvelut	37	1,1	1 800	0,8
– Sosiaali- ja terveyspalvelut	27	0,8	4 100	1,8
– Majoitus- ja ravitsemisala	15	0,4	4 100	1,8
Yhteensä	3 367	100,0	227 900	100,0

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

Sijoittajamaat

Noin 95 prosenttia ulkomaisista sijoituksista on tullut Suomeen muista vanhoista EU-maista ja varsinkin Ruotsista, jonka osuus suorien sijoitusten kannasta oli 53 prosenttia vuonna 2010. Muita tärkeitä eurooppalaisia sijoittajamaita ovat Benelux-maat (Belgia, Alankomaat ja Luxemburg), Tanska ja Saksa, mutta myös brittiläiset, ranskalaiset, amerikkalaiset ja venäläiset yhtiöt ovat sijoittaneet Suomeen. Vuonna 2010 suorien sijoitusten virta Ruotsista, Saksasta ja Britanniaasta jatkui edelleen, mutta kääntyi takaisin Yhdysvaltoihin ja etenkin Benelux-maihin.

Tilastokeskuksen FATS-tilastot vahvistavat, että muissa EU-maissa toimivilla yrityksillä on suuri merkitys Suomeen suuntautuissa investoinneissa. Kahdella kolmasosalla Suomessa toimivista ulkomaisista tytäryhtiöistä oli FATS-tilastojen mukaan jossain toisessa EU-maassa toimiva perimmäinen emoyhtiö. Yritysten liikevaihdosta toisista EU-maista peräisin olevien yhtiöiden osuus oli 60 prosenttia, mutta henkilöstöstä 70 prosenttia. Merkittävin yksittäinen emoyhtiöiden sijaintimaa on Ruotsi, jolla on keskeinen asema ulkomaisten yritysten työllisyydestä Suomessa.

Lähialueiden merkitys ulkomaisten emoyhtiöiden sijaintimaina on suuri. Lähialueita ovat muut Pohjoismaat, Baltian maat ja Venäjä. Lähialueiden asema on korostunut 2000-luvulla, sillä ruotsalaisten, virolaisten ja venäläisten hallussa olevien tytäryhtiöiden määrä ja niiden henkilöstö ja liikevaihto ovat lisääntyneet selvästi nopeammin kuin muista maista tulleiden tytäryhtiöiden määrä ja toiminta.

FATS-tilastojen mukaan lähialueiden osuus ulkomaisten yritysten määrästä oli kolmannes, henkilöstöstä vajaa 40 prosenttia ja liikevaihdosta lähes 30 prosenttia

Ulkomaisten yritysten markkinaosuus

Kaikista alkutuotannon ulkopuolella toimivista yrityksistä ulkomaiset yritykset muodostivat vain 1,3 prosenttia, mutta henkilöstöstä niiden osuus oli 17 prosenttia ja liikevaihdosta viidennes vuonna 2009. Päätoimialoittain katsottuna ulkomaisten yritysten liikevaihto-osuus oli suurin kaupassa, lähes 25 prosenttia, mutta työllisyysosuus jäi alle viidennekseen. Henkilöstö- ja liikevaihto-osuudet olivat teollisuudessa lähes viidenneksen luokkaa, sillä ulkomaisilla yrityksillä on suuri merkitys esimerkiksi kemianteollisuudessa ja teknologiateollisuudessa (Taulukko 18).

Rakentamisessa ulkomaisten rakennusliikkeiden työllisyys- ja liikevaihto-osuudet ovat suunnilleen kymmenen prosentin tasolla. Palvelualoilla ulkomaisilla yrityksillä on merkittävä markkinaosuus rahoitusalaalla, informaation ja viestinnän päätoimialaan kuuluvissa tietoliikenne- ja tietotekniikkapalveluissa sekä myös hallinto- ja tukipalvelutoiminnan päätoimialalla, jossa ulkomaisten yritysten merkitystä nostavat turvallisuus- ja vartiointipalvelut, siivous- ja kiinteistöhoitopalvelut, vuokraus- ja leasingtoiminta, matkatoimistoala sekä työllistämistoiminta.

Ulkomaisten yritysten merkitys on kasvanut erityisesti kaivannaistoiminnassa uusien kaivosten avaamisen myötä. Kasvualoja ovat myös yksityiset sosiaali- ja terveyspalvelut. Lähes kaikki maamme keskeiset terveyspalvelujen tuottajat ovat siirtyneet 2000-luvun kuluessa ulkomaisten sijoittajien käsiin. Vastaava kehitys on menossa asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa, kun kunnat ovat avanneet palvelutuotantoaan kilpailulle. Koulutuksessa ja muissa henkilökohtaisissa palveluissa sekä majoitus- ja ravitsemisalaalla ulkomaisten yritysten merkitys on pieni (Taulukko 20).

Taulukko 20. Ulkomaiset yritykset ja niiden osuus oman toimialansa yrityksistä, henkilöstöstä ja liikevaihdosta toimialoittain (pl. alkutuotanto) 2009.

	Yrityksiä, lkm	Osuus yrityksistä, %	Osuus henkilöstöstä, %	Osuus liikevaihdosta, %
Teollisuus	565	2,2	19,6	18,0
Rakentaminen	164	0,4	9,8	11,3
Kauppa	1 221	2,6	17,8	24,2
Palvelualat yhteensä	1 417	0,9	15,7	18,9
– Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut	454	1,6	21,6	21,9
– Ammatillinen ja tekninen toiminta	319	1,0	13,7	18,1
– Informaatio ja viestintä	252	3,0	26,6	31,9
– Kuljetus ja varastointi	176	0,8	9,5	16,1
– Rahoitus- ja vakuutusala	137	2,9	32,6	-
– Koulutus- ja henkilöpalvelut	37	0,1	3,6	3,1
– Sosiaali- ja terveyspalvelut	27	0,2	8,3	10,6
– Majoitus- ja ravitsemisala	15	0,1	7,7	7,2
Yhteensä	3 367	1,3	16,5	19,7

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

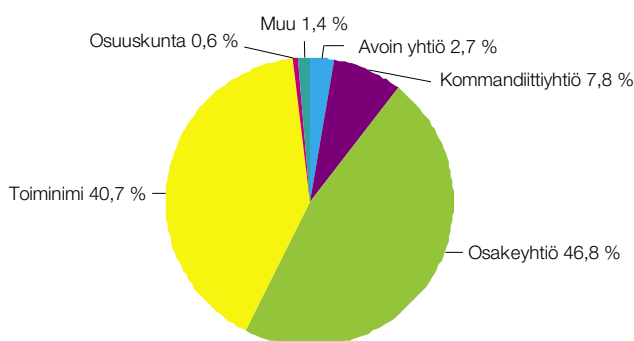
3.3 Yritysten oikeudelliset muodot

Yritystoiminta on aloitettu Suomessa perinteisesti toiminimimuotoisena ja myöhemmin toiminnan laajentuessa yritys on yhtiöitetty. Tilastokeskuksen YTR:n mukaan vuonna 2009 toimintansa aloittaneista uusista yrityksistä 50 prosenttia oli liikkeen- ja ammatinharjoittajia. Osakeyhtiömuotoisia oli uusista yrityksistä 39 prosenttia. Toimialoittaiset erot yritysmuodon valinnassa ja pysyvyydessä ovat merkittäviä, sillä esimerkiksi kampaamo- ja parturialalla toiminimimuotoisten yritysten osuus on yli 90 prosenttia kaikista yrityksistä.

Tilastokeskuksen YTR:n tilastojen mukaan osakeyhtiö on Suomessa kuitenkin tavallisin yritysmuoto (Kuvio 31). Vielä vuonna 1996 toiminimimuotoisia yrityksiä (ammatin- ja liikkeenharjoittajia) oli enemmän kuin osakeyhtiöitä. Vuodesta 1990 lähtien osakeyhtiöiden osuus yrityskannasta on kasvanut 30 prosentista nykyiseen 47 prosenttiin. Pienten osakeyhtiöiden suosio on noussut vuodesta 2006 lähtien voimassa olleen osakeyhtiölain alennettujen osakepääomavaatimusten vuoksi, minkä lisäksi yritysmuodon muutokset on tehty aiempaa helpommiksi.

Kaikkien yritysten liikevaihdosta osakeyhtiöiden osuus on 88 prosenttia ja henkilöstöstä 85 prosenttia. Osakeyhtiöt työllistävät keskimäärin noin kymmenen henkilöä. Samanaikaisesti toiminimet työllistivät korkeintaan yhden henkilön, eli yrittäjän itsensä. Siksi ne työllistävät suuresta lukumäärästään huolimatta vain seitsemän prosenttia kaikkien yritystemme henkilöstöstä. Suhteellisesti eniten on 2000-luvulla vähentynyt kommandiittiyhtiöiden ja avointen yhtiöiden määrä. Myös ne ovat kooltaan hyvin pieniä työllistäen keskimäärin noin pari henkilöä.

Kuvio 31. Yritykset Suomessa oikeudellisen muodon mukaan 2009 (pl. alkutuotanto)

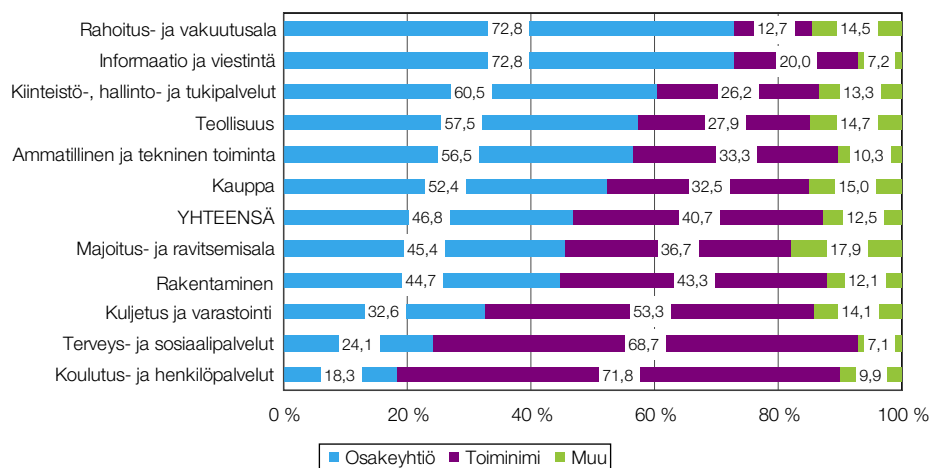
Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Toimialoittain tarkasteltuna yksityisten toiminimien merkitys on keskimääräistä suurempi rakennusalaalla, kuljetuksessa, sosiaali- ja terveystaloudissa, koulutuksessa ja muissa henkilökohtaisissa palveluissa. Työllisyydestä toiminimimuotoisten

yri-tysten osuus on suurin (20–30 %) sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä koulutuksessa ja henkilökohtaisissa palveluissa (Kuvio 32). Käytännössä yritysmuodon valintaan vaikuttavat toimiala, toiminnan laajuus ja riskit, omistajien määrä, sijoitettavan pääoman tarve, voitonjako, verotus- ja vastuunjakokysymykset.

Yritysmuodon pitäisi periaatteessa olla oikeassa suhteessa liiketoiminnan laajuuteen. Kuitenkin osakeyhtiöitä perustetaan hyvinkin pienimuotoista tai kerta- luonteista yritystoimintaa varten, koska rahallinen kynnys yhtiön perustamiseen on matala. Esimerkkejä ovat liike-elämän palvelualoille perustetut pienet yritykset. Tilastokeskuksen YTR:n vuositilastoista ei välttämättä saada kokonaiskuvaa eri yri- tysmuotojen laajuudesta, koska tilastojen ulkopuolelle on jäänyt osa sivutoimisista yrityksistä, joiden toiminta on vuosityöllisyydellä ja liikevaihdolla mitattuna pieni.

Kuvio 32. Yritykset oikeudellisen muodon mukaan päätoimialoittain 2009 (pl. alkutuotanto), prosenttia

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

3.4 Listatut ja listaamattomat yritykset

Suomessa toimivat yritykset voidaan jakaa kahteen pääkategoriaan, jotka ovat **pörssiyritykset (listayritykset)** ja **listaamattomat yritykset**. Pörssiyritykset ovat julkisia osakeyhtiöitä (Oyj), joiden osakkeet ovat julkisen kaupankäynnin kohteena.⁵⁰ Tässä katsauksessa pörssiyrityksiin on rinnastettu kaikki samoihin konserneihin kuuluvat konserniyritykset (emo- ja tytäryritykset). Muut ovat listaamattomia yri-

⁵⁰ Osakekirjoja ei enää käytetä kaikissa pörsseissä, vaan kauppaa käydään osakkeita vastaavina arvo-osuuksina ja osakesiirrot kaupankäynnin kohteena toteutetaan tilisiirtoina arvo-osuustilien kesken. Pörssien yhteydessä voi olla myös pörssilistan ulkopuolella julkisesti noteerattuja yrityksiä, jotka eivät täytä kaikkia pörssin pörssiyrityölle asettamia vaatimuksia.

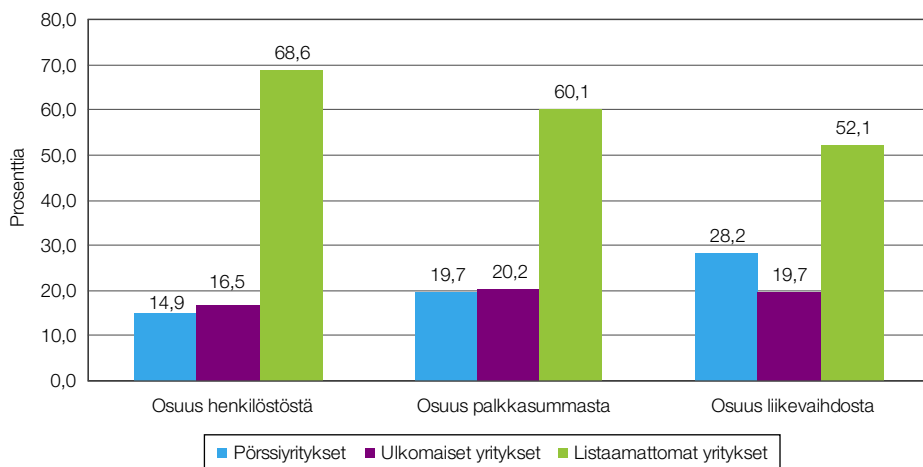
tyksiä. Listaamattomista yrityksistä voidaan erottaa kotimaiset osakeyhtiöt, muita yritysmuotoja edustavat yritykset ja ulkomaalaistaustaiset yritykset.

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan pörssiyrityksiä oli Suomessa 993 vuonna 2009. Ne muodostivat 15 prosenttia kaikkien yritysten henkilöstöstä, 20 prosenttia palkkasummasta ja 28 prosenttia liikevaihdesta (Kuvio 33). Pörssiyritysten liikevaihto-osuutta nostavat pörssissä noteeratut suuret kaupan alan yritykset, joiden liikevaihdesta merkittävä osa koostuu läpikulkulaskutuksesta ja se, että pörssiyrityksissä on paljon konserniyrityksiä, joiden sisäisiä liiketapahtumia ei ole puhdistettu tässä tarkastelussa, jolloin kyseessä on konsernien konsolidoimaton liikevaihto.

Pörssiyritysten liikevaihto pieneni edellisestä vuodesta 23 prosenttia, mikä oli enemmän kuin yritystoiminnassa keskimäärin. Henkilöstön määrä aleni yhdeksän prosenttia. Pörssiyritysten henkilöstö on pienentynyt yhtäjaksoisesti vuodesta 2006 lähtien. Päätoimialoittain tarkasteltuna pörssiyritysten merkitys on liikevaiholla mitattuna suurinta tehdasteollisuudessa, informaation ja viestinnän toimialalla, energiahuollossa ja kuljetuksessa. Liikevaihto-osuus oli yli kymmenen prosenttia myös kaupassa, rakentamisessa sekä kiinteistö-, hallinto- ja tukipalveluissa.

Vaikka pörssiyritykset ovat keskimäärin suurempia kuin listaamattomat yritykset, oli 64 prosenttia pörssiyrityksistä alle 50 henkilön pienyrityksiä vuonna 2009. Tosin alle 50 henkilön yritykset muodostavat pörssiyritysten työllisyydestä, palkkasummasta ja liikevaihdesta vain viisi prosenttia. Ulkomaiset yritykset sijoittuvat yrityskooltaan pörssiyritysten ja listaamattomien kotimaisten yritysten väliin. Pienintä yrityskokoa edustavat listaamattomat kotimaiset yritykset, joista ainoastaan alle yksi prosentti työllistää yli 50 henkilöä (TEM 2010).

Kuvio 33. Suomessa toimivat yritykset eri kategorioiden mukaan 2009 (pl. alkutuotanto)

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus.

Yritysten kasvu eri kategorioissa

Vuosia 2005–09 koskevat laskelmat osoittavat, että pörssiyritysten henkilöstön, palkkasumman ja liikevaihdon kehitys on ollut heikompaa kuin listaamattomissa kotimaisissa yrityksissä. Pörssiyritysten henkilöstö, palkkasumma ja liikevaihto putosivat rajusti talouslaman seurauksena vuonna 2009, sillä listattuihin yrityksiin kuuluu paljon kansainvälisillä markkinoilla toimivia jalostusalojen yrityksiä. Toteutunut kehitys ei ole pelkästään taantumana syytä. Pörssiyritysten kehitys oli keskimääräistä heikompaa jo ennen globaalin finanssikriisin alkua.

Henkilöstön ja palkkasumman kehitys on ollut 2000-luvun jälkipuoliskolla kaikkein nopeinta ulkomaalaisissa yrityksissä. Taantuma pienensi voimakkaasti myös ulkomaalaisten yritysten liikevaihtoa, mutta ei vaikuttanut kovin paljon työllisyyteen. Ulkomaisia yrityksiä tukee vahva taloudellinen asema, joka voi nojata suureen kansainväliseen konserniin ja sen taustalla oleviin pääomasijoittajiin. Vahvat ulkomaiset yritykset voivat sietää lyhyen aikaa tappiota. Pitkällä aikavälillä tavoitteena on aina kannattava ja omistajia hyödyttävä yritystoiminta.

Listaamattomista kotimaisista yrityksistä voidaan erottaa osakeyhtiöt ja muita yritysmuotoja edustavat yritykset. Listaamattomien kotimaisten osakeyhtiöiden kasvua voidaan verrata pörssiyritysten ja ulkomaisten yritysten kasvuun, sillä pörssiyritykset ja lähes kaikki ulkomaiset yritykset ovat osakeyhtiöitä. Tulokseksi saadaan, että ulkomaisten yritysten kasvu on ollut kaikkein reippainta, jos ei oteta huomioon liikevaihdon äkillistä laskua vuonna 2009. Listaamattomien kotimaisten osakeyhtiöiden kasvu on ollut puolestaan nopeampaa kuin pörssiyritysten kasvu.

Saatu tulos ei tue esitettyjä väitteitä, että listaamattomien yritysten kasvu olisi kotimaassa hitaampaa kuin pörssiyritysten kasvu. Listaamattomien yritysten hitaasta kasvusta on syytetty anteliasta osinkoverotusta, joka kannustaa sijoittamaan vähäriskiseen varallisuuteen eikä tue pk-yritysten kehitystä. Luonnollisesti verotus ohjaa listaamattomissa yrityksissä maksimaalisen verottoman osingon nostamiseen vuosittain. Pienistä osakeyhtiöistä nostetut osingot ovat kuitenkin niin vaatimatonta luokkaa, ettei niiden uskoisi sanottavasti jarruttavan kasvuhaluja.

Sytä pk-yritysten kasvuhaluttomuuteen tai -kyvyttömyyteen tulisi etsiä muista tekijöistä. Lisäksi nykyisen osinkoverotusjärjestelmän käyttöönottoa perusteltiin aikoinaan 1990-luvun laman kokemuksilla siten, että yritysten omavaraisuusasteiden toivottiin nousevan, mikä parantaa taantumien kestokykyä. Voidaan todeta, että asetetut tavoitteet on saavutettu melko hyvin. Listaamattomien osakeyhtiöiden määrä lisääntyi 2 800 yrityksellä vuonna 2009. Liikevaihdon laskusta huolimatta pienten osakeyhtiöiden työllisyys heikkeni vähemmän kuin pörssiyrityksissä (Taulukko 21).

Taulukko 21. Henkilöstön, palkkasumman ja liikevaihdon keskimääräinen vuosikasvu pörssiyrityksissä, listaamattomissa kotimaisissa yrityksissä ja ulkomaalaistaustaisissa yrityksissä 2005–09.

	Ulkomaiset yritykset	Pörssiyritykset, eli listatut yritykset	Listaamattomat kotimaiset yri- tykset yhteensä	Listaamattomat kotimaiset osakeyhtiöt
<i>Henkilöstön vuosikasvu</i>				
– 2005-08, % (ennen lamaa)	7,0	-0,2	3,1	3,1
– 2008-09, % (lamavuosi)	-2,3	-9,3	-2,7	-3,0
– 2005-09, %	4,6	-2,5	1,7	1,5
<i>Palkkasumma vuosikasvu</i>				
– 2005-08, % (ennen lamaa)	11,1	3,5	6,7	6,8
– 2008-09, % (lamavuosi)	-0,5	-7,5	-1,0	-1,6
– 2005-09, %	8,2	0,8	4,8	4,7
<i>Liikevaihdon vuosikasvu</i>				
– 2005-08, % (ennen lamaa)	8,3	8,9	7,0	7,7
– 2008-09, % (lamavuosi)	-19,6	-23,0	-8,2	-9,8
– 2005-09, %	1,3	0,9	3,2	3,3

Lähteet: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith.

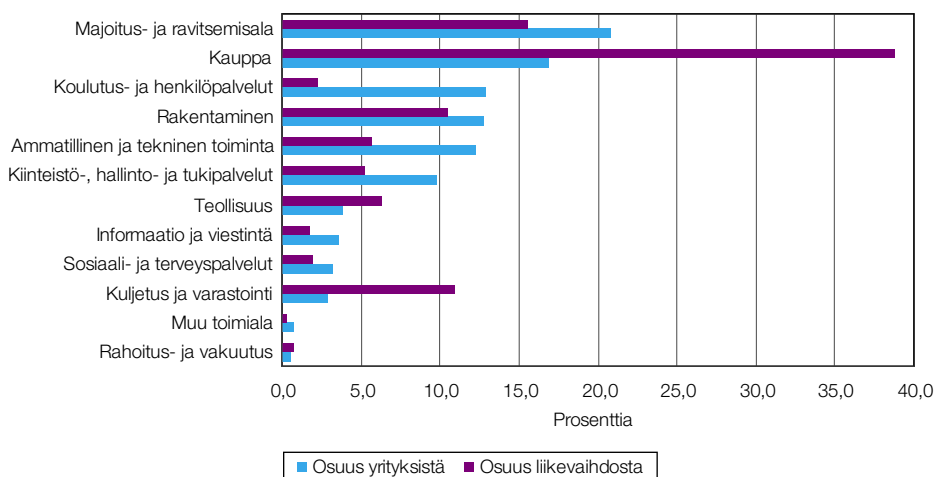
3.5 Maahanmuuttajayritykset

Suomessa toimi 6 960 kokonaan tai vähintään puoliksi ulkomaalaisten hallussa olevaa **maahanmuuttajataustaista yritystä** vuonna 2009, mikä oli runsaat 900 yritystä enemmän kuin vuonna 2005. Arvio perustuu verohallinnon ja PRH:n kaupparekisteriaineistoista laadittuihin tilastoihin. Ulkomaalaisuus on päätelty tilastossa yrityksen vastuuhenkilöiden kansalaisuuden mukaan yritysmuoto huomioon ottaen. Sen lisäksi vastuuhenkilöiltä on edellytetty pysyväisluonteista asumista maassa, mitä kuvaa käytännössä henkilön suomalainen henkilötunnus.

Maahanmuuttajayritykset työllistivät noin 5 000 palkansaajaa kokovuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna. Henkilöstötieto ei kata kuitenkaan omassa yrityksessään työskenteleviä yrittäjiä, jotka eivät maksa palkkoja itselleen (toiminimiyrittäjät). Maahanmuuttajayritysten liikevaihto oli noin 1,1 miljardia euroa, mikä vastasi 0,3 prosenttia Suomen kaikkien yritysten liikevaihdosta vuonna 2008. Maahanmuuttajayritykset ovat varsin nuoria, sillä vajaat 60 prosenttia vuosina 2008–09 toiminnassa olleista yrityksistä on aloittanut toimintansa vuoden 2005 jälkeen.

Maahanmuuttajayrityksistä vain 40 prosentilla on palkansaajia. Osa palkansaajista on pienissä yhtiömuotoisissa yrityksissä, jotka maksavat palkkoja itselleen. Vähintään kolme palkansaaja työllistäviä oli ainoastaan 5–6 prosenttia yrityksistä. Maahanmuuttajayritykset työllistävät mielellään Suomessa asuvia tai ulkomailta tulleita maamiehiään, ja heitä värvätään jopa suoraan yrittäjän lähtömaasta. Maahanmuuttajien työsuhteissa on omat erityispiirteensä sen suhteen, ketkä ovat työsuhteessa ja ketkä antavat tilapäisapua sukulaisuuden tai tuttavuus-suhteen perusteella.

Kuvio 34. Maahanmuuttajayritykset toimialoittain 2009

Lähteet: Verohallinto ja PRH:n kaupparekisteri.

Maahanmuuttajayrityksistä melkein 40 prosenttia on kokonaan naisten tai naisten ja miesten yhdessä omistamia yrityksiä, joten naisyritysten osuus on samaa luokkaa kuin koko yrityskentässä keskimäärin. Maahanmuuttajayritykset keskittyvät kuitenkin selvemmin palvelualoille kuin kantaväestön omistamat yritykset. Suurin toimiala koostuu majoitus- ja ravitsemisalan yrityksistä. Lähes joka seitsemäs majoitus- ja ravitsemisalan yritys on Suomessa maahanmuuttajien omistama. Toiseksi tärkein toimiala on tukku- ja vähittäiskauppa ja kolmanneksi tärkein on rakennusala.

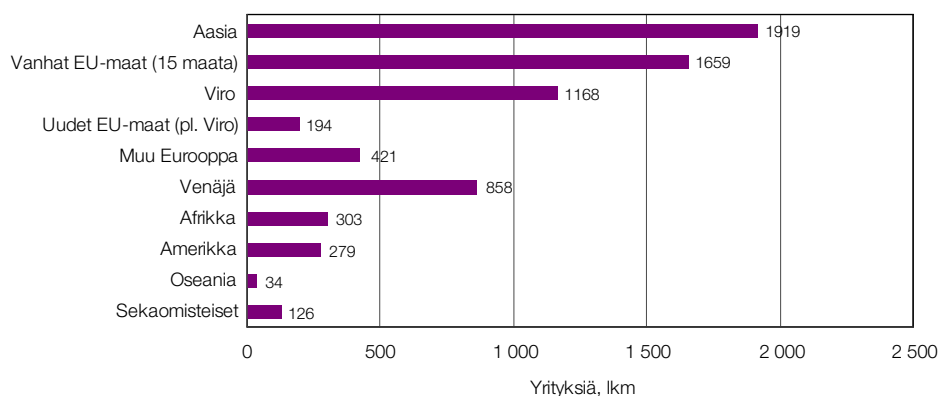
Maahanmuuttajien yrityksiä on paljon myös liike-elämän palvelualoilla, jotka koostuvat toimialaluokituksen mukaan informaation ja viestinnän sekä ammatillisen ja teknisen toiminnan yrityksistä. Tämä murtaa käsitystä siitä, että maahanmuuttajat toimisivat vain perinteisissä kuluttajapalveluja tuottavissa yrityksissä, joissa ei edellytetä kovin paljon koulutusta. Yhtiömuotoisten yritysten määrä on kuitenkin pienempi kuin yrityskentässä keskimäärin. Lähes 60 prosenttia maahanmuuttajien yrityksistä on yksityisiä toiminimiä, mikä vahvistaa näkemystä yritysten pienestä koosta.

Yritysten vastuuhenkilöt

Maahanmuuttajayritysten vastuuhenkilöt koostuvat lähinnä toiminimiyrittäjistä, henkilöyhtiöiden vastuunalaisista yhtiömiehistä sekä osakeyhtiömuotoisissa yrityksissä hallituksen jäsenistä ja toimitusjohtajista. Pääosassa maahanmuuttajayrityksiä oli ainoastaan 1–2 vastuuhenkilöä. Määrällisesti vastuuhenkilöitä oli runsaat 10 100, joista 85 prosenttia oli ulkomaan kansalaisia. Loppuosa oli Suomen kansalaisia, mutta heistä moni saattoi olla alkuperäiseltä taustaltaan ensimmäisen tai toisen polven maahanmuuttaja ja Suomen kansalaisuuden jo saanut ulkomaalainen.

Aasian maista (Turkki, Vietnam, Thaimaa, Kiina, Intia, jne.) peräisin olevien yrittäjät (vastuuhenkilöt) omistivat vajaat 30 prosenttia yrityksistä. Vanhoista EU-maista (15 maata) tulneiden hallinnassa oli lähes neljännes yrityksistä. Heistä pääosa on ruotsalaisia, brittiläisiä, saksalaisia ja muista Pohjoismaista tulleita. Osalla ruotsalaisista voi olla suomalaisen paluumuuttajan tausta. Virosta ja muista uusista EU-maista tulleet yrittäjät hallitsivat joka viidettä yritystä. Neljänneksi eniten yrityksiä oli venäläisillä, mutta heidän yritystoimintansa oli liikevaihdolla mitattuna suurinta (Kuvio 35).

Kuvio 35. Maahanmuuttajayritysten vastuuhenkilöt kansallisuuden mukaan 2009

Lähteet: Verohallinto ja PRH:n kaupparekisteri.

Yrittäjävetoiset ulkomaalaistaustaiset yritykset

Tilastokeskus yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR on laatinut ensimmäistä kertaa tilastoja **yrittäjävetoisista ulkomaalaisista yrityksistä** vuosilta 2008 ja 2009. Tilastot kuvaavat vaihtoehtoisella tavalla maahanmuuttajataustaisten yrittäjien liiketoimintaa maassamme. Maahanmuuttajayritykset on määritelty YTR:n vuositilastoon kuuluvien yritysten joukosta siten, että yritys on ulkomaalaistaustainen, jos yrityksen taustalla olevalla yrittäjällä tai useamman yrittäjän tapauksessa vähintään puolelle yrittäjistä äidinkieli on muu kuin suomi, ruotsi tai saame (Tilastokeskus, 2011).⁵¹

Suomessa oli YTR:n mukaan 5 330 yrittäjävetoista ulkomaalaista yritystä vuonna 2009. Ne työllistivät 6 800 henkilöä ja niiden liikevaihto oli 800 miljoonaa euroa. Edellisestä vuodesta yritysten määrä kasvoi lähes 300:lla. Suomen kaikista yrityksistä (pl. alkutuotanto) ulkomaalaisten omistamia yrityksiä oli pari prosenttia ja henkilöstöstä ja liikevaihdosta alle puoli prosenttia. YTR:n tilastoja ei voida kuitenkaan

⁵¹ Yritysten taustalla olevat yrittäjät on tunnistettu toiminimimuotoisissa yrityksissä ammatin- ja liikkeenharjoittajien henkilötunnusten ja yhtiömuotoisten yritysten osalta yrittäjäläkeaineistosta saatujen henkilötunnusten perusteella.

verrata verohallinnon ja PRH:n kaupparekisteriaineistoihin pohjautuviin tilastoihin ulkomaalaistaustaisten yritysten määrästä, henkilöstöstä ja liikevaihdosta.

Suurimmat erot tilastojen välillä johtuvat siitä, että YTR:n tilastoihin sisältyvät vain ne yritykset, jotka ovat toimineet tilastovuonna yli puoli vuotta ja joiden liikevaihto oli yli 9 838 euroa tai henkilöstö yli 0,5 henkilöä. Sen sijaan verohallinnon ja PRH:n kaupparekisteriin perustuvat tilastot käsittävät kaikki tilastovuonna toiminnassa olleet maahanmuuttajayritykset niiden koosta tai toiminta-ajasta riippumatta.⁵² Toiseksi YTR:n tilastot eivät sisällä Ruotsissa syntyneiden yrittäjien omistamia yrityksiä, mikäli yrittäjän äidinkieli on suomi tai ruotsi (Tieto & Trendit -lehti 7/2010).

Tilastot poikkeavat toisistaan myös henkilöstön määrän osalta siksi, että YTR:n tilastoihin sisältyvät liikkeen- ja ammatinharjoittajat, jotka eivät voi maksaa palkkoja itselleen. Sen sijaan verohallinnon ja PRH:n kaupparekisteriin pohjautuvat tilastot sisältävät vain palkatun henkilöstön. Tilastojen välisistä eroista huolimatta ulkomaalaistaustaisten yritysten profiili on molemmilla vaihtoehtoisilla tavoilla kuvattuna hyvin samankaltainen yrityskoon, toimialan ja yrittäjän tai yrityksen vastuunhenkilöiden etnisen tausta sekä yritysten maantieteellisen sijainnin suhteen katsottuna.

52 Jos tilastot rajataan vain yrityksiin, joiden liikevaihto oli korkeintaan 9 838 euroa, oli ulkomaalaisia maahanmuuttajataustaisia yrityksiä myös verohallinnon ja PRH:n kaupparekisterin mukaan noin 5 330 vuonna 2008. Loppuosaa (1 630 yritystä) koostui sivutoimisista yrityksistä tai yrityksistä, jotka olivat vasta aloittaneet toimintansa. Lähtökohtaisesti tilastot poikkeavat toisistaan siksi, että Tilastokeskuksen YTR:n tilastoissa ulkomaalaistaustaiset yrittäjät on tunnistettu äidinkielen perusteella, kun taas verohallinnon ja PRH:n kaupparekisteriaineistoon pohjautuvat tilastot perustuvat yrittäjien (vastuuhenkilöiden) kansalaisuuteen.

4 Alkutuotanto ja maaseudun muu yritystoiminta

Suomessa maatilojen määrä on vähentynyt ja tilakoko on kasvanut EU-jäsenyyden aikana. Tilojen määrän väheneminen on koskenut erityisesti kotieläintaloutta. Kasvin- viljelyssä kehitys on ollut hitaampaa. Maatilojen vähenemisestä huolimatta tuotannon määrä ei ole suinkaan vähentynyt useimmissa tuotantosuosunnissa.

Perinteisten perheviljelmien tilalle ovat tulleet yhtiömuotoisissa yrityksissä työskentelevät yrittäjät, joilla on palkattua työvoimaa. Maatiloilla on tapahtunut samanaikaisesti erikoistumista ja monialaistumista. Monialaisten muutakin yritystoimintaa harjoittavien maatilojen osuus on Suomessa EU:n suurin.

4.1 Maatilatalous

Alkutuotannon yrityksillä tarkoitetaan tässä katsauksessa yrityksiä, jotka tilastoituivat virallisen vuoden 2009 toimialaluokituksen mukaan toimialoilte **A (maa-, metsä- ja kalatalous)**. Tilastokeskuksen YTR:ssä tapahtuneen tietopohjan laajennuksen ansiosta maatalouden yrityksistä oli ensimmäistä kertaa kattavaa tilastotietoa vuodelta 2007, jolloin vuositilastojen piiriin otettiin ne maatalousyritykset, joiden tuotot maataloudesta ylittivät tilastorajan (9 821 euroa vuonna 2009). Aiemmin YTR:ään olivat sisältyneet vain ne maatilat, joilla oli palkattua työvoimaa.

Yhteensä alkutuotannossa toimi Suomessa noin 56 900 yritystä ja 57 700 toimipaikkaa vuonna 2009. Toimipaikkojen henkilöstö oli 66 000 henkeä. Varsinaisen maatalouden osuus alkutuotannon toimipaikoista oli 90 prosenttia ja työllisyydestä 80 prosenttia. Maatalouden yritykset voidaan jakaa toimialaluokituksen mukaan kolmeen alatoimialaan, jotka ovat kasvinviljely ja puutarhatalous, kotieläintalous sekä yhdistetty kasvinviljely ja kotieläintalous, joka on merkittävin maatalouden alatoimiala toimipaikkojen ja henkilöstön määrällä mitattuna (Taulukko 22).

Lähes 85 prosenttia alkutuotannon yrityksistä on perinteisiä elinkeinonharjoittajien omistamia maatiloja, joiden yritysmuoto on YTR:n mukaan luonnollinen henkilö. Maatilojen määrän vähenemisen, tilakoon suurenemisen ja erikoistumisen myötä maa- ja metsätalouteen on syntynyt uusia osakeyhtiömuotoisia yrityksiä, jotka toimivat pientyönantajina. Elinkeino on kehittynyt kohti tavanomaista yrittäjyyttä, kun perheviljelmään perustuva maatilatalous on vähentynyt. Yhtiömuotoiset yritykset muodostavat jo 30 prosenttia alkutuotannon henkilöstöstä.

Taulukko 22. Alkutuotannon yritykset ja toimipaikat 2009.

	Yrityksiä, lkm	Toimipaikkoja, lkm	Toimipaikkojen henkilöstö, lkm
Maatalous	51 749	51 793	53 284
– Kasvinviljely	19 408	19 429	15 754
– Kotieläintalous	11 590	11 603	14 777
– Yhd. kasvinviljely ja kotieläintalous	19 996	19 996	21 891
– Muu maa- ja riistatalous	755	765	862
Metsätalous	4 479	5 135	12 001
Kalatalous	695	734	646
Yhteensä	56 923	57 662	65 931

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

Vuonna 2009 alkutuotannon yritysten määrä supistui Tilastokeskuksen YTR:n tilastojen mukaan noin 1 030 yrityksellä. Yritysten määrän väheneminen koski kotieläintaloutta, yhdistettyä kasvinviljelyä ja kotieläintaloutta sekä kalataloutta. Sen sijaan yritysten määrä kasvoi kasvinviljelyssä. Kehitys heijastaa osaltaan maataloudessa käynnissä olevaa rakennemuutosta, joka on merkinnyt erikoistumista kasvinviljelyssä ja kotieläintalouden supistumista. Tämän lisäksi yritysten määrä lisääntyi metsätaloudessa sekä maataloutta palvelevassa toiminnassa.

Yritysten henkilöstö on vähentynyt alkutuotannossa suhteellisesti enemmän kuin yritysten määrä. Ulkopuolisen työvoiman tarvetta on vähentänyt maataloustuotannon automatisointi ja nopea tuottavuuden kasvu, joskin tilakoon kasvu on toisaalta lisännyt ulkopuolisen työvoiman kysyntää suurilla tiloilla. Ulkopuolisen työvoiman tarvetta on tyydytetty osittain ulkopuolisella vuokratyövoimalla ja ulkomaisella keikkatyövoimalla. Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus Tike:n tilastojen mukaan maataloudessa työskenteli vuonna 2007 jo 15 000 ulkomaalaista.

Sivutoiminen yrittäjyys yleistä

Elinkeinoharjoittajapohjaisessa toiminnassa alkutuotannon yritysten määrä on suurempi kuin henkilöstö. Tämä osoittaa, että merkittävä osa toiminnasta on osa-aikaista tai sivutoimista. YTR:n julkaisemat vuositilastot eivät suoraan kerro koko totuutta sivutoimisesta yrittäjyydestä, sillä osa tilastovuonna toimineista sivutoimisista yrityksistä on jäänyt vuositilastojen ulkopuolelle. Vuotta 2008 koskevat laskelmat kuitenkin osoittavat, että alkutuotannossa toimi 13 800 sivutoimista yritystä. Luku sisältää myös vuositilastojen ulkopuolelle jääneitä yrityksiä.

Sivutoimisilla yrityksillä tarkoitetaan yrityksiä, joiden toiminta-aika ylitti vuonna 2008 puoli vuotta ja joiden henkilöstö oli 0,1–0,5 henkeä vuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna. Tilastovuonna aloittaneet ja lopettaneet yritykset on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Sivutoimiset yritykset voidaan jakaa YTR:n vuositilastoihin sisältyviin ja niiden ulkopuolelle jääneisiin yrityksiin. Näitä erottaa toisistaan se,

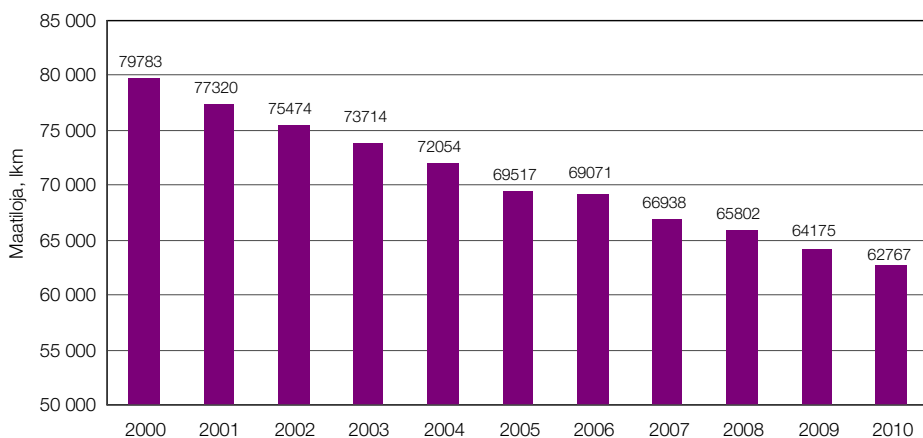
että vuositilastojen ulkopuolelle jääneissä yrityksissä liikevaihto tai maataloustulo ei ole ylittänyt tilastoon pääsyn alarajaa (9 838 euroa vuonna 2008).⁵³

Maatilojen määrän kehitys

Vuonna 2010 Suomessa oli 62 800 toimivaa maatilaa, mikä oli 17 000 tilaa vähemmän kuin vuosikymmenen alussa. Maatiloista 88 prosenttia oli yksityishenkilöiden omistuksessa. Joka kymmenes maatila oli perikunnan tai maatalousyhtymän hallussa. Maatilojen määrä on puolittunut vuodesta 1990. Maatilojen määrän pieneminen on ollut 2000-luvulla kuitenkin maltillisempaa kuin 1990-luvulla, jolloin 50 000 maatilaa lopetti toimintansa. Aktiiviset maatilat ovat vähentyneet sitä mukaa, kun suuret viljelijäikäluokat ovat tulleet eläkeikään (Kuvio 36).

Maatilojen määrä on supistunut eniten kotieläintaloudessa. Lypsykarjataloutta ja sikataloutta harjoittavien tilojen määrä on puolittunut 2000-luvulla. Kasvinviljelyssä kehitys on ollut hitaampaa. Melkein kahdella kolmasosalla maatiloista on päätuotantosuuntana kasvinviljely ja kolmasosalla kotieläintalous. Kotieläintalouden vahvinta aluetta ovat Pohjois-Savon, Pohjois-Karjalan ja Kainuun ELY-keskusalueet, joissa yli 40 prosenttia maatiloista harjoittaa lypsykarjataloutta tai muuta nautakarjataloutta. Muilla alueilla päätuotantosuuntana on viljanviljely.

Kuvio 36. Aktiivimaatilojen määrä 2000–2010

Lähde: Tike

Tilojen koko ja maataloustuotannon määrä

Tike:n tilastojen mukaan suomalaisten maatilojen maapinta-alasta metsämaata oli 3,1 miljoonaa, peltomaata 2,3 miljoonaa ja luonnonniittyjä ja muuta maata noin 0,8 miljoonaa hehtaaria vuonna 2010. Suomalaisten maatilojen keskipinta-ala oli jo noin

⁵³ Edellä mainituilla tavoilla määritelty 22 prosenttia alkutuotannon yrityksistä oli sivutoimisia vuonna 2008.

37 hehtaaria peltoa, eli noin kaksi kertaa enemmän kuin vuonna 1990. Nuoret viljelijät pitävät hallussaan keskipinta-alalla mitattuna suurimpia maatiloja. Yli sadan peltihehtaarin tiloja on nyt noin kuusi prosenttia maatiloista ja niiden osuus kaikkien maatilojen peltopinta-alasta on jo noin neljäsosa.

Peltopinta-alan kasvun taustalla ovat osittain vuokrapellot. Vuokrapeltoa on 60 prosentilla maatiloista ja se muodostaa peltopinta-alasta yli kolmasosan. Eniten vuokrapeltoa on nuorilla viljelijöillä. Aktiivimaatilojen määrän pienenemisestä huolimatta peltopinta-ala oli vuonna 2010 suurempi kuin Suomen EU-jäsenyyden alkuvuosina. Varsinkin leipäviljan tuotantoala on kasvanut, peltomaan hinta on kohonnut ja viljakaupan markkinalähtöisyys on lisääntynyt, joskin viljelyn piirissä oleva peltopinta-ala ja viljasato voi vaihdella merkittävästi vuosittain.

Naudanlihan tuotanto on alentunut 1990-luvulta lukien. Kokonaisuudessaan lihan tuotanto ei ole supistunut, mikä on johtunut sianlihan ja siipikarjalihan (broilerit, kalkkunat, yms.) tuotannon lisääntymisestä. Tosin sianlihan tuotanto on kääntynyt laskuun parin viime vuoden aikana, minkä taustalla voivat olla kulutusrakenteessa tapahtuneet muutokset. Kananmunien ja maidon tuotanto on pienentynyt 1990-lukuun verrattuna, mutta monien maitotuotteiden valmistus (juustot, rahat, yms.) ja kananmunien tuotanto on lähtenyt kasvuun parin viime vuoden aikana.

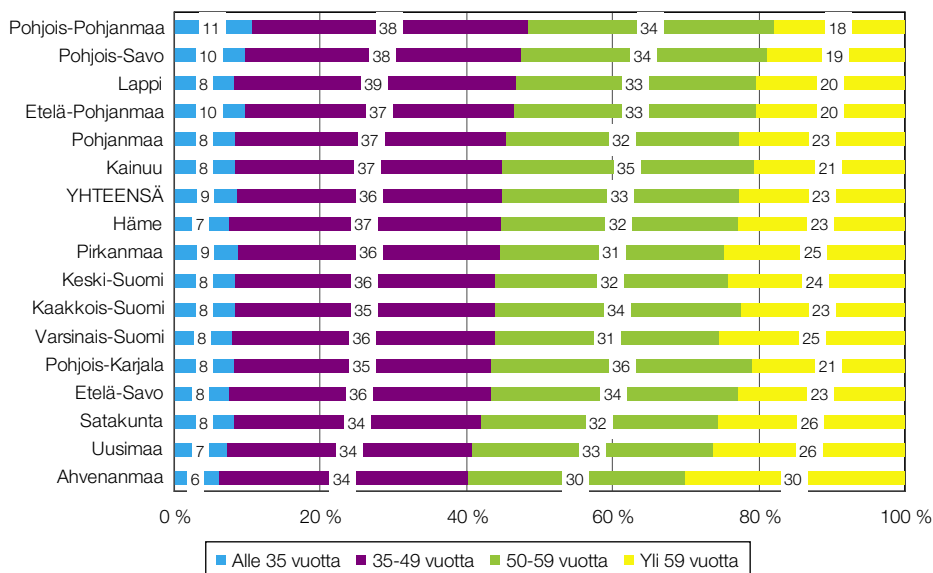
Viljelijät

Suomessa yksityistiloilla toimi vuonna 2010 runsaat 55 400 viljelijää, jotka vastaavat ensisijaisesti maatalaan liittyvien asioiden hoidosta.⁵⁴ Viljelijöiden keski-ikä oli 51 vuotta. Se on noussut kymmenessä vuodessa noin kolmella vuodella. Keski-ikä on keskimääräistä korkeampi pienillä maatiloilla ja alueellisesti katsottuna Uudenmaan, Varsinais-Suomen, Satakunnan ja Pirkanmaan ELY-alueilla (Kuvio 37). Maatilojen päätuotantosuuntien mukaan tarkasteltuna viljelijöiden keski-ikä on korkeampi kasvinviljelytiloilla kuin kotieläintaloudessa.

Vuonna 2010 lähes joka neljäs maanviljelijä oli täyttänyt 60 vuotta, mikä ennakoi maatilojen määrän supistumista. Naisia aktiiviviljelijöistä oli runsas kymmenesosa. Naisten toimialoja ovat etenkin hevostalous sekä lammas- ja vuohitalous. Joka kymmenes viljelijä oli myös ruotsinkielinen. Kotieläintaloudessa toimivien maatalanharjoittajien alhaisempi keski-ikä voi merkitä sitä, että kotieläintilojen määrä maatalouden päätuotantosuuntana ei enää sanottavasti supistu, joskin moni sikatilallinen on vaihtanut tuotantosuuntaa viime vuosina.

54 Tike:n tilastoissa viljelijöiden määrä on sama kuin yksityishenkilöiden omistamien maatilojen määrä, mutta se ei sisällä tilalla mahdollisesti olevia muita viljelijöitä (vrt. viljelijäpariskunta). Yhteensä maa- ja puutarhatalous työllisti Tike:n tilastojen mukaan 79 000 henkilötyövuotta ja 125 3000 henkilöä vuonna 2010. Heistä kolmannes oli naisia.

Kuvio 37. Yksityistilojen viljelijät Suomessa ikäryhmittäin ja ELY-alueittain 2010

Lähde: Tike

4.2 Maatilojen portfolioryhtymät ja muu yritystoiminta

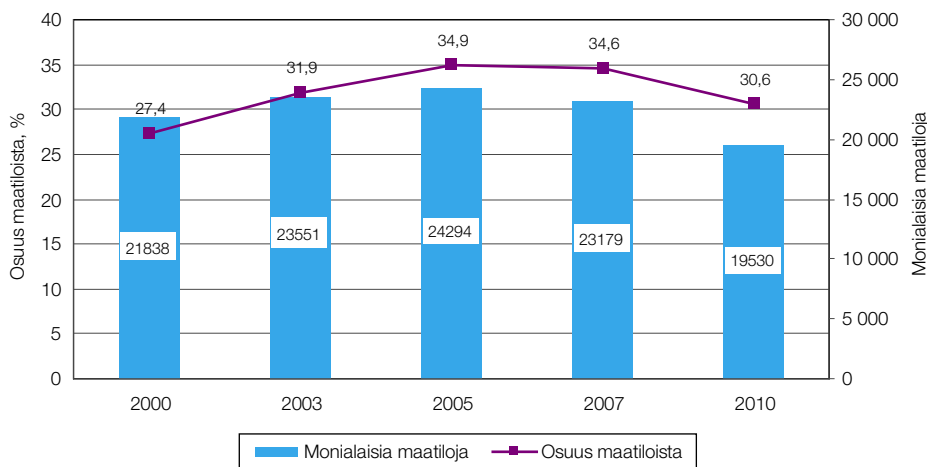
Suomalaisten maatilojen erityispiirteenä on ollut maataloustuotannon erikoistuminen. Kasvintuotantotilat näyttävät erikoistuvan yhä enemmän kahteen tai kolmeen pääasiallisesti tuotettavaan kasvilajiin ja kotieläintilat keskittävät tuotantonsa entistä useammin yhden eläinlajin varaan, mikä on vähentänyt varsinaisen maataloustuotannon moninaisuutta. Toisaalta samanaikaisesti maatilojen tuotantotoiminta on moninaistunut uudella tavalla. Tämä tarkoittaa, että maatilatalouden rinnalle on tullut muuta yritystoimintaa, eli **monialaisten maatilojen** määrän on kasvanut.

Maatilojen monialaistuminen on liittynyt tyypillisesti palvelualojen liiketoimintaan, kuten koneurakointiin, matkailuun, hevosalaan ja hoiva-alaan tai pienimuotoiseen kauppaan ja teolliseen toimintaan. Maa- ja metsätalousministeriö MMM:n tietopalvelukeskus Tike:n tilastojen mukaan noin 19 530 maatilaa, eli 31 prosenttia kaikista toimivista maatioista harjoitti maa- ja metsätalouden rinnalla muuta yritystoimintaa vuonna 2010. Monialaisten maatilojen osuus on maassamme EU:n korkein. Eniten monialaisuutta tavataan suurilla viljatioilla ja hevostiloilla.

Tosin monialaisten tilojen määrä ja suhteellinen osuus kaikista maatioista on alentunut 2000-luvulla (Kuvio 38). Syinä ovat olleet maatalouden rakennemuutos ja

tilojen määrän yleinen väheneminen. Keskimäärin muun yritystoiminnan taloudellinen merkitys on myös pientä. Noin 40 prosentissa monialaisia tiloja muun yritystoiminnan liikevaihto jäi alle 10 000 euroon vuonna 2010. Siten toiminta vain täydentää perusmaataloutta. 35 prosentilla liikevaihto oli 10 000–50 000 euroa. Vain runsaalla viidenneksellä liikevaihto nousi yli 50 000 euroon.

Kuvio 38. Monialaiset maatilat ja niiden osuus kaikista tiloista 2000, 2002, 2005, 2007 ja 2010

Lähde: Maatilojen muu yritystoiminta, Tike

Monialaisten maatilojen toimialat

Noin 45 prosenttia monialaisista maatalloista harjoittaa **koneurakointia** pääasiallisena maatalouden ulkopuolisena yritystoimintana (Taulukko 23). Urakointiin luetaan lumen auraus ja teiden kunnossapito, bioenergiaurakointi, maa- ja metsätalousurakointi ja rakennusmaan raivaus, purku ja pohjarakentaminen. Maatiloilla tapahtuva teollinen toiminta, jota harjoitti vajaa neljännes tiloista, koostuu lähinnä maataloilta saatavien maataloustuotteiden jatkojalostuksesta elintarvikkeiksi, puutavaran jatkojalostuksesta sahatavaraksi ja rakennuspuusepäntuotteiksi sekä energiatuotannosta, jonka raaka-aineena käytetään pääasiassa puuta ja turvetta.

Viisi prosenttia tiloista toimi maa- ja metsätalouden ulkopuolisessa alkutuotannossa, kuten kalastuksessa, poronhoidossa ja turkistarhauksessa. Neljällä prosentilla oli pienimuotoista kauppaa. Matkailu-, majoitus- ja virkistyspalveluja tuottaa joka kymmenes monialainen maatila, jos ratsastustallitoiminta sekä virkistyskalastus ja retkeily lasketaan mukaan. Loput monialaisista maatalloista jakaantuvat muille palvelualoille, joista tärkeimpiä ovat hevostalouteen liittyvät palvelut, kuljetustoiminta, hoito- ja hoivapalvelut sekä erilaiset liike-elämän palvelut

Monilla maatiloilla harjoitetaan useita toimialoja samanaikaisesti, kuten esimerkiksi koneurakointia ja matkailua. Esimerkiksi teollista jalostusta harjoitti vuonna 2010 pääasiallisena maatalouden ulkopuolisena toimintana 2 750 maatilaa, mutta yhteensä teollista jalostustoimintaa oli 4 850 maatilalla. 2000-luvulla hevostalouteen liittyvien palvelujen ja koneurakoinnin merkitys maatalouden pääasiallisena muuna yritystoimintana on kasvanut. Sen sijaan matkailu- ja majoituspalvelujen, kaupan sekä elintarvikkeiden jatkojalostuksen merkitys on vähentynyt.

Taulukko 23. Monialaiset maatilat päätoimialoittain 2010

Pääasiallinen toimiala:	Maatiloja, lkm	Osuus, %
Muu alkutuotanto	981	5,0
Teollisuus	2 747	14,1
– <i>Energian tuotanto</i>	907	
– <i>Puunjalostus</i>	583	
– <i>Elintarvikkeet</i>	479	
– <i>Muu teollisuus</i>	778	
Rakentaminen	438	2,2
Kauppa	850	4,4
Matkailu-, majoitus- ja virkistyspalvelut	1 728	8,8
– <i>Lomamökkien vuokraus</i>	1 021	
– <i>Ratsastustallitoiminta</i>	288	
– <i>Muu matkailu- ja virkistyspalvelut</i>	419	
Koneurakointi	8 896	45,6
– <i>Maatalouskoneurakointi</i>	3 380	
– <i>Lumen aeraus, teiden kunnossapito</i>	2 584	
– <i>Maanrakennustyöt</i>	1 684	
– <i>Metsäkoneurakointi</i>	937	
– <i>Muu koneurakointi</i>	311	
Muut palvelut	3 169	16,2
– <i>Hevostalouden palvelut</i>	888	
– <i>Kuljetuspalvelut</i>	428	
– <i>Liike-elämän palvelut</i>	363	
– <i>Muut palvelut</i>	1 490	
Erittelemätön toimiala	721	3,7
Yhteensä	19 530	100,0

Lähde: Maatilojen muu yritystoiminta, Tike

Toiminnan pienimuotoisuudesta kertoo se, että vain osa tiloista on yhtiöittänyt muun yritystoiminnan elinkeinoverolain (EVL) alaiseksi toiminnaksi. Muuta yritystoimintaa verotetaan yleensä maatilatalouden tuloverolain mukaan, koska toiminta on usein kytköksissä tilalla harjoitettavaan maatalouteen ja siihen käytetään tilan kalustoa, rakennuksia ja tuotteita. Muuhun yritystoimintaan osallistui 22 600 viljelijäperheenjäsentä ja 9 100 ulkopuolista palkansaajaa vuonna 2010. Henkilövuosiksi muutettuna toiminta työllisti 7 400 viljelijäperheenjäsentä ja 4 800 palkansaajaa.

Pienimuotoisuudestaan huolimatta muulla yritystoiminnalla voi olla ratkaiseva merkitys maatilan säilymisenä aktiivisena, mikä on tärkeää maaseutualueiden ja

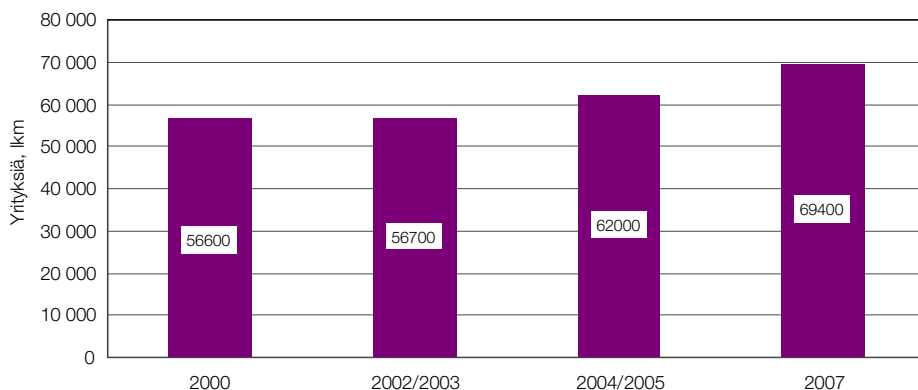
maataloustuotannon tulevaisuutta ajatellen. Maatilojen aineelliset ja inhimilliset voimavarat ovat myös merkittävä potentiaali uuden yritystoiminnan viriämiselle (Vihinen ja Vesala 2007). Monialaiset maatilat kilpailevat kuitenkin muiden maatilojen kanssa ja muulla yritystoiminnallaan ilman maatilataustaa toimivien yritysten kanssa, mikä tekee yritysten toimintaympäristön varsin haastavaksi.

Maaseudun muut yritykset

Maaseudun muilla yrityksillä tarkoitetaan **ilman maatilakytkeä toimivia alle 20 henkeä työllistäviä yksitoimipaikkaisia pienyrityksiä**, jotka toimivat postinumeroalueilla, joiden väestötiheys on alle 50 henkeä. Näitä yrityksiä oli Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT:n tekemien selvitysten mukaan 69 400 vuonna 2007 ja niiden liikevaihto oli 13,9 miljardia euroa ja työllisyys 113 000 henkeä (Kuvio 39). Maaseutuyritysten määrä on kasvanut noin 13 000 yrityksellä, 20–25 prosentilla vuosina 2000–07 (MTT, 2010).

Maaseutuyritysten määrä on lisääntynyt ydinmaaseudulla ja kaupunkien läheisyydessä, mutta syrjäseudulla niiden määrä on pysynyt ennallaan. Keskeisiä maaseutuyritysten toimialoja ovat maatilamatkailu, hevostalous, energian tuotanto ja Pohjois-Suomessa porotalous. Toimialoista matkailu ammentaa mahdollisuutensa maaseudun luontaisista voimavaroista ja toimialan kasvumahdollisuudet ovat hyvät. Maaseutumatkailuyrityksiä arvioidaan olevan nykyisin lähes 5 000 ja niiden yhteenlaskettu liikevaihto on 500 miljoonaa euroa (MTT, 2010).

Kuvio 39. Ilman maatilakytkeä toimivat maaseutuyritykset 2000–2007

Lähde: MTT

5 Yritysten vienti ja kansainvälinen toiminta

Suomen tavaroiden ulkomaankauppa supistui voimakkaasti vuonna 2009. Sen sijaan palvelukauppa säilyi lähes ennallaan, mikä nosti palvelujen osuutta maamme ulkomaankaupasta. Vuonna 2010 tavaravienti on piristynyt jälleen, mutta viennin arvo jäi kuuden vuoden takaiselle tasolle. Tavaravientiä harjoittavista yrityksistä 95 prosenttia on pk-yrityksiä, mutta niiden osuus viennin arvosta on vain neljännes.

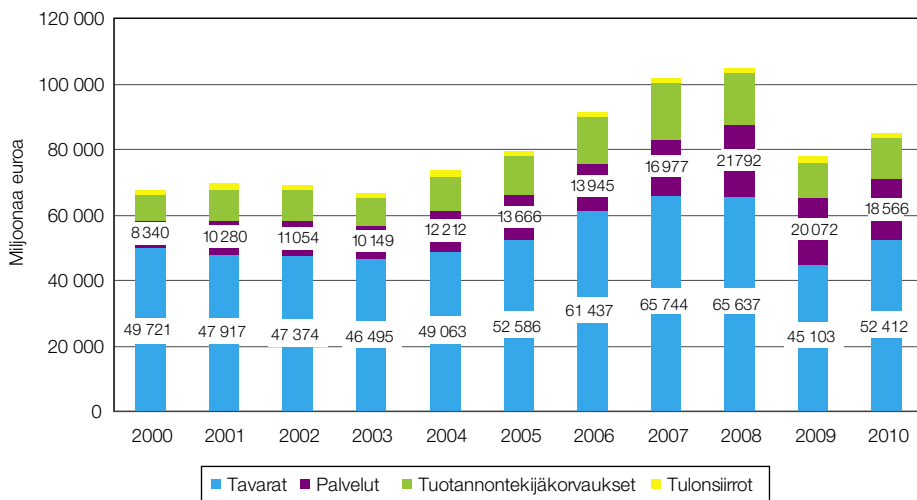
Kasvava osa yritystemme kansainvälisestä toiminnasta kanavoituu ulkomailla sijaitsevien yksiköiden kautta, mikä jää perinteisten ulkomaankauppatilastojen katvealueeseen. Tilastokeskuksen tilastojen mukaan suomalaiset yritykset työllistivät ulkomailla noin 575 000 työntekijää vuonna 2008. Ulkomailla toimivien yksiköiden liikevaihto oli yhteensä 215 miljardia euroa.

5.1 Ulkomaankaupan kehitys

Suomen Pankin mukaan vaihtotaseen ylijäämä nousi 5,6 miljardiin euroon vuonna 2010, mikä oli 3,1 prosenttia bkt:sta. Vaihtotaseen ylijäämä lisääntyi palveluvien- nin ja ulkomailta saatujen tuotannontekijäkorvausten (osingot, korot, yms.) kasvun myötä, sillä tavarakauppaa kuvaava kauppataase pysyi edellisen vuoden tasolla. Myös tavaroiden vienti vilkastui metalli-, metsä- ja kemian teollisuudessa, mutta samanaikaisesti tapahtunut öljynhinnan nousu kasvatti tuontimenoja. Maksutaseen mukainen kauppataase olikin puolta pienempi kuin vuonna 2008 (Kuvio 40).

Tulot tuotannontekijäkorvauksista kasvoivat yli kymmenen prosenttia. Tuotannontekijäkorvaukset liittyvät yritysten kansainvälistymiseen, ja ne koostuvat pääosin pääomankorvauksista, kuten suorien sijoitusten ja arvopaperisijoitusten koroista ja osingoista. Erityisesti arvopaperisijoituksista saadut tuotot kohosivat vuonna 2010. Palvelutaseen ylijäämä suureni vuoteen 2009 verrattuna, vaikka palvelujen ulkomaankauppa (viennin ja tuonnin keskiarvo) pieneni. Palvelutasetta paransivat tulot tietoliikenne- ja tietotekniikkapalveluista sekä rojalti- ja lisenssimaksut.

Kuvio 40. Vaihottaseen tulot 2000–2010, miljoonaa euroa

Lähde: Suomen Pankki

Palvelukaupan merkitys kasvaa

Vuonna 2010 tavarat muodostivat vaihtotaseen mukaisesta tavar- ja palveluviennistä (pois lukien tuotannontekijäkorvaukset ja tulonsiirrot) 84 prosenttia ja palvelut 26 prosenttia. Palvelukaupan osuus viennistä on lisääntynyt 2000-luvulla peräti kymmenen prosenttiyksikköä. Palvelujen vientiosuus oli erityisesti vuonna 2009 poikkeuksellisen suuri. Palvelujen vientiosuus alenee, kun tavaravienti elpyy. Keskipitkällä aikavälillä palvelujen asema maamme rajat ylittävässä ulkomaankaupassa vahvistuu, jos vientiin perustuvan teollisuustuotannon merkitys vähenee.

Palveluviennin pääryhmiä ovat matkustus, kuljetus ja muut palvelut, joista muut palvelut muodostivat 76 prosenttia vuonna 2010. Muiden palvelujen viennistä merkittävä osa koostuu osaamisintensiivisistä liike-elämän palveluista, kuten tietojenkäsittelypalveluista ja teknisistä suunnittelupalveluista, jotka ovat olleet 2000-luvulla dynaamisin osa palvelujen ulkomaankauppaamme. Palveluissa kasvavan ulkomaankaupan toimitusmuodon muodostavat sähköisesti rajat ylittävä palvelutarjonta, mikä on luonut toimintaedellytyksiä aivan uudentyyppisten palvelujen viennille.

Varsinkin tieto- ja viestintätekniikan kehityksellä on ollut tärkeä merkitys palvelujen kansainvälistymisessä. Sen myötä on jouduttu asettamaan osin kyseenalaiseksi vuosikymmeniä vallinnut käsitys, jonka mukaan palvelujen keskeinen tunnuspiirre on tuottamisen ja kuluttamisen erottamattomuus. Käytännössä tämä merkitsee, että palveluviennin mahdollisuudet ovat ratkaisevasti lisääntyneet (Tekes, 2009). Esimerkkeinä voidaan mainita osaamiseen liittyvät sähköisten oppimispalvelujen, oikeudellisten palvelujen ja erilaisten konsulttipalvelujen vienti.

Internetissä ulko- ja kotimaiset asiakkaat voivat saada on-line -palvelua itsepalveluna tai vuorovaikutuksessa palveluntarjoajan kanssa. Palveluntuottaja voi jakaa palvelut tietoverkon kautta jaettavaan ilmaiseen tietoon ja syvällisempään maksulliseen palveluun, joka edellyttää asiakaskohtaista räätälöintiä. Tieto- ja viestintätekniikan kehitys on läheisessä yhteydessä rajat ylittävän verkkokaupan kehitykseen, jossa palveluilla on entistä tärkeämpi merkitys fyysisten tuotteiden rinnalla. Verkossa voidaan pelata, ladata tietokoneohjelmia ja ostaa matkailuelämyksiä.

5.2 Kansainvälistymisen muodot

Perinteiset Tilastokeskuksen ja Suomen Pankin ulkomaankaupan tilastot, joissa tarkastellaan lähinnä rajojen yli kulkevia tavaravirtoja, kuvaavat kuitenkin entistä heikommin yritystemme vientiä ja kansainvälistä toimintaa kokonaisuudessaan. Sitäkin heikommin ulkomaantilastot tavoittavat palvelujen kansainvälisen kaupan, jos tavaroiden ulkomaankauppaan ja henkilöliikenteeseen liittyviä kuljetuksia, suomalaisten ja ulkomaalaisten liike- ja vapaa-ajan matkailua tai perinteiseen projektivientiin liittyviä palvelutoimituksia ei oteta huomioon.

Pääasiallisena syynä on, että merkittävä osa ”viennistä” on siirtynyt ulkomaisiin tuotantolaitoksiin teollisuudessa. Suuret teollisuusyritykset työllistävät enemmän väkeä ulkomailla kuin Suomessa. Joissakin konserneissa, kuten Kone-yhtymässä kotimaassa työskentelee enää pieni osa henkilöstöstä. Rakentamisessa perinteisen projektiviennin merkitys on supistunut, koska ulkomaiset rakennusprojektit hoidetaan paikallisten tytäryhtiöiden toimesta. Lisäksi useimmilla palvelualoilla rajojen yli tapahtuva projektivienti on lähtökohtaisesti täysin mahdotonta.

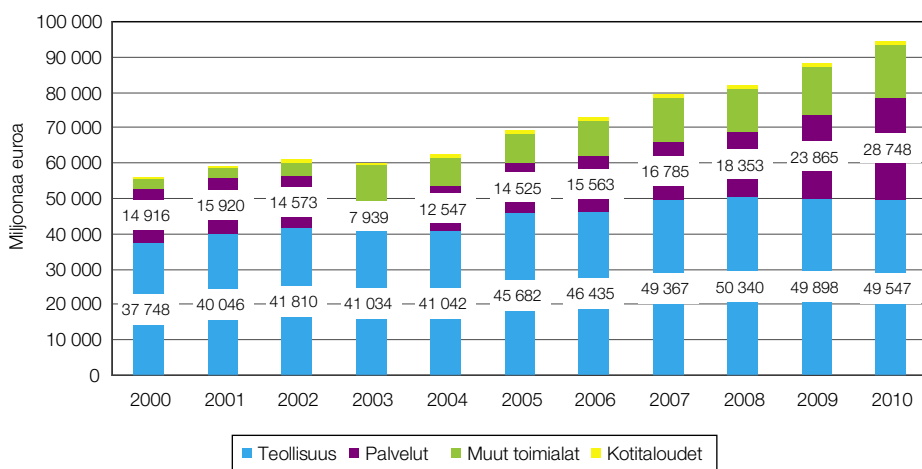
Uutta kasvua haetaan ulkomailta yritysostojen kautta tai uusia tehtaita perustetaan ulkomaille. Kun kotimaiset investoinnit jäivät taka-alalle ja toimintaa siirretään ulkomaille, kotimaisen tuotannon ja viennin määrä ei enää kasva Suomessa. Esimerkiksi matkapuhelinten, elektroniikan alan komponenttien, metallituotteiden ja metsäteollisuuden tuotantoa tuskin lisätään merkittävästi jatkossa kotimaassa, vaan tuotantoa laajennetaan ulkomaisissa tytäryhtiöissä tai välituotteet hankitaan Suomeen ulkomaisilta toimittajilta ja alihankkijoilta.

Investoinnit ulkomaille rajoittavat siis tuotannon kasvua Suomessa. Ulkomaisissa yksiköissä tapahtuvaa tuotannon kasvua osoittaa, että suomalaisten yhtiöiden sijoituskanta ulkomailla oli Suomen Pankin mukaan noin 95 miljardia euroa vuonna 2010. Teollisuuden osuus suomalaisten yhtiöiden ulkomaisesta sijoituskannasta oli runsaat 50 prosenttia. Osa teollisuuden investoinneista suuntautuu palvelualoille eikä varsinaiseen teollisuuteen. Viime vuosina myös varsinaisten palveluyritysten tekemät investoinnit ulkomaille ovat lisääntyneet reippaasti (Kuvio 41).

Suorien sijoitusten suurimmat välittömät kohdemaat ovat Belgia, Ruotsi, Hollanti, Saksa ja Yhdysvallat. EU-maiden (27 maata) osuus sijoituskannasta oli 79 prosenttia, Pohjois-Amerikan yhdeksän ja Aasian seitsemän prosenttia. EU:n ulkopuolella suomalaisten yritysten investoinnit ovat kasvussa Venäjällä, Kiinassa, Intiassa ja

Latinalaisessa Amerikassa. Vuonna 2010 suorista sijoituksista saatujen ulkomaisten tuottojen vaihtotasevaikutus oli nettomääräisesti 4,1 miljardia euroa. Suorien sijoitusten tuotot kirjataan maksutaseessa tuotannon tekijäkorvauksiin.

Kuvio 41. Suomalaisten yritysten ja kotitalouksien suorien sijoitusten hanta ulkomailla 2000–10, miljoonaa euroa

Lähde: Suomen Pankki)

Reaalimuuttujat, kuten **liikevaihto ja henkilöstön määrä** kuvaavat kuitenkin paremmin toiminnan laajuutta suomalaisten yritysten ulkomaisissa sijoituskohdeissa kuin pelkkä suorien sijoitusten pääomakanta tai -virta. Osasyynä on, että suorien sijoitusten tilastot eivät voi millään sisältää kaikkia suomalaisten yritysten panostuksia ulkomailla. Tilastojen ulkopuolelle jäävät suomalaisen yrityksen ulkomailla sijaitsevan yksikön omalla tulorahoituksella tekemät laajennusinvestoinnit ja muut hankkeet, joita rahoitetaan Suomen rajojen ulkopuolelta.

Tilastokeskuksen Suomalaiset tytäryhtiöt ulkomailla -tilaston (**Outward Foreign Affiliates Statistics FATS**) mukaan suomalaisten yritysten ulkomaisten tytäryritysten ja sivuliikkeiden henkilöstö oli yrityskyselyjen mukaan 575 000 työntekijää ja liikevaihto 215 miljardia euroa vuonna 2008. Liikevaihto sisältää konsernien sisäiset myynnit. Ulkomailla sijaitsevien tytäryhtiöiden henkilöstö on lisääntynyt nopeasti 1990- ja 2000-luvuilla, kun Tilastokeskuksen FATS-tilastoja verrataan Suomen Pankin aiemmin laatimiin tilastoihin.

FATS-tilastojen mukaan suomalaisilla yrityksillä oli ulkomailla 4 650 tytäryhtiötä vuonna 2008. Eniten niitä oli teollisuusyrityksillä sekä toiseksi ja kolmanneksi eniten kaupassa ja liike-elämän palveluissa (Taulukko 24). Vertailun vuoksi voidaan todeta, että Tilastokeskuksen konsernirekisterin mukaan ulkomailla sijaitsi 6 620 tytäryhtiötä vuonna 2008. Näistä yrityksistä 5 500 oli kotimaisten konsernien

omistuksessa. Loput tytäryhtiöistä (1 120 kpl) olivat sellaisten Suomessa toimivien konsernien omistuksessa, joilla itsellään oli ulkomainen emoyhtiö.⁵⁵

Ulkomaisten tytäryhtiöiden henkilöstöstä ja liikevaihdosta teollisuus muodosti FATS-tilastojen mukaan vajaat 70 prosenttia vuonna 2008. Liikevaihdolla mitattuna noin 60 prosenttia tytäryhtiötoiminnasta sijoittui EU-maihin, joista tärkeimmät maat olivat Ruotsi, Viro ja Saksa. Aasian maat muodostivat tytäryhtiöiden liikevaihdosta 15 prosenttia ja Pohjois-Amerikka kymmenen prosenttia ja muut alueet 14 prosenttia. Venäjällä on toiseksi eniten tytäryhtiöitä, joskin liikevaihdolla mitattuna Venäjä ei ole vielä kovin merkittävä tytäryhtiöiden sijaintimaa (Taulukko 25).

Taulukko 24. Suomalaisten yritysten ulkomaiset tytäryhtiöt toimialoitain 2008.

	Tytäryhtiöitä, lkm	Osuus tytär- yhtiöistä, %	Osuus henki- löstöstä, %	Osuus liike- vaihdosta, %
Teollisuus	2 199	47,3	68,5	56,6
Kauppa	971	20,9	9,7	16,8
Liike-elämän palvelut ja tukipalvelut ¹	524	11,3	5,2	7,3
Informaatio ja viestintä	391	8,4	5,7	7,5
Rakentaminen	235	5,1	6,0	2,2
Kuljetus ja varastointi	151	3,2	1,7	2,6
Rahoitus- ja vakuutusala	94	2,0	1,8	5,1
Muut toimialat	82	1,8	1,4	1,9
Yhteensä	4 647	100,0	100,0	100,0

Lähde: FATS-tilastot, Tilastokeskus

1 Ammatillinen, tieteellinen ja tekninen toiminta; kiinteistö- hallinto- ja tukipalvelut.

Taulukko 25. Suomalaisten yritysten ulkomaiset tytäryhtiöt alueittain 2008.

	Tytäryhtiöitä, lkm	Liikevaihto, mrd. euroa	Henkilöstö, lkm
EU-maat	2879	127,0	314 300
– Ruotsi	612	31,9	44 600
– Viro	430	19,8	30 200
– Saksa	255	23,1	44 600
– Latvia	182	2,6	12 500
– Liettua	177	1,9	14 400
– Britannia	171	7,8	18 500
Muu Eurooppa	758	26,7	79 700
– Venäjä	405	13,0	48 100
Pohjois-Amerikka	262	18,0	41 900
– Yhdysvallat	205	16,1	35 100
Latinalainen Amerikka	163	6,7	27 700
– Brasilia	50	3,6	17 200
Aasia	481	33,2	100 100
– Kiina	162	17,8	50 100
– Intia	45	5,0	26 100
Oseania	56	3,0	7 000
Afrikka	48	0,9	4 400
Yhteensä	4647	215,3	575 100

Lähde: FATS-tilastot, Tilastokeskus

55 Tilastokeskuksen konsernitalastojen ja FATS-tilastojen lukuja ei voida verrata täysin toisiinsa johtuen erilaisista tilastojen laadintaperiaatteista ja rajauksista (Tilastokeskus, 2011).

FATS-tilastojen mukaan suomalaisten konsernien ulkomailla sijaitsevat tytäryhtiöt investoivat aineelliseen pääomaansa bruttomääräisesti lähes 11 miljardia euroa vuonna 2008, mikä oli melkein 50 prosenttia enemmän kuin nämä samat konsernit investoivat aineelliseen pääomaan Suomessa. Investoinnit ulkomaille olivat suhteellisen suuria verrattuna kotimaahan suuntautuneisiin investointeihin, sillä ulkomailla toimivien suomalaisten konsernien henkilöstöstä kuitenkin 50 prosenttia työskenteli yhä kotimaassa toimivissa konsernin yksiköissä.

Suomalaisten yritysten kansainvälistyminen on lisääntynyt nimenomaan kaupallisen läsnäolon myötä, kun tehtaita ja tuotantolaitoksia on perustettu tai siirretty ulkomaille. Esimerkiksi tuotannon siirtäminen Suomesta johonkin maahan ei välttämättä tarkoita sitä, että tuotanto olisi tarkoitettu kokonaan tai edes osittain paikallisille markkinoille. Tosiasiassa halvan kustannustason maissa, kuten Vietnamin, tuotetut tavarat voivat olla tarkoitettuja vientiin kehittyneiden läntisten teollisuusmaiden markkinoille ja joissain tapauksissa myös takaisin Suomeen.

Suomen lähialueilta Virossa löytyvät lähimmät esimerkit ulkomaille perustetuista suomalaistaustaisista yrityksistä, jotka toimivat itse asiassa Suomen omilla markkinoilla. Esimerkkeinä voidaan mainita rakennusalan alihankkijat ja vuokratyövoimaa välittävät yritykset, vaikka tarkkoja tietoja suomalaistaustaisten yritysten toimialoista ja markkina-alueista ei ole käytettävissä. Vuoden 2010 alussa Virossa toimi maan oman kaupparekisterin mukaan kaikkiaan lähes 18 200 yritystä, joilla on suomalaisyhteys. Määrä on nelinkertaistunut vuodesta 2000.

Suomalaiseen pääomaan ja osaamiseen perustuvan ulkomaankaupan todellisten kohteiden ja kauppavirtojen selvittäminen olisi tärkeää, ja se voisi antaa uudenlaisen käsityksen kansainvälisen kauppamme rakenteesta. Rajojen yli tapahtuvan tavara- ja projektiviennin tai pysyväisluonteisen ulkomaille sijoittautumisen (suorat investoinnit tytäryhtiöihin, yms.) lisäksi yritykset voivat kansainvälistyä muillakin tavoin, kuten toimimalla ulkomailla kolmannen osapuolen kautta. Nämä muut kansainvälistymisen muodot ovat jääneet kuitenkin vähälle huomiolle.

Kolmannen osapuolen kautta tapahtuvassa toiminnassa yritys saavuttaa läsnäolon kohdemaassa jonkin jo maassa olevan toimijan kautta suoria investointeja tekevä. Kolmannen osapuolen kautta tapahtuvan kansainvälistymisen päämuotoja ovat franchising, lisensointi ja erilaiset yhteistyösopimukset. **Franchising-sopimus** tehdään kahden itsenäisen yrityksen välillä. Siinä franchise-antajalla on valmiiksi kehitetty toimintamalli tai liikeidea, jonka käyttöoikeus luovutetaan franchise-ottajalle määrättyksi sopimusaikaksi korvausta vastaan.

Franchising-toimintamallia on sovellettu lisääntyvässä määrin kuluttajapalveluissa, kuten vähittäiskaupassa, majoitus- ja ravitsemisalalla ja muissa henkilökohdaisissa palveluissa kuten liikuntapalveluissa. Ne ovat ilmestyneet myös sosiaali- ja terveyspalveluihin. Franchise-ottaja maksaa saamastaan nimen ja käyttöoikeuden käytöstä yleensä kiinteän korvauksen sopimusta tehtäessä ja sen jälkeen liikevaihdon mukaan määräytyvän osuuden. Franchise-antaja voi tarjota erilaista kaupallista ja teknistä tukea sekä koulutusta sopimusaikana.

Ulkomaaisessa **lisensioinnissa** toiselle osapuolelle luovutetaan käyttöoikeus patenttiin, mallioikeuteen, tavaramerkkiin tai tekijänoikeuteen, josta lisenssinottaja maksaa sopimuksen mukaista korvausta eli lisenssimaksua (kertamaksu, rojaltit tai kynnysmaksu). Lisensiointi liittyy lähinnä fyysisiin tuotteisiin, joiden valmistukseen on luovutettu käyttöoikeus tai tietotaitoa. Lisensiointi on tapa siirtää tuotantoteknologiaa yritysten välillä. Lisensiointi ei vaadi lisenssinantajalta suoria investointeja, mutta se voi edellyttää niitä lisenssinsaajalta.

Kansainvälisen yhteistyön muotoja ovat myös **tuotteiden sopimusvalmistus** tai **offshoring-toiminta** (palvelujen etätuotanto). Kummassakin tapauksessa voi olla kysymys tuotannon siirtämisestä halvemman kustannustason maahan. Sopimusvalmistuksessa ulkomainen yritys vain valmistaa tuotteen, mutta valmistuttajayritys vastaa tuotteen suunnittelusta ja myynnistä. Menettelyssä voimavaroja ei sidota tuotantotoimintaan vaan liikkeenjohtoon, tuotekehittelyyn ja markkinointiin. Esimerkkejä sopimusvalmistuksesta löytyy useimmilta teollisuuden aloilta.

Offshoring-toiminta liittyy tieto- ja viestintätekniikan kehitykseen, joka on mahdollistanut määrätynlaisten palvelujen tuottamisen joko yrityksen omassa kotimaassa tai kasvavassa määrin myös ulkomailla missä päin tahansa. Palvelut voivat olla rutiininomaisia asiakaspalveluja tai erikoisosaamista vaativia yritys- ja tukipalveluja. Offshoring-toiminnalla katsotaan olevan palvelualoilla suuret kasvumahdollisuudet. Käytännössä kansainvälisen yhteistyön muotoja on lukuisia, sillä yritysten väliset yhteistyösopimukset voivat kattaa monia liiketoiminnan osa-alueita.

5.3 Vientiyritykset

Tilastokeskuksen rakennetilastoista ei ole saatu kattavia tietoja vientiyrityksistä muutamaan vuoteen. Ainoat käytettävissä olevat yritystilastot perustuvat verohallinnon aineistoihin vuodelta 2008. Ne kuvaavat vain tavaroiden ulkomaankauppaa, mutta niiden pohjalta voidaan tarkastella EU:n ulkopuolelle tapahtuvaa ja EU:n sisämarkkinoilla tapahtuvaa tavaravientiä toimialoittain ja yrityskoon mukaan, mikä ei ole ollut aiemmin mahdollista. Vastaavasti on saatavilla tilastoja suomalaisten yritysten tavaratuonnista EU:n ulkopuolelta ja EU:n sisämarkkinoilta.

EU:n sisäkaupan tavaravientiä harjoitti verohallinnon tilastojen mukaan lähes 12 200 yritystä ja EU:n ulkopuolelle suuntautuvaa tavaravientiä harjoitti vajaat 7 800 yritystä vuonna 2008 (Taulukko 26). Yritysten tavaraviennin arvo oli yhteensä 68 miljardia euroa, mikä oli lähellä Suomen Pankin maksutaseen lukua (65,6 mrd. euroa). EU:n sisäkauppa oli tavaraviennistä 58 prosenttia ja ulkokauppa 42 prosenttia. Teollisuusyritykset muodostivat viennin arvosta noin 85 prosenttia, vaikka vientiyrityksistä teollisuutta edusti alle neljä yritystä kymmenestä.

EU:n sisäkauppa on EU:n ulkopuolelle suuntautuvaa vientiä tärkeämpää metsäteollisuudessa, kemian teollisuudessa ja sähkö- ja elektronikkateollisuudessa. Kuluneuvojen valmistuksessa (laivanrakennusala) ja konepajateollisuudessa tilanne on päinvastainen. Ulkomaankaupan tavaraviennissä toimii välittäjinä suuri joukko

erikokoisia tukku- ja agentuurikaupan yrityksiä, joiden osuus tavaraviennin arvosta oli runsaat kymmenen prosenttia, mutta vientiyritysten määrästä noin 40 prosenttia. Myös palvelualoilla toimii lukuisia pieniä tavaraviejiä.

Yritysten kokoluokittain tarkasteltuna suuret vähintään 250 hengen yritykset muodostivat verohallinnon tilastojen mukaan kolme neljäsosaa Suomen tavaraviennistä vuonna 2008. Talouselämä-lehden 500 suurinta yritystä koskevien tilastojen mukaan tärkeimpiä vientiyrityksiä olivat vuonna 2009 UPM-Kymmene, Wärtsilä, Stora Enso, Metsäliitto, ABB ja Outokumpu (Taulukko 27). Näissä kaikissa viennin arvo ylitti miljardi euroa. Nokia kuuluu luonnollisesti keskeisten vientiyritysten joukkoon, mutta Nokian suorasta viennistä ei ole julkaistu tuoreita tietoja.⁵⁶

Taulukko 26. EU:n sisäkaupan tavaravienti (39,2 mrd. euroa) ja ulkokaupan tavaravienti (28,8 mrd. euroa) yrityksen kokoluokittain 2008.

	Ulkokaupan vientiyrityksiä, lkm	Osuus vien- nistä, %	Sisäkaupan vientiyrityksiä, lkm	Osuus vien- nistä, %
Vähintään 250 palkansaajaa	412	72,8	367	77,1
50–249 palkansaajaa	1 028	11,0	1 037	11,2
20–49 palkansaajaa	1 100	3,2	1 408	3,3
10–19 palkansaajaa	943	1,4	1 388	1,3
3–9 palkansaajaa	1 543	2,9	2 700	1,1
Alle 3 palkansaajaa	1 516	0,8	3 307	0,5
Ei palkansaajia (tuntematon)	1 239	7,9	1 986	5,5
Yhteensä	7 781	100,0	12 193	100,0

Lähde: Verohallinnon tilastot

Taulukko 27. Suurimmat 15 vientiyritystä (konsernia) 2009 pois lukien Nokia-konserni.

	Toimiala	Viennin arvo, miljoonaa euroa
UPM-Kymmene	Metsä	3 442
Wärtsilä	Metalli	3 114
Stora Enso	Metsä	2 761
Metsäliitto	Metsä	2 063
ABB	Elektroniikka	1 619
Outokumpu	Metalli	1 336
Finnair	Kuljetus ja huolto	919
Rautaruukki	Metalli	830
Borealis Polymeris	Kemia ja muovi	589
Rolls-Royce	Metalli	588
Konecranes	Metalli	488
Fortum	Energia	385
Valio	Elintarvike	358
Valtra	Metalli	309
Sappi Finland	Metsä	284
Yhteensä		19 085

Lähde: Talouselämä -lehti

56 Nokian Suomen vientiä ja sen kehitystä voi arvioida Tullihallituksen ulkomaankauppatilastojen mukaan. Esimerkiksi tavarakauppaluokitus SITC:in mukaan puhelinten viennin arvo on laskenut voimakkaasti 2000-luvun puolen välistä lukien. Vientikehitys on ollut heikkoa myös vuonna 2010.

Pk-yritysten vienti

Verohallinnon tilastojen mukaan alle 250 henkilön pk-yritykset muodostivat neljänneksen suoran tavaraviennin arvosta vuonna 2008. Pk-yritysbarometrin mukaan kuitenkin 29 prosenttia pk-yrityksistä harjoitti vientitoimintaa vuonna 2011. Tosin pk-yritysbarometrin tiedot poikkeavat verohallinnon ulkomaankaupan tilastoista siten, että pk-yritysbarometrissa viennillä ei tarkoiteta pelkästään suoraa vientiä ulkomaille vaan myös epäsuoraa vientiä, jossa yrityksen tuotteita myydään ulkomaille osana jonkin toisen kotimaisen yrityksen tuotekokonaisuutta.⁵⁷

Teollisuuden pk-yrityksistä vientiä oli runsaalla 60 prosentilla. Kaupassa vientiä harjoitti lähes joka kolmas, palvelualoilla joka viides ja rakentamisessa joka kymmenes pk-yritys. Vientiyritysten osuudet tuntuvat olevan kaupassa ja palveluilla verrattain korkeita, joskin luvut eivät kerro viennin määrästä tai sen suhteellisesta merkityksestä yritysten toiminnassa. Yli 40 prosenttia vientiä harjoittavista pk-yrityksistä arvioi viennin kasvavan vuosina 2011–12. Odotukset ovat myönteisimmät teollisuudessa ja pessimistisimmät rakennusallalla.

5.4 Kansainvälistyminen ja kasvuyrittäjyys

Elinkeinoelämän Keskusliitto EK:n tekemän selvityksen mukaan kasvuyrittäjyydellä ja kansainvälistymisellä on selvä yhteys toisiinsa (EK, 2010a).⁵⁸ Kansainvälistyminen voi olla seurausta yrityksessä tai sen toimintaympäristössä tapahtuneista muutoksista. Yritystoimintaa pyritään laajentamaan ulkomaille, kun kasvumahdollisuudet kotimarkkinoilla on hyödynnetty, kun halutaan tasata pienten kotimarkkinoiden suhdannevaihteluja ja kun kasvunäkymät kansainvälisillä markkinoilla ovat paremmat ja antavat paremman tuoton sijoitetulle pääomalle.

Alkusysäyksenä voi toimia tärkeimpien asiakkaiden kansainvälistyminen. Kansainvälistymiseen voi liittyä mahdollisuus, mutta se edellyttää riskinottovalmiutta, johtamistaitoa, aineellisia ja rahallisia voimavaroja, teknistä ja ammatillista osaamista ja verkostoja. Kansainvälistymistä hankaloittaa Suomessa se, että kotimarkkinat ovat kapeat ja osin suhdanteille herkäät eivätkä ne tarjoa kasvuhakuisille innovatiivisille yrityksille kaikilla toimialoilla riittävän haasteellista harjoituskenttää, joka valmistaisi niitä kohtaamaan vaikeampia kansainvälisiä markkinoita.

EK:n selvityksen mukaan kansainvälisesti toimivat yritykset voidaan luokitella kolmeen kategoriaan, jotka ovat vaihteittain kansainvälistyvät, syntyessään kansainväliset (**born global** -yritykset) ja yritysjärjestelyin kansainvälistyneet yritykset. Perinteisesti pk-yritykset ovat laajentaneet toimintaansa ulkomaille pitkäjänteisen kehitysprosessin tuloksena, kun ne ovat saavuttaneet kotimaassa riittävän vahvan markkina-aseman. Taustalla voi olla riittämätön kotimainen kysyntä ja halu tasata kotimaan markkinoiden suhdanteita.

⁵⁷ Pk-yritysbarometri sisältää tietoja myös palvelukaupasta, mutta verohallinnon tilastot kattavat vain tavarakaupan.

⁵⁸ Selvityksen perusjoukkoa olivat 5–249 työntekijän pk-yritykset, jotka koostuivat EK:n jäsenyrityksistä ja Ernst & Youngin Entrepreneur of the Year -kilpailuihin vuosina 2003–09 osallistuneista yrityksistä (ks. EK, 2010a).

Syntyessään kansainväliset yritykset ovat EK:n selvityksen mukaan sellaisia, joiden on kansainvälistyttävä menestyäkseen ja joiden tuotteilla on kansainvälistä kysyntää. Born global-yritykset ovat hakeneet kokemusta kansainvälisiltä markkinoilta jo ennen yrityksen perustamista. Heille nopean tien valinta on tietoinen strateginen ratkaisu. Syntyessään kansainväliset yritykset ovat usein erikoisaloille keskittyneitä niche-yrityksiä ja ne ovat rakentaneet laajat verkostot tavoittaakseen asiakkaansa, joita voi olla yhdessä maassa vain rajoitettu määrä.⁵⁹

Suomessa kansainvälisesti toimivia pk-yrityksiä on vähemmän kuin muissa EU-maissa keskimäärin. EK:n selvityksen mukaan kansainvälisen toiminnan merkitys lisääntyy yrityskoon suurentuessa. Vähintään viiden hengen mikroyrityksistä 43 prosenttia harjoitti kansainvälistä toimintaa, mutta keskisuurista jo 84 prosenttia. Kasvuyrittäjyyden näkökulmasta on myönteistä, että kolmannes vähintään viiden henkilön pk-yrityksistä tavoittelee EK:n selvityksen mukaan kansainvälistymistä, mikä tarkoittaisi tuhansia uusia suomalaisia vientiyrityksiä.

Suoran viennin merkitys kansainvälisessä toiminnassa kuitenkin vähenee yrityskoon kasvaessa, sillä keskisuurilla ja suurilla yrityksillä on ulkomailla myynti- ja tuotantoyksiköitä tai ne hyödyntävät muita kansainvälistymisen muotoja. TEM:n tuoreen kasvuyrittäjyyskatsauksen mukaan suoralla viennillä ei myöskään ole selkeää yhteyttä kasvuyrittäjyyteen.⁶⁰ Vähintään kymmenen henkilöä työllistäneistä kasvuyrityksistä vain joka kuudennella oli vientiä vuonna 2009. Muista yrityksistä vientiyrityksiä oli vajaa neljännes (TEM 2011).

59 Nopean tien valinneita kansainvälistyjä löytyy osaamisintensiivisten palvelualojen ja tuotannollisten teknologiayritysten joukosta.

60 TEM:n kasvuyrittäjyyskatsauksessa yritys on luokiteltu vientitoimintaa harjoittavaksi, mikäli yrityksen viennin arvo on kokonaisuudessaan yli 120 000 euroa vuodessa tai vaihtoehtoisesti yli 12 000 euroa vuodessa jakaantuen vähintään kahdelle kuukaudella. Viennissä on kysymys lähinnä tavaroiden ulkomaankaupasta.

6 Yrittäjät

Yrittäjiä oli vuoden 2010 lopussa Suomessa noin 248 000 ilman maa- ja metsätalouden harjoittajia, eli kymmenen prosenttia työllisistä. Yksinyrittäjiä heistä oli 62 prosenttia. Yrittäjistä liki 30 prosenttia toimii Uudellamaalla. Korkein yrittäjien työllisyysosuus on Ahvenanmaalla, Keski-Pohjanmaalla ja Etelä-Savossa. Suhteellisesti vähiten yrittäjiä oli Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan maakunnissa.

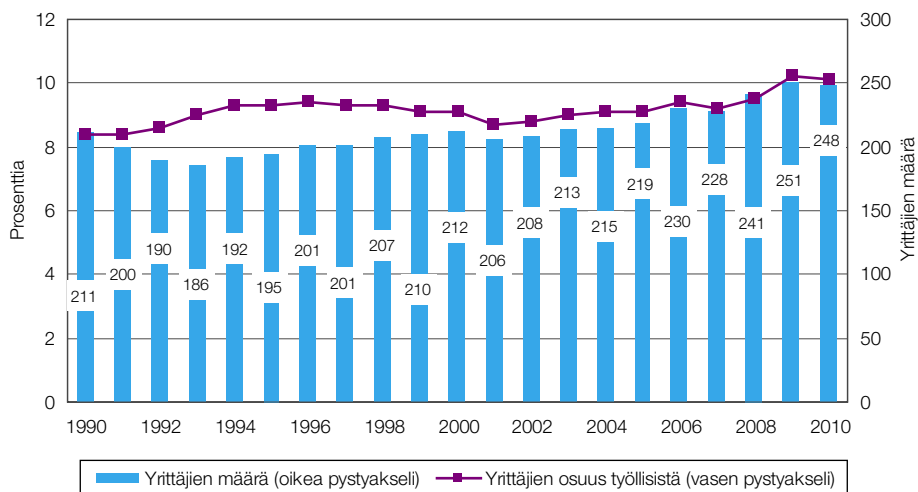
30 prosenttia yrittäjistä on yli 55 -vuotiaita. Alle 35-vuotiaiden osuus on Suomessa suhteellisen pieni. Yrittäjien keski-ikä on noussut 1990-luvun alusta lukien. Yritysten sukupolvenvaihdokset ja omistusten siirrot ovat nyt hyvin ajankohtaisia. Yrittäjien yleinen koulutustaso on noussut 1990-luvun lopusta, mutta se on edelleen alhaisemmalla tasolla kuin palkansaajilla keskimäärin.

Kansainvälisesti yrittäjyysaktiivisuus on Suomessa korkealla tasolla, mutta yrittäjyys on pitkälti yksin- tai osa-aikayrittäjyyttä. Luonteenomaista Suomen yrittäjyydelle on niin sanottu tapa- tai sarjayrittäjyys. Kasvuyrittäjyyttä on Suomessa suhteellisen vähän, jonka lisäksi vain harvat uudet yritykset tuovat markkinoille tuotteita ja palveluja, jotka ovat kokonaan uusia asiakkaille, tai jotka eivät kohtaa suoraa kilpailua.

6.1 Yrittäjien määrä ja toimialat

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan Suomessa oli 248 000 yrittäjää vuonna 2010, jos alkutuotannon toimialoja ja avustavia yrittäjäperheenjäseniä ei oteta lukuun. Yrittäjien määrä putosi 3 000 henkilöllä edellistä vuodesta, mutta heidän määränsä oli yhä suurempi kuin vuonna 2008. Työllisestä työvoimasta yrittäjät muodostivat 10,1 prosenttia. Kansantalouden kääntyminen kasvuun ja yritysten vilkastunut uusperustanta voi johtaa kuitenkin siihen, että yrittäjien määrä saavuttaa kuluvana vuotena uuden ennätyslukeman (Kuvio 42).

Kuvio 42. Yrittäjien määrä ilman avustavia perheenjäseniä (pl. alkutuotanto) ja osuus työllisistä 1990–2010

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Työvoimatutkimuksen tarkkoihin lukuihin yrittäjien kokonaismäärästä kannattaa suhtautua kuitenkin varauksella, sillä tilastoon sisältyy virhemarginaaleja sen laadintamenetelmistä johtuvien syiden vuoksi. Lisäksi yrittäjien lukumäärään vaikuttavat yrittäjän käsitteeseen liittyvät seikat. Ne pudottavat kuvauksen ulkopuolelle osan osakeyhtiömuotoisten yritysten yrittäjistä, mikäli he eivät omista yrityksestään yksin tai perheenjäsentensä kanssa yli 50 prosenttia.⁶¹ Asiantila muuttuu vuodesta 2011 lukien työeläkelakien yrittäjämääritelmän laajenemisen myötä.

Uuden käytännön mukaan yrityksessä työskentelevä osakeyhtiön osakas vakuutetaan yrittäjäeläkelain (YEL) mukaan, mikäli hän omistaa yksin yrityksestään yli 30 prosenttia tai yhdessä perheenjäsentensä kanssa yli 50 prosenttia osakkeista tai äänimäärästä. Uudistus laajentaa yrittäjän määritelmää työssäkäyntitilastoissa, joiden laadinnassa hyödynnetään hallinnollisia rekistereitä.⁶² Uudistuksen jälkeenkin osa yhtiömuotoisissa yrityksissä työskentelevistä omistajista rinnastetaan edelleen palkansaajiin eläkelakien ja sen kautta työllisyystilastojen perusteella.

Alkutuotannon yrittäjät

Alkutuotannossa yrittäjien määrä on jatkanut laskuaan. Vuodesta 1995 lukien useampi kuin joka neljäs maatila on lopettanut toimintansa. Enemmistö lopettaneista viljelijöistä on jäänyt eläkkeelle. Suomessa oli vuonna 2010 noin 62 800 maatilaa.

61 Yrittäjä on henkilö, joka omistamiaan tuotantopanoksia hyväksikäyttäen harjoittaa taloudellista toimintaa omaan laskuun ja omalla vastuulla. Yrittäjä voi olla freelancer, yksinyrittäjä tai hänellä voi olla palkattua työvoimaa. Osakeyhtiössä toimiva henkilö, joka yksin tai perheensä kanssa omistaa vähintään puolet yrityksestä luetaan yrittäjäksi. Yrittäjäperheenjäseniksi luetaan ilman palkkaa yrittäjää avustavat saman kotitalouden jäsenet.

62 Sen sijaan uudistus ei vaikuta Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa yrittäjiä koskeviin tilastoihin, sillä tilastot perustuu kansainvälisesti harmonisoituihin määritelmiin ja käsitteisiin.

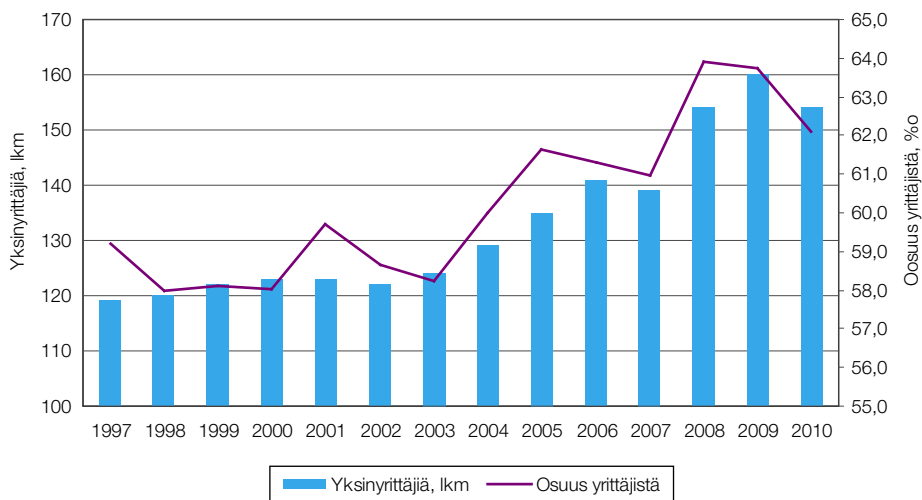
Vuosina 1995–2009 viljelijöiden ja heidän maataloustöihin osallistuvien puoliso-
densa ja muiden perheenjäsenten määrä supistui noin 50 000 henkilöllä. Vuonna
2010 maatalous (pl. metsä- ja kalatalous) työllisti 84 000 henkeä, joista yrittäjiä ja
heidän perheenjäseniään oli 67 000.

Lähivuosina toiminnan arvioidaan loppuvan tuhansilla maataloilla, ja parin vuo-
den päästä niiden määrä laskenee alle 60 000 toimivaan maatalaan. Silti maanvilje-
lijöiden ja muiden alkutuotantoyrittäjien osuus kaikista yrittäjistä on Suomessa yhä
yksi EU-maiden suurimmista. Tämä johtuu siitä, että moniin muihin Länsi-Euroopan
maihin verrattuna Suomi oli varsin pitkään maatalousvaltainen kansantalous, jossa
teollistuminen ja palveluvaltaistuminen tapahtuivat poikkeuksellisesti yhtä jalkaa
ja myöhäisessä vaiheessa 1960- ja 1970-luvuilla.

Yksinyrittäjät ja työnantajayrittäjät

Suomalaisista yrittäjistä 62 prosenttia oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen
mukaan vuonna 2010 **yksinyrittäjiä** (Kuvio 43). Työnantajina toimivia on siis maas-
samme vain 38 prosenttia yrittäjistä. Yksinyrittäjien osuus on lisääntynyt 1990-luvun
lopusta lähtien, mutta suhdannevaihtelut vaikuttavat yksinyrittäjien määrään kui-
tenkin enemmän kuin työnantajayrittäjien määrään. Yksinyrittäjyys on selvästi ylei-
sempää naisten kuin miesyrittäjien keskuudessa. Miesyrittäjistä yksinyrittäjiä oli
vajaat 60 prosenttia, mutta naisyrittäjistä miltei kolme neljäsosaa.

Kuvio 43. Yksinyrittäjien määrä ilman avustavia perheenjäseniä (pl. alkutuotanto) ja osuus kaikista yrittäjistä 1997–2010

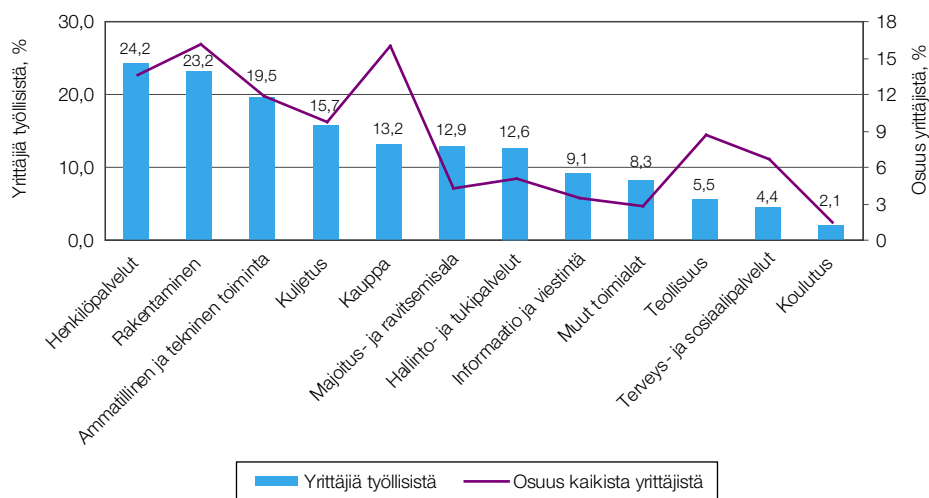

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Yrittäjien toimialat

Jos alkutuotantoa ja kaivosalaa ei lasketa mukaan, neljännes yrittäjistä työskentelee jalostusaloilla (teollisuus ja rakentaminen) ja viidennes kaupassa tai majoitus- ja ravitsemistoiminnassa. Loput yrittäjistä toimii muilla palvelualoilla. Yrittäjien prosenttiosuus päätoimialojen työllisistä on korkein rakentamisessa ja henkilöpalveluissa. Matalin yrittäjien osuus on koulutuksessa, joka on koko päätoimialan osalta pitkälti julkista toimintaa. Sosiaali- ja terveystoiminnassa, joissa julkisen toiminnan merkitys on myös suuri, yrittäjien osuus on ollut kasvussa (Kuvio 44).

Kuvio 44. Yrittäjien osuus työllisistä ilman avustavia perheenjäseniä (pl. alkutuotanto ja kaivannaistoiminta) päätoimialoittain 2010.⁶³

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Yrittäjien osuus työllisistä on kasvanut Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan suureksi sellaisilla toimialoilla, joissa toiminimimuotoisia yrityksiä on paljon ja yrittäjien muodollinen koulutustaso alempi. Sen sijaan pääomavaltaisilla toimialoilla, joissa osakeyhtiö on yleinen yritysmuoto, yrittäjien määrä on voinut jopa vähentyä. Tämä kehitys voi olla osittain tilastollista, sillä esimerkiksi kolmen osakkaan omistamassa osakeyhtiössä kukaan ei tilastoidu Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa yrittäjäksi, jos kukaan omistajista ei hallitse yli puolta yrityksestä.

63 Kuviossa muut toimialat koostuvat rahoitus- ja vakuutusalaista, kiinteistöalasta ja toimialaltaan tuntemattomista.

6.2 Yrittäjien ikärakenne

Yrittäjien keski-ikä on palkansaajia korkeampi, sillä monilla aloilla yrittäjyys edellyttää hyvää ammatillista osaamista, laajaa ja monipuolista työkokemusta, johtamistaitoja sekä taloudellisia voimavaroja. Runsas 50 prosenttia Suomen yrittäjistä (pl. alkutuotanto) on 35–54-vuotiaita. Alle 35-vuotiaiden osuus yrittäjistä on pieni (Kuvio 45). Maatalouden parissa on vielä vähemmän nuoria yrittäjiä, mutta tilanne on kääntymässä asteittain parempaan suuntaan. Suomessa yrittäjät ovat keskimäärin hie-
man vanhempia kuin kollegansa muissa EU-maissa.

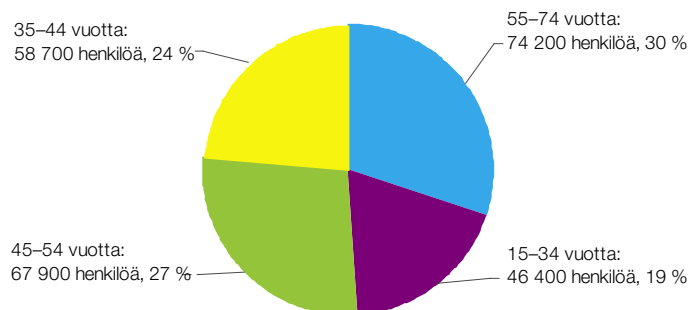
Yrittäjistä (pl. alkutuotanto) 50 vuotta täyttäneitä on 43 prosenttia ja maatalousyrittäjistä 51 prosenttia, mikä on huomattavasti enemmän kuin palkansaajien keskuudessa. Ikääntyvien yrittäjien määrä nousee edelleen, jos mukaan lasketaan yli 74-vuotiaat. Yrittäjät jatkavat työelämässä monista syistä johtuen pitempään kuin palkansaajat. Vaikuttimina voivat olla yrittäjyys elämäntapana tai esimerkiksi riittämätön eläkekertymä, joka edellyttää toiminnan jatkamista, sillä eläkkeiden pohjana olevat yrittäjien YEL-maksut ovat monesti alimitoitettuja.

Keskimäärin YEL-maksujen pohjana oleva yrittäjien vahvistettu työtulo oli Eläketurvakeskus ETK:n tilastojen mukaan vain 20 100 euroa vuonna 2010. 55–64-vuotiailla yrittäjillä työtulo oli runsaat 22 000 euroa. Vahvistetut työtulot vaihtelevat toimialoittain, yrittäjien iän, sukupuolen mukaan ja riippuen siitä, onko yrittäjyys sivutoimista tai kausiluonteista. Vahvistettujen työtulojen pitäisi olla oikealla tasolla, sillä niiden pohjalta määräytyvät työkyvyttömyys-, työttömyys- ja vanhuuseläketurva sekä myös sairauspäivärahat, äitiys-, isyys- ja vanhempainrahat (ETK, 2011).

Asiantuntija-arvioiden mukaan ja yrittäjien ikäjakaumasta päätellen Suomessa eläköityy lähivuosina kymmeniä tuhansia yrittäjiä, vaikka yrittäjät jatkavat työelämässä pitempään kuin palkansaajat. Eläköityminen voi merkitä monessa tapauksessa yrityksen toiminnan loppumista, sillä kaikilla uraansa lopettavilla yrittäjillä ei ole tiedossa yritystoiminnan jatkajaa omasta perheestä, eikä vähemmän kilpailukykyisille yrityksille löydy välttämättä ostajaa. Yrittäjäkunnan vanheneminen voi aiheuttaa ongelmia niillä seuduilla, joilla maatalouden merkitys on suuri.

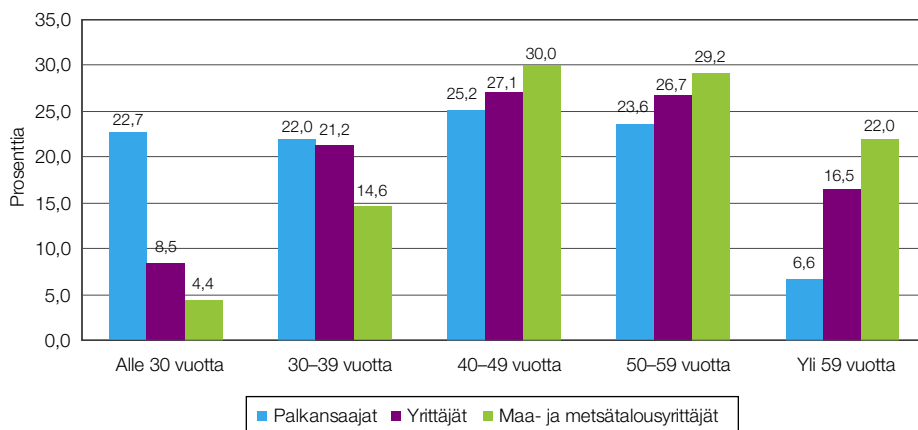
Työvoimatutkimukseen pohjaavat tarkastelut osoittavat, että yrittäjien keski-ikä on noussut reilut neljä vuotta viimeisen 15 vuoden aikana. Koko väestönkin keski-ikä on kohonnut, mutta yrittäjät ovat ikääntyneet enemmän. Tilastokeskuksen tilastojen mukaan nuoria yrittäjiä on koko ajan entistä vähemmän. Nuorten yrittäjien osuutta alentaa nuorten ikäluokkien pienenevä koko ja se, että entistä harvempi on ollut valmis itse perustamaan uuden yrityksen. Yrittäjien keski-ikä on noussut eniten jalostusaloilla, kaupassa ja liike-elämän palveluissa.

Kuvio 45. Yrittäjien määrä ja osuus ikäryhmittäin ilman avustavia perheenjäseniä (pl. alkutuotanto) 2010

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Kuvio 46. Palkansaajien, maa- ja metsätalouden harjoittajien ja muiden yrittäjien ikäjakauma 2010, prosenttia

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Yritysrekisterin tilastot

Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR on laatinut tilastoja yrittäjien jakautumisesta ikäryhmiin ja kuhunkin ikäryhmään kuuluvien yrittäjien suhteellisesta osuudesta ikäluokassaan. YTR:n tilastoja ei voida kuitenkaan suoraan verrata työllisyystilastoihin kuten työvoimatutkimuksen tilastoihin.⁶⁴ Myös YTR:n tilastot osoittavat, että yrittäjät ovat varsin ikääntyneitä. Vuonna 2008 yrittäjien keski-ikä

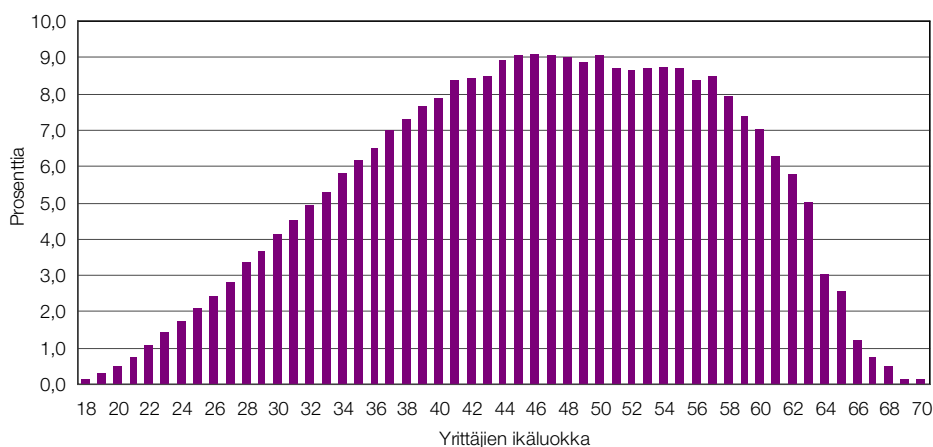
⁶⁴ Vuonna 2008 yritystilastoon kuuluvien yritysten taustalta löytyi yhteensä lähes 207 000 yrittäjää, kun maatalouden harjoittajia ei oteta lukuun (Tilastokeskus, 2008).

oli noin 47 vuotta. Vain joka viidestoista yrittäjä on alle 30-vuotias, mutta joka neljäs yrittäjä on yli 55-vuotias ja lähes joka kahdeksas yli 60-vuotias.

Yrittäjien ikärakenne riippuu monista tekijöistä, joista päälimmäisenä ja luonnollisena tekijänä on koko väestön ikärakenne. Väestötilastojen mukaan esimerkiksi 25–44-vuotiaiden ikäryhmässä on vähemmän väkeä kuin 45–64-vuotiaiden ikäryhmässä. Tämän vuoksi on selvää, että yrittäjiäkin on enemmän vanhemmissa kuin nuorissa ikäluokissa. Nuorten yrittäjien määrää alentavat pidentyneet koulutusajat, jonka lisäksi yrittäjiksi ei ole yleensä mahdollista ryhtyä suoraan koulun penkiltä ilman työelämässä saatua kokemusta ja ammattitaitoa.

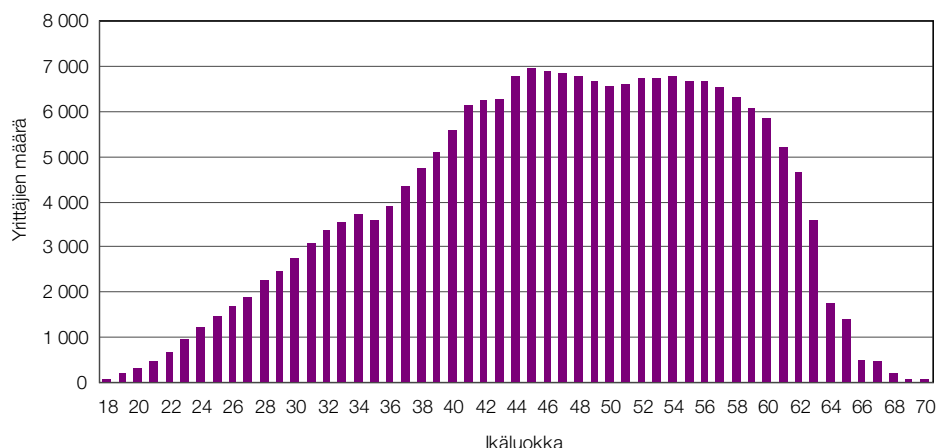
Omaan ikäluokkaansa suhteutettuna yrittäjien osuus nousee viiteen prosenttiin vasta 32-vuotiaissa. Kaksikymppinen yrittäjä on Suomessa melkoinen harvinaisuus. Ylipäätään yrittäjien suhteellinen osuus omasta ikäluokastaan kohoaa 46 ikävuoteen saakka, jolloin heitä on noin yhdeksän prosenttia. Suhteellinen osuus säilyy yli kahdeksassa prosentissa 57-vuotiaisiin saakka ja viidessä prosentissa 64-vuotiaisiin saakka. Yrittäjien määrä laskee voimakkaasti vasta 65 ikävuoden jälkeen, mutta jotkut innokkaimmat jatkavat yrittäjän uraa tämänkin jälkeen.

Kuvio 47. Yrittäjien suhteellinen osuus omasta ikäluokastaan 2008 (pl. maatalous), prosenttia.

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

Kuvio 48. Yrittäjien kokonaismäärä ikäluokittain 2008 (pl. maatalous), ihm

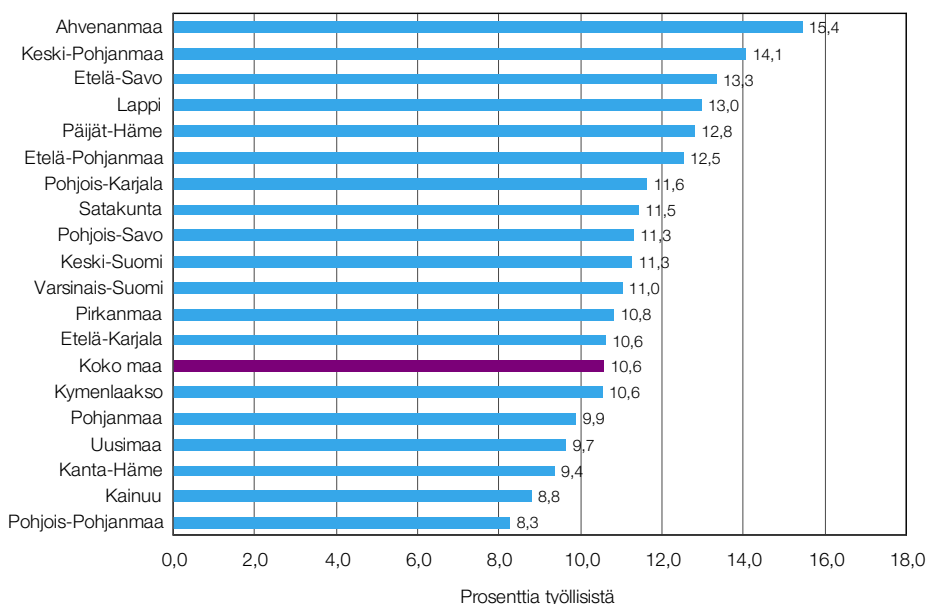
Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

6.3 Yrittäjät maakunnissa

Vaikka maamme yrittäjistä (pl. alkutuotanto ja avustavat perheenjäsenet) 28 prosenttia toimi vuonna 2010 Uudellamaalla, heidän osuutensa maakunnan koko työllisestä työvoimasta ei ole kovin korkea. Yrittäjien työllisyysosuus on korkein Lapissa, Keski-Pohjanmaalla ja Etelä-Savossa. Myös Ahvenanmaalla yrittäjien työllisyysosuus on korkea, mutta työvoimatutkimuksen lukuihin voi sisältyä maakunnan osalta suuri virhemarginaali. Yrittäjien määrä oli puolestaan suhteellisesti pienin Kanta-Hämeessä, Kainuussa ja Pohjois-Pohjanmaalla (Kuvio 49).

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan keski-ikältään vanhimmat yrittäjät ovat Lapissa, Keski-Pohjanmaalla ja Ahvenanmaalla, jos tarkastellaan vähintään 55 vuotta täyttäneiden eläkkeelle siirtyvien tai pian eläkeiän kynnyksellä olevien yrittäjien suhteellista osuutta kaikista yrittäjistä. Sen sijaan nuorten alle 35-vuotiaiden yrittäjien osuus on korkein Etelä-Savossa, Pohjanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla. Pienten alueiden osalta tilastoihin saattaa sisältyä vuosittaista satunnaisvaihtelua, joten tarkkoihin lukuihin kannattaa suhtautua varauksella.

Kuvio 49. Yrittäjien osuus työllisistä maakunnittain ilman avustavia perheenjäseniä (pl. alkutuotanto) 2010, prosenttia.

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

6.4 Yrittäjien koulutustaso

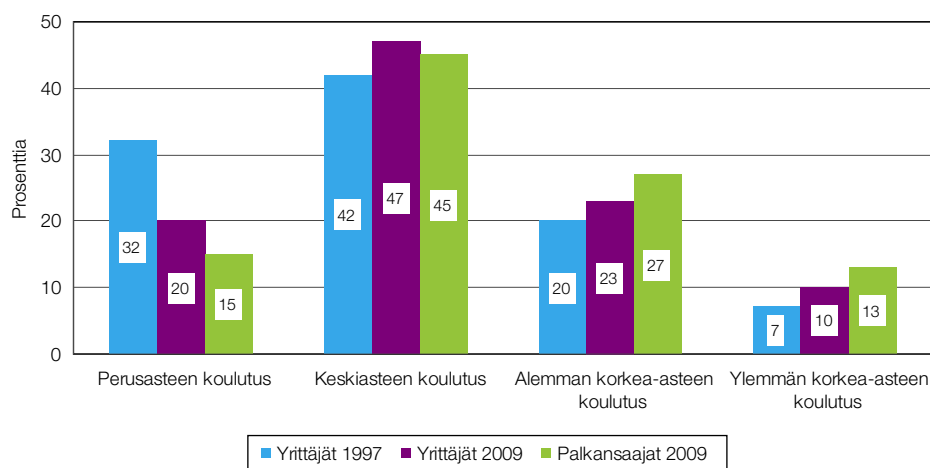
Suomessa yrittäjien koulutustaso on ollut perinteisesti alempi kuin palkansaajilla. Yrittäjiksi on ryhdytty usein ammattikoulu- tai yleissivistävältä tasolta ilman ammattikoulutusta. Jos yrittäjällä ei ole ammattikoulutusta, se ei tietenkään tarkoita ammattitaidottomuutta, sillä tarvittava ammattitaito on usein hankittu työelämässä. Yrittäjien koulutustaso on työvoimatutkimuksen mukaan noussut vuodesta 1997, jolloin noin kolmanneksella ei ollut perusasteen jälkeistä ammatillista tai muuta koulutusta. Vuonna 2009 osuus oli pudonnut viidennekseen (Kuvio 50).

Alemman tai ylemmän korkea-asteen suorittaneita oli yrittäjistä 40 prosenttia vuonna 2009, kun kaksitoista vuotta aiemmin heitä oli alle neljännes. Kasvava osa ilman ammattikoulutusta olevista ikääntyvistä yrittäjistä on lopettanut yritystoiminnan, mikä on johtanut yrittäjien ja palkansaajien koulutuserojen kaventumiseen. Palkansaajien etumatka on silti vielä merkittävä akateemisesti koulutettujen keskuudessa. Tosin viralliset työllisyystilastot eivät tunnista kaikkia yhtiömuotoisissa yrityksissä työskenteleviä yrittäjiä, jotka voivat olla keskitasoa paremmin koulutettuja.

Yrittäjän tilastolliset määrittelyongelmat vaikuttavat eniten akateemisesti koulutettuihin yrittäjiin, jotka työskentelevät esimerkiksi osaamista vaativilla toimialoilla ja osakeyhtiömuotoisissa tiimiyrityksissä. Ylipäättään tilastot antavat liian

pessimistisen käsityksen yrittäjiemme koulutustasosta. Tämä johtuu siitä, että henkilö tilastoituu yrittäjäksi vasta, jos hän omistaa itse tai perheensä kautta vähintään puolet yrityksestä. Niinpä esimerkiksi kolmen akateemisen omistamassa yrityksessä, jossa kukaan ei yksin omista 50 prosenttia, kaikki tilastoituvat palkansaajiksi.⁶⁵

Kuvio 50. Yrittäjät (pl. alkutuotanto) ja palkansaajat koulutusasteen mukaan 1997 ja 2009.

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Korkeasti koulutettujen yrittäjyys

Suomessa yrittäjyysaktiivisuus kasvaa, kun muodollinen koulutusaste laskee ja päinvastoin. Akateemisesti koulutettujen henkilöiden yrittäjyysaktiivisuus ei ole kovin korkea silloinkaan, jos tilastoihin sisältyvät määrittelyongelmat jätetään huomiotta. Yrittäjyyshalut näyttävät katoavan koulutuksen lisääntyessä, vaikka lahjakaiden ja korkeasti koulutettujen ammattilaisten hakeutuminen nykyistä innokkaammin yrittäjän uralle olisi suotavaa.

Suomessa korkeasti koulutetuilla potentiaalisilla kasvuyrittäjillä taloudelliset ja sosiaaliset kannustimet yrittäjyyteen ovat tutkimusten mukaan liian vaatimattomat. Työvoimatutkimuksen mukaan yrittäjistä vain joka kymmenes (24 000 henkilöä) on suorittanut akateemisen loppututkinnon.

Esimerkiksi Akava ry:n jäsenkunnasta vain 3–4 prosenttia työllistyi yrittäjänä vuonna 2010. Määrällisesti yrittäjinä toimi 24 000 henkilöä, eli suurin piirtein yhtä paljon kuin akateemisesti koulutettuja yrittäjiä on maassamme Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan. Akavalainen yrittäjyys on palvelujen tuottamista yksityishenkilöille, yrityksille tai yhteisöille. Yrittäjyys on usein täyspäiväistä tai

⁶⁵ Tilanne on muuttumassa tilastovuodesta 2011 lukien työeläkelakien yrittäjämääritelmän laajenemisen vuoksi.

osa-aikaista yksinyrittäjyyttä tai ammatinharjoittamista, mutta samalla hyvin palkkatyön kaltaista, jossa toimintaa ohjaa enemmän ammattiin liittyvä kuin yrittäjän identiteetti.

Yrittäjien osuus jäsenkunnasta on suurin Suomen Hammaslääkäriliiton, Puheterapeuttiliiton, Arkkitehtiliiton, Lääkäriliiton ja Psykologiliiton jäsenistöstä. Näiden akateemisia koulutettuja edustavien liittojen yrittäjille on Arkkitehtiliiton jäsenkunnan yrittäjyyttä lukuun ottamatta yhteistä se, että yritystoiminnan yhtenä perustana ovat yhteiskunnan, eli lähinnä Kansaneläkelaitos KELAn tuki asiakkaan maksamiin sairaanhoitokorvauksiin ja julkiset ostopalvelut. Näistä ammattiryhmistä etenkin lääkäreiden ja psykologien yrittäjyys on pääasiassa sivutoimista.

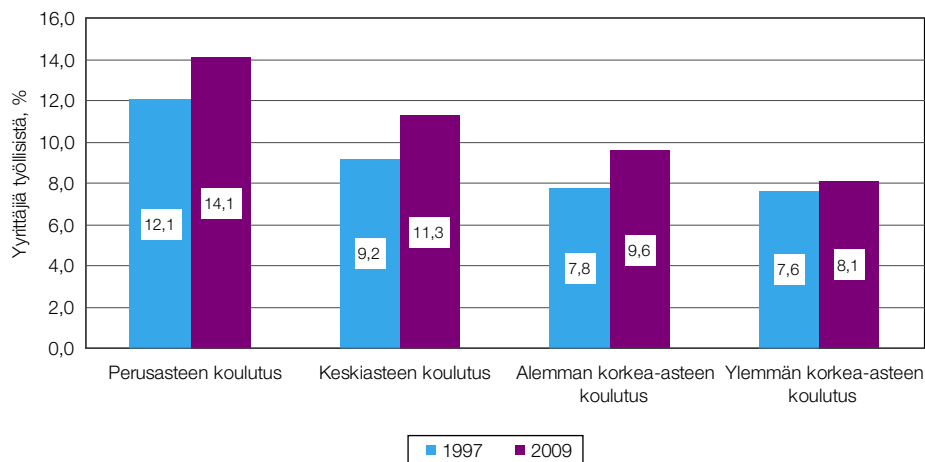
Akateemisista yrittäjistä kolme viidestä toimiikin sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kolmanneksella akavalaisista yrittäjistä on juristin, tekniikan tai kaupallisen alan koulutus, mutta runsaasta jäsenmäärästään johtuen vain pieni osa esimerkiksi Suomen Ekonomiliiton ja Tekniikan Akateemisten Liiton jäsenistä työskentelee yrittäjinä. Suomen Lakimiesliiton jäsenistä yrittäjiä on vajaat kymmenen prosenttia. Edellä mainittujen ammattiryhmien edustajat työllistävät itsensä erilaisissa liikelämän palveluissa, kuten kirjanpitäjinä, asianajajina tai arkkitehteinä.

Suomessa korkeasti koulutettujen yrittäjyys on Akavan teettämien selvitysten mukaan keskimääräistä vähemmän kasvuorientoitunutta. Yrittäjyys on ammatinharjoittamista, joka tarjoaa paremmat ansiot ja suuremmat vaikutusmahdollisuudet työn sisältöön ja vapaa-ajan määrään kuin tavanomaisessa palkkatyösuhteessa. Akateemiset yrittäjät ovatkin keskimäärin tyytyväisempiä kuin palkansaajat. Kaikkein tyytyväisempiä ovat terveydenhuollon ammattilaiset, tyytymättöimpiä taas ovat tekniikan alan ammattilaiset, kuten insinöörit (Akava, 2011).⁶⁶

Akavan selvitykset ovat hieman ristiriitaisia eräiden aiempien tutkimustulosten kanssa, joissa yrittäjien korkea koulutustaso liitetään innovatiivisiin kasvuyrityksiin, ja jossa toimitaan useammin yritysten välisillä markkinoilla kuin kuluttajamarkkinoilla (ks. Pajarinen, Rouvinen & Ylä-Anttila 2006). Toisaalta voidaan todeta, että yrityksen taloudellisen menestyksen kannalta ei ole useinkaan tärkeintä se, mikä on yrittäjän oma koulutustaso, vaan mikä on hänen yrityksessään työskentelevien työntekijöiden koulutus ja osaaminen tai todellinen ammattitaito.

66 Terveydenhuollon ammattilaisten työtyytyväisyyden eräänä taustatekijänä on terveydenhuollon monikanavainen rahoitusmalli ja siihen sisältyvä julkinen tuki sekä palvelutarpeen jatkuva kysyntä, jotka takaavat melko hyvät ja riskittömät mahdollisuudet toimia pää- tai sivutoimisena yrittäjänä yksityisessä terveydenhuollossa. Tilanne on erilainen kuin esimerkiksi teknisten alojen ammattilaisilla, joissa kilpailu markkinoilla on kovaa ja palvelujen kysyntä on osin riippuvainen ajankohtaisesta suhdannetilanteesta.

Kuvio 51. Yrittäjyysaktiivisuus (pl. alkutuotanto, ml. yrittäjäperheenjäsenet) eri koulutusasteilla 1997 ja 2009, prosenttia.

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

6.5 Naisten yrittäjyys

Naisten yrittäjyydellä on ollut pitkä perinne maataloudessa. Vielä vuonna 1990 alkutuotanto työllisti naisyrittäjistä lähes 45 prosenttia. Maatalouden rakennemuutos vähensi 1990-luvulta lukien nopeasti naisyrittäjien kokonaismäärää. Palvelu- ja muilla toimialoilla tapahtunut naisyrittäjyyden kasvu alkoi kuitenkin vähitellen korvata naisyrittäjien määrän vähentymistä maataloudessa. Vuonna 2010 naisyrittäjien määrä oli 82 000 henkilöä. Määrä väheni jonkin verran edellisestä vuodesta, mutta naisyrittäjiä oli yhä kolmannes kaikista yrittäjistä⁶⁷ (Kuvio 52).

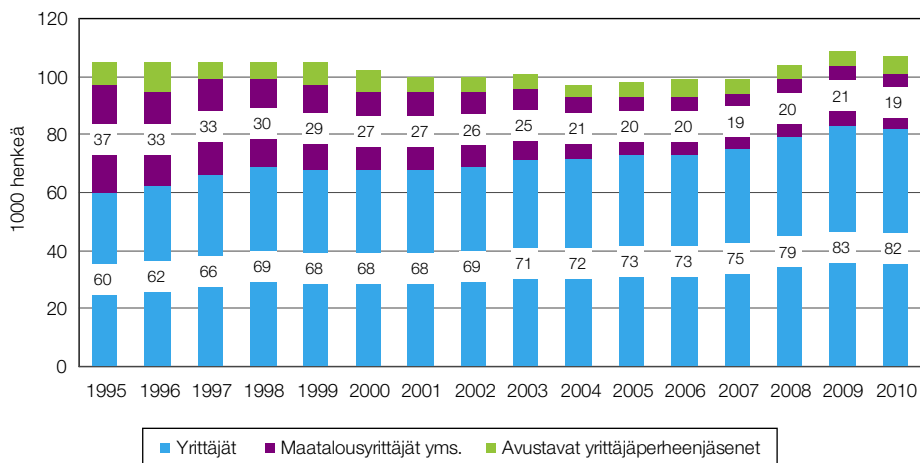
Naisten yrittäjyys on korostetusti yksinyrittäjyyttä. Vuonna 2010 naisyrittäjistä alle 30 prosenttia toimi työnantajina, kun miesten puolella työnantajien osuus oli yli 40 prosenttia. Miesten yritykset ovat muutoinkin suurempia kuin naisten yritykset. Määrällisesti naispuolisia työnantajia oli yhtä paljon 1990-luvun lopussa kuin vuonna 2010, sillä yrittäjien määrä on kasvanut vain yksinyrittäjien puolella. Kehitys on ollut samansuuntaista miesyrittäjien osalta, mutta työnantajien määrällinen lähtötaso oli miesyrittäjien kohdalla korkeampi kuin naisyrittäjien osalta.

Naiset toimivat usein myös sivutoimisina yrittäjinä. Sivutoiminen yrittäjyys ei olekaan yhtä miesvaltaista kuin päätoiminen yrittäjyys, sillä työministeriön selvityksen mukaan jokaista kolmea sivutoimista miesyrittäjää kohden kaksi naista sai osan tuloistaan yrittäjätulona vuonna 2004 (Työministeriö, 2007). Syinä ovat

67 Nykyinen yrittäjien tilastointitapa voi jopa hieman liioitella naisyrittäjien suhteellista osuutta kaikista yrittäjistä, sillä miehet toimivat useammin kuin naiset yhtiömuotoisissa tiimiyrityksissä, joissa kukaan tosiasiallisista yrittäjistä ei välttämättä omista yli 50 prosenttia yrityksestään eikä ole YEL-vakuuttamisvelvollinen. Silloin he eivät ole tilastoituneet myöskään Tilastokeskuksen työllisyystilastoissa yrittäjiksi vaan palkansaajiksi, joskin tilanne voi muuttua jatkossa, mikä johtuu eläkelakien mukaisen yrittäjän määrittelyn laajenemisesta vuodesta 2011 lukien.

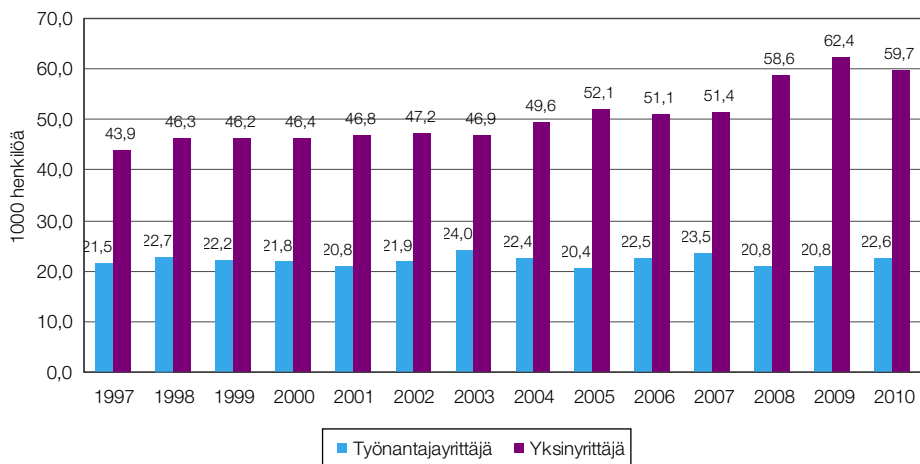
naisten ammatteihin liittyvät ja heidän koulutustaan vastaavat palvelutehtävät, jotka mahdollistavat sivutulojen ansaitsemisen. Naiset työllistyvät miehiä useammin osa-aikaisissa tai tilapäisissä työsuhteissa, mikä mahdollistaa sivutoimisen yrittäjyyden.

Kuvio 52. Naisyrittäjien kokonaismäärä jaettuna yrittäjiin, maatalousyrittäjiin ja avustaviin yrittäjäperheenjäseniin 1995–2010, 1000 henkilöä.

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Kuvio 53. Naisten työnantaja- ja yksinyrittäjien määrän kehitys 1997–2010, 1000 henkilöä.

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Naisyrittäjien toimialat⁶⁸

Naisyrittäjistä lähes 30 prosenttia työllistyy koulutuksessa ja henkilökohtaisia palveluja tuottavilla toimialoilla, kuten liikuntaharrastuksiin liittyvässä opetuksessa ja muussa urheilutoiminnassa sekä parturi-, kampaamo- ja kauneushoitoloiden toiminnassa. Seuraavaksi suurin toimiala on vähittäiskauppa sekä terveys- ja sosiaalipalvelut. Sosiaalipalveluissa naisyrittäjyyttä ovat lisänneet kotitalousvähennysjärjestelmä sekä kuntien ostopalvelut. Kuntien ostopalvelut ovat naisyrittäjille tärkeitä myös terveyspalveluissa, kun puhutaan esimerkiksi fysikaalisista hoitopalveluista.⁶⁹

Naisyrittäjien määrän kasvua kuntien sosiaalihuollon ostopalveluissa hidastaa viimeaikainen kehitys, missä suuret kansainväliset terveys- ja hoiva-alan yritykset ovat valtaamassa markkinoita kuntien ostopalveluissa. Suuret yritykset ovat kasvattaneet markkinaosuutta ostamalla paikallisia naisvetoisia hoiva-alan yrityksiä. Vastaavasti suunnitellut kotitalousvähennysjärjestelmän ehtojen heikennykset voivat heikentää hoiva-, koti- ja siivouspalvelun alan toimivien yritysten toimintaedellytyksiä, mistä voi seurata monen naisyrittäjien toiminnan loppuminen.

Naisten yrittäjyys on kuitenkin vahvassa kasvussa erilaisissa vapaa-ajan virkistyspalveluissa, jotka ovat kehittyneet samalla uusille urille. Esimerkkinä kasvualoista voidaan mainita erityyppiset liikunta- ja elämyspalvelut. Urheilu- ja liikunta-alaa koskevat selvitykset ja tilastot osoittavat, että ratsastuskoulupalvelujen, jumppien, aerobicin, kuntosali- ja palloiluhallipalvelujen kysyntä on kasvanut maassamme jatkuvasti viime vuosina suhdanteista riippumatta. Naisyrittäjiä toimii paljon myös liike-elämän palvelualoilla, kuten tilitoimistoissa ja kielenkääntäjinä.

Jos yrittäjät suhteutetaan sukupuolittain kaikkiin saman toimialan yrittäjiin, he olivat enemmistönä terveys- ja sosiaalipalveluissa sekä koulutuksessa ja henkilökohtaisia palveluja tuottavilla toimialoilla. Myös majoitus- ja ravitsemisalan yrittäjistä yli puolet on naisia. Naisyrittäjät ylläpitävät kahviloita ja pieniä ruokatarjoiluun keskittyneitä ravitsemusliikkeitä. Teollisuudessa naisyrittäjät työllistyvät elintarvikkeiden, tekstiilien ja vaatteiden käsityövaltaisessa valmistuksessa. Rakennustoiminnassa sekä kuljetusalalla naisyrittäjien merkitys on vähäinen (Taulukko 28).

68 Naisyrittäjien toimialoja on käsitelty työ- ja elinkeinoministeriön vuoden 2010 yrittäjyyskatsauksessa.

69 Kansaneläkelaitos KELA:n korvaukset yksityisistä terveydenhuollon palveluista ovat olleet tärkeitä yksityisen terveydenhuollon kehitykselle.

Taulukko 28. Nais- ja miesyrittäjät Suomessa päätoimialoittain vuonna 2010, prosenttia.

Toimiala (Nace 2008)	Naisia kaikista alan yrittäjistä, %	Miehiä kaikista alan yrittäjistä, %	Naisyrittäjien ja-kauma, %	Miesyrittäjien ja-kauma, %
Terveys- ja sosiaalipalvelut	75,2	24,8	15,1	2,5
Koulutus ja henkilöpalvelut	63,2	36,8	28,8	8,3
Majoitus- ja ravitsemisala	51,4	48,6	6,7	3,2
Hallinto- ja tukipalvelutoiminta	38,4	61,6	5,8	4,7
Ammatill., tieteell., ja tekn. toiminta	36,5	63,5	13,0	11,3
Kauppa	32,4	67,6	15,6	16,2
Teollisuus	23,8	76,2	6,2	9,9
Rahoitus-, vakuutus- ja kiinteistöala	20,6	79,4	1,6	3,0
Informaatio ja viestintä	19,8	80,2	2,1	4,2
Kuljetus ja varastointi	10,3	89,7	3,0	13,2
Rakentaminen	4,0	96,0	1,9	23,3
Erittelymätön toimiala	-	-	0,2	0,2
Yhteensä	33,3	66,7	100,0	100,0

Lähde: Työvoimatutkimus. Tilastokeskus

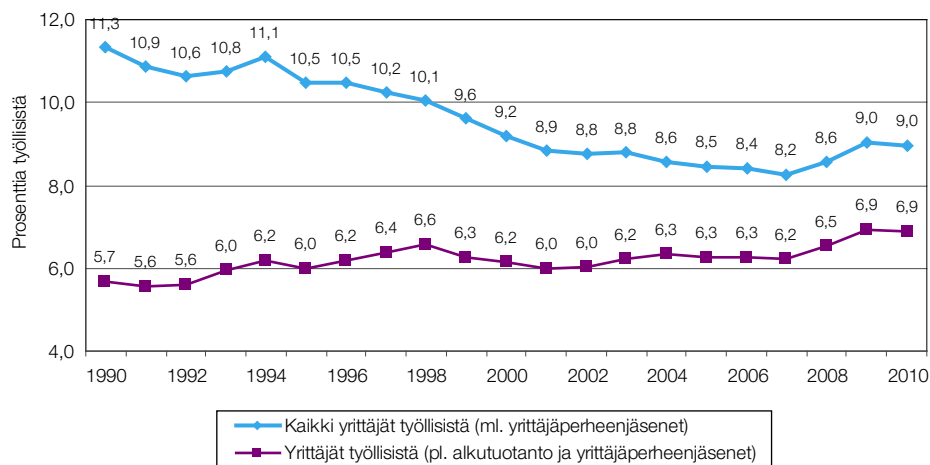
Naisten yrittäjyysaktiivisuus

Naisten yrittäjyysaktiivisuus, eli yrittäjien suhteellinen osuus työllisistä (6,9 %) oli Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan melkein puolta pienempi kuin miehillä (13,1 %), vaikka naisten yrittäjyysaktiivisuus onkin kohonnut 2000-luvulla alku-tuotannon ulkopuolisessa yritystoiminnassa (Kuvio 54). Syyt naisten alhaisempaan yrittäjyyteen löytyvät naisten ammatillisista ja koulutuksellisista valinnoista, joiden pohjalta on helpompi työllistyä valtion ja kuntien organisaatioissa sekä palkansaajina yksityisissä yrityksissä kuin ryhtyä yrittäjän uralle.

Keskimääräistä korkeampaa naisten yrittäjyysaktiivisuus on henkilökohtaisia palveluja tuottavilla toimialoilla, hallinto- ja tukipalveluissa sekä ammatillisessa ja teknisessä toiminnassa. Miesten yrittäjyysaktiivisuus on kuitenkin kaikilla päätoimialoilla suurempi kuin naisten yrittäjyysaktiivisuus, jos yrittäjien määrä suhteutetaan saman toimialan työlliseen työvoimaan.⁷⁰ Tämä koskee myös sosiaali- ja terveyspalveluja, joissa naisyrittäjiä on runsaasti enemmän kuin miesyrittäjiä, sillä vahvasti naisvaltainen toimiala työllistää naisia yhä pääasiassa palkansaajina.

⁷⁰ Huomionarvoista on, että työvoimatutkimukseen mukaan nykyisin yli 50 prosenttia avustavista yrittäjäperheenjäsenistä on miehiä, eli monet miehet avustavat päätoimisesti yrittäjinä toimivia puolisoitaan erilaisessa yritystoiminnassa.

Kuvio 54. Yrittäjien määrä naisten työllisestä työvoimasta (yrittäjyysaktiivisuus) 1990–2010, prosenttia.

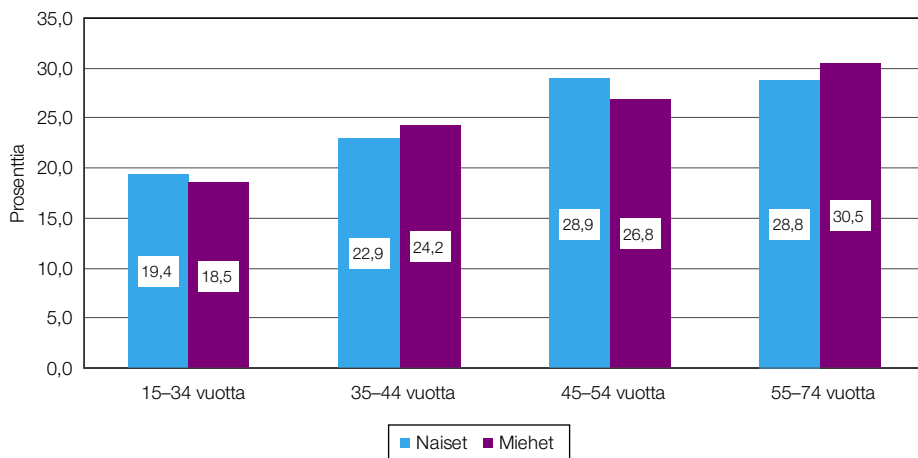
Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Naisyrittäjien koulutus- ja ikärakenne

Naisyrittäjät ovat nuorempia kuin miesyrittäjät ja erot ovat kasvaneet 2000-luvulla naisten yrittäjyyden lisääntymisen myötä. Lähes viidennes naisyrittäjistämme on alle 35-vuotiaita. Erot ovat selviä ikähaitarin toisessakin päässä, sillä yli 55-vuotiaita naisyrittäjiä on suhteellisesti vähemmän kuin miesyrittäjiä (Kuvio 55). Suomessa naisyrittäjät ovat myös koulutetumpia kuin miespuoliset kollegansa. Vuonna 2009 ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita oli naisyrittäjistä Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan yli 11 prosenttia (Kuvio 56).

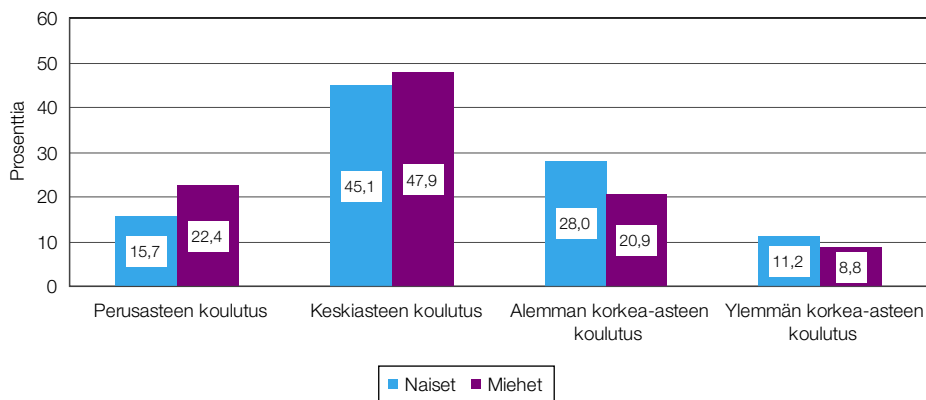
Naisyrittäjien korkeampi koulutustaso johtuu naisten paremmasta yleisestä koulutustasosta. Myös naisyrittäjien toimialat edellyttävät muodollisesti korkeampaa koulutusta kuin perinteiset miesten toimialat (rakentaminen, yms. toimialat). Palkkatyössä olevat naiset ovat silti keskimäärin vielä koulutetumpia kuin yrittäjänaiset, mutta erot ovat kaventuneet. Ylipäätään työllisyystilastoista ilmenee, että koulutus vähentää yksilöiden yrittäjäalttiutta. Koulutustason nousu on pienentänyt naisten tilastollisista yrittäjyyttä kuitenkin vähemmän kuin miesten yrittäjyyttä.

Kuvio 55. Nais- ja miesyrittäjät ikäryhmittäin ilman avustavia perheenjäseniä (pl. alkutuotanto) 2009.

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Kuvio 56. Nais- ja miesyrittäjien koulutustaso (pl. alkutuotanto) 2009.

Lähde: Työvoimatutkimus, Tilastokeskus

Naisten yrittäjyys kansainvälisesti

GEM 2010 -tutkimuksen mukaan naisten yrittäjyysaktiivisuus on lisääntynyt maassamme vuoteen 2007 saakka, mutta sen jälkeen naisten yrittäjyysaktiivisuus on kääntynyt tasaiseen laskuun. Naisten yrittäjyysaktiivisuuden heikkenemisellä ei näytä olevan samalla yhteyttä suhdanteisiin kuin miesten yrittäjyysaktiivisuudella. Sen sijaan naisten ja korkeasti koulutettujen henkilöiden yrittäjyysaktiivisuuden laskulla voi olla yhtymäkohtia toistensa kanssa, sillä naiset ovat parem-

min koulutettuja kuin miehet, mutta naisten ammatilliset valinnat sopivat lähinnä palkkatyömarkkinoille (Stenholm, Heinonen, Kovalainen, Pukkinen 2011).

GEM-tutkimuksen mukaan vuonna 2010 aikuisväestöön kuuluvista naisista neljä prosenttia oli perustamassa tai juuri perustanut oman yrityksen (**early stage entrepreneurship**). Suhdeluku edustaa Pohjoismaiden ja innovatiivisten kansantalo-uksien keskitasoa, mutta toisaalta miesten keskuudessa yrittäjyysaktiivisuus oli kahdeksan prosenttia. Toimintansa vakiinnuttaneiden naisten yrittäjyysaktiivisuus (6 %), oli maassamme kansainvälisesti keskiarvoa korkeammalla tasolla, joskin miesten yrittäjyysaktiivisuus oli yli kaksi kertaa suurempaa (13 %).

6.6 Maahanmuuttajayrittäjät

Suomessa toimi Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen noin 6 000 kansalaisuudeltaan ulkomaista yrittäjää alkutuotanto mukaan lukien vuonna 2010. Vuodesta 2007 määrä on lisääntynyt 50 prosenttia. Varsinkin naiset ovat aktivoituneet. He muodostavat yli 40 prosenttia ulkomaalaisista yrittäjistä, vaikka osa naisten yrittäjyydestä jäisikin pimentoon. Ulkomaalaisväestössä naisten yrittäjäaktiivisuus on lähes samaa luokkaa kuin miesten yrittäjyys. Kantaväestön piirissä yrittäjyysaktiivisuus on naisten keskuudessa selvästi pienempää kuin miehillä.

Toimialoittain tarkasteltuna maahanmuuttajayrittäjiä on määrällisesti paljon majoitus- ja ravitsemisalalla, kaupassa sekä muita henkilökohtaisia palveluja tuottavilla toimialoilla. Ennako-odotusten vastaisesti Suomessa pysyväisluonteisesti asuvia ulkomaan kansalaisia työskentelee paljon myös liike-elämän palvelualoilla. Yrittäjyysaktiivisuus on kuitenkin korkein henkilökohtaisilla palvelualoilla, kuten erilaisissa vapaa-ajan virkistys-, liikunta- ja elämyspalveluissa. Toiseksi suurinta yrittäjyysaktiivisuus on ammatinharjoittajavaltaisessa rakennustoiminnassa.

Työssäkäyntitilastot⁷¹

Työvoimatutkimuksen luvut eivät sisällä Suomen kansalaisuuden jo saaneita maahanmuuttajataustaisia yrittäjiä, jonka lisäksi otospohjaiseen työvoimatutkimuksen lukuihin voi sisältyä merkittäviä vuosittaisia vaihteluja ulkomaan kansalaisten pienen otoskoon vuoksi. Tämän vuoksi tarkempia rakenteellisia tilastotietoja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden yrittäjyydestä voidaan saada Tilastokeskuksen **työssäkäyntitilastojen pohjalta**. Työssäkäyntitilastot perustuvat pitkälti hallinnollisiin rekistereihin, joten tilastotiedot ovat työvoimatutkimusta vanhempia.

Vuonna 2009 Suomessa oli työssäkäyntitilaston mukaan noin 8 100 ulkomaalaistaustaista yrittäjää alkutuotanto mukaan lukien.⁷² Vertailun vuoksi voidaan todeta, että ulkomaan kansalaisista yrittäjiä oli vain 5 600 henkilöä. Tämä osoittaa, että monet ulkomaalaistaustaiset yrittäjät ovat ottaneet Suomen kansalaisuuden.

⁷¹ Ks. myös luku 3.5 Maahanmuuttajayritykset

⁷² Yrittäjiksi on määritelty kaikki ne, joiden äidinkieli oli muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Siten tilastojen ulkopuolelle ovat jääneet ulkomailta Suomeen tulleet paluumuuttajat ja heidän suomea tai ruotsia puhuvat jälkeläisensä, mutta myös riikinruotsinkieliset, vaikka heillä ei olisikaan läheisiä yhteyksiä Suomeen.

Henkilön äidinkielen perusteella katsottuna eniten maassamme on eniten venäjää, viroa ja turkkia puhuvia yrittäjiä. Nämä kolme kieliryhmää muodostivat työssäkäyntitilaston mukaan yli 40 prosenttia vieraskielisistä yrittäjistä vuonna 2009.

Luonnollisesti äidinkieli ei välttämättä kerro henkilön etnisestä alkuperästä tai kotimaasta (vrt. englanninkieliset), mutta Venäjältä, Virosta ja Turkista tulleet henkilöt muodostavat myös kansalaisuuden mukaan suurimmat maahanmuuttajayrittäjien ryhmät. Ulkomaalaisten yrittäjyysaktiivisuus oli kuitenkin kansalaisuuden mukaan pienempää (9,4 %) kuin äidinkielen mukaan (10,1 %) vuonna 2009. Äidinkielen mukaan katsottuna ulkomaalaistaustaisten yrittäjyysaktiivisuus oli suurin piirtein samalla tasolla kuin kantaväestön keskuudessa vuonna 2009.

Kansalaisuuden mukaan tarkasteltuna yrittäjyysaktiivisuus oli vuonna 2009 korkein turkkilaisilla (33 %), jonka jälkeen tulevat irakilaiset (21 %), iranilaiset (19 %) ja thaimaalaiset (18 %). Yrittäjyysaktiivisuus on kaikkein matalin Afrikan maista tulneiden keskuudessa. Esimerkiksi kenialaisten, etiopialaisten ja somalien yrittäjyysaktiivisuus jäi alle kahteen prosenttiin vuonna 2009. Suuret erot eri kansallisuuksien välillä voivat johtua osin kulttuuritekijöistä, henkilön maahanmuuttoon johtaneista syistä ja ennen muuta yrittäjyyttä tukevien verkostojen tiheydestä.

Työssäkäyntitilaston mukaan naisten yrittäjyysaktiivisuus on maahanmuuttajien keskuudessa korkeammalla tasolla kuin kantaväestössä, vaikka asiaa katsottaisiin henkilön äidinkielen tai kansallisuuden perusteella. Etenkin aasialaisten naisten yrittäjyysaktiivisuus on korkealla tasolla. Taustatekijöitä ovat muun muassa erilaiset ammatilliset valmiudet ja koulutustaustat. Lisäksi suuri joukko avustavia naispuolisia yrittäjäperheenjäseniä voi jäädä tilastojen katveeseen, sillä he eivät ole useinkaan yrittäjien eläkevakuuttamisen (YEL) piirissä.

Ulkomaalaistaustaisten yrittäjien määrän kehitys

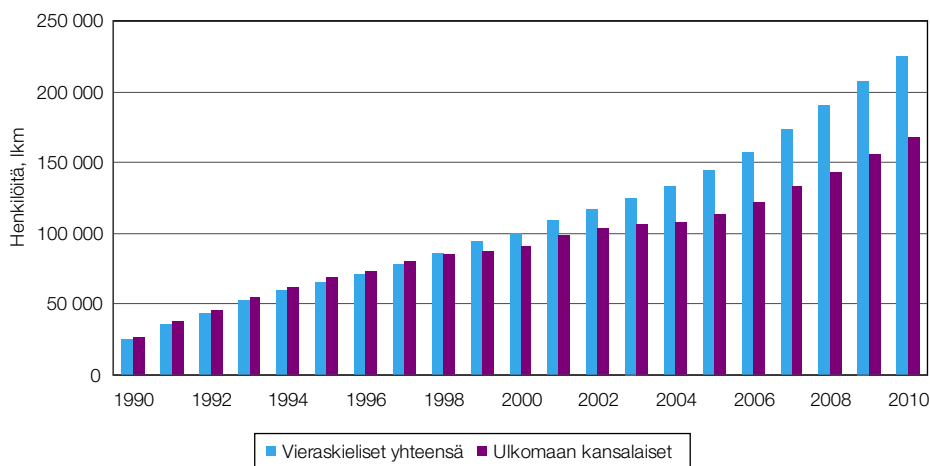
Suomessa maahanmuuttajien osuus yrittäjistä kasvaa lähivuosina. Luonnollisia syitä ovat maahanmuuttajien kantaväestöä nuorempi ikärakenne, korkeampi työllisten osuus väestöstä ja yleinen yrittäjyyteen myönteisesti suhtautuva yhteiskunnallinen ilmapiiri. Maahanmuutto lisääntynee lähivuosina, mikä edelleen kasvattaa ulkomaalaistaustaisten yrittäjien määrää. Vuonna 2010 Suomessa asui pysyväsi- luonteisesti jo 224 000 henkilöä, joiden äidinkieli oli muu kuin suomi tai ruotsi. Varsinaisia ulkomaiden kansalaisia maassamme oli 168 000 henkilöä (Kuvio 57).

Mikään hallinnollinen rekisteri ei kylläkään anna täydellistä kuvaa ulkomaalaistaustaisten henkilöiden yrittäjyydestä. Annettu kuva voi samentua nykyisillä tilastointikriteereillä tulevaisuudessa, kun eri etnistä taustaa ja kieliryhmiä edustavien henkilöiden liikkuvuus maiden rajojen yli lisääntyy ja ulkomaalaistaustaisten henkilöiden määrä maassamme kasvaa entisestään. Suomessa ulkomaalaisten yrittäjyys on ollut tähän asti pitkälti maahan muuttaneen sukupolven yrittäjyyttä, mutta aikaa myöten se muuttuu toisen ja sitä seuraavien sukupolvien yrittäjyydeksi.

Toisen ja sitä seuraavien sukupolvien maahanmuuttajayrittäjyyttä voi olla vaikea tunnistaa kansalaisuuden ja jopa äidinkielen mukaan, ellei henkilöitä luokitella

vanhempien tai isovanhempien syntymävaltion perusteella. Suomalaistaustaisten ulkomailla syntyneiden tai merkittävän osa siellä asuneiden yrittäjien jättäminen tilastojen ulkopuolelle voi olla myös kyseenalaista. Lisäksi Suomessa lyhyempiä aikoja tai jopa vuosia työskentelevät muista EU-maista tai EU:n ulkopuolelta tulleet ulkomaalaiset yrittäjät jäävät kokonaan virallisten tilastojen katveeseen.

Kuvio 57. Vieraskielisten ja ulkomaan kansalaisten määrä Suomessa 1990–2010.

Lähde: Väestötilastot, Tilastokeskus

6.7 Sarja- ja portfolioyrittäjyys

Aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä koskevassa luvussa (ks. luku 2.1.1) todettiin, että vain runsaat puolet vuonna 2009 toimintansa aloittaneista osakeyhtiöitä oli ensimmäistä kertaa yrittäjinä toimivien perustamia. Loppuosa yrityksistä oli sarjayrittäjien perustamia. Esimerkiksi EK:n selvitysten mukaan joka kolmannella työnantajayrittäjällä, eli 30 000 henkilöllä on kertynyt kokemusta useammasta kuin yhdestä yrityksestä uransa aikana (EK 2011d).

Sarja- ja portfolioyrittäjyys on yleistä kasvuyrityksissä. Asiaa on selitetty ns. käytäväperiaatteella (corridor principle), minkä mukaan yrittäjyys ja etenkin yrityksen kasvu avaavat jatkuvasti uusia mahdollisuuksia ja ovia, joiden toteuttamiseksi käytännössä perustetaan uusia yrityksiä alkuperäisen yrityksen rinnalle ja tilalle. Tutkimusten mukaan joka kymmenes sarja- ja portfolioyrittäjä omistaa vähintään viisi yritystä. Sarja- ja portfolioyrittäjien työpanos jää kasvuyrittäjyystutkimusten katveeseen, jos heidän omistamansa yritykset kasvavat horisontaalisesti useamman yrityksen summana eivätkä vertikaalisesti yhtenä yrityksenä (EK 2011d).

6.8 Yrittäjyysaktiivisuus kansainvälisesti

Kansainvälisen, vuosittain tehtävän Global Entrepreneurship Monitor (GEM) -tutkimuksen mukaan Suomessa **vakiintuneiden yrittäjien**, eli yrittäjinä yli 42 kuukautta toimineiden osuus aikuisväestöstä oli vuonna 2010 noin 9,4 prosenttia. Osuus on noussut edellisestä vuodesta ja se oli korkein Pohjoismaissa ja korkeampi kuin innovaatiovetoisissa kansantalouksissa keskimäärin.⁷³ Suomessa GEM-tutkimusta varten on haastateltu noin 2 000 aikuisväestöön kuuluvaa henkilöä sekä asiantuntijoita (Taulukko 29) (Stenholm, Heinonen, Kovalainen, Pukkinen 2011).

Vakiintuneiden yrittäjien suuri osuus aikuisväestöstä osoittaa sen, että suomalaiset yrittäjät selviytyvät hyvin yrityksensä ensimmäisistä toimintavuosista tai he ovat ylipäättään hyvin sitoutuneita yrittäjyyteen uravaihtoehtona. Myös liiketoimintamahdollisuuksien havaitseminen on Suomessa melko hyvää, sillä 50 prosenttia suomalaisesta työikäisestä aikuisväestöstä on havainnut toimintaympäristössään jonkinlaisia liiketoimintamahdollisuuksia. Lisäksi 40 prosenttia aikuisväestöstä kokee, että heillä on yrityksen perustamiseen tarvittavat valmiudet.

GEM-tutkimuksen mukaan liiketoimintamahdollisuuden havainneita ja kyvykäitä potentiaalisia yrittäjiä oli vuonna 2010 Suomessa neljännes aikuisväestöstä. Tästä huolimatta vain kuudella prosentilla oli aikomus ryhtyä yrittäjäksi seuraavan kolmen vuoden aikana. Myös **alkuvaiheen yrittäjyyttä** kuvaavat lukemat ovat Suomessa korkeintaan kohtalaisella tasolla. Tämä voi kertoa siitä, että Suomessa ei ole paljon kokeilunhaluista yrittäjyyttä. Vain 5,7 prosenttia suomalaisesta työikäisestä väestöstä oli aktiivisesti aloittamassa yritystoimintaa vuonna 2010.⁷⁴

Suomessa alkuvaiheen yrittäjyysaktiivisuus oli vuonna 2010 korkeampi kuin edellisenä vuonna, joskin yrittäjyysaktiivisuus jäi yhä alhaisemmalle tasolle kuin ennen talouden taantumaa. Varsinkin nuorten alle 25-vuotiaiden ja korkeasti koulutettujen henkilöiden yrittäjyysaktiivisuus on laskenut. Alhainen yrittäjyysaktiivisuus ei ole seurausta pelkästään talouden taantumasta tai yrittäjäksi ryhtymiseen liittyvästä epäonnistumisen pelosta, sillä yritystoiminnan aloittamiselle suotuisia mahdollisuuksia koettiin maassamme vuonna 2010 yhtä paljon kuin ennen lamaa.

Kansainvälisessä vertailussa yritysten selviytymisaste (**survival of early-stage businesses**)⁷⁵ on Suomessa korkea ja yrityskannan uusiutuminen on hidasta ja yritystoiminnan dynamiikka on vähäistä (Taulukko 29). GEM-maista yritysten selviytymisaste tai eloonjäämisaste on Suomessa viidenneksi korkein. Samaa asiaa voidaan mitata yritystoiminnan lopettamisasteella (**business discontinuation rate**),⁷⁶ joka

73 GEM-tutkimuksessa innovaatiovetoisin kansantalouksiin luettiin 22 maata, jotka olivat Italia, Japani, Belgia, Tanska, Saksa, Espanja, Portugal, Slovenia, Ruotsi, Sveitsi, Kreikka, Israel, Suomi, Ranska, Britannia, Korea, Irlanti, Alankomaat, Yhdysvallat, Norja, Australia ja Islanti. Yhteensä GEM-tutkimuksen osallistui 59 maata vuonna 2010.

74 Uusia yrittäjiä (yrittäjäksi ryhtymisen aktiivisuus aikuisväestöstä) ovat henkilöt, jotka ovat olleet aktiivisesti aloittamassa yritystoimintaa kuluneiden 12 kuukauden aikana tai jotka toimivat yrittäjänä omassa alle 42 kuukautta toiminnassa olleessa uudessa yrityksessä.

75 Toimintansa vakiinnuttaneiden yrittäjien (vanhat yritykset) suhde varhaisvaiheen yrittäjiin (uudet yritykset).

76 Lopettamisaste = viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana yritystoimintansa lopettaneiden yrittäjien suhde 18–64-vuotiaaseen aikuisväestöön.

on Suomessa yksi GEM-maiden alhaisimmista. Edes talouden taantuma ei ole nostanut GEM-tutkimuksen mukaista lopettamisastetta maassamme.

Suhteellisen korkea yritysten selviytymisaste ja alhainen lopettamisaste voi toisaalta kertoa yrittäjien vahvasta sitoutumisesta yritystoimintaansa. Alhainen selviytymisaste voi kertoa puolestaan heppoisin perustein aloitetusta lyhytaikaisesta yritystoiminnasta, millä ei ole suurta kokonaistaloudellista merkitystä. Kuitenkin yritysten suurta vaihtuvuutta tärkeämpää ovat toimintansa aloittavien yritysten kasvuhakuisuus ja toimintansa vakiinnuttaneiden yritysten mahdollisimman hyvä uudistumiskyky.

Taulukko 29. Yrittäjyysaktiivisuus kansainvälisesti vuonna 2010, yrittäjien osuus aikuisväestöstä.

	Yrittäjäksi ryhtyminen, %	Alkuvaiheen yrittäjyys, %	Vakiintunut yrittäjyys, %	Kokonais- yrittäjyys, %
– Islanti	16	10,6	7,4	18,0
– Ruotsi	9	4,9	6,4	11,3
– Norja	8	7,7	6,7	14,4
– Tanska	6	3,8	5,4	9,4
– Suomi	6	5,7	9,4	15,1
<i>Pohjoismaat yhteensä</i>	9	6,5	7,1	12,6
<i>Eurooppa</i>	11	6,3	6,5	12,3
<i>Innovaatiivetoiset taloudet</i>	8	5,5	6,9	12,4
GEM yhteensä (59 maata)	25	11,7	8,4	20,1

Lähde: GEM 2010

Taulukko 30. Yrityskannan uusiutuminen kansainvälisesti 2010.

	Yritystoiminnan lopettamisaste, %	Korvattavuusaste ¹	Selviytymisaste
Tanska	1,7	2,2	1,5
Suomi	1,8	3,2	1,7
Islanti	3,4	3,1	0,7
Norja	2,5	3,0	0,9
Ruotsi	2,9	1,7	1,3
<i>Pohjoismaat yhteensä</i>	2,5	2,6	1,2
<i>Eurooppa</i>	4,9	2,0	0,9
<i>Innovaatiivetoiset taloudet</i>	2,3	2,5	1,1
GEM yhteensä (59 maata)	23,6	1,6	0,6

Lähde: GEM 2010

1 Korvattavuusaste = varhaisvaiheen yrittäjien (uudet yritykset) suhde lopettamisasteeseen.

Kasvu ja innovatiivisuus

Suomessa alkuvaiheen ja vakiintuneiden yrittäjien kasvuhakuisuus on GEM-tutkimuksen mukaan melko vähäistä muihin Pohjoismaihin, innovaatiivetoisiin kansantalouksiin tai kaikkiin GEM-maihin verrattuna. Vuosina 2002–2010 keskimäärin 12 prosentilla alkuvaiheen yrittäjistä ja vain neljällä prosentilla toimintansa vakiinnuttaneista yrittäjistä oli korkeat kasvuodotukset. Alkuvaiheen ja toimintansa

vakiinnuttaneiden yrittäjien väliset erot johtuvat uusien yrittäjien suurista odotuksista ja siitä, että nopein kasvuvaihe ajoittuu usein yrityksen alkutaipaleelle.

Kun otetaan huomioon se, että yrittäjien kasvuodotukset ovat yleensä suuremmat kuin toteutunut kasvu, jää todellisten kasvuyritysten määrä hyvin pieneksi. Tämä muodostaa vakavan haasteen maamme tulevalle kehitykselle, sillä talouskasvun tulisi riittävän olla korkealla tasolla jo kestävyysvajeen takia. Alhainen kasvuyrittäjäisyys on osittain seurausta siitä GEM-tutkimuksissakin esiin tulleesta seikasta, että Suomessa on muihin Pohjoismaihin ja kehittyneisiin kansantalouksiin verrattuna vähän voimakkaan innovatiivista uutta tai olemassa olevaa yritystoimintaa.

Suomalaiset yritykset hyödyntävät melko hyvin uusinta teknologiaa ja osaamista toiminnassaan, mutta vain harvat uudet yritykset tuovat markkinoille tuotteita ja palveluja, jotka ovat kokonaan uusia asiakkaille tai jotka eivät kohtaa suoraa kilpailua. Esimerkiksi vuonna 2010 alle 10–15 prosenttia alkuvaiheen yrityksistä oli voimakkaan innovatiivisia siten, että ne eivät kohtaa suoraa kilpailua markkinoilla tai niiden tuotteet ovat kokonaan uusia asiakkaille. Toimintansa vakiinnuttaneiden yritysten keskuudessa vastaavat luvut olivat 6–7 prosenttia.

Taulukko 31. Alkuvaiheen yrittäjien kasvuhakuisuus ja innovatiivisuus kansainvälisesti 2010, prosenttia yrittäjistä.

	Voimakkaan kasvuhakuiset 2002–10, %	Ei suoraa kilpailua markkinoilla, %	Tuotteet ja palvelut uusia asiakkaille, %
Tanska	19	14	30
Suomi	12	10	15
Islanti	21	20	20
Norja	14	13	11
Ruotsi	16	13	23
<i>Pohjoismaat yhteensä</i>	<i>15,9</i>	<i>14,1</i>	<i>19,5</i>
<i>Eurooppa</i>	<i>16,3</i>	<i>11,8</i>	<i>15,1</i>
<i>Innovaatiovetoiset taloudet</i>	<i>16,4</i>	<i>11,7</i>	<i>14,6</i>
GEM yhteensä (59 maata)	14,3	10,5	15,9

Lähde: GEM 2010

Taulukko 32. Toimintansa vakiinnuttaneiden yritysten kasvuhakuisuus ja innovatiivisuus kansainvälisesti 2010, prosenttia yrittäjistä.

	Voimakkaan kasvuhakuiset 2002–10, %	Ei suoraa kilpailua markkinoilla, %	Tuotteet ja palvelut uusia asiakkaille, %
Tanska	5	4	16
Suomi	4	6	7
Islanti	5	7	10
Norja	3	4	8
Ruotsi	4	6	10
<i>Pohjoismaat yhteensä</i>	<i>3,8</i>	<i>5,3</i>	<i>9,8</i>
<i>Eurooppa</i>	<i>4,4</i>	<i>5,9</i>	<i>9,6</i>
<i>Innovaatiovetoiset taloudet</i>	<i>4,8</i>	<i>5,8</i>	<i>8,6</i>
GEM yhteensä (59 maata)	5,7	5,5	11,4

Lähde: GEM 2010

Yrittäjien ikä

GEM 2010 -tutkimuksen mukaan alkuvaiheen yrittäjyysaktiivisuus oli Suomessa vuonna 2010 korkein 25–34-vuotiailla ja 35–44-vuotiailla (9 %), mutta vakiintuneiden yrittäjien määrä on suurin keski-ikäisten 45–54-vuotiaiden keskuudessa (15 %). Alkuvaiheen yrittäjyys Suomessa on kansainvälisesti vertaillen vähäistä nuorten alle 25-vuotiaiden ja yli 54-vuotiaiden keskuudessa. Nuorten keskuudessa asiaa hidastavat pitkät opiskeluaajat ja vanhojen ikäluokkien osalta varhainen eläköityminen. Tosin yrittäjyysaktiivisuus lienee nousussa molemmissa päissä.

Yrittäjyyden motiivit

GEM-tutkimuksen mukaan mahdollisuusyrittäjiä (**opportunity motive**) on Suomessa enemmän kuin kansainvälisesti, joskin monella mahdollisuusyrittäjällä motiivina ei ole tulojen lisääminen vaan niiden ennallaan pitäminen ja elämänarvot kuten yrittäjän vapaus. Mahdollisuusyrittäjiä on Suomessa vähemmän kuin Pohjoismaissa keskimäärin. Pakkoyrittäjien (**necessity motive**) määrä on Suomessa sen sijaan Pohjoismaiden keskiarvoa korkeampi. Käytännössä yrittäjyyspäätökseen on voinut vaikuttaa yhtä aikaa sekä mahdollisuus että pakko (Taulukko 33).

Taulukko 33. Uusien yrittäjien yrittäjyysmotiivit (mahdollisuus ja pakko) kansainvälisesti 2010.⁷⁷

	Mahdollisuus-yrittäjät/tulojen lisäämismotiivi, %	Mahdollisuus-yrittäjät/riippumattomuus-motiivi, %	Mahdollisuus-yrittäjät yhteensä, %	Pakkoyrittäjät, %
Tanska	24	42	73	8
Suomi	29	28	76	18
Islanti	47	24	89	7
Norja	34	42	82	15
Ruotsi	42	32	83	13
<i>Pohjoismaat yhteensä</i>	<i>33,7</i>	<i>35,4</i>	<i>80,7</i>	<i>12,3</i>
<i>Eurooppa</i>	<i>24,5</i>	<i>27,3</i>	<i>71,7</i>	<i>23,5</i>
<i>Innovaatiovetoiset taloudet</i>	<i>27,5</i>	<i>26,9</i>	<i>74,8</i>	<i>20,1</i>
GEM yhteensä (54 maata)	44,3	42,9	66,6	30,0

Lähde: GEM 2010

Aiempien vuosien GEM-tutkimusten mukaan niin sanottu **tapayrittäjyys** on luonteenomaista Suomessa. Tapayrittäjyydestä puhutaan silloin, kun yritystoiminnan aloittanut henkilö on ollut aiemminkin yrittäjänä. Kysymys voi olla kuitenkin pikemmin sarja- tai portfolioyrittäjästä.

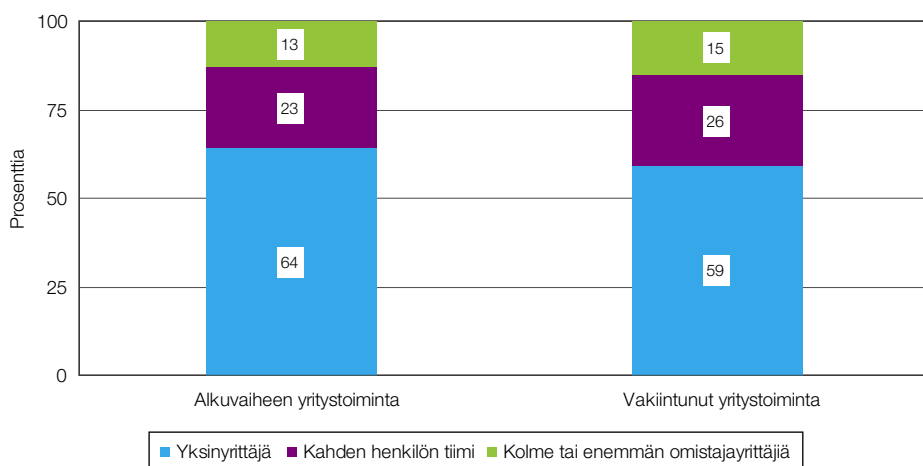
Suomalaiset varhaisen vaiheen yrittäjät poikkeavat eurooppalaisista kollegoistaan siten, että palkkatyöstä siirrytään hieman harvemmin yrittäjän uralle päätoimisesti,

⁷⁷ Mahdollisuusyrittäjät jaetaan periaatteessa kolmeen kategoriaan, jotka ovat riippumattomuuden tavoittelijat, tulojen lisääjät ja tulojen ennallaan pitäjät. Taulukossa tarkastellaan vain kahta ensiksi mainittua kategoriaa. Suomessa tulojen ennallaan pitäjien osuus oli 19 prosentilla uusista yrittäjistä. Lisäksi tarkemmin erittelemättömiä motiiveja oli kuudella prosentilla uusista yrittäjistä.

vaikka monilla voi olla sivutoimista yritystoimintaa. Sen sijaan työttömyyden uhan alla yrittäjyys koetaan houkuttelevaksi vaihtoehdoksi. GEM-tutkimuksen mukaan tätä mieltä on noin 50 prosenttia suomalaisesta työväestöstä ja suuri osa etenkin korkeasti koulutetuista henkilöistä. Kysymys ei ole välttämättä pakkoyrittäjyydestä, vaan työuralla tapahtuneen muutoksen aiheuttamasta kimmokkeesta.

Suomessa varhaisen vaiheen yrittäjyys on painottunut yhä enemmän kuluttajapalveluihin. Sen sijaan liike-elämän palvelujen merkitys on pienempää kuin innovaatiovetoisissa kansantalouksissa keskimäärin. Jalostusaloilla (teollisuus ja rakentaminen), kuljetuksessa ja tukkukaupassa uusien yrittäjien osuus edustaa kansainvälistä keskitasoa. Uudet yritykset ovat meillä kuitenkin pieniä, sillä enemmän kuin kuusi yritystä kymmenestä on perustettu yhden omistajayrittäjän varaan. Sama koskee myös toimintansa vakiinnuttaneita yrityksiä (Kuvio 58).

Kuvio 58. Omistajayrittäjien (vastuuhenkilöiden) määrä suomalaisessa yritystoiminnassa 2010.

Lähde: GEM 2010

7 Kotitalousvähennys ja palveluja tuottavat yritykset

Kotitalousvähennyksen arvo oli 390 miljoonaa euroa ja vähennyksen saajia oli 361 000 henkilöä vuonna 2009. Vuosina 2003–09 verovähennyksen määrä on nelinkertaistunut ja vähennyksen saajien määrä on 2,5-kertaistunut. Ripeästä kasvusta huolimatta kehitys on ollut Suomessa hitaampaa kuin Ruotsissa, jossa verovähennyksen saajien määrä nousi 1,2 miljoonaan henkilöön vuonna 2010.

Vuonna 2009 kotitalousvähennyksen alaisia palveluja tuotettiin 55 400 palvelun-tuottajan toimesta, joista 98 prosenttia oli yrityksiä. Verovähennyksen alaisten palvelujen kokonaislaskutus muodosti keskimäärin 1,4 prosenttia niitä tehneiden yritysten liikevaihdosta. Keskimääräistä tärkeämpi kotitalousvähennysjärjestelmä on sosiaali- ja terveyspalveluissa ja muilla naisvaltaisilla toimialoilla.

7.1 Vähennysjärjestelmän lähtökohdat ja periaatteet

Nykymuotoinen kotitalousvähennysjärjestelmä on ollut käytössä Suomessa kymmenen vuotta. Asiasta on säädetty tuloverolaissa (TVL). Kotitaloustyön tukeminen on perustunut siihen ajatukseen, että kansantaloudessa tehdään paljon työtä, jonka teettämisestä ulkopuoliselle ei haluta maksaa markkinahintaa. Merkittävä osa kotitaloustyöstä on rajattu kokonaan tuotannollisen toiminnan ulkopuolella (ruuan valmistus, lasten hoito, jne.). Osa toiminnasta on kanavoitunut markkinoille kuitenkin harmaana taloutena (pimeät remontit, lasten hoitajat, jne.).

Kotitalousvähennyksen yksi tärkeä tavoite onkin ollut pimeän työn vähentäminen, joskaan kotitalouksissa tehtävän pimeän työn määrästä ei ole olemassa luotettavia tutkimustuloksia. Tosin 1990-luvun Turun yliopiston tekemän tutkimuksen mukaan jopa kaksi kolmasosaa kotitalouksissa tehtävästä ulkopuolisesta työstä on ollut sellaista, josta ei makseta veroja tai työnantajamaksuja (Tsupari ja Viren, 1996). Verovähennysjärjestelmä on tuonut päivänvaloon osan harmaasta työstä, mutta harmaa talous lieenee edelleen yleistä kotitaloustyössä verovähennyksestä huolimatta.

Kotitaloustyön tuella on haluttu kohentaa työllisyyttä ja estää syrjäytymistä, sillä töitä voivat tehdä myös vähän muodollista koulutusta saaneet henkilöt. Työttömien työllistymisen on katsottu vähentävän yhteiskunnan työttömyyteen liittyviä menoja ja kasvattavan veropohjaa. Aiemmin kotona itse tehtyjen kotitaloustöiden ulkoistaminen on tuonut yrityksille lisää liiketoiminnan mahdollisuuksia, mikä voi kannustaa yrittäjiä uusien työtapojen ja apuvälineiden kehittämiseen kotitaloustöitä varten. Samalla on haluttu edistää etenkin naisten yrittäjyyttä.⁷⁸

78 Kotitalousvähennyksellä on tavoiteltu myös kansantalouden työnjaon tehostamista. Ulkopuolisella teettämisen on arveltu vapauttavan aikaa lepoon ja harrastuksiin tai lisäävän työtunteja yksilöiden omassa pääammatissa (Niilola ja Valtakari, 2006).

Lainsäädännölliset pelisäännöt

Kotitalousvähennyksen saa henkilö, joka maksaa asunnossaan tavanomaisesta kotitalous-, hoiva- ja hoitotyöstä tai asuntonsa kunnossapidosta tai perusparannuksesta palkkaa tai työkorvausta.⁷⁹ Vuodesta 2009 lukien vähennyksen käyttöalaan liitettiin tieto- ja viestintätekniikan laitteiden, ohjelmistojen, tietoturvan ja tietoliikenneyhteyksien asennus-, kunnossapito- ja opastustyöt. Vähennyksen voi saada vain luonnollinen henkilö, muttei elinkeinoharjoittaja tai maatalouden harjoittaja, jos vähennyksen kohteena oleva työ liittyy elinkeinotoimintaan.

Kotitalousvähennystä ei saa myöskään omasta työstä eikä työstä, jonka on suorittanut samassa taloudessa asuva henkilö, kuten avio- tai avopuoliso tai kotona asuva lapsi tai heidän hallinnassaan oleva yritys. Periaatteessa vähennyksen saa vain teetetyn työn osuudesta, eikä siihen liittyvistä matkakuluista tai tarvikkeista. Myöskään käytetyn koneen osuudesta ei voi saada kotitalousvähennystä. Verotuksessa kotitalousvähennyksen piiriin kuuluvan työn osuus on arvioitava, jos työtä tehdään työkoneella, jolla on merkittävä osuus kokonaiskustannuksista.

Yhteiskunnan myöntämät tuet pienentävät kotitalousvähennyksen käyttömahdollisuutta. Kotitalousvähennystä ei myönnetä, jos verovelvollinen on saanut välittömästi samaan työsuoritukseen omaishoidon tukea, lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tukea tai palkkatukea. Myös kunnan myöntämä palveluseteli estää vähennyksen saannin. Samoin valtion, kunnan tai muun julkisyhteisön varoista maksetut avustukset estävät vähennykset asuntojen kunnossapito- ja perusparannustöissä. Pientalojen lämmitystapamuutoksiin myönnetty avustus ei estä vähennyksen saantia.

Vähennyksen suuruus

Verovähennyksen ehtoja on parannettu muutamia kertoja 2000-luvulla. Vuonna 2011 vähentää saa 60 prosenttia arvonlisäverollisesta työkorvauksesta, mikäli työ on ostettu ennakkoperintärekisteriin merkityltä tuloveronalaista toimintaa harjoittavalta yrittäjältä tai yritykseltä. Yleishyödylliselle yhteisölle, kuten urheilu- ja nuorisoseuralle, maksetusta työkorvauksesta voi vähentää 60 prosenttia, jos tehty työ on tavanomaista kotitaloustyötä tai hoiva- ja hoitotyötä, vaikkei yhteisöä olisi merkitty ennakkoperintärekisteriin, eikä se harjoittaisi tuloveronalaista toimintaa.

Jos kotitalous on palkannut työntekijän työsuhteeseen, vähennys on kattanut 30 prosenttia palkasta ja palkkaan liittyvät työnantajan sivukulut. Palkansaaajan osuus työeläke- ja työttömyysvakuutusmaksusta ei oikeuta vähennykseen. Vähennyksen enimmäismäärä on 3 000 euroa henkilöä kohden. Enimmäismäärä voi sisältää kaikenlaisia vähennysjärjestelmän piiriin kuuluvia palveluja. Täyteen vähennykseen oikeuttavat noin 5 166 euron suuruiset kustannukset. Puolisoista vähennyksen voi saada kumpikin erikseen. Vähennyksen omavastuu on 100 euroa.

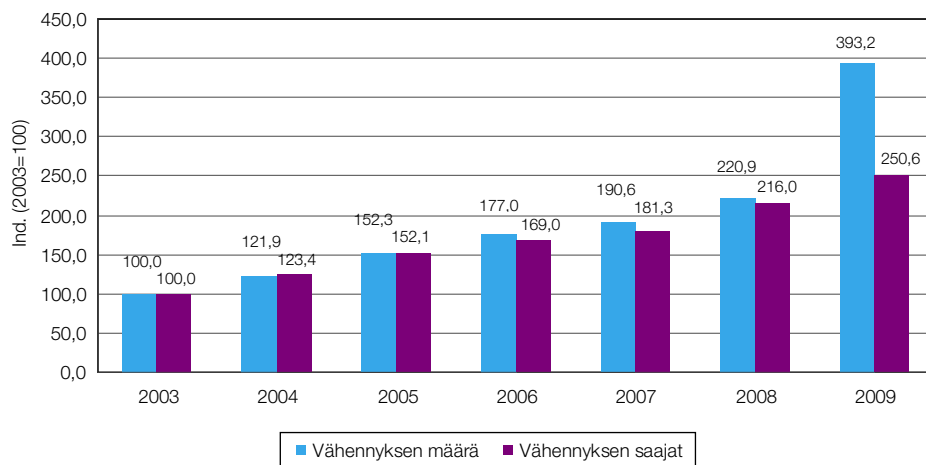
⁷⁹ Kotitalousvähennys kattaa myös työt, jotka on tehty omien, puolison, edesmenneen puolison vanhempien, ottovanhempien, kasvattivanhempien tai näiden suoraan ylenevässä polvessa olevien sukulaisten käyttämässä asunnossa. Lisäksi vähennys kattaa näiden sukulaisten puolisoitten käyttämässä asunnossa tehdyt työt.

7.2 Verovähennyksen käyttö ja käyttäjäprofiili

Verohallituksen verotilastojen mukaan kotitalousvähennyksen arvo oli 390 miljoonaa euroa vuonna 2009. Vähennyksen saajia oli 361 000 henkilöä. Vuosina 2003–09 verovähennyksen määrä on nelinkertaistunut ja vähennyksen saajia on 2,5-kertainen määrä. Kasvuun vaikuttavat kansalaisten teettämien töiden määrän lisääntyminen sekä lainsäädännössä tapahtuneet muutokset, jotka ovat merkinneet vähennyksen enimmäismäärän nostoa ja sen käyttöalan laajentamista omien vanhempien asunnossa tehtäviin töihin ja uudentyyppisiin palveluihin (Kuvio 59).

Kotitalousvähennystä käyttäneiden kotitalouksien määrä on pienempi kuin vähennystä verotuksessa esittäneiden henkilöiden määrä, sillä osassa pariskuntatalouksia vähennyksen ovat saaneet samaan talouteen kuuluvat henkilöt erikseen. Tilastokeskuksen kulutustutkimuksen mukaan kotitalousvähennystä oli hyödyntänyt jo vuonna 2005 noin 8,5 prosenttia suomalaisista kotitalouksista, eli yhteensä 207 000 kotitaloutta. Tällä hetkellä kotitalousvähennystä käyttäneiden talouksien määrä on kohonnut arviolta 12–14 prosenttiin kaikista kotitalouksista (Lith, 2011b).

Kuvio 59. Kotitalousvähennyksen saajien ja vähennyksen reaalian määrän kehitys 2003–09, ind. (2003=100)

Lähde: Verohallinto

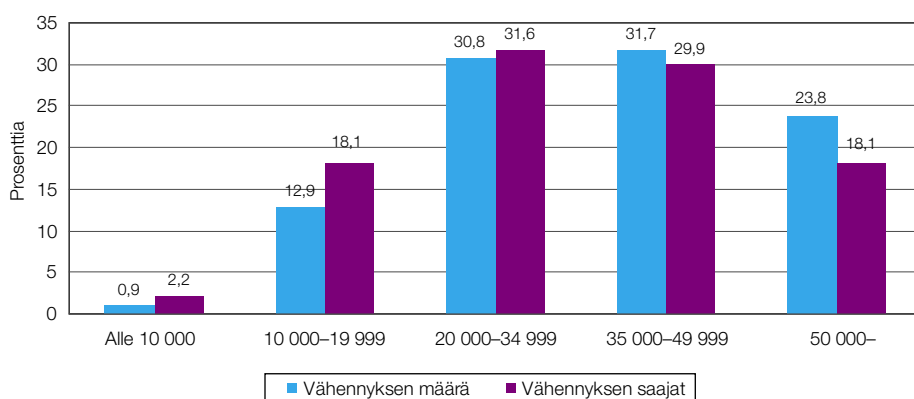
Tulonsaajaryhmittäin tarkasteltuna runsaat 60 prosenttia kotitalousvähennyksen arvosta meni verohallituksen tilastojen mukaan palkansaajille vuonna 2009. Palkansaajiin rinnastetaan tilastoissa myös yrittäjäosakkaat, kuten henkilöyhtiöiden yhtiömiehet ja osakeyhtiöiden osakkaat. Eläkeläisiä saajista on runsas viidennes, maatalouden harjoittajia ja ammatin- ja liikkeenharjoittajia runsaat kymmenen prosenttia ja muita tulonsaajia vajaat viisi prosenttia. Muihin tulonsaajiin kuuluvat muun muassa opiskelijat, työttömät ja muut sosiaaliturvaetuuksien saajat.

Silmiinpistävää on, että vuosina 2003-09 kotitalousvähennyksen määrä ja saajat ovat lisääntyneet suhteellisesti eniten maatalatalouden ja elinkeinoharjoittajien keskuudessa. Vähennystä ei voida kuitenkaan käyttää töihin, jotka liittyvät elinkeinon harjoittamiseen. Tosin rajanveto voi olla hankalaa silloin, jos ammatinharjoittamiselle varatut toimitilat ja asunto ovat samassa kiinteistössä. Keskimäärin kotitalousvähennys oli henkilöä kohden noin 1 090 euroa vuonna 2009. Vähennyksen määrä oli korkein elinkeinoharjoittajille ja pienin eläkeläisten ryhmässä.

Henkilöiden veronalaisten tulojen mukaan tarkasteltuna kotitalousvähennys keskittyy Tilastokeskuksen mukaan rahamääräisesti melko hyvätuloisille henkilöille. Vähintään 35 000 euroa ansainneiden osuus vähennyksen saajista oli noin 48 prosenttia ja vähennyksen arvosta 55 prosenttia vuonna 2009 (Kuvio 60). Yli 35 000 euroa ansaitsevista lähes viidennes on hyödyntänyt kotitalousvähennystä ja heillä vähennyksen keskimääräinen määrä on suurempi kuin pienituloisilla. Vähintään 50 000 ansaitsevien keskimääräinen kotitalousvähennys oli yli 1 400 euroa.⁸⁰

Jos katsotaan kotitalouden rakennetta ja kokoa, ahkerimpia kotitalousvähennyksen käyttäjiä ovat Tilastokeskuksen kulutustutkimuksen mukaan neljän hengen taloudet.⁸¹ Niistä arviolta 14 prosenttia oli hyödyntänyt kotitalousvähennystä vuonna 2005, kun keskiarvo oli kahdeksan prosenttia kaikista talouksista. Ylipäättään suuret kotitaloudet, joista monet asuvat lisäksi omakotitaloissa, käyttävät kotitalousvähennystä enemmän kuin pienet kotitaloudet. Kaikkein vähäisintä vähennyksen käyttö on ollut kulutustutkimuksen mukaan yhden hengen talouksissa.

Kuvio 60. Kotitalousvähennyksen saajat ja vähennyksen määrä henkilöiden tuloluokittain 2009, prosenttia.

Lähde: Verohallinto

80 Henkilökohtaiset tulot eivät kerro totuutta kotitalouksien kaikista verotettavista tuloista pariskuntatalouksissa, joissa molemmat ovat työelämässä, eläkkeellä tai saavat joitakin tulonsiirtoja. Tämän vuoksi kotitalousvähennystä tulisi tarkastella sananmukaisesti kotitalouksittain.

81 Määritelmällisesti kotitalouden muodostavat kaikki ne henkilöt, jotka asuvat ja ruokailevat yhdessä tai jotka muuten käyttävät yhdessä ansaitsemaan tuloja. Suomessa kotitalouksien määrä oli vuonna 2009 noin 2 532 000. Keskimäärin kotitalouksissa asui 2,1 henkeä. Kotitalouksien koko on pienentynyt jatkuvasti vuodesta 1990 lähtien (www.tilastokeskus.fi).

Vähennysten käyttö alueellisesti

Verovähennyksen saajista Uudenmaan veroviraston alueella asuvien verovelvollisten osuus oli 31 prosenttia vuonna 2009, mikä on hieman enemmän kuin uusmaalaisien osuus on koko maan väestöstä (28 %). Verovähennyksen arvosta uusmaalaisien osuus oli 35 prosenttia. Myös verovelvollista kohden laskettuna vähennyksen suuruus oli tuntuvasti korkeampi Uudellamaalla kuin muualla maassa. Tämä kertoo siitä, että järjestelmä on jo juurtunut Etelä-Suomeen, jossa on paljon maksukyistä väestöä ja vaihtoehtoista yksityistä palvelujen tarjontaa.

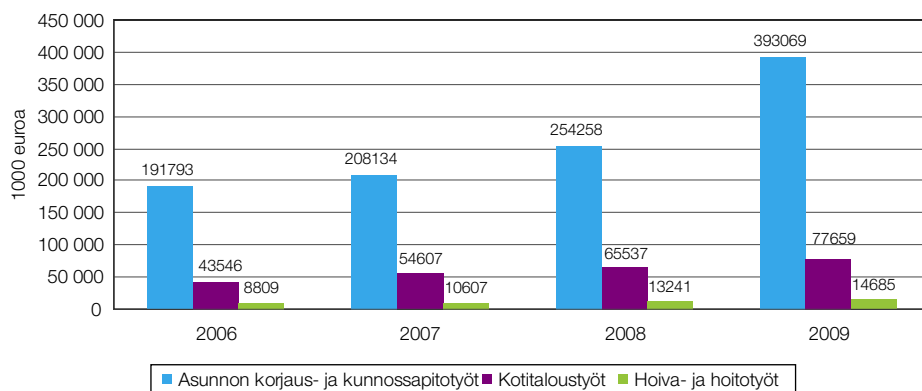
Etelä-Suomessa asenneilmapiiiri on kypsynyt myönteiseksi ja etenkin ulkopuolista kotitalous- ja hoivatyötä ja palveluja osataan hankkia. Verovelvollista kohden laskettu vähennyksen määrä on alhaisin Itä-Suomen ja Pohjois-Suomen verovirastopiireissä. Verovähennyksen saajien määrä on kasvanut ripeämmin Pohjois-Suomen ja Sisä-Suomen verovirastopiireissä vuosina 2007–09. Tämä osoittaa, että verovähennysjärjestelmä on juurtumassa myös suurten asutuskeskusten ulkopuolelle, vaikka kehitystä on hidastanut muun muassa sopivien yksityisten palveluntuottajien puute.

Vähennys työsuoritusten mukaan

Verohallinnon tilastojen mukaan kotitalousvähennykseen oikeuttavista kustannuksista 81 prosenttia koski asuntojen korjaus- ja kunnossapitotöitä, 16 prosenttia kotitaloustöitä ja kolme prosenttia hoiva- ja hoitotöitä vuonna 2009. Tilastokeskuksen mukaan keskimääräinen vähennys oli rakennuspalveluissa 1 196 euroa ja kotitaloustöissä 642 euroa. Hoiva- ja hoitotöissä keskimääräisen vähennyksen suuruus oli kaikkein korkein, eli 1 269 euroa. Omien vanhempien tai isovanhempien talouksissa tehtyihin töihin kotitalousvähennystä oli käytetty hyvin vähän.

Tilastokeskuksen mukaan keskituloiset käyttävät vähennystä keskimääräistä hieman enemmän rakennuspalveluihin ja hyvätuloiset vastaavasti kotitaloustöihin. Hoiva- ja hoitotöihin kotitalousvähennystä käyttäneet ovat usein pienituloisia (eläkeläisiä). Pääosa vähennysjärjestelmän piiriin kuuluvista palveluista teetetään ulkopuolisella yrityksellä, yrittäjällä tai muulla yhteisöllä. Suoraan kotitalouden palvelukseen palkattujen työntekijöiden palkkakustannukset muodostavat vain pienen osan kotitalousvähennyksen piiriin kuuluvien palvelujen kustannuksista.

Kuvio 61. Kotitalousvähennykseen oikeuttavat kustannukset 2006–09 palveluryhmittäin (työn luonteen mukaan), 1 000 euroa.

Lähde: Verohallinto

7.3 Vähennysten alaisten palvelujen tuottajat

Kotitalousvähennyksen käyttäjistä on käytössä suhteellisen hyvät tilastot. Niitä tuotetaan säännöllisesti verohallinnon ja Tilastokeskuksen toimesta. Sitä vastoin verovähennykseen oikeutettavien työsuoritusten tuottajat ovat jääneet tilastollisen kuvauksen katveeseen. Verohallinto on tuottanut kuitenkin ensimmäistä kertaa tilastoja palvelujen tuottajista verovuodelta 2009. Tosin tilastollinen selvitys kotitalousvähennysjärjestelmästä ja verovähennyksiin oikeuttavien palvelujen tuottajista valmistuu kokonaisuudessaan vasta syksyllä 2011.⁸²

Ennakkotilastojen mukaan kotitalousvähennyksen alaisia palveluja tuotettiin 55 400 yrityksen ja muun yhteisön toimesta vuonna 2009. Kotitalouksia laskutettiin tehdyistä töistä 1 230 miljoonalla eurolla arvonlisävero mukaan lukien, mistä varsinaisen työn osuus oli vajaat 780 miljoonaa, eli 63 prosenttia. Loppuosa koostui vähennyskelvottomista kustannuksista, kuten tarvikkeista ja matkakuluista. Vähennyskelvottomien kustannusten osuus oli rakennuspalveluissa yli 40 prosenttia, mutta kotitalous-, hoiva- ja hoitotöissä vain kymmenen prosenttia.

Noin 98 prosenttia töistä on teetetty yrityksillä, kun lähtökohtana on kokonaislaskutuksen arvo. Yritykset on tunnistettu perusjoukosta oikeudellisen muodon perusteella. Yrityksiä ovat yksityiset toiminimet, osakeyhtiöt, avoimet ja kommandiittiyhtiöt, osuuskunnat ja verotusyhtymät. Loppuosa koostuu yksityisten järjestöjen, seurakuntien ja julkisyhteisöjen omistamien organisaatioiden ja muiden tarkemmin erittelemättömien tahojen tekemistä töistä. Määrällisesti kotitalousvähennyksen alaisia työsuorituksia tehneitä yrityksiä oli 53 400 vuonna 2009.

⁸² Tässä yrittäjyyskatsauksessa tarkastelu suoritetaan käytettävissä olevien ennakkotilastojen pohjalta.

Päätoimialoittain tarkasteltuna työsuorituksia teetetään kaikilla päätoimialoilla. Tosin yli 50 prosenttia työsuoritusten tekijöistä on rakennusalan yrityksiä, joiden osuus kokonaislaskutuksesta on yli 60 prosenttia. Asuntojen ja rakennusten korjaus- ja kunnossapitopalveluja sekä asennustöitä on teetetty muun muassa myös kiinteistöpalvelualan, kaupan ja teollisuuden yrityksillä sekä monialaisten maatalojen elinkeinonharjoittajilla. Verovähennykseen oikeuttavien töiden osuus niitä tehneiden yritysten liikevaihdosta oli keskimäärin vain 1,4 prosenttia (Taulukko 34).

Taulukko 34. Kotitalousvähennyksen alaisia palveluja tuottaneet yritykset ja töiden kokonaislaskutus (pl. arvonnäkövero) toimialoittain 2009.83

	Yrityksiä, lkm	Yrityksiä, %	Laskutus (pl. alv), %	Laskutus / liikevaihto, %
Rakentaminen	26 989	50,5	61,7	3,9
Kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut	5 915	11,1	6,7	2,2
Kauppa	3 764	7,0	12,0	0,6
Teollisuus	3 625	6,8	7,8	0,4
Ammatillinen ja tekninen toiminta	3 069	5,7	3,3	1,5
Sosiaali- ja terveyspalvelut	2 080	3,9	4,7	6,2
Koulutus ja henkilöpalvelut	1 525	2,9	1,9	6,4
Kuljetus	1 286	2,4	0,5	0,2
Majoitus- ja ravitsemisala	619	1,2	0,2	0,2
Informaatio ja viestintä	531	1,0	0,2	0,1
Muu toiminta ¹	4 005	7,5	1,0	1,3
Yhteensä	53 408	100,0	100,0	1,4

Lähde: Verohallinnon ennakkotilastot

1 Muu toiminta muodostuu lähinnä alkutuotannon (maa-, metsä- ja kalatalous) harjoittajista.

Yritysten kokoluokittain tarkasteltuna verovähennyksen alaisten töiden tekijöistä yli 80 prosenttia oli liikkeen- ja ammatinharjoittajia tai muita mikroyrityksiä, jotka työllistivät alle kolme palkansaajaa kokovuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna vuonna 2009. Useimmissa alle kolmen henkilön yrityksissä ei ole yrittäjän oman perheen ulkopuolisia työntekijöitä, vaan ne työllistivät vain yrittäjän itsensä. Näissä yrityksissä verovähennyksen alaisten työsuoritusten osuus liikevaihdosta on myös suurempi kuin henkilöstöltään isommissa yrityksissä.

Yritysten vastuuhenkilöiden sukupuolen mukaan tarkasteltuna 56 prosenttia töiden suorittajista oli kokonaan miesten omistamia yrityksiä vuonna 2009. Syynä on rakentamispalvelujen suuri painoarvo kotitalousvähennyksen alaisissa työsuorituksissa. Kokonaan naisten omistamia yrityksiä oli 11 prosenttia sekä naisten ja miesten yhdessä omistamia tiimiyhtiöitä 27 prosenttia. Loppuosa oli tarkemmin eriteltävissä yhtiöitä. Liikevaihto-osuudella mitattuna kotitalousvähennys on keskimääräistä tärkeämpää naisten omistamille mikroyrityksille (Taulukko 35).

Verovähennysten piirissä olevien töiden suorittajista arviolta 800 oli kokonaan tai vähintään puoliksi lähinnä maahanmuuttajataustaisten ulkomaan kansalaisten

83 Arvonnäkövero on vähennetty kotitalousvähennyksen alaisten töiden kokonaislaskutuksesta yleisellä 22 verokannalla.

hallinnassa vuonna 2009. Heidän suorittamiensa töiden osuus kotitaloustöiden kokonaislaskutuksesta oli 1,5 prosenttia. Ulkomaalaistaustaisista yrityksistä 40 prosenttia oli virolaisten hallinnassa. Verovelvollinen voi saada kotitalousvähennyksen myös ulkomaille rekisteröidyn yrityksen suorittamista palveluista. Tämä edellyttää kuitenkin ulkomaisen yrityksen arvonlisävero- ja ennakoperintärekisteröintiä Suomessa.

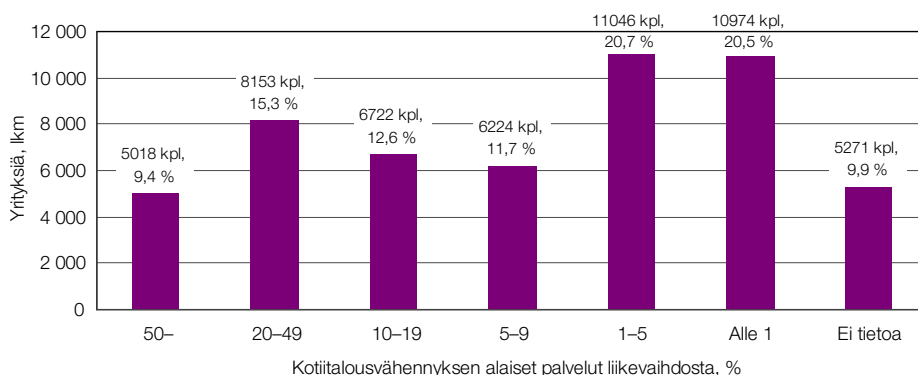
Taulukko 35. Kotitalousvähennyksen alaisia palveluja tuottaneet yritykset ja töiden kokonaislaskutus (pl. alv) yritysten vastuuhenkilöiden sukupuolen mukaan 2009.

	Yrityksiä, lkm	Yrityksiä, %	Laskutus (pl. alv), %	Laskutus / liikevaihto, %
Miesten yritys	29786	55,8	47,1	2,1
Naisten yritys	5686	10,6	6,0	6,5
Tiimiyritys	14614	27,4	40,9	0,9
Muu yritys	3322	6,2	6,0	1,9
Yhteensä	53408	100,0	100,0	1,4

Lähde: Verohallinnon ennakkotilastot

Verovähennyksen merkitys vaihtelee yrityksittäin, jos töiden kokonaislaskutus suhteutetaan yritysten liikevaihtoon.⁸⁴ Lähes joka kymmenennessä yrityksessä verovähennyksen alaisten työsuoritukset ovat yli 50 prosenttia liikevaihdosta, mutta yli 40 prosentille yrityksiä niiden merkitys jäi alle viiteen prosenttiin vuonna 2009 (Kuvio 62). Verovähennysten alaisten töiden osuus nousee, kun siirrytään suurista yrityksistä pieniin yrityksiin. Toimialoittain katsottuna osuus on suurin sosiaali- ja terveyspalveluja sekä muita henkilökohtaisia palveluja tuottavissa yrityksissä.

Kuvio 62. Kotitalousvähennyksen alaisten työsuoritusten merkitys niitä tuottaneiden yritysten liikevaihdosta kokonaislaskutuksella (pl. alv) mitaten 2009.

Lähde: Verohallinnon ennakkotilastot

⁸⁴ Osuus liikevaihdosta voi nousta joskus epätodellisen korkeaksi, jos uusi yritys ei ole vielä laatinut ensimmäistä tilinpäätöstään tai jos työsuorituksista, kuten rakentamispalveluista saadut osamaksut kirjautuvat suoriteperusteisen kirjausperiaatteen mukaan liikevaihtoon vasta seuraavan tilikauden aikana. Näissä tapauksissa liikevaihtoa parempi suhdeluku olisi tilikauden aikana laskutettu kokonaismyynnin arvo.

7.4 Ruotsin kotitalousvähennysjärjestelmä

Ruotsissa on ollut vuodesta 2007 lukien käytössä samantyyppinen kotitalousvähennysjärjestelmä (skattereduktion för husarbete) omassa ja vapaa-ajan asunnossa tehdystä kotitaloustöistä sekä korjaus- ja kunnossapitotöistä kuin Suomessa.⁸⁵ Vähennys on 50 prosenttia töiden kokonaiskustannuksista ja verovuonna vähennyksen rahamäärä voi nousta 50 000 kruunuun (noin 5 600 euroa), eli vähennykseen oikeuttavat kokonaiskustannukset voivat olla 100 000 kruunua.⁸⁶ Verovelvollisen omavastuuta Ruotsin järjestelmään ei kuitenkaan enää sisälly.

Kotitalousvähennys edellyttää, että työnsuorittajalla on **F-skattesedel**.⁸⁷ Ruotsissa vuonna 2009 voimaan tulleen laskutusmallin (**fakturamodell**) mukaan verovelvollinen voi saada verovähennyksen heti maksaessaan työsuorittajalle tehdystä työstä 50 prosenttia tai tätä pienemmän osan riippuen siitä, kuinka paljon verovähennysoikeutta verovelvollisella on jäljellä ko. kalenterivuonna. Loppuosan työnsuorittaja voi saada korvauksena verohallinnolta (**Skatteverket**) erillisestä hakemuksesta. Maksut suoritetaan työnsuorittajalle kymmenen päivä kuluessa.

Ruotsin verohallinnon tilastojen mukaan verovähennyksen arvo oli vuonna 2010 noin 14,4 miljardia kruunua eli noin 1,8 miljardia euroa. Summasta asuntojen korjaus- ja kunnossapitotöiden osuus oli 91 prosenttia ja kotitaloustöiden yhdeksän prosenttia. Verovähennyksiä sai yhteensä 1,2 miljoonaa ruotsalaista. Verovähennyksen saajista kotitaloustöiden teettäjiä oli noin 27 prosenttia. Verovähennykseen oikeuttavia palveluja tuotti yhteensä 76 500 yritystä. Näistä 63 000 tuotti asuntojen korjaus- ja kunnossapitotöitä ja 13 500 kotitaloustöitä.

85 Kotitaloustöitä ovat mm. siivous, tekstiilihuolto, ruuanlaitto, lumenluonti, puutarhatyöt, lasten hoito ja muut hoivatyöt. Hoivatyöissä vähennysoikeutta on rajoitettu siten, että ne eivät kata erityisammattitaitoa vaativia töitä. Vuokra-asuntoon liittyvät korjaus- ja kunnossapitotyöt, tietotekniikka- ja tv-asennus- ja korjaustyöt ja muut kodinkoneiden korjaukset eivät kuulu verovähennyksen piiriin. Työt, joihin on saatu julkista tukea, eivät kuulu vähennyksen piiriin.

86 Kotitalousvähennyksen voi saada myös suoraan kotitalouteen palkatun työntekijän työvoimakustannuksista sekä kotitalousvähennykseen oikeuttavista töistä, jotka on tehty verovelvollisen saamana henkilökuntaetuutena (**som löneförmån från arbetsgivare**).

87 Vastaa työnsuorittajan ennakoperintärekisteröintivaatimusta Suomessa.

8 Liikuntaklusteri ja alan yritystoiminta

Liikunta-aloilla toimii arviolta 5 000 yritystä, joiden työllisyys on yli 15 000 henkilöä ja liikevaihto noin 26,2 miljardia euroa. Todellisuudessa urheiluun ja liikuntaan liittyvän yritystoiminnan merkitys on suurempaa, sillä yrityksiä ja niiden toimipaikkoja luokittelevan toimialaluokituksen puutteista johtuvista syistä osa klusterin sivu- ja tukitoimialoista jää tilastojen katveeseen.

Tilastokeskuksen yritysrekisterin mukaan urheilu- ja liikuntapalveluissa toimi myös runsaat 2 100 järjestöä, jotka työllistivät 4 000 henkilöä. Yritysrekisteri kattaa kuitenkin vain osan urheiluseuroista ja järjestöistä, joiden toiminta nojaa pitkälti vapaaehtoistyöhön. Vapaaehtoistyön määrä oli arviolta 40 000 työvuotta vuonna 2009 ja palkattomana sen laskennallinen arvo oli noin 1,1 miljardia euroa.

Yksityiset urheilu- ja liikuntapalvelut kuuluvat joka tapauksessa lupaaviin kasvualoihin, sillä yritysten määrä, henkilöstö ja liikevaihto ovat lisääntyneet Tilastokeskuksen yritystilastojen mukaan taloudellisesta taantumasta huolimatta. Saatua tulosta tukevat keskeisten liikuntajärjestöjen tuoreet liikuntatutkimukset, joiden mukaan yksityisten yritysten asiakaskunta on lähes nelinkertaistunut 2000-luvulla.

8.1 Liikuntaklusterin määritelmä

Liikuntaklusteri rakentuu urheiluun ja kansalaisten liikuntaharrastuksiin liittyvien palvelujen, tuotteiden, tutkimuksen ja koulutuksen ympärille. Klusterin katsotaan olevan merkittävä monialainen kasvuala, joka tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia uusiin palvelukokonaisuuksiin, elämyksiin ja tuotteisiin. Liikuntaklusteri poikkeaa muista toimialoista siksi, että julkisella alalla on tärkeä asema liikuntaedellytysten tarjoajana, palvelujen tuottajana sekä rahoittajana. Myös urheiluseuroilla ja -järjestöillä on keskeinen merkitys maamme liikuntakulttuurissa.

Liikuntaklusterin toimialojen (jatkossa liikunta-alat) yritykset ja yritystoimipaiikat voidaan jakaa toimialaluokituksen (Nace 2008) mukaan kolmeen päätoimialaan, jotka ovat jalostusalojen tuotevalmistajat, tukku- ja vähittäiskaupan yritykset ja palveluntuottajat. Vastaavasti yksityisten voittoja tavoittelemattomien yhteisöjen, kuten urheiluseurojen ja -yhdistysten (jatkossa järjestöt) toimipaikat voidaan ryhmitellä toimialaluokituksen mukaan. Järjestöt toimivat palvelualoilla, koska niillä ei ole lainkaan tuotevalmistusta eikä juurikaan kaupan toimipaikkoja.

Jalostusaloilla liikunta-alaa ovat huvi- ja urheiluveneiden rakentaminen (Nace 3012) sekä urheiluvälineiden valmistus (Nace 323). Urheiluvälineiden valmistus on hyvin moninainen toimiala. Siihen luetaan ulko- ja sisäpelivälineet (mailat, verkot ja pallot), talviurheiluvälineet (sukset, hiihto- ja laskettelukengät, luistimet, kelkat), vesiurheiluvälineet, voimisteluvälineet, kuntosali- ja yleisurheiluvälineet (kuntopyörät, juoksumatot, käsi- ja levypainot, nyrkkeilysäkit, etc.), urheilukalastus-, metsästyksen ja kiipeilytarvikkeet sekä suojavarusteet liikuntasuorituksiin.

Urheiluvälineiden ja -tarvikkeiden valmistuksen moninaisuudesta huolimatta osa liikunnan apuvälineiden ja oheistuotteiden valmistuksesta jää tilastojen katveeseen toimialaluokituksen puutteista johtuvista syistä. Esimerkkejä ovat ravinnevalmistusten ja juomien, pääosa urheiluvaatteiden ja -jalkineiden valmistuksesta, urheiluaseiden, hevostarvikkeiden (satuloiden, valjaiden), kalaverkkojen valmistus. Katveeseen putoavat monet korkean teknologian tuotteet, kuten urheilussa käytettävien kulkuneuvojen, ajan- ja muiden mittauslaitteiden, askel-, syke- yms. mittareiden valmistus.⁸⁸

Osa liikunnan apuvälineistä ja oheistuotteista on erikoistuotteita, joita valmistaa harvalukuinen joukko yrityksiä, joille ei ole omaa toimialaluokkaa virallisessa toimialaluokituksessa tai sitten niiden valmistus on tekstiili- ja vaatevalmistuksen, sähkö- ja elektroniikkateollisuuden sivutuotantoa. Virallisen toimialaluokituksen perusteella on vaikea tunnistaa myös urheilu- ja liikuntavälineiden korjausta. Osa kunnossapito- ja korjaustöistä tilastoituu teollisuuteen ja osa henkilökohtaisten tavaroiden korjaukseen, kuten polkupyörien korjaustoiminnassa tapahtuu.

Toimialaluokituksen mukainen **urheiluvälineiden ja -tarvikkeiden** vähittäiskauppa kattaa laajemmin alan tuotteiden kirjon kuin tuotevalmistusta kuvaavat toimialat. Ongelmia tuottavat vain urheiluvälineiden ja -tarvikkeiden vähittäiskauppa tavarataloissa ja muissa erikoistumattomissa suurissa myymälöissä, joissa urheiluvälineiden ja -tarvikkeiden vähittäiskauppaa ei pystytä erottamaan muiden tavaroiden kaupasta. Toisaalta suuntauksena on ollut, että suuret kauppaketjut ovat eriyttäneet urheiluvälineiden ja -tarvikkeiden kaupan omiin erikoismyymälöihin.

Urheilu- ja liikuntapalvelujen tuottajat voidaan jakaa kuuteen alatoimialaan, jotka ovat urheilu- ja liikuntakoulutus (Nace 8551), urheilulaitosten toiminta (Nace 9311), urheiluseurat (Nace 9312), kuntokeskukset (Nace 9313), muu urheilutoiminta (Nace 9319), hiihto- ja laskettelukeskukset (Nace 93291) sekä vapaa-ajan ja urheiluvälineiden vuokraustoiminta (Nace 7721). Virallisen toimialaluokituksen mukaiset toimialat kattavat hyvin ydinpalvelujen tuotannon päätoimialana. Sen sijaan liikuntaan liittyvät sivu- ja tukitoimialat jäävät tilastojen ulkopuolelle.

Liikuntaan liittyviä sivu- ja tukitoimialoja ovat esimerkiksi rahapeli- ja vedonlyöntipalvelut, liikuntamatkailu- ja seikkailutoiminta, radio- ja tv-ohjelmien ja -kanavien ylläpito, mutta näiden liikuntaan liittyvien palvelujen tuottajia on vaikea erottaa muista samaan toimialaryhmään kuuluvista yrityksistä toimialaluokituksen pohjalta. Uusia esimerkkejä teknologisia ja palvelusovellutuksia tuottavista yrityksistä ovat digitaalisen peliteollisuuden yritykset tai yksityiset maksuliikenneoperaattorit, jotka ylläpitävät niin sanottuja liikuntaseläijärjestelmiä.

Liikuntaa ja urheilua liittyy läheisesti myös taidealoihin, kuten tanssi- ja sirkus-toimintaan. Suurimpia puutteita toimialaluokituksessa on, että määrätyistä kasvavista liikunta-aloista ei saada eriteltyä tietoa, vaikka palveluja tuottavat yritykset

⁸⁸ Urheiluvaatteiden ja -jalkineiden, satuloiden ja valjaiden valmistus osa vaatteiden ja nahkatuotteiden valmistusta (Nace:t 14190, 15120 ja 15200). Urheiluaseiden valmistus on osa metallituotteiden valmistusta (Nace 25400). Ajan- ja muiden mittauslaitteiden, askel-, syke- yms. mittareiden valmistus on toimialaluokituksessa osa mittaus-, testaus- ja navigointivälineiden ja -laitteiden sekä kellojen valmistusta (Nace:t 26510 ja 26520).

tilastoituisivat sinänsä toimialaluokituksen perusteella urheilu- ja liikuntapalvelujen joukkoon. Esimerkkinä voidaan mainita hevosalaan liittyvät urheilu- ja liikuntapalvelut tai välinevalmistus ja -kauppa. Ainoastaan hevosten kasvatuksesta (Nace 01430) saadaan suoraa tilastotietoja toimialaluokituksen pohjalta.

Taulukko 36. Yksityiset liikunta-alat (liikuntaklusteri) EU:n toimialaluokituksen (Nace 2008) mukaan tunnistettavien toimialojen perusteella.

Toimialan nimi	Toimialakoodi
<i>Jalostusalat:</i>	
Huvi- ja urheiluveneiden rakentaminen	30200
Urheiluvälineiden toiminta	32300
<i>Kauppa:</i>	
Urheilualan tukkukauppa	46493
Veneiden ja veneilytarvikkeiden tukkukauppa	46495
Urheiluvälineiden ja polkupyörien vähittäiskauppa	47641
Veneiden ja veneilytarvikkeiden vähittäiskauppa	47642
<i>Palvelualat:</i>	
Vapaa-ajan ja urheiluvälineiden vuokraus ja leasing	77210
Urheilu- ja liikuntakoulutus	85510
Urheilulaitosten toiminta	93110
Urheiluseurojen toiminta	93120
Kuntokeskukset	93130
Muu urheilutoiminta	93190
Hiihto- ja laskettelukeskukset	93291

8.2 Liikunta-alan yritystoiminta

8.2.1 Yritysten määrä

Suomessa toimi liikunta-aloilla Tilastokeskuksen YTR:n mukaan runsaat 4 900 yritystä ja runsaat 5 200 **yritystoimipaikkaa** vuonna 2009 (Taulukko 37), kun puhutaan toimialaluokituksen mukaan tunnistettavista toimijoista. Yritystoimipaikkojen henkilöstö oli vajaat 16 100 henkeä ja liikevaihto 2,6 miljardia euroa ilman yhtiöittäjäntä yksityistä järjestötoimintaa ja kunnallisia liikuntapaikkoja. Kaikista yrityksistä liikunta-aloilla toimi kaksi prosenttia. Kaikkien yritystoimipaikkojen henkilöstöstä liikunta-alat muodostivat 1,2 prosenttia ja liikevaihdosta 0,8 prosenttia.

Pääosa liikunta-alojen liikevaihdosta koostuu liikunta- ja urheiluvälineiden tukku- ja vähittäiskaupasta. Tosin liikevaihtoon perustuva tarkastelu korostaa liaksi liikuntaklusteriin kuuluvien kaupan alan yritysten merkitystä. Todellisuudessa kaupan alan jalostusarvo on pieni, sillä pääosa yritysten liikevaihdosta koostuu kauppatavaroiden välityksestä (läpikulkulaskutuksesta). Siksi Tilastokeskuksen YTR:n mukainen henkilöstötieto antaa paremman käsityksen toiminnan laajuudesta kuin liikevaihto, joka rakentuu eri tavalla yritysten päätoimialasta riippuen.

Liikunta-alojen toimipaikoista vajaat 60 prosenttia tuotti varsinaisia urheilun ja liikunnan ydinpalveluja. Alatoimialoittain toimipaikkoja on eniten muussa urheilutoiminnassa (Nace 9319). Siihen luetaan urheilutapahtumien ja promoottorien toiminta, itsenäiset ammattiuurheilijat, erotuomarit ja valmentajat, urheilun keskusjärjestöjen, lajiliittojen ja liigojen toiminta sekä urheilutapahtumien edistäminen. Henkilöstöllä ja liikevaihdolla mitattuna suurin palveluala on urheilulaitosten toiminta, johon kuuluvat jää- ja urheiluhallit ja tenniskentät ja -hallit.

Kuntokeskukset ovat henkilöstöllä mitaten kolmanneksi tärkein palveluihin liittyvä toimiala. Kuntokeskukset koostuvat kuntosaleista ja -klubeista. Urheilu- ja liikuntakoulutukseen (Nace 85510) kuuluvat puolestaan pallopelien urheiluopetus, taistelulajien opetus sekä viime vuosina nopeasti kasvanut ratsastuskoulutoiminta, joskin osa ratsastustallitoiminnasta tilastoituu muun urheilutoiminnan toimialalle.

Jalostusalojen merkitys jää melko pieneksi käsityövaltaiseksi toiminnaksi.⁸⁹ Merkittävä osa urheilu- ja apuvälineiden valmistuksesta tilastoituu toimipaikoille, joiden päätoimiala on muu kuin varsinaisten urheiluvälineiden valmistus. Muun muassa urheiluvaatteita ja -jalkineita, satuloita ja valjaita, urheiluaseita ja ammuksia valmistavia toimipaikkoja tai erilaisia korkean teknologian tuotteita, kuten ajanmittauslaitteita, askel- ja sykemittareita yms. valmistavia yrityksiä ja niiden toimipaikkoja ei ole mahdollista tunnistaa virallisen toimialaluokituksen avulla.

Taulukko 37. Liikunta-alojen yritystoimipaikat toimialoittain 2009

Toimiala (Nace)	Toimipaikat	Osuus toimipaikoista, %	Osuus henkilöstöstä, %	Osuus liikevaihdosta, %
Huvi- ja urheiluveneiden valmistus	257	4,9	13,1	8,5
Urheiluvälineiden valmistus	149	2,9	5,7	5,8
<i>Jalostusalat yhteensä</i>	<i>406</i>	<i>7,8</i>	<i>18,8</i>	<i>14,3</i>
Urheilualan tukkukauppa	399	7,6	7,5	22,9
Veneiden ja veneilytarvikkeiden tukkukauppa	85	1,6	1,6	3,7
Urheiluvälineiden ja polkupyörien väh.kauppa	1 132	21,7	22,2	25,6
Veneiden ja veneilytarvikkeiden väh.kauppa	207	4,0	3,0	6,8
<i>Kauppa yhteensä</i>	<i>1 823</i>	<i>34,9</i>	<i>34,3</i>	<i>59,0</i>
Vapaa-ajan ja urheiluvälin. vuokraus ja leasing	69	1,3	0,6	0,4
Urheilu- ja liikuntakoulutus	391	7,5	4,5	1,8
Urheilulaitosten toiminta	600	11,5	14,5	8,6
Urheiluseurojen toiminta	100	1,9	3,4	1,5
Kuntokeskukset	304	5,8	8,2	4,4
Muu urheilutoiminta	1 463	28,0	10,7	7,2
Hiihto- ja laskettelukeskukset	68	1,3	5,0	2,8
<i>Palvelualat yhteensä</i>	<i>2 995</i>	<i>57,3</i>	<i>46,9</i>	<i>26,7</i>
Yhteensä	5 224	100,0	100,0	100,0

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

⁸⁹ Urheiluvälineiden valmistuksen toimialaan (Nace 323) luetaan ulko- ja sisäpelivälineet (mailat, pallot, verkot yms.), talviurheiluvälineet (hiihto- ja laskettelukengät, luistimet, sukset, kelkat yms.), vesiurheiluvälineet (vesisukset, purjelaudat yms.), voimisteluvälineet, kuntosali- ja yleisurheiluvälineet (juoksumatot, kuntopyörät, soutulaitteet yms.), urheilukalastus- ja metsästys- ja kiipeilyvälineet sekä erilaiset suojavarusteet urheilu- ja pelitarkoituksiin.

8.2.2 Liikevaihdon ja työllisyyden kehitys

Liikunta-alojen merkitys on kasvussa, sillä toimipaikkojen määrä ja henkilöstö lisääntyivät taloudellisesta taantumasta huolimatta alan kaupassa ja urheilu- ja liikuntapalveluissa vuonna 2009. Nopeinta kasvu on ollut liikuntaklusterin palvelualoilla, joissa myös liikevaihto kasvoi vuonna 2009. Liikevaihto kohosi lähes kaikissa urheilu- ja liikuntapalveluissa, mutta myönteisintä kehitys oli kuntokeskus- ja kuntosalitoiminnassa. Palloilulajeihin läheisesti liittyvä urheilulaitosten toiminta on säilynyt kuitenkin suurimpana palvelualana henkilöstöllä ja liikevaihdolla mitattuna.

Urheilu- ja liikuntapalvelujen kysynnän kasvu on pitänyt liikuntaklusterin pinnalla vastapainoksi sille, että urheiluvälineiden ja -tarvikkeiden kaupassa kehitys oli varsin vaisua ja osin viennistä riippuvaisten jalostusalojen puolella henkilöstö ja liikevaihto romahtivat vuonna 2009. Urheilun ja liikunnan ydinpalvelujen kasvun taustalla ovat kuluttajien ostovoiman myönteinen kehitys, työntekijöiden omatoimiseen liikuntaan tarkoitettu verotuki ja vapaa-ajan viettoon liittyvät kulutusrakenteen muutokset, jotka korostavat terveiden elämäntapojen ja liikunnan merkitystä.

Liikunta-alalta ei ole saatavilla tilastotietoja vuodelta 2010, mutta asiantuntija-arvioiden mukaan kasvu on nopeutunut palvelualoilla ja liikevaihto on kääntynyt nousuun urheiluvälineiden tukku- ja vähittäiskaupassa. Tilastokeskuksen liikevaihdon suhdannekuvaajien mukaan liikevaihto lisääntyi urheiluvälineiden vähittäiskaupassa noin kahdeksan prosenttia vuonna 2010, joskin kehitys on ollut laimeaa alkuvuonna 2011. Urheiluvälineiden ja -tarvikkeiden kysyntä on ns. johdettua kysyntää, joka riippuu varsinaisten urheilun ja liikunnan ydinpalvelujen kysynnästä.⁹⁰

Taulukko 38. Liikunta-alojen yritystoimipaikkojen määrän, henkilöstö ja nimellisen liikevaihdon kehitys 2007–09.

	Jalostusalat	Kauppa	Palvelualat	Yhteensä
<i>Toimipaikat</i>				
– 2007	434	1 759	2 831	5 024
– 2008	429	1 801	2 928	5 158
– 2009	406	1 823	2 995	5 224
<i>Henkilöstö, lkm</i>				
– 2007	3 660	5 300	6 830	15 790
– 2008	3 730	5 210	6 770	15 710
– 2009	2 860	5 220	7 140	15 220
<i>Liikevaihto, milj. euroa</i>				
– 2007	590	1 580	580	2 750
– 2008	600	1 630	650	2 880
– 2009	370	1 550	700	2 620

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

90 Veneiden ja veneilytarvikkeiden kysyntä lähti selvään laskuun jo vuoden 2009 alkupuoliskolla. Ala ei ole tilastojen valossa täysin toipunut taantumasta, sillä myynnin kehitys on polkenut paikallaan vuosina 2010–11.

8.2.3 Yrityskannan kehitys ja profiili

Suomessa toimi vuonna 2009 Tilastokeskuksen YTR:n tilastojen mukaan 4 940 yritystä, jotka luetaan liikuntaklusterin ydintoimialoihin. Alalla toimii 290 yritystoimipaikkaa enemmän kuin yrityksiä. Joillakin alan yrityksillä voi olla toimipaikkoja, joiden päätoimiala on muilla kuin liikunta-aloilla. Vastaavasti liikunta-alan toimipaikkoja saattaa olla sellaisilla yrityksillä, joiden omaa päätoimialaa ei lueta liikuntaklusteriin. Liikunta-alalla yritys- ja toimipaikkatason henkilöstö- tai liikevaihtotietojen välillä ei ollut kuitenkaan suurta eroa vuonna 2009.

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan liikuntaklusterissa yritysten määrä on kasvanut Suomessa keskimäärin 200 yrityksellä vuosittain 2005–09.⁹¹ Uusien yritysten määrä saadaan, kun toimintansa aloittaneiden yritysten määrästä vähennetään toimintansa lopettaneet yritykset. Urheilu- ja liikuntapalvelujen osuus toimialaryhmän yritysten nettolisäyksestä on ollut 70 prosenttia. Myös pahimpana lamavuonna 2009 palvelualoille perustettiin yrityksiä enemmän kuin niitä lopetettiin. Urheiluvälineiden valmistuksessa ja kaupassa yritysten nettolisäys oli miinusmerkkinen.

Urheilu- ja liikuntapalveluissa toimintansa aloittaneita yrityksiä oli vuonna 2010 enemmän kuin koskaan aiemmin, mikä on seurausta suhdanteiden paranemisesta. Eniten yritysten määrä lisääntyi urheilu- ja liikuntakoulutuksessa sekä muussa urheilutoiminnassa, joissa toimii paljon ammatinharjoittajia. Pääomavaltaisemmassa kuntokeskus- (kuntosalit, yms.) ja urheilulaitostoiminnassa (palloiluhallit yms.) yritysten määrän kasvu oli maltillisempaa. Urheiluvälineiden valmistuksessa ja kaupassa toimintansa aloittaneiden yritysten määrä pysyi ennallaan.⁹²

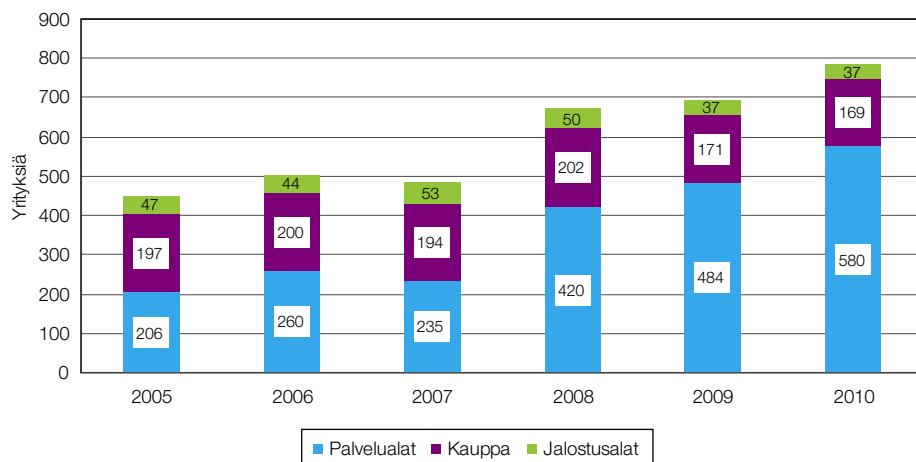
Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten määrän samanaikainen kasvu on lisännyt **yrityskannan vaihtuvuutta**, mikä on varsinkin urheilu- ja liikuntapalvelujen yrityksissä tuntuvasti suurempaa kuin koko yritys kentässä keskimäärin. Yrityskannan vaihtuvuus oli erityisen voimakasta urheilu- ja liikuntakoulutuksessa, urheiluvälineiden vuokrauksessa ja niin sanotussa muussa urheilutoiminnassa vuosina 2008–10 (Kuvio 65). Vaihtuvuutta on mitattu tässä suhteuttamalla aloittaneet ja lopettaneet yritykset vallitsevaan yritys kantaan ja summaamalla suhdeluvut yhteen.⁹³

91 Tarkastelu ei kata toimialaa 93120 (Urheiluseurat).

92 Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilaston perustiedot tuotetaan verohallinnon rekisteröintitietojen pohjalta. Tilastointimenetelmästä seuraa, että käytettävissä olevat tilastot eivät välttämättä kuvaa aidosti yrityksen uusperustantaa tai lopettamista (konkurssi ja omaehtoinen lopettaminen), vaan ne ovat osin hallinnollisia sisältäen epäaitoja liiketoiminnan aloituksia ja lopetuksia (yritysmuodon muutokset, yms.).

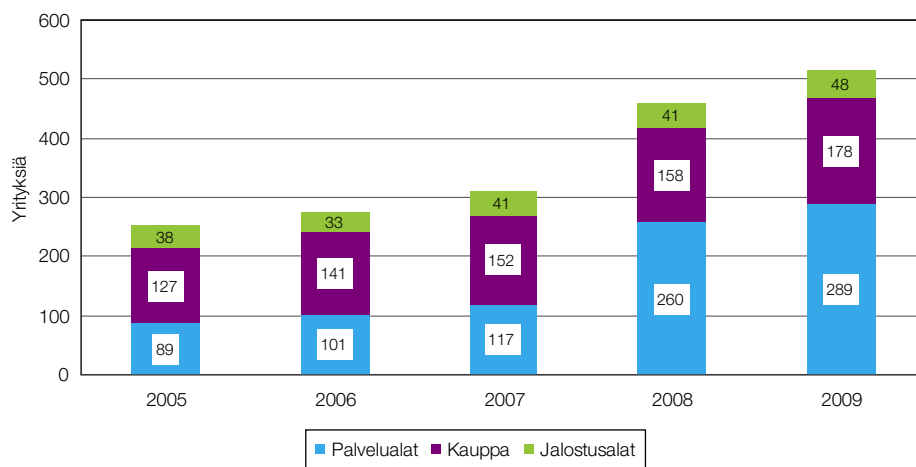
93 Tarkasteluajanjakso muodostuu kahdesta ja puolesta vuodesta (tammikuu 2008–kesäkuu 2010).

Kuvio 63. Toimintansa aloittaneet liikunta-alojen yritykset 2005–10, lkm

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

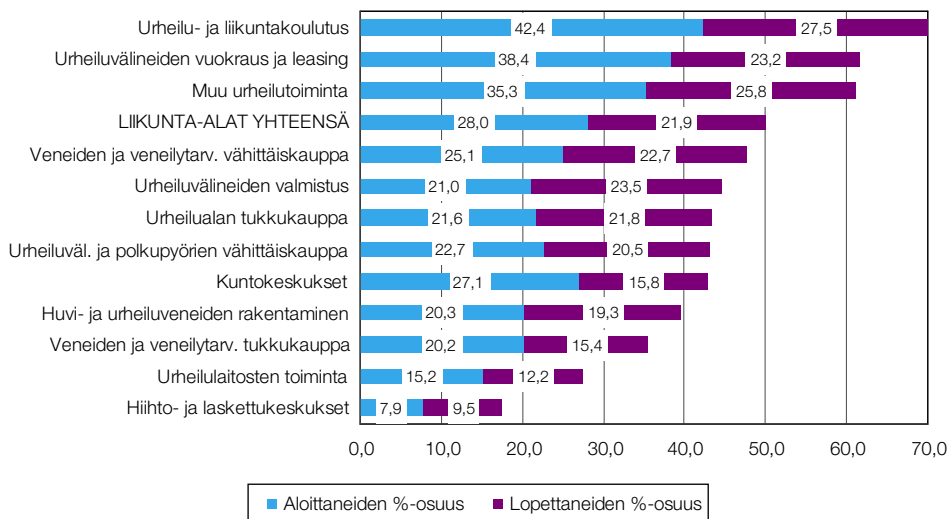
Kuvio 64. Toimintansa lopettaneet liikunta-alojen yritykset 2005–09, lkm.⁹⁴

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

⁹⁴ Toimintansa lopettaneiden yritysten määrästä ei ole vielä saatavilla tilastotietoja koko vuodelta 2010, mutta vuoden ensimmäisen puoliskon ennakkotiedot osoittavat, että lopettaneiden yritysten määrä olisi kääntynyt laskuun lähes kaikilla yksityisillä liikunta-aloilla.

Kuvio 65. Yrityskannan vaihtuvuus liikunta-alojen yrityksissä toimialoittain 2008–10, prosenttia.

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

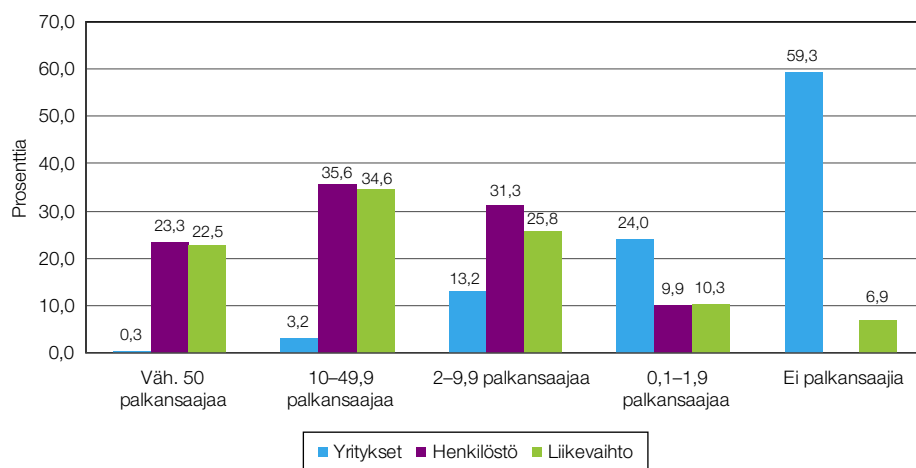
Alan yrityskoko ja -muoto

Liikunta-alat ovat mikroyrityksvaltaista yritystoimintaa, joskin yritysprofililtaan ne eivät poikkea muiden toimialojen keskiarvosta. Patentti- ja rekisterihallitus PRH:n ja verohallinnon perusaineistoihin pohjautuvien tilastojen mukaan lähes 60 prosentilla toiminnassa olleista yrityksistä ei ollut palkansaaajia, ja vajaa neljännes työllisti alle kaksi palkansaaajaa vuonna 2009.⁹⁵ Silti näiden yritysten osuus toimialan liikevaihdosta jäi yhteensä 17 prosenttiin. Keskisuuria yrityksiä oli vain kolme promillea, mutta niiden osuus klusterin liikevaihdosta oli miltei viidennes (Kuvio 66).

Urheilu- ja liikuntapalveluissa toimi vuonna 2009 myös runsaat 1 700 **sivutoimista** yritystä, jotka ovat toimineet tilastovuoden aikana yli puoli vuotta. Näiden yritysten henkilöstö oli alle 0,6 henkilöä ja liikevaihto jäi alle 9 821 euroon, jolloin ne olivat pudonneet Tilastokeskuksen YTR:n vuositilastojen ulkopuolelle. Sivutoimista yrittäjyyttä esiintyy eniten niin sanotun muun urheilutoiminnan toimialalla. Sivutoimiset yrittäjät ovat omaan lukuunsa toimivia valmentajia ja erotuomareita tai muita vapaa-ajan urheilu- ja virkistystoimintaa harjoittavia henkilöitä.

95 PRH:n ja verohallinnon aineistoihin perustuvat yritysten henkilöstötilastot eivät sisällä kuitenkaan yrittäjiä, jotka eivät maksa palkkoja itselleen. Tämän vuoksi tilastotiedot eivät ole täysin vertailukelpoisia Tilastokeskuksen YTR:n tilastoihin nähden, joissa yritysten henkilöstötiedot sisältää myös yrittäjät.

Kuvio 66. Liikunta-alojen yritykset henkilöstön kokoluokittain 2009, prosenttia yrityksistä, palkansaajista ja liikevaihdosta.

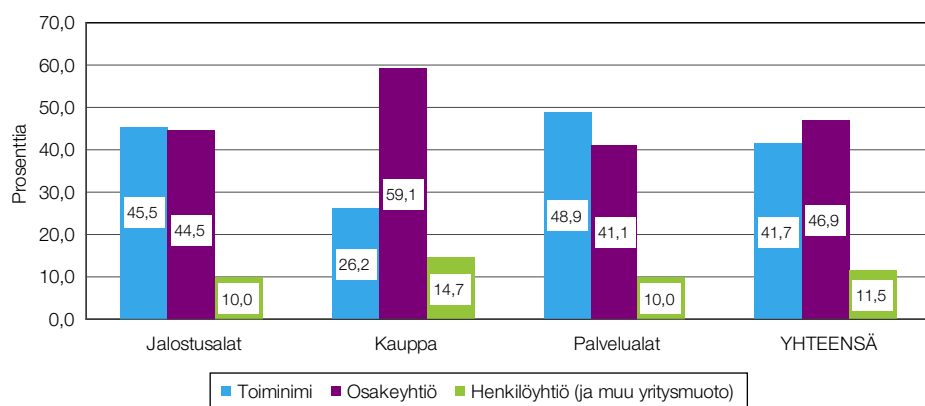

Lähde: Verohallinto, PRH ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith

Vajaat 50 prosenttia liikunta-alojen yrityksistä on **yritysmuodoltaan** osakeyhtiömuotoisia. Yksityisiä toiminimiä yrityksistä oli runsaat 40 prosenttia. Yritysmuotona toiminimi on helppo ja joustava tapa aloittaa pienimuotoinen liiketoiminta, sillä yritysmuoto ei edellytä erityisiä perustamistoimia eikä toimielimiä. Yksityiset toiminimet jaetaan ammatin- ja liikkeenharjoittajiin. Ammatinharjoittajat toimivat yleensä ilman ulkopuolista työvoimaa, mutta kaupan alalla toimivilla liikkeenharjoittajilla saattaa olla vierasta työvoimaa palveluksessaan.

Noin kymmenen prosenttia liikunta-alojen yrityksistä edustaa muita yhtiömuotoja, joita ovat avoimet yhtiöt, kommandiittiyhtiöt ja osuuskunnat. Voidaan todeta, että yhtiömuotoiset yritykset ovat enemmistönä urheiluvälineiden valmistuksessa sekä urheiluvälineiden ja -tarvikkeiden tukku- ja vähittäiskaupan yrityksissä. Urheilu- ja liikuntapalveluissa, joissa palvelurakennuksiin, koneisiin ja laitteisiin sitoutunutta pääomaa on yleensä vähemmän, ammatinharjoittajien omistamat yksityiset toiminimet muodostivat suurimman yritysryhmän (Kuvio 67).

Kuvio 67. Liikunta-alojen yritykset yritysmuodoittain ja päätoimialoittain 2009, prosenttia yrityksistä.

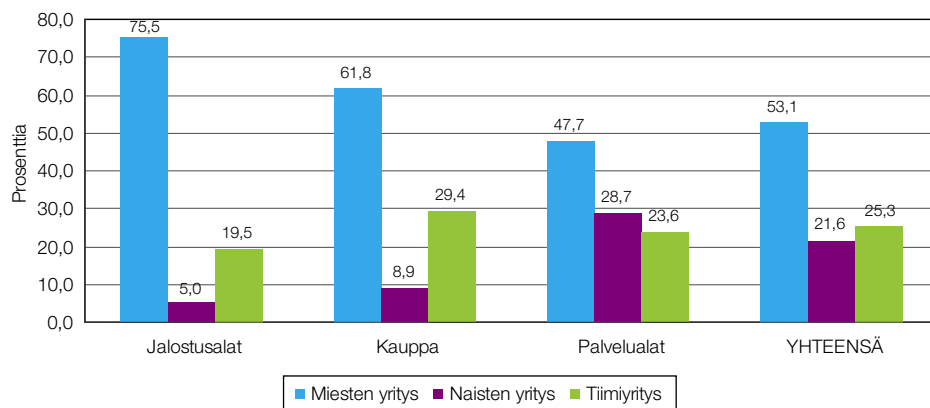

Lähde: Verohallinto, PRH ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith

Omistajat

Verohallinnon ja PRH:n tilastojen mukaan yli 50 prosenttia liikunta-alojen yrityksistä oli **miesten** omistamia ja niihin kertyi runsaat 40 prosenttia alan liikevaihdosta. Keskimäärin joka viides yritys oli **naisten** hallussa, mutta urheilun ja liikunnan ydinpalveluissa naisyritysten määrä nousee miltei kolmannekseen. Tosin naisten yrityksiin kertyi vain kolme prosenttia liikunta-alojen koko liikevaihdosta. Naisten ja miesten yhdessä omistamia tiimiyrityksiä tai omistajan sukupuolen mukaan erittelemättömiä yrityksiä oli noin neljännes toimialan yrityksistä vuonna 2009 (Kuvio 68).

Kuvio 68. Liikunta-alojen yritykset päätoimialoittain ja omistajatyypeittäin vastuuhenkilöiden sukupuolen mukaan 2009, prosenttia yrityksistä.

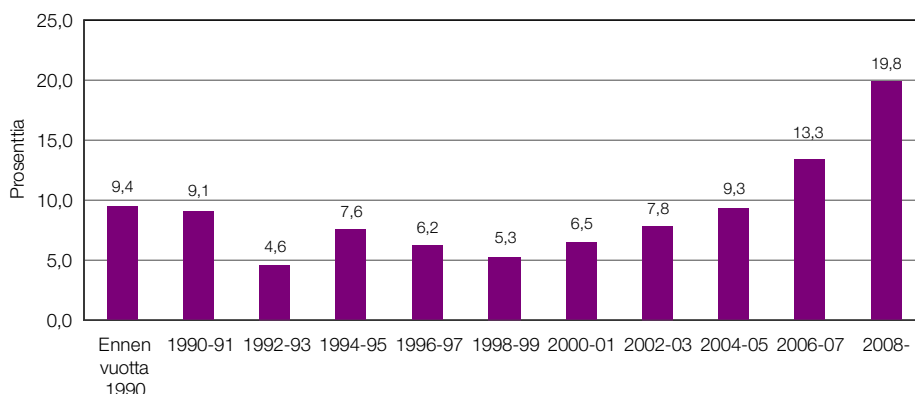
Lähde: Verohallinto, PRH ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith

PRH:n kaupparekisterin ja verohallinnon tietojen mukaan Suomessa toimi 160–170 **maahanmuuttajataustaista** tai muuta vähintään puoliksi ulkomaan kansalaisten omistuksessa olevaa liikunta-alan yritystä, kun lähtökohtana on yritysten vastuuhenkilöiden kansalaisuus yritysmuoto huomioon ottaen. Ulkomaalaisomisteisiin yrityksiin kertyi 9–10 prosenttia liikunta-alan liikevaihdosta ja palkansaajista. Ulkomaalaistaustaisten yritysten merkitys nousee verrattain korkeaksi, koska niiden joukossa paljon tukku- ja vähittäiskaupan pk-yrityksiä.

Ikäjakauma

Verohallinnon ja PRH:n tilastojen mukaan yli kolmannes vuonna 2009 toiminnassa olleista liikunta-alojen yrityksistä oli aloittanut vuoden 2005 jälkeen. Toiminnassa olleiksi luetaan ne yritykset, joilla oli palkattua henkilökuntaa ja/tai liikevaihtoa ja myyntiä vuonna 2009. Ennen vuotta 2000 toimintansa aloittaneita oli neljä kymmenestä. Yritysten ikäjakauma seuraa yleisessä taloudellisessa tilanteessa tapahtuneita muutoksia. Kokonaisuudessaan liikunta-alojen yritysten elonjäämisasteet eivät poikkea sanottavasti koko yrityskentän elonjäämisasteesta.

Kuvio 69. Toiminnassa olleet liikunta-alojen yritykset 2009 perustamisvuoden mukaan, prosenttia yrityksistä.

Lähde: Verohallinto, PRH ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith

8.3 Liikunta-alojen järjestötoiminta

Voittoa tavoittelemattomilla yhteisöillä, kuten liikunta- ja urheiluseuroilla on tärkeä asema liikuntakulttuurissa. Kansallisen liikuntatutkimuksen mukaan lähes viidennes 19–65-vuotiaasta aikuisväestöstä, eli noin 630 000 henkilöä harrasti liikuntaa enemmän tai vähemmän aktiivisesti urheiluseurassa tai muun liikuntajärjestön piirissä vuosina 2009–10.⁹⁶ Alle 19-vuotiaista lapsista ja nuorista urheiluseurojen

⁹⁶ Luonnollisesti samat henkilöt voivat harrastaa liikuntaa myös omatoimisesti yksin tai ryhmässä tai yksityisten liikunta-alan yritysten tai työpaikan ja opiskelupaikan liikuntatiloissa ja järjestämänä.

toimintaan osallistuu yli 40 prosenttia (420 000 henkilöä). Yli 65-vuotiaasta vanhusväestöstä osuus oli runsaat kymmenen prosenttia.

Pääosa liikunnan palkattomasta vapaaehtoistyöstä kanavoituu suomalaisen yhteiskunnan hyväksi urheiluseurojen ja muiden liikuntajärjestöjen kautta. Kansallisen liikuntatutkimuksen mukaan vapaaehtois- ja kansalaistoimintaan osallistui joka kuudes aikuisväestöön kuuluva, eli 536 000 henkilöä vuosina 2009–10.⁹⁷ Heistä 380 000 toimi liikuntaseurojen kautta. Miehiä vapaaehtoistyöntekijöistä oli 57 prosenttia ja naisia 43 prosenttia. 2000-luvun jälkipuoliskolla järjestötoimintaan osallistuvien naisten määrä on koko ajan kasvanut, mutta miesten määrä on vähentynyt.

Urheilulajeittain tarkasteltuna vapaaehtoistyöntekijöiden määrä on suurin jalkapallon, jääkiekon ja yleisurheilun piirissä. Näissä lajeissa toimii yli 50 000 vapaaehtoistyöntekijää. Jalkapallo ja jääkiekko ovat lajeja, joissa palkattomien työtuntien määrä kuukaudessa on lähes kaksinkertainen liikuntayhdistyksissä tehtävän vapaaehtoistyön keskiarvoon verrattuna. Pääasiallisia työtehtäviä ovat huoltotehtävät, toimitsija-, järjestely tai myyntitehtävät, varainhankinta, kyyditsijä, ohjaaja tai kouluttaja. Jotkut toimivat valmentajina sekä tuomari- ja arviointitehtävissä.

Lähes 50 prosenttia vapaaehtoistyöntekijöistä harrastaa itsekin liikuntaa urheiluseurassa tai muussa liikuntajärjestössä. Osa toimii vapaaehtoistyöntekijänä myös useamman kuin yhden urheilulajin piirissä. Urheiluseuroissa tapahtuvan toiminnan kannustimena näkyy tutkimusten mukaan selvästi omien lasten ja nuorten liikuntaharrastusten ja kilpailutoiminnan järjestämiseen osallistuminen, sillä innokkaimmin vapaaehtoistoimintaan osallistuvat lapsiperheelliset noin 36–49-vuotiaat henkilöt, joista joka toinen jättää vapaaehtoistoiminnan omien lasten aikuistuessa.

Vapaaehtoistyön määrä

Keskimäärin vapaaehtoistyöntekijät tekivät urheiluseurassa ja muussa liikuntajärjestössä kansallisen liikuntatutkimuksen pohjalta arvioiden vapaaehtoistyötä noin 120 tuntia vuodessa vuosina 2009–10. Vapaaehtoistyössä tehtyjen työtuntien määrä vastaa vuodessa noin 40 000 henkilötyövuotta, jos vapaaehtoistyöntekijöiden (536 000 henkilöä) vuodessa tekemät keskimääräiset kokonaistytunnit suhteutetaan Tilastokeskuksen kansantalouden tilinpidon mukaiseen palkansaajien keskimääräiseen työtuntimäärään (1 592 henkilötyötunti/vuodessa) vuonna 2009.

Liikunta-alojen järjestötoiminnassa tehtyjen laskennallisten työtuntien kokonaismäärä on arviolta 1,6 prosenttia kansantalouden tilinpidon mukaisista tuotannollisen toiminnan piirissä tehdyistä kokonaistytunneista. Osuus vastaa suurin piirtein elintarviketeollisuudessa tehtyjä työtunteja vuonna 2009. Jos urheilun ja liikunnan järjestötoiminnassa tehty vapaaehtoistyöntekijöiden työtunnit kerrotaan kansantalouden tilinpidon mukaisella työntekijöiden keskityötuntipalkalla, oli palkattoman työn laskennallinen arvo noin 1,13 miljardia euroa vuonna 2009.

97 Jos 15–18-vuotiaat ja 66–79-vuotiaat lasketaan mukaan, kohoaa vapaaehtoistyöntekijöiden määrä 637 000 henkilöön. Mikäli myös ei-aktiiviset kannatusjäsenet lasketaan mukaan, nousee urheiluseuroissa ja -järjestöissä tavalla tai toisella mukana olevien aikuisten määrä lähes miljoonaan henkilöön.

Järjestöt ja niiden henkilöstö

Urheilun ja liikunnan parissa toimivien voittoa tavoittelemattomien yleishyödyllisten yhteisöjen kokonaismäärästä ei ole olemassa tarkkoja tilastotietoja. Yhteensä Suomessa on arvioitu toimivan jopa 6 000–9 000 urheilu- ja liikuntaseuraa. Urheilu- ja liikuntaseurat ja muut liikuntajärjestöt toimivat yleensä aatteellisina yhdistyksinä. **Yhdistys** muodostuu, kun vähintään kolme 15 vuotta täyttänyttä yksityistä (luonnollista) henkilöä tai oikeushenkilöä (osakeyhtiöt, muut yhdistys) harjoittavat johonkin aatteelliseen tarkoitukseen tähtäävää pysyväisluonteista toimintaa.⁹⁸⁹⁹

Yhdistystä, johon kuuluu useita yhdistyksiä, kutsutaan **liitoksi, keskusliitoksi tai -järjestöksi**. Esimerkkinä on Suomen Liikunta ja Urheilu SLU ry, joka on useiden liikuntajärjestöjen katto- ja palvelujärjestö. **Rekisteröimätön yhdistys** ei ole sitä vastoin oikeustoimikelpoinen oikeushenkilö, vaan yhdistyksen vastuuhenkilöt vastaavat yhdistyksen toiminnasta henkilökohtaisesti. Tämä suomalaiseseen yhdistymisvapauteen liittyvä toimintamalli aiheuttaa sen, että osa yhdistyksistä jää kokonaan hallinnollisten rekisterien ja tilastojen katveeseen.

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan Suomessa toimi 2 110 **urheilu- ja liikuntapalveluissa toimivaa järjestöä**, joiden henkilöstö oli 3 950 henkilöä kokovuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna (Taulukko 39). Urheiluseurojen ja -järjestöjen kokonaismäärästä työnantajina toimivat järjestöt muodostavat kuitenkin vain pienen osuuden. Osalla työnantajina toimivista järjestöistä on myös pientä taloudellista toimintaa tai myyntitoimintaa, josta ne ovat tuloverovelvollisia ja sen vuoksi edelleen arvonlisäverovelvollisia yritysmuotoisten yhteisöjen tapaan.

Taulukko 39. Urheilu- ja liikuntapalvelualojen järjestöt 2009.

	Toimipaikat, lkm	Henkilöstö, lkm
Urheilu- ja liikuntakoulutus	73	504
Urheilulaitosten toiminta	51	179
Urheiluseurojen toiminta	1 620	2 076
Muu urheilutoiminta	338	1 184
Muut palvelualat	25	9
Yhteensä	2 107	3 952

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

Verotuksessa aatteellinen yhdistys on pääsääntöisesti arvonlisäverovelvollinen vain siitä toiminnasta, jota pidetään tuloverotuksessa veronalaisena elinkeinotoimintana, mikäli toiminnan liikevaihto (myyntitulot) ylittävät 8 500 euroa tilikaudessa. Yleishyödyllisessä yhteisössä tuloverollisuus ja arvonlisäverollisuus ovat siten

98 Yhdistys voi olla rekisteröimätön tai rekisteröity, jolloin sen nimeen liitetään lyhenne ry tai rf. Vain rekisteröidyt yhdistykset voivat tehdä sopimuksia ja kauppvoja, hallita omaisuutta ja laatia hakemuksia. Rekisteröidyt yhdistykset merkitään Patentti- ja rekisterihallitus PRH:n yhdistysrekisteriin. Yhdistysten toimintaa säätelee yhdistyslaki.

99 Urheilun ja liikunnan piirissä toimii myös säätiömuotoisia järjestöjä (vrt. Urheiluopiston säätiö). Säätiöllä ei ole varsinaisia omistajia, osakkaita tai jäseniä, vaan se on määrättyyn tarkoitukseen perustettu omaisuusmassa, jonka varat sijoitetaan varmalla ja mahdollisimman tuottavalla tavalla. Säätiö perustetaan säädekirjalla tai testamentilla PRH:n luvalla, jonka jälkeen säätiö voidaan rekisteröidä säätiörekisteriin. Säätiön toiminnan asianmukaisuudesta huolehtii säätiön hallitus.

yhteydessä toisiinsa, mutta verollisuutta ei ratkaista vain toiminnan ylijäämän suuruuden pohjalta. Ratkaisevaa on, harjoittaako yleishyödyllinen yhteisö samanlaista elinkeinotoimintaa kuin kilpailutaloudessa toimivat yksityiset yritykset.¹⁰⁰

Järjestöt, joilla on merkittävää liiketoimintaa, voidaan yhtiöittää, jolloin niiden kaupallinen toiminta on mahdollista erottaa järjestön aatteellisesta toiminnasta. Yhtiöitettäväksi sopii parhaiten urheilu- ja liikuntatoiminta, jolla on maksukykyinen ja markkinoilla toimimaan kykenevä asiakaskunta ja riittävästi vakiintunutta kysyntää, joka voi koostua yksityisten kuluttajien, yritysten tai muiden yksityisten tai julkisyhteisöjen kysynnästä. Myös julkisten avustusten saajilta edellytetään, että järjestöt pitävät liiketoimintansa erillään aatteellisesta toiminnasta.

8.4 Liikuntapalvelujen kysyntä

8.4.1 Kansalliset liikuntatutkimukset

Liikunta on henkilöiden fyysistä aktiivisuutta, jonka tarkoituksena on kunnon kohottaminen, terveyden parantaminen tai pelkästään liikunnan tuottama nautinto. Liikunnalla on myös henkilöiden psyykkiseen terveydentilaan liittyviä myönteisiä vaikutuksia. Määritelmällisesti liikunta voidaan jakaa kilpa- ja huippu-urheiluun, vähemmän tavoitteelliseen kuntoliikuntaan ja -urheiluun sekä varsinaisten harrastusten ulkopuoliseen arki- ja hyötyliikuntaan. Liikuntakulttuuriin kuuluu urheiluun ja liikuntaan liittyvä vapaaehtoistyö tai urheilun seuraaminen ja vedonlyönti.

Liikunnan merkitystä yhteiskunnalle on korostettu vuonna 1998 voimaantulleessa liikuntalaissa, jonka tavoitteena on edistää liikuntaa, kilpa- ja huippu-urheilua sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa, kohottaa väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä tukea lasten ja nuorten kasvua ja kehitystä liikunnan avulla.¹⁰¹ Liikunnalla on monia myönteisiä ulkoisvaikutuksia, koska se parantaa työssä jaksamista, edistää ikääntyvän väestön toimintakykyä ja ennaltaehkäisee sairauksia. Liian vähäisen liikunnan arvellaan aiheuttavan noin 300–400 miljoonan euron vuosikustannukset.

Liikunta-alan keskusjärjestöjen teettämistä Kansallisista liikuntatutkimuksista on saatavilla tietoja suomalaisten liikunta-, kuntoilu- ja urheiluharrastuksista. Tuorein haastattelututkimukseen perustuva selvitys käsittelee vuosia 2009–10. Siinä kuvataan, missä määrin väestö harrastaa liikuntaa tai urheilua, mitä lajeja he harrastavat ja mitä palveluja he käyttävät harrastuksissaan. Koska haastateltavilta kysytään halukkuutta alkaa harrastaa eri urheilulajeja, selvityksessä kartoitetaan myös erilaisten liikuntalajien potentiaalisia markkinoita.

Kansallinen liikuntatutkimus vuosilta 2009–10 osoittaa, että 19–65-vuotiaasta aikuisväestöstä 55 prosenttia, eli 1,8 miljoonaa kansalaista, harrastaa jotain liikuntaa

100 Elinkeinotoiminnasta on kysymys ainakin silloin, jos yleishyödyllinen yhteisö harjoittaa toimintaansa palkatulla henkilöstöllä ja toiminnasta aiheutuneet kulut katetaan sellaisten palvelujen myynnillä, jollaisia tarjotaan markkinoilla yritysten toimesta. Arviointiin vaikuttavat sitoutuneen pääoman määrä, toimintaan palkattu henkilöstö, toiminnan laajuus ja jatkuvuus, käyvän markkinahinnan käyttö sekä toimiminen aidosti kilpailuolosuhteissa.

101 Liikunnalla on virallinen asema myös Euroopan Unionissa, koska urheilu on osa Lissabonin sopimusta.

vähintään neljästi viikossa. Osuus on kasvanut yhdeksän prosenttiyksikköä 2000-luvun alusta. Liikuntaharrastusten suosion kasvu ei tarkoita välttämättä sitä, että kaikki liikkuisivat riittävästi. Riittävästi liikkui vain 44 prosenttia aikuisväestöstä. Tämä tarkoittaa sitä, että 1,5 miljoonaa suomalaista voi olla tyytyväinen liikuntansa määrään, mutta 1,9 miljoonaa puolestaan ei.¹⁰²

Suosituimpia liikuntalajeja ovat kävelylenkkeily, pyöräily, kuntosaliharjoittelu, hiihto, juoksulenkkeily, uinti ja voimistelu (aerobic). Yhteensä Suomesta löytyy 30 urheilu- ja liikuntalajia, joilla on vähintään 20 000 harrastajaa. Monet harrastavat liikuntatutkimuksen mukaan useampaa kuin yhtä lajia. Vähintään neljää lajia harrasti neljännes aikuisväestöstä. Naisten paljastuvat miehiä liikunnallisimmiksi. Naisilla on nykyisin keskimääräistä enemmän liikuntakertoja viikossa ja heidän lajivalikoimansa on muodostunut monipuolisemmaksi kuin miehillä.

Viiden viimeksi kuluneen vuoden aikana harrastajamäärät ovat lisääntyneet aikuisväestön piirissä eniten kuntosaliharjoittelun osalta. Seuraavina tulevat lenkkeily, voimistelu, luistelu, golf, pyöräily, ratsastus ja moottoripyöräily. Muita kaikissa tähän asti tehdyissä liikuntatutkimuksissa suosiotaan kasvattaneita lajeja ovat jääkiekko, kiipeily, lumilautailu, melonta, nyrkkeily, salibandy ja sauvakävely. Edellä mainitut lajit ovat yleensä niitä, joiden piiriin on tulossa eniten potentiaalisia uusia urheilun ja liikunnan harrastajia myös jatkossa.

Lajivalikoima osoittaa, että pääosa suomalaisten liikuntapaikoista muodostuu rakentamattomasta luonnosta ja piha-alueista tai julkisin varoin ylläpidetyistä maanteistä, kevyen liikenteen väylistä, ulkoilureiteistä (pururadat, hoidetut ladut, vaellusreitit yms.), puistoista ja uimahalleista. Liikuntapaikkojen valinta vaihtelee kuitenkin liikuntaharrastajien iän, sukupuolen ja asuinpaikan perusteella. Miehet ja yleensä nuoret suosivat hieman enemmän rakennettuja liikuntapaikkoja, sen sijaan naiset ja maaseudulla asuvat ulkoliikuntapaikkoja.

Liikuntaharrastusten ja liikuntapaikkojen valinnalla on suuri merkitys kaupallisia urheilu- ja liikuntapalveluja tarjoavien yritysten kannalta katsoen. Yksityiset yritykset tarjoavat palvelujaan pääasiassa rakennetuissa liikuntapaikoissa, kuten aerobic-, kunto- ja palloilusaleilla ja ratsastuskouluilla. Yksityiset liikunta- ja urheilupalvelujen tuottajat kilpailevat rakennetuissa liikuntapaikoissa asiakkaista myös kunnallisten liikuntapalvelujen kanssa, vaikka osa yksityisistä palvelujen tuottajista voi toimia myös julkisissa tiloissa, kuten uimahallien yhteydessä.

Liikuntaa järjestävistä palveluntuottajista eniten markkinaosuuttaan ovat lisänneet yksityiset yritykset (Taulukko 40). Yritysten palveluja käytti vuonna 2010 yli puoli miljoonaa suomalaista, eli 15 prosenttia liikunnan harrastajista. 2000-luvulla määrä on lähes nelinkertaistunut, mikä johtuu muun muassa aerobicin, kuntosaliharjoittelun ja ratsastusharrastuksen lisääntymisestä, sillä näissä lajeissa yksityisillä yrityksillä on merkittävä markkinaosuus. Pääosa suomalaisista harrastaa kuitenkin yhä urheiluseurojen ja järjestöjen piirien organisoimaa urheilua ja liikuntaa.

102 Riittävästi liikkuva on henkilö, joka harrastaa liikuntaa vähintään neljä kertaa viikossa ja vähintään 30 minuuttia päivässä siten, että hengästyy tai hikoilee.

Kansallisten liikuntatutkimusten mukaan naiset käyttävät miehiä enemmän yksityisten yritysten tarjoamia liikuntapalveluja. Yleisesti ottaen nuoremmat ikäluokat käyttävät yksityisiä palveluja enemmän kuin vanhat ikäluokat, mutta yksityisten palvelujen käyttö on yleistynyt kaikkien ikäluokkien piirissä. Myös 66–79-vuotiaat senioriliikunnan harrastajat ostavat entistä enemmän yksityisten yritysten palveluja, joskin senioriliikunnassa kansalais- ja työväenopistoilla ja kuntien järjestämällä liikunnalla on tärkeä asema.

Taulukko 40. Liikuntaa harrastavat 19–65-vuotiaat ulkopuolisten liikuntapaikkojen järjestäjien mukaan (pl. omatoiminen liikunta¹⁰³) 2009–10.

	Harrastajia 2009–10, lkm	Määrän kasvu 2005–10, lkm	Suhteellinen kasvu 2005–10, %
Urheiluseura	459 000	19 000	4,3
Muu liikuntajärjestö	173 000	32 000	22,7
Kansalais- ja työväenopisto	117 000	17 000	17,0
Muu kunnan järjestämä	146 000	47 000	47,5
Työpaikan järjestämä	350 000	67 000	19,1
Oppilaitoksen järjestämä	57 000	9 000	15,8
Yksityinen yritys	505 000	223 000	79,1
Erityisryhmien järjestöt	14 000	2 500	21,7
Kansanterveysjärjestöt	4 000	0	0,0

Lähde: Kansallinen liikuntatutkimus 2009–10

¹⁰³ Taulukko ei sisällä omatoimisesti liikuntaa harrastavia. Kansallisen liikuntatutkimuksen 80 prosenttia aikuisväestöstä harrastaa liikuntaa omatoimisesti yksin ja 55 prosenttia omatoimisesti ryhmässä. Prosenttiosuudet nousevat yli sataan (ml. taulukko), sillä sama henkilö voi toteuttaa liikuntaharrastuksiin monella eri tapaa.

9 Yrittäjyys maakunnissa

Yritystiheys on asukaslukuun suhteutettuna korkein Ahvenanmaalla ja Uudellamaalla, jos alkutuotannon toimialoja ei oteta huomioon. Uusimaa putoaa kuudennelle sijalle, jos alkutuotannon toimialat otetaan tarkasteluun ja yritystiheys nousee Ahvenanmaan jälkeen suurimmaksi Etelä-Pohjanmaalla, Pohjanmaalla ja Keski-Pohjanmaalla. Yritystiheys on alhaisin Pohjois-Pohjanmaalla ja Kainuussa otettiinpa alkutuotanto huomioon tai ei.

Yrityskannan vaihtuvuus oli vuosina 2008–10 voimakkainta Uudellamaalla ja Kymenlaaksossa. Uudellamaalla sekä toimintansa aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä oli keskimääräisesti enemmän. Kymenlaaksossa vaihtuvuus perustui lopettaneiden yritysten määrään. Vaihtuvuus oli korkeaa myös Pirkanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla ja Keski-Pohjanmaalla, joissa vaihtuvuus perustui suureen aloittaneiden yritysten määrään.

Suomessa pääkaupunkiseutu toimii kansantalouden veturina. Pääkaupunkiseudulla on yhtä paljon yritysten toimipaikkoja kuin vaikkapa Varsinais-Suomessa, Pirkanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla yhteensä. Alueen osuus maamme yritysten työllisyydestä on lähes 30 prosenttia ja liikevaihdosta 40 prosenttia.

9.1 Yritysten määrä, kasvu ja vaihtuvuus

Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin YTR:n mukaan yli kolmasosa yrityksistä toimi Uudenmaalla vuonna 2009. Maakunnan merkitystä on lisännyt se, että määrällisesti 35 prosenttia maamme yritysten määrän nettolisäyksestä¹⁰⁴ tapahtui Uudellamaalla vuosina 2008–10. Tosin yrityskantaan suhteutettuna yritysten määrän lisäys oli suurinta Pirkanmaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla. Pienintä yritysten määrän suhteellinen lisäys oli Päijät-Hämeessä ja Satakunnassa, minkä seurauksena näiden maakuntien osuus maamme koko yrityskannasta on pienentynyt.

Yritystiheys oli maassamme korkein Ahvenanmaalla ja Uudellamaalla vuonna 2009, kun alkutuotannon ulkopuolella toimivien yritysten määrä suhteutetaan maakuntien asukaslukuun (Taulukko 41). Uudellamaalla yritystoiminnan laaja-alaisuutta selittävät suuri ja ostovoimainen väestöpohja, suuret kunnat ja valtion laitokset sekä yleinen yritystoiminnan vilkkaus, mikä antaa paljon mahdollisuuksia yritysten välisille liiketoimille. Varsin korkean yritystiheyden maakuntia on meillä myös Varsinais-Suomi, jonka perässä tulevat Etelä-Pohjanmaa ja Satakunta.

Yritystiheys oli alhaisin Kainuussa, Pohjois-Pohjanmaalla, Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa. Maakuntien välinen järjestys kuitenkin muuttuu jonkin verran, jos **alkutuotannon toimialat**, eli maa-, metsä- ja kalatalous otetaan huomioon. Monissa maakunnissa alkutuotannon piirissä toimivat yritykset muodostavat yli neljänneksen ja jopa yli 30 prosenttia kaikista yrityksistä. Alkutuotannon merkitystä lisää se, että enemmän kuin joka neljäs aktiivimaatila harjoittaa

104 Nettolisäyksellä tarkoitetaan toimintansa aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten välistä erotusta.

maatilatalouden ulkopuolista elinkeinotoimintaa yhdellä tai useammalla jalostus- ja palvelualalla.

Jos alkutuotanto otetaan mukaan, oli yritystiheys vuonna 2009 Ahvenanmaan jälkeen suurinta kaikissa entiseen Vaasan lääniin kuluneissa maakunnissa, jotka ovat Etelä-Pohjanmaa, Pohjanmaa ja Keski-Pohjanmaa. Uudellamaalla alkutuotannon piirissä toimi määrällisesti vain 4 100 yritystä ja suhteellisesti 4–5 prosenttia alueen yrityksistä, minkä vuoksi Uusimaa sijoittui vasta kuudennelle sijalle kokonaisyritystheyden osalta. Yritystiheys oli alhaisin Pohjois-Pohjanmaalla ja Kainuussa myös silloin, kun alkutuotannon toimialat otetaan huomioon.

Taulukko 41. Yritykset (ml. alkutuotanto) maakunnittain 2009.

	Yrityksiä (pl. alkutuotanto), lkm	Alkutuotannon yritykset, lkm	Alkutuotanto/yritykset yhteensä, %	Yritykset/asukas (pl. alkutuotanto), lkm	Yritykset/asukas (ml. alkutuotanto), lkm
Uusimaa	88 805	4 102	4,4	18,1	16,3
Varsinais-Suomi	24 810	6 465	20,7	19,3	14,8
Pirkanmaa	23 510	3 858	14,1	21,6	17,7
Pohjois-Pohjanmaa	15 096	4 918	24,6	27,5	19,6
Keski-Suomi	11 712	2 781	19,2	24,3	18,8
Satakunta	11 222	3 545	24,0	20,3	15,4
Etelä-Pohjanmaa	10 036	5 919	37,1	19,7	12,1
Päijät-Häme	9 419	1 934	17,0	21,7	17,7
Pohjois-Savo	9 885	3 987	28,7	26,2	17,9
Lappi	8 640	1 471	14,5	22,2	18,2
Pohjanmaa	8 070	4 298	34,8	22,5	14,3
Kanta-Häme	7 900	2 314	22,7	24,7	17,0
Kymenlaakso	7 409	1 963	20,9	25,7	19,5
Etelä-Savo	7 048	2 559	26,6	22,5	16,2
Pohjois-Karjala	6 578	2 343	26,3	25,9	18,6
Etelä-Karjala	5 418	1 430	20,9	25,7	19,6
Keski-Pohjanmaa	3 131	1 550	33,1	21,7	14,6
Kainuu	3 069	975	24,1	27,9	20,4
Ahvenanmaa	2 001	511	20,3	14,4	11,0
Yhteensä	263 759	56 923	17,8	21,2	17,8

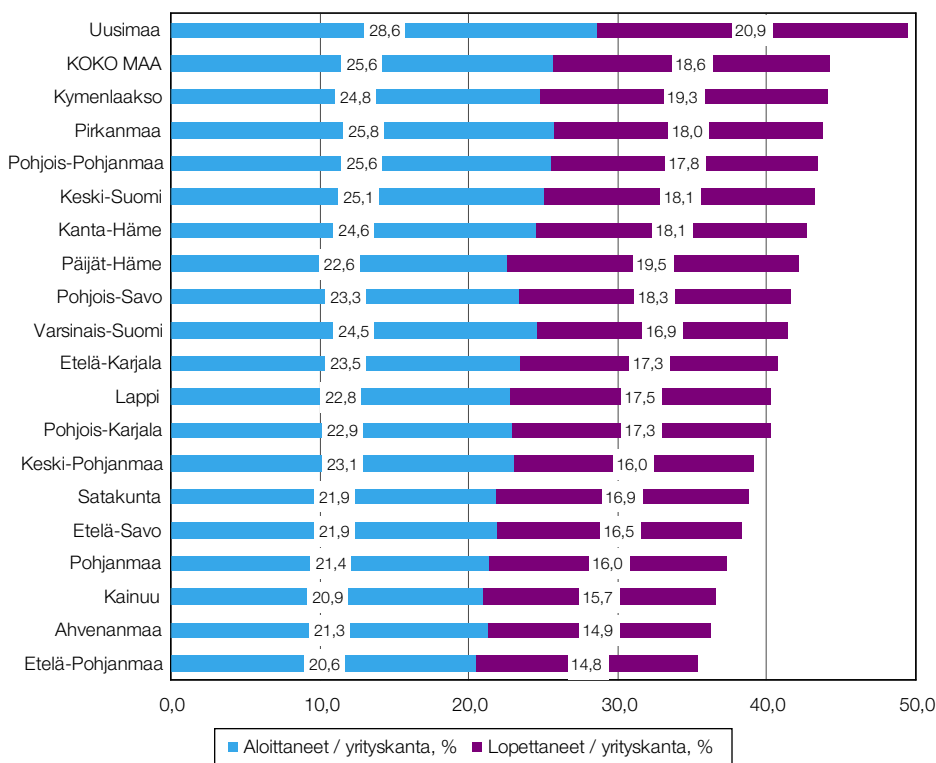
Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

Yrityskannan vaihtuvuus

Yrityskannan **vaihtuvuus** oli vuosina 2008–10 suurinta Uudellamaalla (Kuvio 70). Yrityskannan vaihtuvuus lasketaan siten, että toimintansa aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten prosentuaaliset osuudet yrityskannasta summataan yhteen. Uudenmaan suuri yrityskanta ja sen korkea vaihtuvuus nostavat samalla koko maan yrityskannan vaihtuvuutta. Vaihtuvuus oli toiseksi korkeinta Kymenlaaksossa. Maakunnan korkea vaihtuvuus johtuu siitä, että Kymenlaaksossa oli keskiarvoa enemmän lopettaneita yrityksiä. Tämä voi kertoa käynnissä olevasta rakennemuutoksesta.

Seuraavaksi korkeinta vaihtuvuus oli Pirkanmaalla, Pohjois-Pohjanmaalla ja Keski-Pohjanmaalla. Näissä maakunnissa korkea vaihtuvuus perustuu toimintansa aloittaneiden yritysten selvään enemmyyteen, sillä lopettaneita yrityksiä oli niissä maan keskiarvoa vähemmän. Etelä-Pohjanmaalla, Ahvenanmaalla ja Kainuussa vaihtuvuus oli alhaisin. Näissä maakunnissa sekä toimintansa aloittaneita että lopettaneita yrityksiä oli keskimääräistä vähemmän, vaikka perinteisesti Etelä-Pohjanmaa ja Ahvenanmaa tunnetaan korkeasta yrittäjäysaktiviteetistaan.

Kuvio 70. Yrityskannan vaihtuvuus maakunnittain 2008–10, prosenttia.

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

Yritystoiminnan alueellista **vireyttä** voidaan havainnollistaa toimintansa aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä ristiintaulukoimalla, kuten on tehty työ- ja elinkeinoministeriön yrittäjyyskatsauksissa myös aiemmin (ks. TEM, 2009). Käytetty menetelmä perustuu siihen, että maakunnat on jaettu ensiksi kolmeen ryhmään vuosina 2008-10 sen mukaan, kuinka paljon yritysten määrän nettolisäys oli yrityskannasta. Seuraavaksi alueet on luokiteltu neljään ryhmään sen mukaan, kuinka paljon alueella oli aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä suhteessa yrityskantaan (Kuvio 71).

Maakunnat, joissa yritysten **nettolisäys ylittää maan keskitason**, vallitsee korkea yritystoiminnan aktiviteetti. Vertailussa on pärjännyt parhaiten Varsinais-Suomi. Myös Pohjois-Pohjanmaalla, Uudenmaalla, Keski-Suomessa ja Pirkanmaalla yritystoiminta on vireää, vaikka lopettaneiden yritysten määrä on suuri. Tämä voi johtua aidosta yritysdynamiikasta tai siitä, että kaikille uusille yrityksille ei ole löytynyt pysyviä toimintaedellytyksiä. Suuri lopettamisalttius voi olla tulosta heppoisin perustein aloitetusta ja lyhytaikaiseksi jääneestä yritystoiminnasta.

Maakuntiin, joissa yrityskannan kasvu oli maan keskitasoa, kuuluvat ensiksikin eräänlaisen rakennemuutoksen läpikäyneet alueet, joissa on paljon aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä, mutta aloittaneiden yritysten määrä on kuitenkin jonkin verran suurempi kuin lopettaneiden yritysten (mm. Kaakkois-Suomi). Toisen alaryhmän muodostavat yritystoiminnaltaan vakiintuneet alueet, joissa yrityskannan vaihtuvuus on melko alhainen, mutta maakuntaa leimaa kuitenkin suhteellisen vahva peruselinkeinojen rakenne (mm. Etelä-Pohjanmaa).

Maakunnat, joissa **yritysten määrän nettolisäys on hidasta tai kääntymässä laskuun**, muodostavat kolmannen pääryhmän. Yrityskantaan suhteutettuna sekä toimintansa aloittaneita että lopettaneita yrityksiä on vähän. Alhainen yritysten vaihtuvuus voi kertoa perinteisten elinkeinojen, kuten maatalouden ja teollisuuden häviämisestä ja korvaavan uusyrityttäjäyyden ja yritysdynamiikan vähäisyydestä. Kolmannesta ryhmästä erottuvat kuitenkin voimakkaan rakennemuutoksen alueet, kuten Pohjois-Savo, joissa myönteistä on uuden yritystoiminnan versominen.

Edellä mainittu yritystoiminnan vireyttä koskeva tarkastelu perustuu maakuntien keskinäiseen vertailuun. Sijoitus ei johdu aina siitä, ettei edistystä olisi tapahtunut, vaan siitä, että muissa maakunnissa on mennyt paremmin. Alueelliset erot voivat johtua ajankohtaisesta suhdannetilanteesta, markkinoiden kannalta edullisesta tai epäedullisesta sijainnista, alueella harjoitetusta elinkeinopolitiikasta ja valtiotavallan toimenpiteistä. Lisäksi on muistettava, että maakunnissa on erilaisia seutuja, joissa toteutunut kehitys ei välttämättä vastaa maakunnan yleistä luonnehdintaa.

Kuvio 71. Yritystoiminnan aktiviteetti maakunnittain 2008–2010.

	<i>Yritysten nettolisäys/ yrityskanta selvästi yli maan keskitason</i>	<i>Yritysten nettolisäys/ yrityskanta maan keskitasoa</i>	<i>Yritysten nettolisäys/ yrityskanta selvästi alle maan keskitason</i>
<i>Aloittaneita yrityksiä yrityskannasta yli kes- kitason ja lopettaneita alle keskitason</i>	1. Yritystoiminta vireää ja erittäin kasvuhakuista – Varsinais-Suomi		
<i>Aloittaneita yrityksiä yrityskannasta yli keski- tason ja lopettaneita yli keskitason</i>	2. Yritystoiminta vilkasta, kiristynyt kilpailu, lyhytikäisiä uusia yrityksiä – Pohjois-Pohjanmaa – Uusimaa – Keski-Suomi – Pirkanmaa	4. Yritystoiminta kasvu- hakuista ja uudistuvaa – Kymenlaakso – Etelä-Karjala – Kanta-Häme	6. Yritystoiminnan rakennemuutos käynnissä – Pohjois-Savo
<i>Aloittaneita yrityksiä yrityskannasta alle keskitason ja lopetta- neita alle keskitason</i>	3. Yritystoiminta tasaisesti laajenevaa – Keski-Pohjanmaa	5. Yritystoiminta vakiintuneessa tilassa – Pohjois-Karjala – Ahvenanmaa – Etelä-Pohjanmaa	7. Yritysten määrän kasvu hidastunut ja kääntymässä laskuun – Etelä-Savo – Kainuu – Pohjanmaa – Satakunta
<i>Aloittaneita yrityksiä yrityskannasta alle keskitason ja lopetta- neita yli keskitason</i>			8. Yrityskannan kasvu hidasta tai supistuu, paljon toimintansa lopettaneita yrityksiä – Päijät-Häme – Lappi

Lähteet: Tilastokeskus ja Pekka Lith

9.2 Yritystoimipaikat maakunnittain

Yritystoiminnan alueellista laajuutta on hankala kuvata yritystason henkilöstö- ja liikevaihtotiedoilla, vaan asiaa on tarkasteltava toimipaikkatason henkilöstö- ja liikevaihtotietojen pohjalta.¹⁰⁵ Syynä ovat suuret monitoimipaikkaiset yritykset, joilla on yhtiöittämätöntä tuotannollista toimintaa, kuten tehtaita ja kaupan myyntiyrityksiä eri puolilla maata. Monitoimipaikkaisia on yrityksistämme vajaat viisi prosenttia, mutta niistä suurimmilla on satoja toimipaikkoja, ja niihin kertyy koko maan yritysten henkilöstöstä ja liikevaihdosta 50-60 prosenttia.

Yritystoimipaikkojen henkilöstöllä ja liikevaihdolla mitattuna Uudenmaan merkitys ei ole yhtä suuri kuin yritystasolla mitattuna, koska pääkaupunkiseutua kotipaikkakuntanaan pitävien suurten yritysten henkilöstö ja liikevaihto jakaantuu

¹⁰⁵ Määritelmällisesti toimipaikka on yhden yrityksen omistama, yhdessä paikassa sijaitseva ja pääasiassa yhdenlaisia tavaroita ja palveluja tuottava yksikkö.

osin myös muissa maakunnissa toimiville toimipaikoille. Uusimaa muodostaa kuitenkin 48 prosenttia toimipaikkojen liikevaihdosta ja 36 prosenttia henkilöstöstä. Osuus työllisyydestä on liikevaihto-osuutta pienempää, koska maakunnassa on pääomavaltaista teollisuutta ja liikevaihdoltaan suuria tukku- ja vähittäiskaupan yksiköitä.

Pääomavaltaisten jalostusalojen ja kaupan toimialojen merkitys näkyy myös suuren liikevaihdon ja henkilöstön välisenä suhdelukuna. Etenkin tukkukaupassa suhdelu voi nousta korkeaksi, koska yritysten henkilöstön määrä on suhteellisen pieni ja pääosa liikevaihdosta koostuu läpikulkulaskutuksesta. Liikevaihdon ja henkilöstön välinen suhdelu oli korkea Uudellamaalla, Pohjanmaalla, Keski-Pohjanmaalla, Etelä-Karjalassa sekä Satakunnassa vuonna 2009. Maaseutuvaltaisissa maakunnissa, kuten Etelä-Savossa suhdelu jäi varsin matalaksi (Taulukko 42).

Suomen vuosikymmeniä jatkuneesta palveluvaltaistumisesta huolimatta **jalostusalat** muodostavat yli 40 prosenttia yritysten henkilöstöstä yhdeksässä maakunnassa (Kuvio 72). Suurinta jalostusalojen merkitys on Satakunnassa. Muissa maakunnissa osuus on 30-40 prosenttia Uuttamaata ja Ahvenanmaata lukuun ottamatta. Palveluvaltaisen Uudenmaan suuren painoarvon vuoksi jalostusalojen osuus jää maassa keskimäärin 35 prosenttiin. Jalostusaloihin luetaan teollisuus ja rakentaminen. Teollisuuden rinnastetaan myös kaivannaistoiminta ja energia-, vesi- ja ympäristöhuolto.

Kaupan osuus yritysten työllisyydestä kohoaa korkeaksi Kymenlaaksossa ja myös Etelä-Karjalassa. Osasyynä on Pietarin läheisyys ja vilkastunut venäläisten matkailijoiden rajakauppa. **Liike-elämän palvelut**, eli lähinnä yrityspalveluista koostuva toimialaryhmä, ovat keskittyneet Uudellemaalle ja maakuntien kasvukeskuksiin Pirkanmaalla, Keski-Suomessa ja Varsinais-Suomessa. Liike-elämän palveluihin on luettu informaation ja viestinnän, ammatillisen ja teknisen toiminnan, kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelujen sekä rahoitus- ja vakuutustoiminnan toimialat.

Kuluttajapalvelujen suhteellinen merkitys on keskimääräistä suurempaa Lapissa, Kainuussa, Etelä-Savossa ja Pohjois-Karjalassa. Pääasiallisena syynä on, että **kuluttajapalveluihin** on luettu majoitus- ja ravitsemistoiminta sekä muut matkailuun liittyvät elämys- ja virkistyspalvelut. Kuluttajapalvelujen merkitystä kasvattavat yksityiset hoivapalvelut sekä urheilu- ja liikuntapalvelut. Luonnollisesti merkittävä osa maamme kuluttajapalveluja tuottavien yritysten henkilöstöstä työllistyy Uudellamaalla, vaikka toimialaryhmän suhteellinen osuus ei nouse siellä korkeaksi.

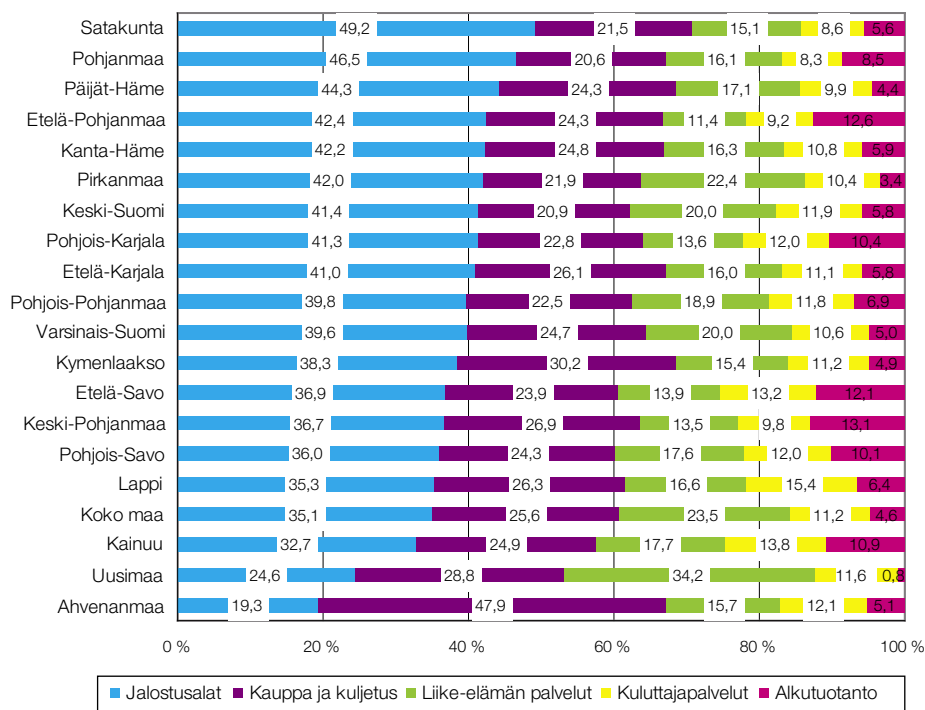
Myös yritystoimipaikkojen henkilöstöä koskeva tarkastelu osoittaa, että **alkutuotannolla** on yhä tärkeä asema monissa maakunnissa. Suurinta alkutuotannon merkitys oli Tilastokeskuksen YTR:n tilastojen mukaan Keski-Pohjanmaalla vuonna 2009. Työllisyysosuus oli yli kymmenen prosenttia lisäksi Etelä-Pohjanmaalla, Etelä- ja Pohjois-Savossa sekä Kainuussa. Näissä maakunnissa esimerkiksi monialaisella maatilataloudella voisi olla kasvumahdollisuuksia. Myös Pohjanmaan maakunnassa alkutuotannon työllisyysosuus nousee lähelle kymmentä prosenttia.

Taulukko 42. Yritystoimipaikat maakunnittain (pl. alkutuotanto) 2009.

	Toimipaikkoja, lkm	Osuus toimi- paikoista, %	Osuus henkilöstöstä, %	Osuus liike- vaihdosta, %	Liikevaihto/ henkilöstö, 1 000 euroa
Uusimaa	93 696	32,0	36,4	47,8	322,9
– pääkaupunkiseutu	65 573	22,4	29,0	39,8	338,2
– muu Uusimaa	28 123	9,6	7,4	8,0	263,0
Varsinais-Suomi	27 776	9,5	8,8	7,7	231,2
Pirkanmaa	26 630	9,1	9,1	7,6	205,4
Pohjois-Pohjanmaa	17 419	5,9	6,2	5,1	203,5
Keski-Suomi	13 424	4,6	4,3	3,3	187,4
Satakunta	12 685	4,3	4,3	3,8	217,6
Pohjois-Savo	11 411	3,9	3,6	2,6	179,6
Etelä-Pohjanmaa	11 173	3,8	3,0	2,4	198,6
Päijät-Häme	10 911	3,7	3,5	2,6	179,5
Lappi	9 861	3,4	2,6	2,2	209,5
Kanta-Häme	9 204	3,1	2,8	2,1	186,4
Pohjanmaa	9 136	3,1	3,2	3,4	256,7
Kymenlaakso	8 771	3,0	3,0	2,5	201,9
Etelä-Savo	8 011	2,7	2,1	1,3	155,0
Pohjois-Karjala	7 472	2,5	2,1	1,5	170,7
Etelä-Karjala	6 367	2,2	2,1	1,9	220,5
Keski-Pohjanmaa	3 701	1,3	1,1	1,0	230,2
Kainuu	3 508	1,2	1,0	0,7	153,8
Ahvenanmaa	2 062	0,7	0,7	0,5	207,3
Yhteensä	293 218	100,0	100,0	100,0	245,8

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

Kuvio 72. Maakuntien elinkeinorakenne yritystoimipaikkojen henkilöstöllä mitattuna (ml. alkutuotanto) 2009, prosenttia.

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

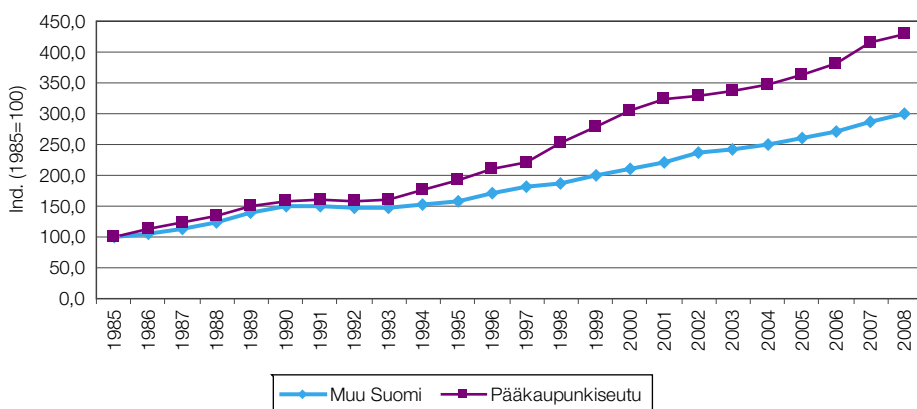
9.3 Pääkaupunkiseudun yritystoiminta

Pääkaupunkiseutu koostuu neljän lähes yhteen kasvaneen naapurikunnan, eli Espoon, Kauniaisten, Helsingin ja Vantaan muodostamasta kokonaisuudesta. Hallinnollisten aluejakojen mukaan pääkaupunkiseudun kunnat kuuluvat Uudenmaan maakuntaan ja Helsingin seutukuntaan. Pääkaupunkiseudulla asui Tilastokeskuksen väestötilastojen mukaan vuoden 2010 lopussa noin 1,045 miljoonaa asukasta, eli melkein joka viides suomalainen. Jos Helsingin kehysalueen kymmenen muuta kuntaa lasketaan mukaan, asuu Helsingin seudulla joka neljäs suomalainen.

Kansantalouden aluetilinpidon mukaan pääkaupunkiseudulla syntyy yli 30 prosenttia Suomen kokonaistuotannosta (Kuvio 74). Vuoteen 2008 ulottuvista tilastoista ilmenee, että tuotannon kasvu on ollut alueella selvästi ripeämpää kuin maamme kokonaistuotannon kasvu (Kuvio 73). Alueen kansantaloudellista merkitystä korostaa se, että suurin osa uusista työpaikoista on syntynyt pääkaupunkiseudulla. Ilman pääkaupunkiseudulla tapahtunutta työllisyyden kasvua Suomen kokonaistyöllisyys ei olisi saavuttanut 2000-luvun nousukaudellakaan 1990-luvun alun tasoaan.

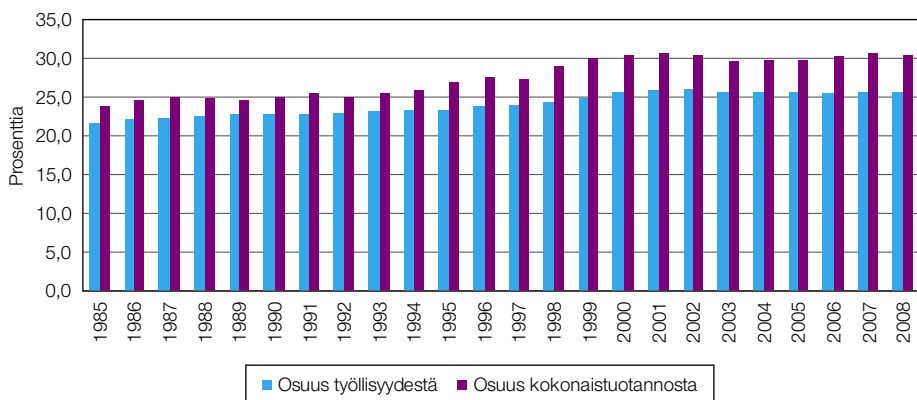
Aluetilinpidon tilastot päättyvät vuoteen 2008, joten taloudellisen taantuman vaikutuksia pääkaupunkiseudun tuotantoon ja työllisyyteen ei voida arvioida tarkasti. Vuotta 2009 koskevat tilastot valmistuvat vasta loppuvuodesta 2011. Todenäköisesti taloudellinen taantuma on näkynyt pääkaupunkiseudun kehityksessä selvemmin kuin monilla muilla alueilla, mikä johtuu Helsingin seudun ulkomaankauppaan suuntautuvasta ja sen kehityksestä riippuvaisesta elinkeinorakenteesta. Vastaavasti myös taloudellisen nousun vaikutukset näkyvät ensimmäisenä pääkaupunkiseudulla.

Kuvio 73. Tuotannon määrän kehitys pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa 1985-2008, ind. (1985=100).

Lähde: Kansantalouden aluetilinpito, Tilastokeskus

Kuvio 74. Pääkaupunkiseudun osuus maamme kokonaistuotannosta ja -työllisyydestä 1985-2008, prosenttia.

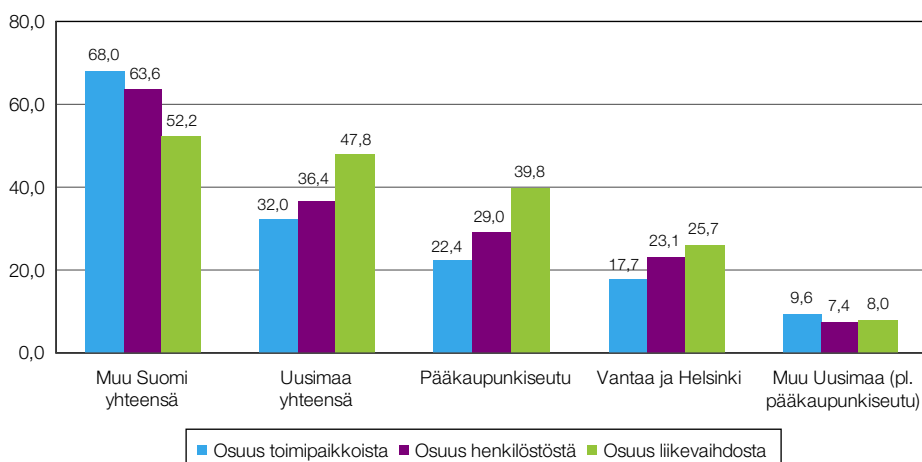

Lähde: Kansantalouden aluetilinpito, Tilastokeskus

Yritystoiminnan laajuus

Pääkaupunkiseudulla toimi Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 65 600 yritystoimipaikkaa alkutuotannon ulkopuolella, eli alueella toimii useampi kuin joka viides toimipaikka. Pääkaupunkiseudulla on yhtä paljon yritystoimipaikkoja kuin Varsinais-Suomessa, Pirkanmaalla ja Etelä-Pohjanmaalla yhteensä. Alueella toimivien yritystoimipaikkojen henkilöstö (392 200 henkilöä) oli lähes 30 prosenttia maamme kaikkien yritysten henkilökunnasta ja toimipaikkojen liikevaihto (132,6 mrd. euroa) oli 40 prosenttia kaikkien yritysten liikevaihdosta vuonna 2009 (Kuvio 75).

Kuvio 75. Yritystoimipaikat Uudellamaalla, pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa 2009, prosenttia maamme yritysten kaikista toimipaikoista henkilöstöstä ja liikevaihdosta.

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

Yritysten toimialarakenne on pääkaupunkiseudulla palveluvaltaisempaa kuin muualla maassa, vaikka kauppaa ei laskettaisi mukaan. Palvelualojen merkitystä nostavat alueella osaamisintensiiviset liike-elämän palvelut, joihin rinnastetaan ammatillinen ja tekninen toiminta, kiinteistö-, hallinto- ja tukipalvelut, rahoitus- ja vakuutustoiminta sekä myös informaation ja viestinnän toimiala. Tosin jalostusalat (teollisuus ja rakentaminen) ja kauppa työllistävät alueella yhä 40 prosenttia yritysten henkilöstöstä ja niihin kertyy valtaosa alueen yritysten liikevaihdosta (Taulukko 43).

Elinkeinorakenne poikkeaa hieman toisistaan pääkaupunkiseudun kunnissa. Liike-elämän palvelut, yksityisten sosiaali- ja terveyspalvelut sekä monet kuluttajia palvelevat toimipaikat ovat keskittyneet Helsinkiin. Espoo on monien tieto- ja viestintätekniikkatoimialalla toimivien toimipaikkojen sijaintikunta, minkä lisäksi kaupungissa on paljon liike-elämän palveluja tuottavia yrityksiä. Sen sijaan Vantaalla on suhteellisesti enemmän jalostusalojen toimipaikkoja. Lisäksi Vantaalla on

paljon logistiikka-alojen yksiköitä sekä tilaa vaativien tukku- ja vähittäiskauppojen yksiköitä.

Taulukko 43. Yritystoimipaikkojen määrä ja henkilöstö pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa (ml. muu Uusimaa, pl. alkutuotanto) 2009, prosenttia.

	Pääkaupunkiseu- dun toimipaikat, %	Muun Suomen toimipaikat, %	Pääkaupunkiseu- dun henkilöstö,%	Muu Suomen henkilöstö, %
Teollisuus	4,0	9,5	12,1	26,4
Rakentaminen	9,5	14,5	7,7	10,4
Kauppa	18,9	19,8	19,7	17,5
Liike-elämän palvelut	40,5	27,3	39,4	24,6
Muut palvelualat	27,4	28,9	21,1	21,1
Yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus

Pääkaupunkiseutu on monilla mittareilla mitattuna Suomen ulkomaankaupan ja logistiikan keskus (rautatiet, Vuosaaren satama ja Helsinki-Vantaan lentoasema) sekä talouskasvun veturi, jonka merkitys korostuu nykyisessä orastavassa nousu-suhdanteessa. Suomen kansantalouden ja hyvinvointivaltion tulevaisuuden kan-nalta on ratkaisevan tärkeää, kuinka pääkaupunkiseudulla toimivat, alueelle perus-tettavat tai sinne muualta koti- ja ulkomailta siirtyvät yritykset menestyvät. Pää-kaupunkiseutu kilpailee ulkomaisten metropolialueiden kanssa (Helsingin seudun kauppakamari, 2010).

Lähteet

Aaltonen, S., Heinonen, J (2008) Kuka Suomessa luopuu liiketoiminnasta ja miksi ? Turun kauppakorkeakoulu: E2 2008. Turku.

AKAVA ry (2011). Yrittäjyys, työ ja hyvinvointi korkeasti koulutettujen keskuudessa. Helsinki.

Akola, Heinonen, Kovalainen, Pukkinen ja Österberg (2007). Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla? Työpoliittinen tutkimus 326. Työministeriö. Helsinki.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK (2010). Kasvunajurit 6. Kansainvälistymisen menestystekijät ja esteet. Kasvuyritysten ja pk-yritysten vertailu. Helsinki.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK (2011a). Kasvunajurit 7. Strategista kasvua yritysjärjestelyillä. Helsinki.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK (2011b). Luottamusindikaattorit maaliskuu 2011. Helsinki.

Elinkeinoelämän keskusliitto EK (2011c). Suhdannebarometri helmikuu 2011. Helsinki

Elinkeinoelämän keskusliitto EK (2011d). Elinvoimaa alueille, vauhtia kasvuyrityksiin. Selvitys sarja- ja portfolioryittäjästä. Helsinki.

Eläketurvakeskus ETK (2011). Yrittäjän työtulo. ETK:n ohjeet yrittäjän työtulon määrittämiseksi. Helsinki.

Eurostat (2008). Enterprise births, survivals, and death. Statistics in focus. Industry, Trade and Services 44/2008.

Eurostat (2009a). Business Demography: Employment and survival. Statistics in focus. Industry, trade and services. 70/2009.

Eurostat (2009b). SMEs were the main drivers of economic growth between 2004 and 2006. Statistics in focus. Industry, trade and services. 71/2009.

Helsingin seudun kauppakamari (2010). Pääkaupunkiseudun kuntien näkemykset alueen kuntien elinkeinopolitiikasta ja kuntaliitoksista. Helsinki.

Ilmakunnas, P. (1999). Luova tuho työmarkkinoilla? Kansantaloudellinen aikakauskirja 02/1999.

Kuntoliikuntaliitto ry, yms. liikunta-alan järjestöt (2011). Kansallinen Liikuntatutkimus 2009-2010. Aikuis- ja Senioriliikunta. Helsinki.

Laitinen, Varamäki, Tall, Heikkilä & Sorama (2011). Omistajavaihdokset Etelä-Pohjanmaalla 2006-2010 -ostajayritysten ja ostokohteiden profiilit ja taloudellinen tilanne. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Seinäjoki.

Lith, P. (2010a). Rakentamisen harmaa talous. Tilastonäkemykset harmaan talouden painopistealueista, ilmenemismuodoista ja laskennallisesta laajuudesta. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith. Helsinki.

Lith, P. (2010b). Majoitus- ja ravitsemisalan piilotalous. Tilastonäkemys majoitus- ja ravitsemisalan yritystoiminnasta, kysynnästä ja harmaiden markkinoiden laajuudesta 2010. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith. Helsinki.

Lith, P. (2011a). Sosiaali- ja terveyspalvelujen markkinat. Muistio yksityisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyvästä piilevästä arvonlisäverosta. Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith. Helsinki.

Lith, P. (2011b). Kohdennetut maksuvälineet ja asiakkaan valinta Suomen kansantaloudessa. TEM:n raportteja 19/2011. Innovaatio-osasto. Helsinki.

Maa- ja elintarviketalouden Tutkimuskeskus MTT (2010). Suomen maatalous ja maaseutuelinkeinot 2010, MTT julkaisuja 110, Helsinki.

Maa- ja metsätalousministeriön Tietopalvelukeskus Tike (2011). Maatalouslaskenta 2010. Monialaiset maatalous- ja puutarhayritykset. Helsinki.

Nilola, K. ja Valtakarri, M. (2006). Kotitalousvähennys. Kotitalousvähennys kotipalvelumarkkinoiden luojana ja työllisyyden lisääjänä. Työpoliittinen tutkimus 310. Työministeriö. Helsinki.

Paasio, K. & Pukkinen, T. (2006). Korkeasti koulutettujen ammatinharjoittajana ja yrittäjänä toimiminen. Selvitys AKAVAn jäsenistössä. AKAVA ry.

Pajarinen, M. & Rouvinen, P (2006). Mistä yrittäjät tulevat. Etlatieto Oy. Helsinki.

Rakennusteollisuus RT ry (2011). Suhdannekatsoa kevät 2011.

Stenholm, P., Heinonen, J., Kovalainen ja Pukkinen, T (2011) Global Entrepreneurship Monitor GEM 2010, Report Finland. Turun kauppakorkeakoulu, Tutkimus- ja koulutuskeskus, Tutkimusraportteja A 1/2011.

Suomen Pankki (2011). Suomen maksutase. Ennakkokatsaus 2010. Helsinki.

Suomen yrittäjät ry (2010). Yksinyrittäjäkysely. Helsinki.

Suomen Yrittäjät ry. Työ- ja elinkeinoministeriö ja Finnvera (2011). Pk-yritysharometri kevät 2011. Helsinki.

Teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus Tekes (2009). Palvelujen kansainvälistymisen muodot ja polut. Selvitys liike-elämän asiantuntijapalvelujen kansainvälistymisestä ja sen merkityksestä yritysten kasvulle. Tekesin katsaus 265/2009. Helsinki.

TEM (2009). Yrittäjyyskatsaus 2009. Työ ja yrittäjyys TEM:n julkaisuja 54/2009. Helsinki.

TEM (2010). Yrittäjyyskatsaus 2010. Työ ja yrittäjyys TEM:in julkaisuja 60/2010. Helsinki.

TEM (2011a). Hyvä 2009-2011. Toiminta ja tulokset. Sosiaali- ja terveyspalvelujen markkinta. TEM:in julkaisuja 8/2011. Helsinki.

TEM (2011b). Kasvuyrittäjyyskatsaus 2011. Helsinki.

Tilastokeskus (2008). Toimialaluokitus TOL 2008. Käsikirjoja 4. Helsinki.

Tilastokeskus (2010a). Suomen yritykset 2008, Yritykset 2010, Helsinki.

Tilastokeskus (2010b). Kansantalouden tilinpito 2000-2009, Helsinki.

Tilastokeskus (2010c). Ulkomaiset tytäryhtiöt Suomessa 2009. Helsinki.

Tilastokeskus (2011a). Suomen yritykset 2009. Yritykset 2011. Helsinki.

Tilastokeskus (2011b). Suomalaiset tytäryhtiöt ulkomailla 2009. Helsinki.

Tsupari, P ja Viren, M. (1996). Työllistämiskynnyksen hinta. Turun yliopisto, taloustieteen laitos. Turku.

Valtiovarainministeriö (2010). Verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportti. VM:n julkaisuja 51/2010. Helsinki.

Varamäki, Lautamaja ja Tall (2010). Etelä-Pohjanmaan omistajavaihdosbarometri 2010. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Seinäjoki.

Verohallinto (2009). Kotitalousvähennys. Verohallinnon ohje 185/33/2009.

Vesala, K. ja Vihinen, H. (toim.) (2007). Maatilayritysten monialaistuminen maaseudun elinkeinopolitiikassa ja sen rakentuminen kuntatason kehittämiskohteena. MTT:n julkaisuja. Maa- ja elintarviketalous 114.

Tekijät Författare Authors		Julkaisuaika Publiceringstid Date	
Arbets- och näringsministeriet		October 2011	
		Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by	
		Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	
		Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment	
Julkaisun nimi Titel Title			
Översikt över företagsamheten 2011			
Tiivistelmä Referat Abstract			
Syftet med företagsamhetsöversikten, som publiceras årligen, är att ge en överblick över företagsamhetens och företagsverksamhetens verksamhetsförutsättningar och utvecklingstrender i Finland. Dessutom ger översikten bakgrundsfakta för utvecklingen av företagspolitiken. Översikten ges ut sedan 2003. I översikten 2010 har det, på samma sätt som under tidigare år, samlats information om antalet företagare och företag, företagens storlek, omsättning, personalstyrka, ägarstruktur osv. samt dessas utveckling per bransch och per region. Fokus läggs också på små och medelstora företag, nya företag, företagens tillväxt och internationalisering, företagsbeståndets omsättning samt företagen i landskapen. Även uppgifterna om företagare har uppdaterats. Uppgifterna baserar sig huvudsakligen på situationen i slutet av 2010. I översikten behandlas årligen också delvis varierande särskilda teman. Denna gång är särskilda teman sportklustret och företagsverksamhet inom sport och motion samt hushållsavdraget och de företag som producerar tjänster inom ramen för avdraget. När det gäller tillväxtsbranscher inom förädlingsnäringarna har även utvinningsverksamhet blivit föremål för en närmare studie. Enligt arbets- och näringsministeriets uppskattning fanns det i Finland i slutet av 2010 cirka 270 000 verksamma företag (exkl. företag inom primärproduktion). Ökningen av antalet företag har åter vänt en aning uppåt. Det fanns nästan 50 företag per tusen personer i Finland. Antalet nystartade företag vände uppåt och antalet nedlagda företag minskade tydligt jämfört med föregående år. Andelen små och medelstora företag av företagsbeståndet var 99,8 %. Av dessa utgjordes 93,4 procentenheter av mikroföretag med färre än 10 personer. Största delen av mikroföretagen sysselsatte under 2 personer (mätt genom begreppet årssysselsättning). Det fanns drygt 600 stora företag med minst 250 arbetstagare i Finland. I slutet av 2009 fanns det i Finland cirka 248 000 företagare, exklusive dem som bedriver jord- och skogsbruk, dvs. tio procent av de sysselsatta. Av dem var 62 procent ensamföretagare. I slutet av 2009 fanns det cirka 82 000 kvinnliga företagare, dvs. en tredjedel av samtliga företagare.			
Kontaktperson vid arbets- och näringsministeriet: Avdelningen för sysselsättning och företagande/Pertti Hämäläinen, tfn 010 606 3516			
Asiasanat Nyckelord Key words			
Företagande, företagspolitik, företagare, företagsverksamhet, tillväxt			
ISSN		ISBN	
1797-3562		978-952-227-569-1	
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages		Kieli Språk Language	Hinta Pris Price
169		Suomi, finska, finnish	28 €
Julkaisija Utgivare Published by		Kustantaja Förläggare Sold by	
Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy		Edita Publishing Oy / Ab / Ltd	

Tekijät Författare Authors Ministry of Employment and the Economy	Julkaisu-aika Publiceringstid Date October 2011 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Entrepreneurship Review 2011	
Tiivistelmä Referat Abstract The annually published Entrepreneurship Review aims to provide an overview of operating conditions and trends in entrepreneurship and entrepreneurial activity in Finland, and background information for the further development of enterprise policy. The Review has been published annually since 2003. As in previous years, information has been collated for the 2010 Review on the number of enterprises, and their size, turnover, number of personnel and type of ownership, as well as their development by sector and region. This also applies to entrepreneurs. The Review focuses on SMEs, start-ups, the growth and internationalisation of enterprises, the enterprise stock turnover rate, and enterprises in the provinces. The information concerning entrepreneurs has also been updated. The information is primarily based on the situation at the end of 2010. Each year, the Entrepreneurship Review also handles special themes, some of which vary from year to year. This time, the special themes include the sports cluster and sports-related business operations, and tax deductions for household services and enterprises that provide related services. In addition, one of the growth areas of the processing industry, extractive activities, is under special review. According to an estimate by the Ministry of Employment and the Economy, a total of around 270,000 enterprises were active in Finland at the end of 2010, excluding primary production enterprises. At present, the number of enterprises is experiencing a slight upswing. There were nearly 50 enterprises per 1,000 people in Finland at the end of last year. The number of start-ups began to increase, and the number of enterprises that terminated their operations reduced markedly compared to the previous year. The percentage of SMEs from the enterprise stock was 99.8 per cent. Micro-enterprises with less than ten employees accounted for 93.4 per cent of all SMEs, and the majority of micro-enterprises employed less than two people (calculated on the basis of one year of employment). Finland had more than 600 large enterprises with a staff of at least 250. At the end of 2009, the total number of entrepreneurs in Finland was approximately 248,000, excluding those in the agriculture and forestry sectors, i.e. ten per cent of employed people. Of these, 62 per cent were self-employed. At the end of 2009, there were some 82,000 female entrepreneurs, constituting one-third of all entrepreneurs. Contacts within the Ministry of Employment and the Economy: Employment and Entrepreneurship Department/ Pertti Hämäläinen, tel. +358 10 606 3516	
Asiasanat Nyckelord Key words Entrepreneurship, enterprise policy, entrepreneur, entrepreneurial activity, growth	
ISSN 1797-3562	ISBN 978-952-227-569-1
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 169	Kieli Språk Language Suomi, finska, finnish Hinta Pris Price 28 €
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Kustantaja Förläggare Sold by Edita Publishing Oy / Ab / Ltd

Yrittäjyyskatsaus 2011

Vuosittain julkaistava työ- ja elinkeinoministeriön yrittäjyyskatsaus sisältää tietoa yrityksistä, yrittäjyydestä ja yrittäjistä Suomessa. Tarkastelussa ovat mm. yritysten ja yrittäjien määrät, yrityskannan vaihtuvuus ja uusiutuminen, toimialakehitys, yritysten koko, omistusrakenne sekä vienti ja kansainvälinen toiminta. Erityisteemoina tämän vuoden katsauksessa käsitellään liikunta-alan yritystoimintaa, haivannaistoinnin kehitystä sekä kotitalousvähennyksen piiriin kuuluvia palveluja tuottavat yritykset.

Yrittäjyyskatsauksen tavoitteena on antaa yleiskuva yrittäjyyden ja yritystoiminnan toimintaedellytyksistä ja kehitystrendeistä Suomessa, ja siten tuoda aineksia paitsi työ- ja elinkeinoministeriön myös kaikkien yritystoiminnasta kiinnostuneiden ja yritysten kehittämisen parissa työskentelevien tietotarpeisiin.

Edita Publishing Oy
PL 800, 00043 Editä
Vaihde 020 450 00

Editä asiakaspalvelu
Puhelin 020 450 05
Faksi 020 450 2380

Editä-kirjakauppa Helsingissä
Kustantajien Kirjahulma
Sanomatalo, Elielinaukio 1
Puhelin 020 450 2566

Painettu
ISSN 1797-3554
ISBN 978-952-227-568-4

Verkkójulkaisu
ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-227-569-1

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY